

**AZƏRBAYCAN MİLLİ ELMLƏR AKADEMİYASI
FOLKLOR İNSTİTUTU**

AZƏRBAYCAN FOLKLORU ANTOLOGİYASI

XVII kitab

MUĞAN FOLKLORU

**(Alarların arasından toplanmış
folklor nümunələri)**

BAKİ – 2008

AMEA Folklor İnstitutu
Elmi Şurasının qərarı ilə çap olunur

TOPLAYANI: ***Bilal HÜSEYNOV***

TƏRTİB EDƏNİ,
REDAKTORU VƏ
ÖN SÖZÜN MÜƏLLİFİ: **f.e.d. Hüseyn İSMAYILOV**

RƏYÇİLƏR: **f.e.n. Seyfəddin RZASOY**
f.e.n. Ağaverdi XƏLİLOV

NƏŞRİNƏ MƏSUL: **f.e.n. Əziz ƏLƏKBƏRLİ**

Azərbaycan folkloru antologiyası, XVII kitab (Muğan folkloru), Bakı, “Nurlan” nəşriyyatı, 2008.

Azərbaycan MEA Folklor İnstitutunun “Azərbaycan folkloru antologiyası” silsiləsindən nəşr etdiyi bu cildə Azərbaycanın Muğan bölgəsindən toplanılmış folklor örnəkləri daxil edilmişdir.

Kitabda alarların söz sənətindən Azərbaycan folklorunun tərkib hissəsi kimi söhbət açılır, toplanmış folklor nümunələri, həmçinin Muğan aşığı və el şairləri haqqında məlumat verilir.

Kitab folklor həvəskarları və geniş oxucu kütləsi üçün nəzərdə tutulmuşdur.

4603000000
A ----- **Qrifli nəşr**
N – 098 – 2008

© Folklor İnstitutu, 2008

ÇOXCİLDLİ "AZƏRBAYCAN FOLKLORU
ANTOLOGİYASI" NIN (AFA) NƏŞR OLUNMUŞ KİTABLARI

1. **AFA, I.** Naxçıvan folkloru, tərtib edənlər: Təhmasib Fərzəliyev, Məhərrəm Qasımlı, elmi redaktoru və “Ön söz”ün müəllifi İsrail Abbasov, rəyçilər: Vəli Əliyev, Bəhlul Abdulla, Bakı, “Sabah” nəşriyyatı, 1994.

2. **AFA, II.** İraq-Türkman folkloru, tərtibçilər: filologiya elmləri doktoru, professor Qəzənfər Paşayev, doktor Əbdüllətif Bəndəroğlu, redaktoru filologiya elmləri doktoru, professor Yaşar Qarayev, rəyçilər: filologiya elmləri doktoru, professor Azad Nəbiyev, filologiya elmləri doktoru, professor İsrail Abbaslı, Bakı, “Ağrıdağ” nəşriyyatı, 1999.

3. **AFA, III.** Göyçə folkloru, toplayıb tərtib edən, Hüseyn İsmayılov, redaktoru filologiya elmləri doktoru, professor Yaşar Qarayev, rəyçilər: filologiya elmləri doktoru, professor Qara Namazov, filologiya elmləri namizədi Oruc Əliyev, Bakı, “Səda” nəşriyyatı, 2000.

4. **AFA, IV.** Şəki folkloru, tərtib edənlər: filologiya elmləri namizədi Oruc Əliyev, Hikmət Əbdülhəlimov, Ramazan Qafarov, Vaqif Aslan, elmi redaktoru və “Ön söz”ün müəllifi filologiya elmləri doktoru, professor Yaşar Qarayev, rəyçilər: filologiya elmləri namizədi Hüseyn İsmayılov, sənətsüənşliq namizədi Faiq Cələbi, Bakı, “Səda” nəşriyyatı, 2000.

5. **AFA, V.** Qarabağ folkloru, toplayanlar: İsrail Abbaslı, Təhmasib Fərzəliyev, Nəcəf Nazim (Quliyev), tərtib edən və “Ön söz”ün müəllifi filologiya elmləri doktoru, professor İsrail Abbaslı, redaktoru: filologiya elmləri doktoru, professor Yaşar Qarayev, filologiya elmləri namizədi, dosent Hüseyn İsmayılov, rəyçilər: filologiya elmləri doktoru Bəhlul Abdulla, filologiya elmləri namizədi Oruc Əliyev, “Bakı”, “Səda” nəşriyyatı, 2001.

6. **AFA, VI.** Şəki folkloru, tərtib edən: Hikmət Əbdülhəlimov, elmi redaktoru filologiya elmləri doktoru, professor Yaşar Qarayev, “Ön söz”ün müəllifi sənətsüənşliq namizədi Faiq Cələbi, rəyçi filologiya elmləri namizədi Hüseyn İsmayılov. Bakı, “Səda” nəşriyyatı, 2002.

7. **AFA, VII.** Qaraqoyunlu folkloru, tərtib edənlər: filologiya elmləri namizədi Hüseyn İsmayılov, Qurban Süleymanov, elmi redaktoru filologiya elmləri doktoru, professor Qara Namazov, rəyçilər, filologiya elmləri doktoru İsrail Abbaslı, filologiya elmləri namizədi Oruc Əliyev. Bakı, “Səda” nəşriyyatı, 2002.

8. **AFA, VIII.** Ağbaba folkloru, toplayıb tərtib edənlər: filologiya elmləri namizədi Hüseyn İsmayılov, Tacir Qurbanov, redaktoru filologiya elmləri doktoru, professor İsrail Abbaslı, rəyçi filologiya elm-

ləri namizədi Əziz Ələkbərli, Bakı, "Səda" nəşriyyatı, 2003.

9. **AFA, IX.** Gəncəbasar folkloru, tərtib edənlər: filologiya elmləri namizədi Hüseyn İsmayilov, Rəziyə Quliyeva, redaktoru filologiya elmləri doktoru, professor İsrail Abbaslı, rəyçilər filologiya elmləri namizədi Sərxan Xavəri, Ağavərdi Xəlil, Bakı, "Səda" nəşriyyatı, 2004.

10. **AFA, X.** İrəvan folkloru, toplayıb tərtib edənlər: filologiya elmləri namizədi Hüseyn İsmayilov, filologiya elmləri namizədi Əziz Ələkbərli, redaktoru prof. İsrail Abbasov, rəyçilər: AMEA-nın müxbir üzvü Teymur Bünyadov, prof. Qara Namazov.

11. **AFA, XI.** Şirvan folkloru, toplayıb tərtib edənlər: filologiya elmləri doktoru Hüseyn İsmayilov, filologiya elmləri doktoru Seyfəddin Qəniyev, redaktoru filologiya elmləri doktoru Hüseyn İsmayilov, rəyçilər: filologiya elmləri namizədi Oruc Əliyev, Ağavərdi Xəlil.

12. **AFA, XII.** Zəngəzur folkloru, toplayıcılar: f.e.d. Vəli Nəbioğlu, f.e.n. Muxtar Kazımoğlu, f.e.n. Əfsələddin Əsgər, tərtib edənlər: Əfsələddin Əsgər, Muxtar Kazımoğlu, redaktoru: f.e.d. Hüseyn İsmayilov, rəyçilər: f.e.n. Təhmasib Fərzəliyev, f.e.n. Oruc Əliyev.

13. **AFA, XIII.** Şəki-Zaqatala folkloru, tərtibçilər: filologiya elmləri doktoru, prof. İsrail Abbaslı, filologiya elmləri namizədi Oruc Əliyev, filologiya elmləri namizədi Mətanət Abdullayeva, elmi redaktoru: filologiya elmləri doktoru Hüseyn İsmayilov, rəyçilər: filologiya elmləri namizədi Təhmasib Fərzəliyev, filologiya elmləri namizədi Ramil Əliyev.

14. **AFA, XIV.** Dərbənd folkloru, toplayıcılar: filologiya elmləri doktoru Hüseyn İsmayilov, filologiya elmləri namizədi Samilə Xurdamiyeva, tərtibçilər: filologiya elmləri doktoru, Hüseyn İsmayilov, Tahir Orucov; elmi redaktoru: filologiya elmləri doktoru Hüseyn İsmayilov, rəyçilər: filologiya elmləri namizədi Sərxan Xavəri, filologiya elmləri namizədi Ağavərdi Xəlil.

15. **AFA, XV.** Dərələyəz folkloru, toplayıb tərtib edənlər: filologiya elmləri doktoru, professor Həsən Mirzəyev, filologiya elmləri doktoru Hüseyn İsmayilov, filologiya elmləri namizədi Əziz Ələkbərli, elmi redaktoru: filologiya elmləri doktoru Hüseyn İsmayilov, rəyçilər: filologiya elmləri doktoru, professor İsrail Abbaslı, filologiya elmləri namizədi Oruc Əliyev.

16. **AFA, XVI.** Ağdaş folkloru, toplayıb tərtib edən: İlkin Rüstəmzadə, elmi redaktoru: filologiya elmləri doktoru Hüseyn İsmayilov, rəyçilər: filologiya elmləri namizədi Əfzələddin Əsgər, filologiya elmləri namizədi Muxtar İmanov.

MUĞAN ƏRAZİSİNDƏ YADDAŞLAŞAN FOLKLOR

Muğanın coğrafiyası. Muğan təbii-coğrafi ərazi olaraq geniş sahəni əhatə edir. Bu ərazinin bir hissəsi Azərbaycan Respublikasının cənub bölgəsində, böyük bir qismi isə İran İslam Respublikasının şimal bölgəsindədir. Muğan böyük və geniş düzənlik ərazidir. Ərazinin düzənlik olması buradakı həyatın düzənli olmasını, insanların davranışında sabitliyin, əhdə vəfəliliğin, düz ilqarın, düz əməlin, düz sözün əsas xarakterik xüsusiyyət olmasını şərtləndirir. Düz yerin insanları da düz olur; əməlində və inamında, dinində və imanında, haqdan gələn və haqqa doğru gedən yolunda.

Bu əraziyə Kür-Araz ovalığının bir hissəsi də daxildir. Şimal-qərbdə Araz çayı vasitəsilə Mil düzündən, şimal və şimal-şərqdə Kür çayı vasitəsilə Şirvan və cənub-şərq Şirvan düzlərindən ayrılır. Cənub və cənub-şərqdə Lənkəran ovalığına və Salyan düzünə qovuşur. Cənub-qərbdə davamı İran ərazisindədir və Germi, Biləsuvar, Parsabad, Aslanduz istiqamətində İncilli və Xoruzlu mahalları, Eskinli, Cəfərabad, Şəhrəki-Qərb, Oltan, Oltanqala, Balabərzənd, Qalabərzənd, Sakakənd kimi ərazi vahidlərini əhatə edir... Bu coğrafiyada axan çayların nəticəsində bölgədə yüksək səviyyədə maldarlıq, quşçuluq və əkinçilik sahələri də inkişaf etmişdir.

Muğan düzünün çox hissəsi okean səviyyəsindən alçaqdır. Cənub-qərbdə hündürlüyü 40-50 metrə çatır. Səthi hamar, zəif pilləlidir. Kür və Araz çaylarının qədim yataqları, çalalar var. Antropogen sistemi qumlu, gilli dəniz və kontinental çöküntülərindən təşkil olunmuşdur. Yay quraq keçən mülayim isti yarımsəhra və quru çöl iqlimi var. Araz, Balxarı (Balqar), Quruçay, Mişarçay, İncəçay bu qızmar çöllərə yaşıllıq bəxş edən və onun qəlbindən axan çaylardır. Kiçik çayların yay aylarında suyu azalır və ya quruyur.

Buranın mülayim iqlimi insanların xoş, istiqanlı, mehriban

rəftarında özünü göstərir. Hər bir yerin insanı hər şeydən başqa öz xarakterində mənsub olduğu yerin təbiətini də əks etdirir. Bu mənada Muğan bölgəsinin coğrafiyası insanların xarakterini müsbət mənada səciyyələndirir.

Ərazinin təbiəti bitki örtüyü ilə də əlvandır. Yarım səhra və quru çöl landşaftı inkişaf etsə də bu landşaftın tərkibi kifayət qədər zəngindir. Torpaqları çox məhsuldar və bərəkətli-dir. Əsasən pambıq, üzüm, taxıl, bostan və tərəvəz bitkiləri yetişdirilir.

Ərazinin florası və faunası onun fiziki, iqtisadi coğrafiyasını, sosial məişət və güzəran problemlərini şərtləndirdiyi kimi, xalq yaradıcılığını da birbaşa və dolaysı ilə təsirləndirir; ona mövzu olur, onun obrazlar və simvollarla qalareyasında xüsusi yer tutur. İnsanlar öz xarakterik cizgilərini ifadə etmək üçün ilk öncə təmasda olduqları təbiət hadisələrinə, yaxından tanıdıqları flora və faunanın uyğun vahidlərinə müraciət edirlər. Bu mənada Muğan ərazisində yaddaşlaşan folklor Muğan təbiətinin bir hissəsidir.

İnam çox zaman ağacla, daşla, dağla bağlanır. Muğanda belə müqəddəs məkanlar çoxdur. Bu o deməkdir ki, bu yerin insanı yurda, məkana, vətənə ülvilik və müqəddəslik, başqa sözlə sakral mahiyyət verməyi bacarır. Həzrəti Musanın kəraməti əsaya (ağaca) keçə bildiyi kimi, övliyaların da kəramətləri məzara, ocağa (torpağa) keçir və öz funksiyasını heç zaman itirmir.

Muğanlılar Muğan düzündə yaşamış türk tayfalarının ümumi adıdır. Çoxlu sayda oğuz türk tayfaları onun sinəsində cadır qurub, qışlaqdan arana, arandan qışlağa köç edib, igidləri at oynadıb, ov ovlayıb. Türk tayfalarının Muğanda qədimdən yaşamaları məlumdur. Muğanlıların bir hissəsi sonralar Şahsevənlərin tərkibinə daxil olmuşlar. XIX əsrin ortalarında 8 tirədən ibarət olan Muğanlılar əsasən Cavad qəzasında məskunlaşmışdılar.

Azərbaycan Respublikasında Muğanlı kəndlərinin adları

Muğanla əlaqədardır. Belə adlara Muğan coğrafiyasının hüdudlarından kənarda da rast gəlinir. Muğanın əhalisini, əsasən, şahsevənlər təşkil edir. Çoxlu sayda yer-yurd adları Oğuz tayfa və tirələrinin bu yerlərdəki əski tarixindən xəbər verir: Qüzeydə:

Biləsuvar,
Bəydili,
Xırmandalı (Xırmandalu, Xudabəndəlu),
Caxırlı (Çagırlı),
Masallı (Mosullu),
Təklə,
Cəfərli,
Yardımlı (Ertimli),
Astanlı (Aslanlı),
Moranlı,
Musalı (Musalu)
Milli (Millilər)
Oğurkənd (Oğuzkənd),
Perimbel,
Alar (Alarlı, Arallı) və s.
Güney Azərbaycan Muğanında:
Murallı,
Cahanxanımli,
Ayxanlı,
Cilodarlı (Cilovdarlı),
Zərgər (Zərgərli),
Ödüllü,
Muranlı (Moranlı),
Bəybağlı,
Məstəlibəyli,
Sarıxanbəyli (Saruxan, Saruxanbəyli)
Sərvanlar (Sarvanlar),
Albaalı,
Bəndəlbəyli,

Codarlı,
 Sarı Gerdimli,
 Girdular,
 Sarınəsirli,
 Piravatlı (Uryavutlu ?),
 Xəlfəli (Xəlifəli),
 Xələfli,
 Dursunca,
 Dəmirçi,
 Şahmarbəyli,
 Həsənxanlı,
 Hüseyxanlı (Hüseynxanlı),
 Xamışlı (Xınıs, Xınıslı),
 Xunaqıylı,
 Qocabəyli,
 Əcirli,
 Bəydilli,
 Dumanlı,
 Muğanlı (Muğanlı)
 Talış Mikayılı,
 Təkərçi,
 Geyikli (Keyikli), Sarıkeyikli,
 Şahəlibəyli,
 Gönpapaqlı,
 Qaraqasımlı,
 Cəfərli,
 Ərəbli,
 Hacıxocalı,
 Arannı (Aranlı),
 Gəfərquluxanlı,
 Balabəyli,
 Məmədrzalı,
 Rzabəyli və s.
 Bu tayfaların ayrı qolları İraqda, Türkiyədə, Gürcüstanda,

Dağıstanda (Dərbənddə) də məskunlaşıblar.

Muğan şəhəri. Orta əsr ərəb müəlliflərindən Müqəddəsi, İbn Xordadbeh, Yaqut Həməvi və b. məlumatlarına görə bağlarla əhatə olunmuş Muğan Xəzər dənizi sahilində iki çay arasında, Ərdəbildən iki günlük məsafədə yerləşirdi. X əsrdə Müqəddəsi şəhərin gözəlliyi, əhalinin səxavətli və hörmətçiliyi, Yaqut Həməvi əhalinin əksəriyyətinin türkmənlərin (azərbaycanlılar) təşkil etməsi, burada çoxlu otlaqların olması, İbn Xordadbeh yerli hakim Şəklə və s. haqqında məlumat vermişlər.

Muğan adının etimologiyası. Herodotun "Tarix" əsərində Midiyanın altı tayfasından biri kimi Maqların adı qeyd edilmişdir. Məlumdur ki, maqlar/muğlar sonralar atəşpərəstlərin ruhani kastasını təşkil etmişlər.

Türküstanda - Orta Asiyada Muğan yer adına tez-tez rast gəlinməsi o qənaəti doğurur ki, Muğan əski türk tayfa adıdır. Bu tayfanın yayıldığı ərazilərdə belə yer adlarının olması təbiidir.

Digər bir ehtimala görə isə muğ moğol (monqol) tayfa adı ilə əlaqəlidir. Və bu ad da monqol mənşəli yer adıdır. Amma Qafqazda və Ön Asiyada Muğan adı monqolların məlum yürüşündən əvvəl də mövcud olmuşdur. Sözü türk-monqol mənşəli olması mümkündür. Amma bu tayfa adı və yer adlarının monqol yürüşü ilə əlaqələndirilməsi demək deyildir.

Muğan mədəniyyəti. Bu ərazidə qədim mədəniyyətin izləri indi də qalmaqdadır. Ərazidə aparılan arxeoloji qazıntılar nəticəsində son Tunc və erkən Dəmir dövrünə aid mədəniyyət nümunələri aşkarlanmışdır. Bu mənada Muğan ərazisi Azərbaycanın qədim mədəniyyət beşiklərindən biridir. Min illər öncə Muğanda küp qəbirlərdə dəfn adəti yayılmışdır. Bu torpaqlarda indi də insanlar torpaq altında içərisində insan sümükləri olan nəhəng küplər tapırlar. Bu ərazidə tapılan küp qəbirlər tədqiqatçıları heyretə salır. Belə ki, küp qəbirlərin basdırma forması günəşə sarı istiqamətləndirilmişdir. Bu qu-

ruluş forması göstərir ki, bu qəbirlər zərdüşçülükdən çox qabaq Günəşə sitayiş edən insanlara aiddir. Saxsı küp qəbirlərin üzərində gedən naxışların bənzərinə bu gün Azərbaycanın başqa- başqa tarixi abidələrində də rast gəlirik. Xüsusilə Qobustan qayasında olan rəsmlərə daha çox oxşarlığı və bənzərliyi var.

Daha sonrakı mərhələyə, türkmənlərə (qaqraqoyunlu və ağqoyunlulara) məxsus qəbirlər isə üzərlərindəki qoç heykəllərindən tanınır.

Muğan ərazisinin böyük qismi, Azərbaycan dövlətçilik tarixinə nəzər yetirsək, eramızdan əvvəl IX-VII əsrlərdə Mannanın, sonralar Midiyanın və Atropatenanın siyasi sərhədləri daxilində olub. Orta əsr tarixçiləri Muğanın Azərbaycanın tərkib hissəsi olduğunu dəfələrlə qeyd ediblər.

Bəzi tarixçilərə və arxeoloqların araşdırmalarına görə, Muğan düzlərində 1 ilin 12 ayını təmsil edən 12 şəhər mövcud olub. Hər bir şəhər bir ayın adını daşıyırmış. Bu aylar isə 12 mələyin adını təmsil edirdi. Müasir dövrdə o adları, belə ifadə etmək olar: Fərvərdin, Ordibeheşt, Xorda, Tir, Mordad, Mehr, Aban, Azər, Dey, Bəhmən, İsfənd. Avestada qeyd olduğuna görə, 12 mələk 12 ayın qoruyucusudur. Bu şəhərlər, bəzi ehtimallara görə, təbii fəlakət nəticəsində, ardıcıl zəlzələlərin əsnasında yox olub. Arxeoloqların fikrincə, bu gün Araz sahilində Muğan şəhəri (Parsabad) yaxınlığında məğrur dayanan, tarixə meydan oxuyan Oltan qalası həmin 12 şəhərdən biridir.

Miladdan öncəyə aid olan daha bir tarixi yadigar Qız qalasıdır. Bu qalada tapılan silah və zinyət əşyaları gizlin bir tarixin sirrini açır. Bu gün Sankt-Peterburq muzeyinin divarlarına bəzək verən, 2500 il tarixi olan xalçalar həmin Qız qalasından tapılmışdır. Bu xalçalarda gedən naxışlara günü bu gün də Azərbaycan xalçalarında rast gəlinir. Ona görə ki, o naxışlar, o əllər indi də durur. Xalq yenə həmin formada toxuyub yaradır.

Muğan düzlərində olan tarixi abidələrdən biri də indiki Cəlilabad rayonu ərazisində yerləşən Nadir təpəsidir ("Göy təpə" də deyilir). Rəvayətlərə görə, Nadir Şah Əfşar Muğan çöllərində hündür bir yer tapa bilmədiyinə görə qoşuna fərman verir torpaqdan bir təpə düzəldilsin. Əsgərlərin hər biri bir ovuc (digər rəvayətə görə bir xurcun) torpaq gətirməklə hündür bir təpə yaradırlar. Şah isə o təpədən orduya və xalqına müraciət edib danışır. O vaxtdan təpənin adı "Nadir təpəsi" qalır.

Digər tarixi abidələrdən biri də Qala Bərzənd və Bala Bərzəndidir. Bu qalalardan xalqımızın qəhrəman oğulları yadelli işğalçılara, o cümlədən ərəblərə qarşı uzun bir savaş aparıb. Bəzi fikirlərə görə, Qala Bərzənd Afşinin qalası olmuşdur.

Oltan qalasında isə yeraltı su kanallarının mövcudluğu diqqət çəkir. Onun yaxınlığında daşların və qayaların üzərində tapılan tısağa, dəvə, ilan, əjdaha fiqurları insanı düşündürür. Bu simvolların əksəriyyəti skif-sak tayfalarının totemlərini işarələyir.

Muğan ərazisi orta əsrlərdə barlı-bərəkətli, münbit torpaqlar kimi, həmişə, birbaşa hakim sülalələrin şəxsi mülkiyyətinə daxil edilib. Ərazi əkin-biçin sahəsi olmaqla yanaşı, qışlaq yeri kimi mühüm əhəmiyyət kəsb edib.

Görünür bu səbəbdəndir ki, istər folklorumuzda, istər klassiklərimizin əsərlərində Muğan adı bir paklıq, hallıq məkanı kimi keçir:

Gedin deyın Xançobana
Gəlməsin bu il Muğana.
Muğan bat ıb nəhaq qana.
Apardı sellər Saranı,
Bir ala gözlü balanı.

Yaxud:

*Ovçu insaf elə keçmə bu düzdən,
O çöllər qızını ayırma bizdən,
Qoyma ağrı keçə ürəyimizdən,
Qıyma öz qanına boyana ceyran,
Nə gözəl yaraşır Muğana ceyran.*

* * *

*Muğan Muğan olsa biri üç eylər,
Muğan Muğan olsa üçü heç eylər.*

Adət- ənənələr. Güney Azərbaycanda yaşayan şahsevən və ya elsevənlər əski məişətlərini bugünədək sürdürməkdədirlər. Yaz girəndən sonra 45-ci günədək Elsevən köçü yaylağa gedər. Köçdə təzə bəyin və təzə gəlinin dəvəsi ayrı olar. Həmin dəvə bəzəkli, zıncırovlu görünər. Onlar ancaq köçü müşaət edərlər. Köçün işinə qarışmaz, özlərini bir qonaq kimi apararlar. Bir neçə gün onların qulluğunda durarlar, hörmət edib sayğı götürərlər. Eyni zamanda təzə bəylə gəlinin çadırı da ayrı olar. Bu çadır da başqa çadırlardan fərqli və bəzəkli olmalıdır. Bir neçə gündən sonra həm gəlin, həm də bəy qaynananın və qaynatanın görüşünə gedər. Burdan sonra ardından başqa qohumlar da təzə ailə quranları növbə ilə qonaq edərlər. Gəlinə hədiyyələr verib ayaq açdı edərlər.

Novruz bayramına hazırlıq təmizlik işlərindən başlanar. Sonra xonça bəzədilir, səməni göyərdilir, yumurta boyanır, şirniyyat bişirilir, təzə paltarlar alınır. Cavan qızlar səmənilərə düyün vururlar. İnanırlar ki, yeni ildə bəxti açılıb ailə quracaqlar. Sonra dörd müqəddəs çərşənbəni qeyd edirlər. Daha sonra bayrama xas olan oyunlar başlanır: Uyduq qaç, Həbə tutdu, Çilingağac, Doğuröküz, Heyməbə, Mollaharay, Gizlinparç, Cücəgözü, Kalında və s. Oğlanlar həmçinin aşıq (heyvanın oynaq sümüyündən düzəldilir) oyunlarına həvəs göstərirlər. Bu günlərin uzun gecələri nənələrin nağılları ilə başa çatır. "Dağməmməd", "Ağ dev", "Qarda batan qız",

"Üşüdüm ha üşüdüm", "Əjdahaynan dev", "Ağqoyun", "Qaraqoyun" kimi nağıllar bayram ərafəsi söylənən nağıllar sırasını təşkil edir.

Muğan əhalisi arasında əskidən türkəçarəçilik geniş yayılıb. Məsələn, el içində belə bir adət var ki, qadın doğuş edəndə cavanların əlinə qılınç verilir evə gedən yolları qılınclasinlar. İnanırlar ki, doğuş rahat olar. Əgər doğuş çətin olarsa və çətin vəziyyətə düşərsə cavanlar kəndin əşiyindəki keçid yollarını qılınclarla ki, doğan qadının ciyərini aparan gözə görünməyən cinlərə devlərə və ya hal anasına imkan verməsinlər.

At xəstələyəndə və yaxud sancılananda onu qəbiristanlıqda gəzdirərlər.

Uşaq xəstələyəndə qoç heykəlinin altından keçirərlər...

Muğanın müqəddəs ocaqları. Muğan bölgəsi müqəddəs yerlərlə zəngindir. Təbii ki, bu zənginliyin dini tarixi əsasları vardır. Bu bölgə Ərdəbilə yaxın olduğundan sufi ocaqları ilə də yaxın təmasda olmuşdur. Belə təmasların nəticəsində sufi təriqətlərə məxsus müridlər bu ərazilərdə yayılmış, təkyə və zaviyələr təşkil etmiş, ocaqlar yaratmışlar. Burada olan müqəddəs məzarlar sufi müşidlərin, övliyaların, pirlərin qəbirləridir. Pir əslində təriqətin başçısına verilən addır. Amma sufi anlayışa görə təriqətə mənsub olan müşidlər özlərində aid olduqları sufi sülalənin başçısını ruhən yaşadırlar. Çünki pir həmin sülalədən olan övliyalarda təcəllə edir. Pirə məxsus olan kəramət itmir, nəsildən-nəsilə keçərək yaşayır. Digər tərəfdən bu kəramət övliyanın dəfn olunduğu torpağa da keçir. Ona görə də belə müqəddəslərin məzarından götürülən torpaq müqəddəs sayılır və dərman kimi istifadə olunur. Xalq dilində buna kimyə (müqəddəs yerdən götürülən torpaq; hər hansı müqəddəs ocaqdan, ziyarətgahdan götürülmüş torpağa və ya hər hansı bir əşyaya kimyətəbərrik deyilir) deyilir. Burada xalq təbabətində də kimyətəbərrik xüsusi yer tutur.

Muğan ərazisində müqəddəs yerlər çoxdur. Bu yerlər

inanc tariximizin bir neçə qatını əhatə edir. Burada ən əski türk inanclarının izlərini aşkarlamaq mümkündür. Bu inanclar zaman-zaman sonrakı inanc sistemlərinə transformasiya olunmuş və müxtəlif təzahür formalarını saxlamışdır. Bölgədə islami dəyərlər mükəmməl bir şəkildə olsa da xalq inancları ilə qovuşmuş təriqət dəyərləri də müşahidə olunmaqdadır. Haqqında bəhs etdiyimiz ocaqlar bu silsiləyə aiddir. Lerikdə Babagil, Yardımlıda Əbu Dərdə, Cəlilabadda Mir-məhəmməd ağa ocağı və digərləri bu tarixi inanc əlvanlığını öz adlarında əks etdirirlər.

Bölgədə islam dəyərləri sosial-mədəni həyatın bütün sferalarına nüfuz etmişdir. Xalq adət və mərasimləri islami dəyərlərlə zəngindir. Bu da öz növbəsində xalq yaradıcılığına dərin təsir göstərmiş və çoxlu sayda dini məzmunlu folklor nümunələrinin yaranmasına səbəb olmuşdur. Dini motivlərin aktiv işləndiyi folklor janrları sırasında əfsanə və rəvayətlər xüsusi yer tutur.

Narrativ janrlar. Hami ruhlar, mifoloji varlıqlar (al arvadı, qaraçuxa) haqqında bəzi inamlar öz kökləri ilə çox qədim dövrlərə ünvanlanır və şamançılıq, tanrıçılıq görüşləri ilə səsləşir. Muğan folklorunda əyələr - yer yurd hamiləri ilə bağlı təsəvvürlər intişar tapmayıb. Məlumdur ki, əsatirlərdə "əyər"lər insanların sağlamlıq və səadətinin, evin bin-bərəkətinin qoruyucusu, ailənin mifik sahibi, başqa sözlə ev tanrısıdır. Ona iman gətirdikdə, hörmətlə yanaşdıqda ailənin səadəti təmin olunur. Yox, əgər evdən kimsə ona itaət göstərməsə, inamını itirsə, bu hamı ruh onlardan üz döndərər, beləliklə, şər qüvvələr ailəyə bədbəxtlik gətirə bilər. Muğan folklorunda bu funksiyanı qaraçuxa yerinə yetirir.

"Qaraçuxa" mifik inama görə hamı ruhdur. İnsanların tale, bəxt tanrısıdır. İnsan öz "tale tanrısı"na iman gətirsə, şər qüvvələrdən uzaq olsa, onda onun qaraçuxası daim oyaq qalır və onu hər bələdan hifz edir.

Muğan folklorunda ilanla bağlı miflərin və inamların

populyarlığı, ola bilsin, əski totemist baxışlardan qaynaqlanır.

Belə faktların aşkarlanması, elmi şərh mifologiyamızın öyrənilməsi, habelə ümumtürk mifoloji sisteminin bir sıra vacib problemlərinin həlli üçün geniş imkanlar açır.

Bölgədə dini əfsanə və rəvayətlərin populyarlığı diqqət çəkir. Muğanda yayılan əfsanələrdən birində "Zülmət daşı"ndan danışılır:

Rəvayətə görə, İsgəndər ölümə çarə tapmaqçün zülmət dünyaya gedib çıxır. Burada dirilik suyu Xızıra qismət olur. İsgəndər kor-peşman zülmət dünyadan qayıdanda yolu torpağı-daşı parıldayan, hər tərəfə nur saçan bir yerdən düşür. Qoşun əhlindən parıltılı daşlardan götürən də olur, götürməyən də. Işıqlı dünyaya çıxandan sonra hamı parıltılı daşlara baxır. Görürlər ki, bunlar dünyanın ən qiymətli daşları olan ləl-cavahirdir. Zülmətdəki daşlardan götürməyənlər peşman olurlar ki, ləl-cəvahirdən olublar. Götürənlər də peşman olurlar ki, niyə az götürüblər. Odur ki, deyirlər, zülmətdə bir daş var, götürən də peşmandı, götürməyən də.

İsgəndərlə bağlı əfsanə və rəvayətlər digər bölgələrdə olduğu kimi burada da geniş yayılmışdır. Bununla yanaşı burada dini motivli əfsanələr üstünlük təşkil edir. Bunlar özlərini müxtəlif şəkildə göstərirlər. Peyqəmbərlərlə bağlı əfsanə və rəvayətlər buna misal ola bilər. Aşağıdakı mətndə də Süleyman padşah eyni adlı peyqəmbəri assosiasiya edir:

Süleyman padşah dünyanın o başına gedib çıxır. Uzaqdan işıq gəldiyini görür. Gedib görür ki, işıq gələn yerdə bir koma var. Komada bir qız yaşayır, aya deyir, sən çıxma, mən çıxım, günə deyir, sən çıxma mən çıxım. Süleyman padşah bir kö-nüldən min könülə bu qıza vurulur. Qızın evində qonaq olur. Qız dünyanın hər cür nemətindən gətirib süfrəyə düzür. Qızın qonaqpərvərliyi Süleyman padşahı heyran edir. Süleyman padşah deyir:

- Səndəki gözəllik, qonaqpərvərlik məni heyran etdi. Məni təəccübləndirən sənə gözəldən-könüldən uzaq bir

komada yaşamağındı. Sarayımdakı ən gözəl otaqları sənə verərəm, gəl gedək mənimlə.

Qız Süleyman padşaha deyir:

- Padşah sağ olsun, mən dünyaya gözümü bu komada açmışam. Yazı da, qışı da bu komada keçirmişəm. Sənin kimi Süleymanlar çox gəlib-gedib. Mənim komam isə dünya yaradılandan durur.

Qız çox deyir, çox danışır, Süleyman padşah əl götürmür. Deyir, mənim sarayıma köçməlisən ki, köçməlisən. Qız görür ki, Süleyman padşah əl götürmür, deyir:

- Yaxşı, sən deyənlə razılaşıram. Ancaq bir şərtim var. Get, doqquz aydan sonra gələrsən. Onda mən sənənlə gedərəm.

Süleyman padşah barmağının üzüyünü çıxarıb qıza verir. Səfər üstəydi, atlanıb qoşunuyla yoluna davam edir. Süleyman padşah dünyanın yarısını dolandır. Qayıdıb gələndə yolunu həmin komanın yanından salır. Qoşun əhlinə deyir ki, siz gözləyin, mən qızı götürüb gəlirəm.

Süleyman padşah komanın qapısını döyür. Komadan saçları ağarmış, dişi tökülmüş, üzünün hər qırışında bir ovuc darı gizlənən qarı cavab verir. Süleyman padşah qarıdan doqquz ay bundan qabaq gördüyü qızı soruşur. Qarı deyir:

- Komada məndən başqa heç kim yaşamır. Bu komanın sahibi doqquz ay bundan qabaq da mən olmuşam, indi də mənəm.

Süleyman padşah görür ki, qarıdan bir şey öyrənə bilməyəcək. Odur ki, deyir:

- Qarı, heç olmasa, bizə yeməyə bir şey ver. Uzaq səfərdən gəlirik, qoşunum ac-yalavacdı.

Qarı deyir:

- Mənim komamda yeməyə heç nə yoxdu. Mən özüm də acanda gedib çöldə-bayırda torpağı qazıb hələ çürüməmiş kökləri yeyirəm.

Süleyman padşah qarının əyin-başındakı cır-cındırdan da

görür ki, o həqiqətən çox kasıbdır. Qayıdıb getmək istəyir. Doqquz ay bundan qabaq qıza verdiyi şahlıq üzüyü yadına düşür. Qarıdan soruşur:

- Doqquz ay bundan qabaq mən burada şahlıq üzüyümü qoyub getmişdim. Bəlkə üzükdən xəbərin ola.

Qarı deyir:

- Nə bilim, ay oğul, taxçada toz basmış bir mücrü var. Get bax, bəlkə üzüyün ordadır.

Süleyman padşah taxçadakı mücrünü götürüb qapağını açır. Mücrü açılan kimi komanın işığı birə beş artır. Süleyman padşah mücrədə sanı-hesabı olmayan şahlıq üzüyü görür. Əl eləyib hansı üzüyün üstünü oxuyur, görür, "Süleyman padşah" yazılıb. Qarıdan soruşur:

- Qarı, mən komada bir üzük qoymuşdum. Mücrədə üstünə "Süleyman padşah" yazılmış üzüyün sanı-hesabı yoxdu. Məni bu sirdən agah elə.

Qarı deyir:

- Süleyman padşah, mən sənə doqquz ay bundan qabaq dedim ki, dünya sənə kimi Süleymanları çox görüb. Sən mənim sözümü başa düşmədin. Komamın qapısını döyəndə də sənə xatırlatdım ki, doqquz ay bundan qabaqkı qız mən idim. Yenə bir şey anlamadın. Bil və agah ol: Mən dörd üzü olan iləm. Hər üzümün öz ab-havası var. Doqquz ay bundan qabaq mən yaz donunu geymişdim. Komam da ki, hər cür naz-nemətlə doluydu. Sən mənim yazlığım vurulmuşdun. İndi qış donundayam. Odur ki, komamda yel vurub yengələr oynayır. Qaldı üzüklər. Dünya bərqərar olandan çox Süleyman padşahlar at oynadıb. Hamısı da mənim gözəlliyimin aşıqı olublar. Bu üzüklər də onlarındı. Sən axırıncı Süleyman padşahsan. Tanıya bilsən tap üzüyünü, götür get.

Süleyman padşah mücrünü qapayıb taxçaya qoyur. Məlul-müşkül qarının komasından çıxır.

Bir əfsanədə ənənənin sakral mahiyyəti açıqlanır:

Cümə günü çimməzmişlər. Təzə gəlmiş bir gəlin bu adəti

bilmirmiş. Cümə günü çimib sudan çıxır. Əl eləyir ki, paltarını götürüb geysin. Baxıb görür ki, əlləri dönüb olub pəncə. Bədəni də ki, tüklüdür. Suda öz şəklinə baxır. Sudan gəlinə tərəf canavar boylanır. Gəlin başa düşür ki, canavar olub. Gözləyir, axşam düşür. Xəlvətcə qaçıb meşəyə girir. Qurd-quşnan yaşayır. Nə qədər ki, havalar istiydi, canavar əziyyət çəkmirdi. Necə ki, qış gəldi, canavarın da zülmü artdı. Yeməyə bir şey tapmadı. Yağışda, qarda üşüdü.

Bir kərə canavar ov dalınca kəndə gəldi. Gəlin gəldiyi evin başına dolandı. Evdən səs-səmir gəlmirdi. Ocaq yanırdı. Hamı yatmışdı. Canavar evə girib ocağın yanında oturdu. İstidən xumarlandı. Canavarı yuxu apardı. Evdəkilər oyanıb canavarı gördülər. Haray-qışqırıq salıb onu döydülər. Canavarın dərisindən tutub sürümək istədilər. Dəri əllərində qaldı. Baxıb gördülər ki, dərinin altından çıxan evin gəlinidi. Paltar gətirib onu geyindirdilər. Gəlin bir də cümə günü çimmədi".

Hal anası / al anası / hal arvad / al arvad kimi xalq arasında tanınan mifoloji obraz haqqında əfsanələrə bu bölgədə də rast gəlinir. Xüsusi qeyd olunmalıdır ki, Muğanda bu təsəvvürlər hal anasını su stixiyası ilə bağlayır. Məsələn "hal anası" haqqında aşağıdakı əfsanədə deyilir:

Balıqçılar dənizə ova çıxmışdılar. Onların toruna qəribə məxluq düşdü. Bu məxluq dənizdə yaşayan heyvanlara oxşamırdı. Bunun yarısı balıq idi, yarısı insan. Balıqçılar onu tordan çıxardılar. Yarısı balıq, yarısı insan olan məxluq dedi:

- Məni aparmağınıza bir söz demirəm. Amma gəlinə, qıza göstərməyin, ziyanlıq görərsiniz.

Balıqçılar yenə də onun sözünə qulaq asmadılar. Gəlin, qız axışib dənizdən tutulmuş məxluqa tamaşaya gəldilər. Hamının gözü qabağında dənizdən tutulmuş məxluq yoxa çıxdı.

Bu hadisəni el ağsaqqalına danışdılar. Ağsaqqal yarısı balıq, yarısı insan olan məxluqun hal anası olduğunu başa düşdü. Dedi:

- Bu hal anası imiş. Bundan sonra hal anası gəlinlərinizə

sədəmə yetirəcək. Gəlinlər doqquz aylıq yüklərini yerə qoyanda mis qab-qacaqları döyüb səs salın. Qoy hal anası onların gözlərinə görünməsin.

Deyirlər ki, o vaxtdan hal anası bulaqlarda, çaylarda gizlənir. Eldə-obada aylı-günlü gəlin olanda cavanlar çay üstünə, bulaq başına hal anasını qovmağa gedirlər.

Bu bölgədə əfsanə və rəvayətlər mövzu baxımından rəngarəngdir. Aşağıdakı rəvayət saz haqqındadır:

Kəndə hay düşdü, dedilər, həkim gəlir. Hamı həkimi qarşılamağa çıxdı. Gördülər gələn bir aşığı, çiyində də sazı. Soruşdular:

- Aşıq, yolda həkim görmədin?

Aşıq dedi:

- Həkim mənəm.

Dedilər:

- Həkimin dava-dərmanı olar.

Aşıq çiyindəki sazı göstərib dedi:

- Mənim dava-dərmanım budur.

Dedilər:

- Bir halda ki, həkimsən, kənddə bir illər xəstəsi var. Gedək onu sağalt.

Aşığı bir xəstənin yanına gətirdilər. Aşıq gördü bu xəstə üzülüb əldən düşüb. Dedilər:

- Aşıq, bu xəstənin dərdin de.

Aşıq sazı köynəyindən çıxardı, bəmini bəm, zilini-zil elədi. Tellərin üstündə əl gəzdirdi. Bir "Ruhani" çaldı. Aşıq çaldıqca xəstə el bil cana gəlirdi. Qalxıb oturdu. Sonra durub aşığa tərəf yeridi. Aşıq havanın ayağın bağlayan kimi xəstə onun sazçalan barmaqlarından öpdü.

Hamı aşığa "Əhsən" dedi. Bir el ağsaqqalı irəli yeridi:

- Aşıq, - dedi, - xəstə yeddi ilin xəstəsidir. Dərdini heç kimə demir. Bu tərəflərdə həkim qalмайıb bu xəstəyə baş çəkməsin. Sağalmayıb ki, sağalmayıb. Sən bir saz havasına xəstənin ürəyini yerindən oynatdın. Onun dərdini bilsən, sən bi-

ləcəksən. Bilirsənsə de, biz də agah olaq.

Aşıq sazını təzədən dilə gətirdi. Həm sazla, həm də sözlə anlatdı ki, xəstəni bu hala salan eşqdir, əlçatmaz, ünyetməz bir eldə yaşayan bir qızın məhəbbətidir.

Aşıq yeddi il o kənddə qaldı. Həmin xəstəyə sazın, sözün sirrini öyrətdi. Axırda öz sazını da ona bağışlayıb getdi. Deyirlər həmin xəstə əlində saz eldən-elə dolaşdı, axır gəlib sevgilisini tapdı. Qırx gün, qırx gecə toy çaldırdı, ustasını çağırırdı və məclisin yuxarı başında oturtdu. Sazı ustasına qaytarıb dedi:

- Aşıq, sazını geri götür. Sən el aşığısan, el dərdinin bilicisisən. Rastına mənim kimi xəstə çıxanda "dava-dərman-sız" qalma. Sənin barmaqlarında bir dünya hikmət var. Buna nə həkimin qüdrəti çatar, nə də dərmanın gücü.

Aşıq telli sazı şagirdindən alıb köksünə sıxdı. Kökünü yoxladı, tellərini dartıb bərkitdi. Şagirdinin toyunda bir duvaqqapma oxudu, bəyi gəlinə tapşırırdı, gəlini bəyə. Sazını çiyninə alıb gəldiyi kimi də çıxıb getdi.

O, vaxtdan deyirlər, həkimin gücü çatmayan xəstəni aşıq saziylə sağaldar.

Digər bir rəvayətdə isə xalqın halallıq duyğusu öz ifadəsini tapıb:

Bir ilisi kənddə bərk quraqlıq olur. Kəndin dörd cavanı bundan qorxub başqa elata gedir. İllər ilmələnir. Günlərin birində onlar öz ellərinə qayıdırlar. Kəndin bütün qapıları onların üzlərinə bağlanır. Eldən qaçanları el qəbul etmir. Onlar gedirlər ağsaqqalın yanına və deyirlər: "Torpaq bizi çəkdi özünə". Hamı ağsaqqala baxır. O deyir: "Sizi quraqlıq qorxutdu, qaçırtdı elimizdən. Bilin və övladlarınıza da deyiniz ki, uzaq yerin arpasından öz torpağınızın samanı yaxşıdır. Bu daş, bu torpaq sizin ömrünüzdür, əgər torpağı bəhrəli eləsəniz, ömrünüz də həmişə işıq saçır. O ilin quraqlığı düzü-aranı qovurğa təkin qovuranda siz gələcəyinizi, torpağınızı yox, özünüzü düşününüz. İnsanın üzündə nur, gözündə işıq, nəfəsində gül ətri

varsa, daşı mum, tikanlığı lələzar elər. İndi isə gedin kəndin qənşərindəki çənsiz-dumansız dağ-daşda məskən salın. Abad eləyin oranı. Elədiy, bu torpaq da sizi qəbul edəcək, yox, əgər sözünüzdən dönsəniz, torpaq həmişə ayağınız altından qaçacaqdır. İnsanın kökü öz torpağında çox dərin olur..."

O vaxtdan çox eynə keçdi. Bir də baxıb gördülər ki, qürbətdə qocalıb qayıdan cavanlar o dağda, o dağın ətəklərində bir büsat qurublar ki, gəl görəsən. Dünya görmüş, dünya yormuş ağsaqqallar cavanların günahlarını bağışladılar. Ta ki, o gündən onlar bildilər ki, insanın başının tacı, var-dövləti halallıqdır, torpağa, elə sevgidir, məhəbbətdir...

Lirik janrlar. Əmək nəğmələri (holavarlar, sayaçı sözləri, xırman nəğmələri və s.), mərasim-bayram nəğmələri, haxıştalar, bəhslər, deyişmələr, laylalar, bayatı və ağılar Muğan folklorunun da əsas lirik janrları sırasını təşkil edir. Azərbaycanın digər folklor mühitlərində olduğu kimi, Muğanda da xalq lirik yaradıcılığının populyar janrı bayatı və ağılardır. Bayatı (və ağıların) quruluşca sadəliyi, mövzusunun konkret vəziyyətə uyğun dəyişkənliyi, lakonikliyi, ani hissləri əks etdirmək üçün uyarlılığı söyləyici subyektin öz daxili hissi-psixoloji təəssüratını "vaxtında" poetik təsvir bacarığı səviyyəsində, təsirli dillə ifadə etməyə imkan verir:

*Mən aşıqəm oyan, yar,
Bağrıma qan qoyan yar.
Gözün yollarda qalsın,
Gözüm yolda qoyan yar.*

*Dad fələk,
Bidad fələk, dad fələk.
İçirdiyin şərbətdən
Bir özün də dad, fələk.*

Bəxtim dindirdi məni,
Göydən endirdi məni.
Bir evdə çıraq idim,
Qəza söndürdü məni.

Mən öldüm, anam qaldı,
Oduma yanan qaldı.
Nə dünyadan kam aldım,
Nə bir nişanam qaldı.

Muğan bölgəsinin aşığıları. Muğan bölgəsinin aşığı mühitini səciyyələndirən əsas əlamət ondan ibarətdir ki, bu bölgənin aşığıları Sovet dönməsinə qədər (hətta 30-40 illərə qədər) birbaşa cənub aşığı mühitinin, konkret desək, Təbriz-Qaradağ və Ərdəbil yörəsi aşığıların təsiri altında olub. İranla əlaqələr kəsildikdən sonra isə Muğan bölgəsinin aşığı sənəti Şirvan aşığı mühitinin çevrəsinə daxil olmuşdur.

Cəlilabadda Aşığı Yadulla, Aşığı Aydın, Aşığı Qurban, Biləsuvarada Aşığı Əlifəğa bu bölgənin tanınmış sənətkarlarındanır.

Ötən yüzilliyin səksəninci illərində Respublika Aşığılar Birliyinin Cəlilabad bölməsi yaradılmışdır. O zaman bölməyə Aşığı Yadulla Abbasov rəhbərlik edirdi. 1993-cü ildə isə Alar Aşığılar Birliyi fəaliyyətə başlamışdır. Misir Alarlıının başçılıq etdiyi birliyə Muğan aşığıları və el şairləri cəlb edilmişdilər.

1950-60-cı illərdə Salyan, Muğan aşığılarının mərkəzinə çevrilmişdi. Aşığı ansamblları yaranırdı və ifaçı aşığılarla yanaşı, yaradıcı aşığılar da Muğan el şənliklərini bəzəyirdilər. Aşığı Pənah Pənahov yaranmış ənənəni davam etdirdi. Biləsuvarada, Cəlilabadda, Masallıda və digər cənub rayonlarımızda aşığı ansamblları yarandı. Bəylər Qədirov, Yadulla Abbasov, Kamil Zülfüqarov, Əlifəğa Sayılov, Alxan Əsgərov, Ayış Abbasov, Atabala Zahidov və başqa aşığılar ifaçı aşığı olaraq qaldılar. Onların ifasında bir çox Azərbaycan dastanları yazı-

ya alındı. Aşığılar el şənliklərindən konsert salonlarına, radio və televiziya dalğalarına ayaq açdılar. Şeirləri mətbuatda işığı üzü gördü, almanaxlara salındı. Lakin Azərbaycan aşığı sənətinin bir qolunu təşkil edən Muğan aşığı məktəbi yetərincə öyrənilməmişdir.

Onun görkəmli nümayəndələrindən Qurban (xan) Sadıqov 1905-ci ildə Salyanın Noxudlu kəndində anadan olub, 1928-ci ildən aşığılıq sənətinə başlayıb. XX yüzilliyin ortalarında Salyan aşığı məktəbi üç yaradıcı aşığı - Qurban(xan) Sadıqovun, Çuxanlıdan olan Bəylər Qədirovun və Salyan şəhərində doğulmuş Pənah Pənahovun çiyinləri üzərində dayanırdı. Bu məktəb çoxlu ifaçı aşığı, balabançı və zurnaçı yetişdirmişdi.

Sovet dövründə aşığı sənəti yalnız tərənnümçülük ideyasına xidmət etmişdir, daha doğrusu, aşığılardan bu tipli şeirlər tələb edirdilər. Buna baxmayaraq, aşığılar Tufarqanlı Abbas, Qurbani, Ələsgər ənənələrini yaşadır, yadda qalan gəraylı və qoşmalar yaradırdılar. Aşığı Qurbanxanın "Oynasın" rədifli gəraylısı xalq mahnısı kimi geniş yayılmışdır:

Bulaq üstə çıxan gözəl,
Əllərində gül oynasın.
Maral kimi baxan gözəl,
Oyna, incə bel oynasın.

Nə qaradır gözün, ay qız,
Bir günəşdir üzün, ay qız.
Tükənməsin sözün, ay qız,
Dodaq gülsün, dil oynasın.

Baxışında nələr vardır,
Könlüm ondan xəbərdardır.
Sevən aşığı intizardır,
Dur sən oyna, el oynasın.

*Ay qız, seyrə çıxmaq yenə,
Qurban nəğmə desin sənə.
Bənövşəni tax sinənə,
Ağ üzündə tel oynasın.*

Aşağıdakı gözəlləmə də aşiq şeirinin tipik nümunəsidir:

*Bir ala gözlüyə mail olmuşam,
Gəzir turac kimi çöl kənarında.
Əsdikcə sabahın sərin yelləri,
Hörüklər oynayır bel kənarında.*

*Mina gərdənlidir, beli incədir,
Qaymaq dodaqlıdır, dili incədir.
Şümşad biləklidir, əli incədir,
Gəzdirir şənəni tel kənarında.*

*Bahar günlərinin gözəl çağında,
Günəş rəqs eləyir al yanağında.
Mən onu görərkən çay qırağında,
Sandım ki, sonadır göl qırağında.*

*Qəşəngdir, göyçəkdir bizim gözəllər,
Ətirli çiçəkdir bizim gözəllər.
Əlində telli saz Qurban hər səhər,
Ötür bülbül kimi gül kənarında.*

*Aşiq Bəylər Qədirov Muğanın təbii gözəlliklərini
aşağıdakı qoşmasında tərənnüm edir:*

*Çiçəkli qoynuna seyrana çıxdım,
Təzə qüvvət gəldi bu cana, Muğan.
Doğrudan nə qədər gözəlləşmişən,
Şöhrətin yayılıb hər yana, Muğan.*

*Olmusan yurduma bəzək, yaraşiq,
Çoxları hüsnünə aşiqdir, aşiq.
Kürün sularından aldığı işıq
Dönüb tükənməyən ümmana, Muğan!*

*Ey dövlətli diyar, ey gözəl diyar,
Sənin neftin də var, taxılın da var.
Hər gün boy atdıqca azad, bəxtiyar,
Edirsən hamını heyran, a Muğan!*

*Dönmüsən əbədi bir gülüstana,
Aşiq Bəylər səni saldı dastana.
Əzəldən mehriban anasan, ana
Səndə ömür sürən insana, Muğan.*

*Göründüyü kimi, Muğan folkloru regionun tarixi, coğ-
rafiyası, insanların təsərrüfat və məişət həyatının özünəməx-
susluğu və s. bu kimi səbəblərdən bir sıra spesifik xüsusi-
yətlərə malikdir. Əlinizdə olan bu kitab Muğanın xalq
hikmətini, ilk dəfədir ki, bu miqyasda, əhatəli şəkildə, geniş
izah və şərhələrlə oxuculara təqdim edir.*

Hüseyn İSMAYILOV

MİFOLOJİ MƏTN VƏ RƏVAYƏTLƏR

HAL ANASI

Balıqçılar dənizə ova çıxmışdılar. Onların toruna qəribə məxluq düşdü. Bu məxluq dənizdə yaşayan heyvanlara oxşamırdı. Bunun yarısı balıq idi, yarısı insan. Balıqçılar onu tor-dan çıxardılar. Yarısı balıq, yarısı insan olan məxluq dedi:

– Məni aparmağınıza bir söz demirəm. Amma gəlinə, qızı göstərməyin, ziyanlıq görərsiniz.

Balıqçılar yenə də onun sözünə qulaq asmadılar. Gəlin, qız axışib dənizdən tutulmuş məxluqa tamaşaya gəldilər. Həminin gözü qabağında dənizdən tutulmuş məxluq yoxa çıxdı.

Bu hadisəni el ağsaqqalına danışdılar. Ağsaqqal yarısı balıq, yarısı insan olan məxluqun hal anası olduğunu başa düşdü. Dedi:

– Bu hal anası imiş. Bundan sonra hal anası gəlinlərinizə sədəmə yetirəcək. Gəlinlər doqquz aylıq yüklərini yerə qoyanda mis qab-qacaqları döyüb səs salın. Qoy hal anası onların gözlərinə görünməsin.

Deyirlər ki, o vaxtdan hal anası bulaqlarda, çaylarda gizlənir. Eldə-obada aylı-günlü gəlin olanda cavanlar çay üstünə, bulaq başına hal anasını qovmağa gedirlər:

RUH

Bir kişi çobana qonaq oldu. Çoban ona təzə sağılmış qoyun südünü verdi. Kişi yol gəlmişdi, yorğundu. Bir az yeyəndən sonra çobanın verdiyi taxta qaşığı çanağın üstünə uzanması-na qoyub yuxuya getdi. Çoban uzaqdan kişinin mürğü döyməsinə tamaşa edirdi. Kişi yatandan sonra onun burnundan bir milçək çıxdı. Uçub qaşığın üstünə qondu. Qaşığın üstü ilə yeriyib çanağın o tayına keçmək istədi. Çanağın içində süddən qalmışdı. Milçək bir az yeriyəndən sonra sürüşdü, az qaldı sü-

dün içinə düşsün. Uçub təzədən kişinin burnuna girdi. Kişi diksindi. Oyanıb hövlnak çobanı səslədi. Dedi:

– Çoban qardaş, indicə qəribə yuxu görürdüm. Qıl körpüsündən cənnətə keçirdim. Yarı yolda qır qazanına yıxıldım. Qazan elə qaynayırdı ki, buxarından boğulurdum.

Çoban çanaqdakı südə baxdı. Südün istiliyi azalmamışdı, hələ də buğlanırdı. İşi belə görəndə çoban barmağını dişlədi. Başa düşdü ki, milçək kişinin ruhu imiş. Milçək süd dolu çanağın üstündə gəzəndə kişi özünü qıl körpüsündə hiss edirmiş. Day kişiylə heç nə demədi.

ORDUCIRIQ

Orducırıq qəşəng oğlan idi. Nişanlısı ilə gəzə-gəzə gəlib meşəyə çıxmışdı. Meşədə Orducırıq yuxulayır. Başını nişanlısının dizi üstə qoyub yatır. Az yatır, çox yatır, sözümlə yox, bir də oyanıb görür ki, başı daş üstədi. Nişanlısı yoxdu. Yan-yörəsinə göz gəzdirir. Bunların dincəldiyi yerdə yekə ayaq izləri vardı. Orducırıq ayaq izlərini tutub meşənin içiylə gedir. Qaş qaralır. Orducırıq meşənin içində işıq görür. Yaxına gəlir. İşığın balaca daxmanın bacasından düşdüyünü görür.

Daxmada səs-küy idi. Orducırıq bacadan baxanda nə gör-sə yaxşıdı? Beş-on div od qalayıb oynayırlar. Nişanlısını da daxmanın dirəyinə sarıyıblar.

Orducırıq tənbellik eləmir, daxmanın böyrünədəki şışı götürüb qızdırır. Daxmaya girib divləri dağılayır. Divlər qorxularından qaçıb gizlənirlər. Divlərdən ən yekəsi Orducırıqla əlbəyaxa olur. Demə, bu da ana div imiş. Ana div şışı alıb onun orduna soxur. Orducırığın ordu elə o vaxt cırılır, ana divin vurduğu şışlə. Amma Orducırıq fürsəti fəvtə vermir, ana divi itələyib odun üstünə yıxır. Ana div yanıb kül olur. Orducırıq nişanlısını dirəkdən açıb xilas edir. Orducırıq qalib gəlir. Ana div onun ordunu şışlə deşdiyi üçün o vaxtdan Orducırıq adlanır.

TÜKLÜCƏ

Günlərin bir günü bir kişinin yolu meşədən düşdü. Az getdi, çox getdi, mənzil başına çatmamış bulud gəldi, qaş qaraldı, göz-gözü görmədi. Hər tərəfi zülmət bürüdü. Kişi yolundan qalmalı oldu.

Ağac dibində ocaq çatıb istisinə oturdu. Gecənin bir aləmində buna bir dənə tüklücə urcah oldu. Gəlib kişiylə üzbəüz oturdu. Kişi nə elədi, tüklücə onu yamsıladı. Kişinin yuxusu gəlirdi, yatmaq istəyirdi. Tüklücə ona imkan vermirdi. Tüklücəni qova bilmədi, qorxdu tüklücələr hamısı tökülüb gələ bilirlər. Onda iş çətinə düşərdi. Odur ki, kişi kösövlərdən birini götürüb tüklücəyə göstərdi. Tüklücə də kösöv götürüb kişi-yə göstərdi. Kişi dedi:

– Özüm elədim.

Tüklücə də dedi:

– Özüm elədim.

Sonra kişi kösövü öz bədəninin üstündə gəzdirdi. Tüklücə də onun kimi elədi. Od ola, bir də yumşaq tük. De, bayaq tüklücəni od götürdü. Tüklücə qışqırmağa başladı. Başqa tüklücələr də tökülüb gəldilər. Kişi tez ağaca çıxdı ki, onu görməsinlər. Tüklücələr yanan tüklücədən soruşdular:

– Səni kim yandırdı?

Tüklücə dedi:

– Özüm elədim.

Onlar tüklücəni danlayıb dedilər:

– Sən bilmirsən ki, od bizim düşmənimizdi? İndi ki, özün eləmişən yan.

Sonra çıxıb getdilər. Tüklücə yanıb gülə döndü. Kişi ağacdən düşüb ocağın yanında yatdı. Gün çıxar-çıxmaz oyanıb yoluna davam elədi.

HEYVANATIN DİLİ

Bir kişi Tanrının yanına gedib heyvanatın dilini ona verməyi xahiş edir. Tanrı deyir:

– Heyvanatın dilini bilən adamın başı ağrı çəkir. Gəl, götürmə.

Kişi deyir:

– Götürəcəyəm.

Tanrı heyvanatın dilini ona verir. Kişi evə qayıdanda həyatında itin hürdüyünü eşidir. İt həyatə gələn yad itə deyir:

– Hara gəlirsən?

Yad it deyir:

– Acmışam, yal axtarıram.

Kişinin iti hürüb deyir:

– Get, sabah gələrsən. Yiyəmin evinə qada-bala gəlib. Sabah bu qada-bala qoyuna deyəcək. Leşini sürüyüb dərəyə atacaqlar. Gələrsən birlikdə yeyərik.

İt qayıdır. Kişi itlərin söhbətini eşidən kimi qoyunu bazara çəkir. Satıb qayıdanda görür ki, itlər yenə hürüşürlər. Yad it deyir:

– Leş hamı?

Kişinin iti deyir:

– Yiyəm qoyunu satıb. Sabah gələrsən. Qada-bala yiyəmin atına gələcək. Birlikdə yeyərik.

İt gedir. Kişi atı bazara çəkib satır. Evə gələndə itlərin inək haqqında söhbətini eşidir. İnəyi də satır. Bir gün sonra toyuqları da satır. Evə gələndə yenə itlərin söhbətini eşidir. Yad it hürür:

– Sən yalançısan.

Kişinin iti deyir:

– Mən yalançı deyiləm. Qada-bala hökmündədi. Yiyəmin evində heyvan adından bir şey qalmayıb. Bu gün qada-bala yiyəmin oğluna gələcək.

Kişi səhv elədiyini başa düşür. Baş-gözünə əl atır. Öz əli ilə öz evini yıxdığını başa düşür.

ADƏMİN ÖVLADLARI

Tanrı Adəmi yaradandan sonra onun gözünə üç gözəl məxluq göründü. Adəm onlardan soruşdu:

– Siz kimsiniz?

Onlar cavab verdilər:

– Əql, rəhm, həya. Bizim yerimiz insanın başı, ürəyi və gözləridir.

Adəm arxaya döndü. Gözünə üç bədheybət məxluq göründü. Onlardan soruşdu:

– Siz kimsiniz?

Onlar cavab verdilər:

– Biz təkəbbür, qəzəb və həsədik. Yerimiz insanın başı, ürəyi və gözləridir.

Adəm soruşdu:

– Bəs orada əql, rəhm və həya kimi gözəl məxluqlar vardı, onlar necə oldu?

Bədheybət məxluqlar dedilər:

– Biz olan yerdə onlardan əsər-ələmət qalmır.

Buna görə də Adəmin övladları olan insanlar o vaxtdan iki qismə ayrılır.

PEYĞƏMBƏR VƏ ŞEYTAN

Peyğəmbər şeytanı tutub aftafaya saldı. Əlini ağzına basdı ki, çıxmasın. Bəşəri onun günah əməllərindən xilas eləmək istəyirdi. Bir də gördü ki, hərə bir bel götürüb qəbristanlığa gedir. Onlardan soruşdu:

– Hara gedirsiniz belə?

Dedilər:

– Qəbrimizi qazmağa.

Peyğəmbər gördü ki, hamı axirət axtarır, dünyaya həvəs azalıb. Odur ki, əlini aftafanın ağzından götürüb şeytanı buraxdı. Şeytan aftafadan çıxan kimi qəbir qazmağa gedənlər belə bir tərəfə tullayıb evlərinə qayıtdılar.

TANRININ MƏSLƏHƏTİ

Bir kişinin var-dövləti başından aşırı. Tanrıya şikayət-dəndi ki, mənim çörəyim çoxdur, öhdələyə bilmirəm. Neyləyim? Tanrı kişiye dedi:

– Get lavaş bişir, yolda-bacada, çöldə-bayırda gəzə-gəzə ye.

Kişi belə də elədi. Nökər-nayıbı baxıb gördü ki, ağaları çörəyi ayaq üstə yeyir, onlar da belə elədilər. Çox çəkmədi ki, kişinin bütün var-dövləti əlindən çıxdı. Nökər-nayıbları da başından dağıldılar. Kasıblaşandan sonra bu kişi təzədən Tanrıya şikayətə getdi. Dedi:

– Ulu Tanrı, mən belə deməmişdim. İndi mən özüm yeməyə çörək tapa bilmirəm. Dərdimə əlac elə.

Tanrı dedi:

– Get döşlük tikdir. Arvad-uşağın da lavaşı döşlük üstə yəsinlər. Lavaşın qırım-qırıqlarını da yeyin.

Kişi Tanrının yanından qayıdıb gələndən sonra arvad-uşağına da, özünə də döşlük tikdirdi. Öləne qədər döşlükdə çörək yedi. Varı-dövləti o qədər artdı, bütün dünyanı tutdu.

ARVADIN MƏSLƏHƏTİ

Kasıbın evinin damında balaca deşik vardı. Allah-təala bu deşikdən kasıbın ruzusunu verirdi. Axşama qədər kasıbın ailəsinə lazım olan buğda tökülürdü. Bir gün kasıbın arvadı dedi:

– Ay kişi, bir çöpdən-zaddan dürt, deşiyi genişləndir, qoy buğda çox-çox tökülsün.

Kasıb arvadının təkidilə çöpü deşiyə dürtüb qurtdaladı. Çöp sınıb deşikdə qaldı, day buğda tökülmədi.

İLAN

Naxırçı kəndin heyvanını dağın döşündə otarırdı. Bir də gördü, budur, şimşək çaxdı, bir işıq parçası gəlib yerə düşdü. Naxırçı işıq parçasının düşdüyü yerə getdi ki, görsün bu nə olan şeydi. Naxırçı gəlincə işıq parçası dönüb ilan oldu. İlan naxırçıya dedi:

– Sənin varda-dövlətdə bir qızın var. Mən həmin qıza elçiliyə gəlmişəm.

Naxırçı qorxusundan ilana dedi:

– Qızım sənə qurbandı.

İlan naxırçıya qızı aparacağı günü dedi, həm də naxırçıyla şərt kəsdi. İlan dedi:

– Məni aldatmayacaqsan, aldatsan, xeyir görməyəcəksən.

Bu sözləri deyəndən sonra ilan sivrişib otların arasında gözdən itdi. Naxırçı ilanı yola salandan sonra öz-özünə fikirləşdi. Dedi, ay dadi-bidad, mən heç arvadla razılaşmadım, Bəlkə heç arvad razı olmadı.

Axşam evə gələndə əhvalatı arvadına danışdı. Arvadı dedi:

– Elə bir ilanımız çatışmırdı! Camaat qızını şahzadəyə verir. Sən gedib ilan tapıbsan. Sabah kəndin heyvanını başqa örüşə apararsan.

Səhəri naxırçı kəndin heyvanını başqa örüşə apardı. Yenə şimşək çaxdı, bir işıq parçası gəlib yerə düşdü. Yerə düşər-düşməz işıq parçası dönüb ilan oldu. Naxırçının canına vahimə çökdü. İlan naxırçıya dedi:

– Bəlkə fikrindən dönmüsən?

Naxırçı dedi:

– Elə şey yoxdu. Qız sənindi. İntəhası qız xalasıgilə getmişdi. Sabah, inşallah, qızı buraya gətirəcəyəm. Gəlib apararsan.

İlan dedi:

– Bu sənin axırıncı vədəndi.

Sonra ilan sivrişib otların arasında gözdən itdi. Naxırçı bu gün başına gələn əhvalatı da gedib arvadına danışdı. Arvadı başa düşdü ki, ilan onlardan əl götürməyəcək. Odur ki, dedi, qoy hər iş xoşluqla olsun. Səhəri naxırçı qızını da götürüb həmin örüşə gəldi. Yenə şimşək çaxdı, bir parça işıq gəlib yerə düşdü. İşıq dönüb ilan oldu. İlan naxırçıya dedi:

– Vədinə əməl elədiyin üçün yaxşılıq görəcəksən. Bir şeyə ehtiyacın olsa, dağların arasındakı daşlı-qayalı bir yer var, oraya gəlersən. Məni səslərsən, istədiyin şeyi hazır elərəm apararsan.

Sonra ilan qıza dedi:

– Düş dalımca.

İlan qızı da götürüb getdi. Naxırçı ilanın dediklərini gəlib arvadına danışdı. Arvadı naxırçıya dedi:

– Sabah naxırı həmin dağa sürərsən. İlanı səsləyib qızının kefini xəbər alarsan.

Naxırçı arvadının dediyi kimi də elədi. Dağların arasındakı daşlı-qayalı yerə gəldi. İlanı səslədi. Qayalıqdan üzün işıq saçan bir oğlan çıxdı. Naxırçıya dedi:

– Gəl, həmin ilan mənəm.

Oğlan naxırçını qayalıqdan içəri keçirdi. Naxırçı gördü burada böyük bir saray var. Qızı da bu sarayın xanımadı. Oğlandan ilan cildinə girməsinin səbəbini soruşdu. Oğlan dedi:

– Mən ilan nəslindənəm. Mənə kimin məhəbbəti yoxdu, onun gözüne ilan görünürəm. Qəlbində mənə məhəbbəti olanların gözündə isə insanam. Əvvəl məndən xoşun gəlmirdi. Ona görə də məni ilan bilirdin. Bu gün qayaların arasına xoş niyyətlə gəlmişdin. Buna görə də gözüne insan görünürəm. Bu gördüyün saray sənindi, gedib qayınanamı da gətirərsən. Bu günə qədər əziyyətlə yaşamısınız, bundan belə xəbəxt ömür sürərsiniz.

Naxırçı ilanın dediyi kimi də elədi. Gedib arvadını onun sarayına gətirdi. Kürəkənləri bir də onların gözüne ilan görünmədi.

İBN ABDULLA

Bir qumarbaz vardı. Qumardan gəlirdi, əli gətirmişdi. Qəbristanlığın tuşundan keçəndə dönüb başdaşlarına baxdı. Qəbirlərdən birinin üstündə “İbn Abdulla” yazılmışdı. Qumarbaz ağzını qəbirə tutub qışqırdı:

– İbn Abdulla, İbn Abdulla, yoldaşını da götür, axşam bizə qonaq gəl.

Axşam olcaq qumarbazın qapısını iki nəfər döydü. Bunlar kəfənə bürünmüş ölümlər idilər. Qumarbaz onlardan soruşdu:

– Siz kimsiniz?

Ölümlərdən biri dedi:

– Mən İbn Abdullayam, bu da mənim yoldaşımdı.

Qumarbazın kefinin duru vaxtında İbn Abdullanı çağırması yadına düşdü. Neyləmək olardı? Bu işi özü tutmuşdu. Ölümləri evə buraxdı. Oturub ordan-burdan söhbət elədilər. Bir qədər vaxt keçəndən sonra ölümlər dedilər:

– Vaxtdır, daha biz gedək.

Qumarbaz durub onları yola saldı. Yolda İbn Abdulla qumarbaza dedi:

– Biz üç yüz il idi ki, yatmışdıq. Yada salanımız yox idi. Sən ki, bizi yada saldın, evinə qonaq apardın, bunun müqabilində gərək biz də səni qonaq aparaq.

Qumarbaz ölümlərə qonaq getməyə razı olmadı. Ancaq ölümlər əl götürmədilər. Dedilər, olmaz ki olmaz, gərək gedəsən. Qumarbaz məcbur olub ölümlərlə razılaşdı. Onlar gəlib İbn Abdullanın qəbrinin yanında dayandılar. Qəbrin üstü öz-özünə açıldı. Qumarbaz da ölümlərlə qəbirə girdi. Qəbirin üstü örtüldü. Bir qədər söhbət eləyəndən sonra qumarbaz dedi ki, mən getmək istəyirəm. İbn Abdulla razılıq verdi. Qəbrin üstü açıldı. Qumarbaz qəbirdən çıxdı. Ətrafına göz gəzdirdi, gördü, onların kəndi böyüyüb. Onun qəbirdə olduğu müddətdə nə qədər ev tikilib. Axtarıb çətinliklə öz evini tapdı. Ancaq gördü evində başqa adamlar gəzişirlər. Gəlib dedi ki, bu mənim

evimdi. Evdə gəzişənlər onu itələyib eyvandan aşağı saldılar. Dedilər ki, biz bu evdə dünyaya gəlmişik, ev də bizimdi. Qumarbaz onlarla tutaşdı. Qonşular yığıldı. Qumarbaz gördü qonşular da tamam başqa adamlardı.

Bu əhvalatı ağsaqqal bir kişi eşitdi. Gəlib qumarbaza xeyli tamaşa elədi. Sonra dedi:

– Sən İbn Abdullayla gedən adam deyilsən ki?

Qumarbaz dedi:

– İbn Abdullayla gedən adam mənim.

Kişi dedi:

– Mən sənin başına gələn babamdan eşitmişəm. Babam həmişə bu evi göstərib deyərdi ki, onun yiyəsini iki ölü aparıb. Babam bu əhvalatı babasından eşitmişdi. Ona da babası demişdi. Gör, sənin İbn Abdulla ilə getdiyən vaxtdan neçə qərinə keçib.

Qumarbaz dedi:

– Ola bilməz. Axı, mən İbn Abdullanın yanında yerə oturmamışam. Elə ayaq üstə söhbət eləyib qayıtmışam.

Kişi dedi:

– Sən unutmusan ki, o dünyanın bir anı bu dünyanın yüz ilinə bərabərdir.

Qumarbaz kişiylə inandı. Təzədən qəbirə qayıtdı. Bərkdən dedi:

– İbn Abdulla, İbn Abdulla.

Qəbirdən səs çıxmadı. Qumarbaz qəbirdən çıxmağına peşman oldu.

SİÇAN

Bir kişinin qızı kor olmuşdu. Dünyanın bütün təbiblərinə dava-dərman elətdirdi, bir xeyri olmadı. Axırda ələcsiz qalıb, qızını diyar-diyar gəzdirdi ki, könlü açılsın. Bir qədər gəzəndən sonra gəlib dörd yol ayrıcında oturdular. Kişi baxıb gördü ki, yolun qırağında siçanlar o yana-bu yana qaçışırlar. Ancaq

bu siçanlardan birinin başı üzülüb. Başqa siçanlar başı üzül-müş siçanın başını bədəninə yapışdırırlar. Siçanlar ölmüş siçanın başını bədəninə yapışdırandan sonra yolun qırağındakı otlardan qırıb onun qan axan yerlərinə sürtdülər. Otu sürtdük-cə qan kəsilirdi. Axırda siçan tərpəndi. Bir azdan isə durub yeridi. O biri siçanlara qoşulub qaçdı. Kişi hikmətin otda olduğunu başa düşdü.

Axtarib siçanların qırdığı otu tapdı. Həmin otdan bir neçə yarpaq gətirib qızının gözlərinə sürtdü. Qızın gözlərinə işıq gəldi. Təbiblərin eləyə bilmədiyi dava-dərmanı siçanlar elə-dilər.

GÖYƏRÇİN

Bir oğlan göl qırağına getmişdi. Bir də gördü, budur, üç göyərçin gəlib gölün qırağına qondu. Oğlan ağacların dalında gizlənib bunları güddü. Göyərçinlər libaslarını çıxarıb üç gözəl qız oldu. Sonra gölə girib çimməyə başladılar. Oğlan göz qoydu, gördü kiçik qız daha gözəldi. Yavaşca gedib kiçik qızın libasını götürüb gizlədi. Qızlar çimib sudan çıxdılar. İkisi öz libasını geydi. Kiçik qız nə qədər axtardı, libasını tapa bilmədi. O biri göyərçinlər buna dedilər:

– Bizi insan görüb. Ona görə də burada çox qala bilmərik.

Onlar uçub getdilər. Kiçik qız çılpac olduğu üçün kolun dalına keçib libasını götürən adamı çağırırdı:

– Libasımı götürən insan oğlu, nə desən razıyam, ancaq məni çılpac qoyma.

Oğlan ağacların dalından çıxdı. Qıza dedi:

– Mən səni almaq istəyirəm.

Göyərçin dedi:

– Sən yer övladısan, bizlərə yer övladına ərə getmək olmaz.

Oğlan dedi:

– Mən deyənlə razılaşmasan, libasını verməyəcəyəm.

Kiçik qız gördü başqa cür ola bilməz. Gərək bu oğlana ərə gedə. Oğlan deyənlə razılaşdı. Oğlan göyərçini götürüb evlərinə gətirdi. Bir müddət şad-xürrəm yaşadılar. Günlərin bir günündə oğlanın anası öldü. Bunu yuyub aparıb basdırdılar. Oğlan qəbir üstədən qayıdanda ona xəbər verdilər ki, bəs nə-nən can verəndə sən arvadın çıxıb yükün üstündə oturmuşdu. İndi də evin içini qaşayıb çölə tökür.

Oğlan gəlib gördü arvadı evin içini qaşayıb çölə töküüb. İndi yerini şirələyir. Soruşdu, bu nə olan işdi? Sən niyə məni camaatın içərisində biyabır edirsən? Göyərçin dedi:

– Bu sirri sənə aç bilmərəm. Nə üçün belə elədiyimi sənə desəm, onda gərək bundan belə sənə arvadlıq eləməyəm.

Oğlan təkid elədi ki, hökmən məni bu sirdən agah eləmə-lisən. Göyərçin vəziyyəti belə görüb dedi:

– İndi ki, bu sirri bilmək istəyirsən, onda mən səni agah elərəm. İllərlə bir yastığa baş qoyub yatdığım oğlan, sənə əyan olsun ki, mən mələyəm. Mələk insan kimi deyil, insan natəmizliyə dözü, mələk isə təmiz olmayan yerdə yaşaya bilmir. Sənin nənən can verəndə Əzrayıl içəri girdi. O nənənin sinəsinə çökəndə mən atılıb yük üstə çıxdım. Çünki Əzrayıl nənənin başını kəsəndə evə qan töküldü. Mən bu qanın içində gəzmək istəmədim. Gözlədim, nənənin cənazəsini qaldıranda evi töküüb yerini qaşadım. Nənənin qanına bulaşmış torpağı yığıb çölə tökdüm. Bilmək istədiyin sirr bu idi. Əgər bu sirri bilməsəydin, mən sənənlə ömrünün axırınadək yaşaya-caqdım. Mənim vədəm gəlib yetişdi, sağlıqla qal.

Göyərçin bunu deyib uçdu. İlahidən ona təzə qanad verilmişdi.

TÜKLÜCƏ

Güllücə Talış dağlarının uca zirvələrindən biridir. Günə-vər olduğundan yazdan qışacan yaxasından gül-çiçək əskil-məz. Ordan bir nəfər təkbaşına üstünə yeriyan bir qoşunun

öhdəsindən gələr. Mustafagil burda toğlu kəsmişdilər. Meşə-dəki quru şax-budaqdan tonqal çatmışdılar. Ocaq gülürdü. Hər işdə Mustafanı əlini ağdan qaraya vurmağa qoymayan yoldaşları onun kabab bişirmək işinə qarışmırdılar. Mustafa toğlunu kəsib-soymağı, tikə doğramağı, kabab çəkib bişirmə-yi çox xoşlardı. O, ocağa düzdüyü çubuğun birini götürdü. Ka-babın bişib-bişmədiyini yoxlamaq üçün elə siftə tikəni dişinə çəkəndə ağacdən bir tüklücə düşüb ocaq başında Mustafa ilə qabaq-qənşər oturdu. O da çubuğun birini ocaqdan götürdü. Ondan bir tikə sivrilib ağzına qoydu. Mustafa çubuğu köz üstə qoydu. Tüklücə də elə etdi. Mustafa yanındakı kösövü götü-rüb közü çubuqların altına çəkdi. Həmin hərəkəti tüklücə də elədi. Mustafa baxıb gördü ki, yox bunun işi tamam təqliddir. O, qoyunun quyruğundan bir əlcə götürüb sinəsinin, saqqalı-nın tüklərinə, üst-başına yaxdı. Tüklücə də onu təqlid etməyə başladı. Mustafa öz-özünə dedi: “Görəcək günlərimiz varmı, ölməyəsən, Mustafa, gör səni kim təqlid edir də!”. O, ocaqdan bir qoşa ovuc köz götürüb üst-başına tökdü. Tüklücə də onun hərəkətlərini təkrarladı. Tükləri cızıltıyla od tutdu. Ondan dəhşətli bir çığırta çıxdı və çığıra-çığıra qaçıb meşəyə soxul-du.

Bu çığırtıya Mustafanın yoldaşları tökülüb gəldilər. Onlar bərk həyəcanlanmışdılar. Nəsə, bir təhlükə baş verdiyini zənn etmişdilər. Dəstə gülməkdən uğundu. Dedilər:

– Oyunun olsun, Mustafa, əcəb şəbih çıxardırmissan.

CANAVAR CİLDİNƏ GİRMİŞ GƏLİN

Cümə günü çimməzmişlər. Təzə gəlmiş bir gəlin bu adə-ti bilmirmiş. Cümə günü çimib sudan çıxır. Əl eləyir ki, palta-rını götürüb geysin. Baxıb görür ki, əlləri dönüb olub pəncə. Bədəni də ki, tüklüdür. Suda öz şəklinə baxır. Sudan gəlinə tərəf canavar boylanır. Gəlin başa düşür ki, canavar olub. Gözləyir, axşam düşür. Xəlvətcə qaçıb meşəyə girir. Qurd-

quşnan yaşayır. Nə qədər ki, havalar istiydi, canavar əziyyət çəkmirdi. Necə ki, qış gəldi, canavarın da zülmü artdı. Yemə-yə bir şey tapmadı. Yağışda, qarda üşüdü.

Bir kərə canavar ov dalınca kəndə gəldi. Gəlin gəldiyi evin başına dolandı. Evdən səs-səmir gəlmirdi. Ocaq yanırdı. Hamı yatmışdı. Canavar evə girib ocağın yanında oturdu. İsti-dən xumarlandı. Canavarı yuxu apardı. Evdəkilər oyanıb ca-navarı gördülər. Haray-qışqırıq salıb onu döydülər. Canavarın dərisindən tutub sürümək istədilər. Dəri əllərində qaldı. Ba-xıb gördülər ki, dərinin altından çıxan evin gəlinidi. Paltar gə-tirib onu geyindirdilər. Gəlin bir də cümə günü çimmədi.

MÖVSÜM VƏ MƏRASİM NƏĞMƏLƏRİ

HOLAVARLAR

Qara kəlim diz-dizi,
Gəl yoxla bir gün bizi.
Gülüstana çevirək
Dərəni, çölü, düzü.

Qoşquda kəl öküzün,
İmana gəl, öküzüm.
Şumla yeri, çıx başa,
Sonra dincəl, öküzüm.

Qaşqa kəlim, gündə mən,
Kölgədə sən, gündə mən.
İldə qurban bir olar,
Qurbanınam gündə mən.
Hodaq, kəlin başın döndər, döndər hey,
Xanım, bizə yağlı çörək göndər, hey.

Çək, qayıqlar tarım dursun,
Çək, bu şumu başa vursun.
Ağır-ağır yerlər sürsün,
Hodaq, kəlin başın döndər, döndər hey,
Xanım, bizə yağlı çörək göndər, hey.

Hola dedim, düşdü qac,
Göydə oynadı qırmanc.
Öküzlər ota getdi,
Qara kəlim qaldı ac.

Qılinc yarar, hop döndərir,
Taxta yerinə qondarır.
Xanım kotana yağlı çörək göndərir,
Hodaqcı qızıl öküzü gorsa göndərir.

Qızıl öküzüm, yeri,
Qoyma şum qala geri.
İti tərən, iti get,
Düşmənlər baxır bəri.

Öküzüm, cütə gedər, ho, ho,
Xırmana, ota gedər, ho, ho.

Qara kəlim-ilim barı,
De, dərdin bilim barı.
Məni mağmın eləmə,
Açılsın dilim barı.

* * *

Çəkin, çəkin əkəyin,
Ho lo-lo, lo-lo, lo-lo.
Biçin, biçin tökəyin,
Ho lo-lo, lo-lo, lo-lo.
Əl verək əl üstünə,
Ho lo-lo, lo-lo, lo-lo.
Dağı, daşı sökəyin,
Ho lo-lo, lo-lo, lo-lo.

NOVRUZLA BAĞLI NƏĞMƏLƏR

1

Qaş qara, gözü şəhla gözəllər,
Bizim üçün güllü xonça bəzərlər.
Qırağına noğul, kişmiş düzərlər,
Sizin təzə bayramınız mübarək!
Təzə iliz, təzə ayız mübarək!

Bizim yerdə bağü bostan əkərlər,
Şumun vurub zəhmətini çəkərlər.
Barın yığıb şəhərlərə tökərlər,
Sizin təzə bayramınız mübarək!
Təzə iliz, təzə ayız mübarək!

Gəldi Novruz, açdı gülün lalalar,
Səmənin döyüb halva çalalar.
Pay verəndə bizi yada salalar,
Sizin təzə bayramınız mübarək!
Təzə iliz, təzə ayız mübarək!

2

Gəldi təzə günümüz,
Novruz olsun mübarək.
Şad olsun ellərimiz,
Novruz olsun mübarək.

Gəldi təzə illərim,
Açdı qonça güllərim.
Qoy sevin sin ellərim,
Novruz olsun mübarək.

Ağaclar şərbət içir,
Durnalar yurda köçür.
Novruz təzə don biçir,
Novruz olsun mübarək.

VƏSFİ-HALLAR

Oğlan adın Məhəmməd,
Qaşın arasы cənnət.
Sevdin, ala bilmədin,
Cəmi tayfana lənət.

Oğlan, adın Əlidi,
Qolların düyməli.
Çox da gəzib dolanma,
Qızlar deyir dəli.
Qızlar deyir dəli.

Ay qara şalvar oğlan,
Üzündə xal var, oğlan.
Atam sənə qız verməz,
Get ona yalvar, oğlan.

Oğlan, ağappaq oğlan,
Dodağı yarpaq oğlan.
Sevdin ala bilmədin,
Gözünə torpaq oğlan.

Əmim oğlu neyləsin,
Məni həmdəm eyləsin.
Ona dönük çıxanda
Bağrım başın teyləsin.

Əmim oğlu bizilən,
Kabab yanar közilən.
Yad sözünə inanma,
Danış yarı özilən.

Əmim oğlu, gir bağa,
Bülbül qonsun budağa.

Əgər məni yar etsən,
Ollam sənə sadəğa.

Həyəti süpürmüşəm,
Zibilin götrmüşəm.
Burdan keçən oğlanın
Salamın ötürmüşəm.

Həyətimiz nanədi,
Üstü xana-xanadı.
Dəsmal gətir, gül apar,
Əcəb xəlvətxanadı.

Tüfəngimin pası var,
Sürtülməmiş, pası var.
Sənin kimi oğlanın
İllər boyu yası var.

Gəlirdim yollar ilə,
Fikri-xeyallar ilə.
Gəl bir boyun olaq biz,
O cansız qollar ilə.

Atlazı, sarı geymə,
Gülü gey, sarı geymə.
Hər yetənə inanıb,
Qəm paltarı geymə.

TOY ADƏTLƏRİ VƏ NƏĞMƏLƏRİ

Toylar adətən yazqabağı başlayıb payızın axırlarına qədər davam edir. Toyun başlanmasına bir neçə gün qalmış ərgən qızlar, əsasən, qız evinə toplaşib mahnı oxumağa başlayırlar. Bu zaman yaxşı səsə malik olan qızlardan biri qabağa çıxıb avazla mahnı oxuyur. O biri qızlar isə çəpik çala-çala həmin mahnının xor hissəsini mahnının sözlərinə uyğun eyni ahənglə birlikdə ifa edirlər.

Toy iki sevən gəncin bir-birilə yaxınlığı nəticəsində yaranır. Əvvəlcə oğlanın bacıları qızın yanına gedib onun ağzını arayır, əsil həqiqəti öyrənirlər. Əgər qız razıdırsa, onlar evə gəlib əhvalatı anasına danışirlar. Bəzən oğlan özü gəlib evlənmək istəməsini anasına danışır. Oğlanın anası elçiliyə getməmişdən əvvəl istixara etdirir. Əgər istixara düz gələrsə, onda elçiliyə getmək olar. Düz gəlməzsə elçiliyə getməzdi. Bundan başqa oğlanın anası evdə hamıdan gizli bir gəlincik düzəldib bəzəyir, onu yükün altında gizləndə saxlayır. Aradan 3-4 gün keçdikdən sonra əgər evdə müəyyən bir xeyir iş olsa, elçiliyə gedər. Bu gəlinin ayağının sayalı olduğunu bildirir. Əgər evdə uğursuz bir iş baş verərsə, onda elçiliyə getməzdi.

Ana bir bəhanə tapıb qızın anasigilə yollanır. Əvvəlcə ordan-burdan başlayıb sonra əsas mətləb üstünə gəlir. Qızın anası məsələdən xəbərdar olsa da, əvvəlcə: “Gedin, məsləhətləşərik” deyir. Aradan 2-3 gün keçdikdən sonra oğlanın anası ikinci dəfə qızgilə gəlir. Əgər qız adamı razıdırsa elçilik günü müəyyənləşdirilir.

KİÇİK NİŞAN. Buna “kiçik nişan”, “üzük taxdı”, “üzük-kəlağayı”, “şal-üzük” də deyilir. Oğlan tərəf yaxşı bəzədilmiş bir xalça götürüb öz yaxın adamları ilə birlikdə qız evinə gedirlər. Eyni zamanda qız evi də öz yaxın adamlarını bu məclisə dəvət edirlər. Məclisə qız evinin adamları birinci gəlirlər. Oğlan evinin adamları isə sonra gəlib çıxırlar. Kişilər

bir otağa, qadınlar isə başqa bir otağa toplaşırlar. Bu zaman qız evdən çıxıb xəlvət bir yerdə gizlənir.

Oğlanın bacıları axtarib qızı tapırlar. Nişana gətirilmiş qırmızı kəlağayını onun başına salır, üzüyü isə barmağına taxırlar. Bundan sonra qızı qadınlar məclisinə – oğlanın anasının yanına gətirirlər. Oğlanın anası ayağa qalxıb öz gələcək gəlininin üzündən öpür. Ona xoşbəxtlik arzulayır. Ortaya yemək gəlməmişdən əvvəl ağbirçək qadınlardan biri qazanın ağzını açmaq üçün oğlan adamından xələt istəyir (Buna “qazanaçdı” deyirlər). Xələt verdikdən sonra qazanın ağzı açılır. Birinci çəkilən xörəyi oğlanın baldızlarından biri götürüb oğlana pay aparır və ondan xələt alır. Xələt əsasən, puldan ibarət olur. İkinci çəkilən xörəyi isə gəlinin qabağına qoyurlar. Bu dəfə gəлиндən xələt alınır. Sonra nişana gələn adamlara xörək paylanılır.

Kişilər məclisində isə əvvəlcə ortaya çay gətirirlər. Oğlan tərəfin adamları bir tərəfdə, qız tərəfin adamları isə o biri tərəfdə qarşı-qarşıya əyləşirlər. Bir az söhbət etdikdən sonra oğlan adamından olan ağsaqqal qabağa çıxır. Eyni zamanda qız tərəfin adamlarından olan ağsaqqal da qabağa çıxır. Çox vaxt onlar məclisdə yanaşı əyləşirlər. Oğlan tərəfin ağsaqqalı qız tərəfin ağsaqqalına deyir: “Filankəs kişi, sən filankəsin oğlunun filankəsin qızı ilə nişanlanmağına razısanmı?” Əgər qız tərəfin adamı razıdırsa: “Razıyam” – deyir. Bu zaman oğlan tərəfin ağsaqqalı ovcuna gizlin pul qoyub əlini qız adamının ağsaqqalına tərəf uzadır. Onlar əl tuturlar. Hamı yer-yerdən: “Allah mübarək eləsin!” – deyir. Bu dialoq üç dəfə təkrar olunur. Ortaya xonça gətirilir. Hamıya şirni paylanır. Paylanan şirni ilə çaylar içilir. Bir azdan ortaya yemək gəlir. Hamı yeyib qurtarandan sonra yenidən “Allah mübarək eləsin! Qoşa qarısınlr!” – deyib dağılışırlar. Bununla da “kiçik nişan” mərasimi bitir.

MÜBARƏK DEYİN BACIMIN ŞALINA

Mübarək deyın bacımın şalina, şalina,
Ucları zərbağ tökülüb dalına, dalına.
Yarım gedib “Minbağa”,
Mübarək deyın bacımın şalina, şalina (iki dəfə)
Ay qırmızı boyatmağa,
Mübarək deyın bacımın şalina, şalina (iki dəfə)
Ay bağda yerin salmışam
Mübarək deyın bacımın şalina, şalina (iki dəfə)
Ay qıymadım oyatmağa
Mübarək deyın bacımın şalina, şalina (iki dəfə)
Ucları zərbağ tökülüb dalına, dalına.

Ay Araz qırağındayam,
Mübarək deyın bacımın şalina, şalina (iki dəfə)
Ay lampa qırağındayam,
Mübarək deyın bacımın şalina, şalina (iki dəfə)
Ay qardaş toyun başlayır,
Mübarək deyın bacımın şalina, şalina (iki dəfə)
Ay aşiq sorağındayam
Mübarək deyın bacımın şalina, şalina,
Ucları zərbağ tökülüb dalına, dalına.

Ay qardaşın Arazdadı
Mübarək deyın bacımın şalina, şalina (iki dəfə)
Ay yanı quba qazdıdı,
Mübarək deyın bacımın şalina, şalina (iki dəfə)
Ay qardaş bir qız sevibdi,
Mübarək deyın bacımın şalina, şalina (iki dəfə)
Ay birçəyi qotazdıdı,
Mübarək deyın bacımın şalina, şalina,
Ucları zərbağ tökülüb dalına, dalına.

“BOYNAN QACMA”. Kiçik nişandan sonra qız oğlan evinin adamlarından 3 gün gizlənir. Buna el arasında “Boynan qaçma” deyilir. Üçüncü gün oğlanın adamları (əsasən qadınlar) böyük bir xonça tutub qızın boy görüncəkliyinə gəlirlər. Oğlanın bacıları gəlini çəkib ortaya gətirirlər. Hamı gətirdiyi hədiyyəni gəlinə bağışlayır. Bundan sonra qız boynan qaçmır.

BÖYÜK NİŞAN MƏRASİMİ. Bu mərasimə “Şirni toyu” da deyilir. Kəndin adamları əvvəlcə şirniyyatdan tutulmuş xonçalarla oğlan evinə toplaşır. Bu zaman oğlan evi çalğıçı da çağırır. Çalğıçılar oğlan evində bir qədər çaldıqdan sonra yığılıb camaatla birlikdə qız evinə xonça gətirirlər. Oğlan evinin adamları gətirdikləri xonçanı qız evinə verirlər. Bu zaman xonça gətirən adamlara xələt verilir. Bununla yanaşı nişana toplaşanlara qonaqlıq verilir. Qonaqlıqdan sonra gəlinin bacıları əllərində şirni ona yanaşırlar. Gəlin bu şirnidən birini alıb dişləyir. Qalan yarısı isə təzə bəy oğlana aparılır. Oğlan həmin şirniyi gətirənə nəmər verir.

Nişan mərasiminə toplaşan cavan qız-gəlinlər iki dəstəyə bölünüb xor ilə mahnı oxumağa başlayırlar:

AY QIZ NİŞANIN GƏLİR

Sandıq üstə gücü var,
Gücünün qırx ucu var.
İki könül bir olsa,
Kimin ona gücü var.
Ay qız nişanın gəlir,
Xonçada şalın gəlir (iki dəfə).

Evləri yaxın yarın,
Boynuna baxın yarın.
Gözləri göz götürmür,
Heykəlin taxın yarın.

O tay, bu tay bizimdi,
Qarğı düzüm-düzümdü.
Heç kəs bizə qız verməz,
Əmim qızı bizimdi.

Bu dərə dərin dərə,
Suları sərin dərə.
İstədim bir bağ salam,
Yar gələ gülün dərə.

YAR SƏSİ GƏLİR

Qardaş, adına qurban,
Alma dadına qurban.
Tək özünü demirəm,
Gül adaxlına qurban.

Bağlama-bağlama parçası gəlir
Ay Nisə bağından yar səsi gəlir (2 dəfə)
Gəliрсən neylim sənə,
Düşübdü meylim sənə,
Meylim meylinə qurban,
Daha mən neynim sənə.

Qızıl üzük laxladı,
Verdim anam saxladı.
Qurban olum anama
Yarı qonaq saxladı.

Ağac atdım ağaca,
Ağac gəldi balaca.
Qardaş bir qız sevibdi,
Qası, gözü balaca.

Su gəlir, lil gətirir,
Bir dəstə gül gətirir.
Qardaşın toy paltarın,
Bu gələnlər el gətirir.

Nişan mərasimindən qayıtdıqdan sonra oğlanın bacıları qız evində gördüklərini qardaşına danışirlar. Sonra oğlanın bacıları üz-üzə dürüb birlikdə xor ilə mahnı oxumağa başlayırlar.

PALTARI VERDİK GƏLDİK

I dəstə: Qurbanam xan gözüne,
Paltarı verdik gəldik.

II dəstə: Mənə baxan gözüne
Paltarı verdik gəldik.

I dəstə: Çəkibsen qara sürmə,
Paltarı verdik gəldik.

II dəstə: Evlər yıxan gözüne,
Paltarı verdik gəldik.

Birlikdə: Paltarı verdik gəldik,
Gəlini gördük gəldik (2 dəfə)

Əmim oğlu olasan,
Mənə yaylıq alasan.
Mənə yaylaq almasan,
Göz dustağı qalasan.

Əmim oğlu Mirağa
Nöyüt töksün çırağa.
Piltəsin uzun çəksin,
İşıq düşsün iraqa.

PALTARKƏSDİ QAYÇIKƏSMƏZ. Böyük nişan mərasimi zamanı gətirilmiş paltarın üstünə təzə qayçı qoyulur. Qayçını qız evinin adamlarından biri götürüb paltarı kəsmək istəyir. Paltarı kəsən adam deyir: “Ay qızlar, qayçı kəsmir”. Bu zaman oğlan tərəfin adamları ona çoxlu xələt verir. Xələt alınandan sonra hər iki tərəf: “Allah mübarək eləsin” – deyir. Qayçını paltarın üstünə qoyub paltarkəsdiyə toplaşan qız və gəlinlərə göstərilər.

Bundan sonra ortaya yemək gətirilir. Yemək qurtarandan sonra adamlar gətirdikləri xələti qız evinə verib gedirlər. Ərgən qızlar bir yerə toplaşib dəstə ilə mahnı oxuyurlar.

Qayçını ataram cingildəsin yar, hey,
Çağırın oğlan bacısın dingildəsin yar, hey.

Gəlırsən arx ilən gəl,
Çəməni çarx ilən gəl.
Əgər məni sevirsen,
Danışma, xalq ilən gəl.

Birlikdə: Qayçını ataram cingildəsin yar, hey,
Çağırın oğlan bacısın dingildəsin yar, hey (2 dəfə)

Gəldi-gəldi dedilər,
Yarın bağırın yedilər.
Hər sürüdən bir quzu,
Yara qurban dedilər.

Dəsmalın yudum apar,
İtirmə düşmən tapar.
Sabah bazar günüdür,
Hər kəs öz yarın tapar.

Sevdim həyatda səni,
Boyda, qamətdə səni.

Sallanıb axtarıram,
Hər bir saatda səni.

BAYRAM XONÇALARI. Bayram günləri oğlan evi qızgilə getmək üçün xüsusi hazırlıq görür. Çərşənbə axşamı oğlan adamı böyük bir xonça tutub qız evinə bayram payı aparırlar. Aparılan xonçanın içərisində düyü, yağ, qoyun əti, kişmiş, xurma, şabalıd, qoz, fındıq, balıq və s. olur. Xonçada balığın olması vacibdir. Çünki balığın ağzına gəlinə çatacaq qiymətli hədiyyə qoyulur. Novruz bayramında isə daha təmtəraqlı xonça bəzədilib qız evinə aparılır. Bu dəfə gəlinə bir dəst bahalı paltarlıq, ayaqqabı, ətir, sabun, şam, alma, külçə, şəkərbura, paxlava və başqa sovqatlar gətirilir. Xonçaların üstü qırmızı kələğayı ilə örtülür. Bu zaman oğlanın bacıları mahnı deyə-deyə qızgilə gedirlər.

Ərik ağacı əymələrin olmadım,
Yaxandakı düymələrin olmadım.

Oğlan adın Mürşüddür,
Gün dağlara düşübdür.
Sən verdiyin üzüklər,
Barmağımdan düşübdür.

Oğlan adın Alıdır,
Boyun qarğıdalıdır.
Sən verdiyin üzüklər,
Barmağımın malıdır.

Oğlan adın Yaqubdur,
Gün dağlara doğubdur.
Sən verdiyin üzüklər,
Barmağımı boğubdur.

QIZ TOYU. Bu toy, adətən axşam keçirilir. Toya bir gün qalmış qız evinin adamı iki nəfər ərğən qızı kəndlərə təklifçi göndərir. Həmin qızların qoluna qırmızı kələğaydan xələt bağlanır. Həmin qızlar evbəev gəzib qız və gəlinləri toya dəvət edirlər. Toya çalğıçı gətirirlər. Xanəndə çox vaxt qadın olur. Toyda qızlara yemək verilir. Bunun müqabilində toya gələnlər toy sahibinə nəmər pulu verirlər. Sonra qızlar toynaxanaya toplaşib rəqs edirlər. Gəlin oynayan zaman şabaş və xələt verilir. Gəlinin boynuna atılan xələt aşıqlara, qoluna bağlanan isə özünə çatır.

Arxalığı zərişidi gəlinin,
Atası Hacı kişidi gəlinin.

Ay mən aşiq el gələnə,
Ay çırmadım sel gələnə.
Ay burda bir bağ salmışam,
Ay yar gələ kölgələnə.

Mən aşiq görə səni,
Kabab köz görə səni,
Qoymaram öz gözümdən,
Qeyri göz görə səni.

Bağda gilə allanar,
Budaqları sallanar.
Gözəl yarı görən yar,
Mey içməmiş hallanar.

Əzizim tikan gülə,
Sarmaşib tikan gülə.
Çoxları göz tikibdir,
Gözümü dikən gülə.

XINAYAXDI. Oğlan evinin qız-gəlinləri yığılıb xınayaxma mərasiminə gəlirlər. Bu mərasim adətən, gecə keçirilir. Xınanı isladib nəlbəkidə ortalığa gətirirlər. Bu zaman gəlinin ovcuna pul qoyulur. Oğlan adamından bir nəfər kiçik yaşlı uşaq gəlib gəlinin ovcundakı həmin pulu götürüb qaçır. Bundan sonra təcrübəli qadınlardan biri gəlinin başına, əlinə və ayaqlarına xına yaxır. Xınayaxdıya toplaşan qız və gəlinlərin də əllərinə xına yaxırlar. Qız evində böyük qonaqlıq verilir. Qonaqlıqdan sonra qızlar gəlini dövriyə alıb dəstə ilə mahnı oxuyurlar.

TOYUN MÜBARƏK OLSUN

I dəstə: Haralısan, haralı,
Toyun mübarək olsun.

II dəstə: Qəlbim kimi yaralı,
Toyun mübarək olsun.

I dəstə: Bir gözəl qız görmüşəm,
Toyun mübarək olsun.

II dəstə: Bu dağların maralı,
Toyun mübarək olsun.

Birlikdə:

Toyun mübarək olsun,
Deyin mübarək olsun.
Ağ ələ əlvən xına
Qoyun, mübarək olsun (2 dəfə).

Əzizim şirindi nar,
Yeməyə şirindi nar.

Sağ olsun qohum-qardaş,
Hamıdan şirindi yar.

Bu dərənin axırı,
Çoban qaytar naxırı,
Get dədəmə nökr ol,
Qız sənindi axırı.

Əzizim gül düzəsən,
Qızıl güldən təzəsən.
O günə qurban olum,
Qapımızdan girəsən.

AĞLAMA “AY QIZ” PƏNCƏRƏDƏN BAXIRLAR, ƏLLƏRİNƏ ƏLVAN XINA YAXIRLAR

Ay qurbanam boyuna,
Salma məni oyuna.
Elçiliyə mən gəlləm,
Anam gəlsin toyuna.

Ay elimin gözəli,
Söz-söhbəti məzəli.
Daha yaza nə qaldı,
Ayaqladıq xəzəli.

Ay elimin tərənə,
Olum boyun qurbanı.
Neçə ovçu ovlamaq
İstər bala ceyranı.

Mahnı oxunub qurtardıqdan sonra qızlar sağdış və solduşun müşayiəti ilə gəlini dəbdəbəli surətdə taxta çıxadırlar. Gəlin taxtda əyləşəndən sonra qızlar yenidən xorla mahnı oxumağa başlayırlar.

Almanı atdım çaynikə,
O çaynikdən, bu çaynikə.
Gəlin dönüb naçalnikə,

Birlikdə: Taxtın bərəkallah gəlin,
Baxtın bərəkallah gəlin.

Ağ əlinə əlvən xına,
Yaxdın bərəkallah gəlin (2 dəfə)

Almanı atdım xarala,
Gəlin dönüb marala.
Anam gəlibdir şal ala,

Birlikdə: Taxtın bərəkallah gəlin,
Baxtın bərəkallah gəlin.

Ağ əlinə əlvən xına,
Yaxdın bərəkallah gəlin (2 dəfə)

Almanı atdım çardağa,
Bişirib yığdım bardağa.
Gəlin çıxıb Maral dağa,

Birlikdə: Taxtın bərəkallah gəlin,
Baxtın bərəkallah gəlin.

Ağ əlinə əlvən xına,
Yaxdın bərəkallah gəlin. (2 dəfə)

GƏLİN APARMAQ. Oğlan tərəfin adamları çalğıçılarla birlikdə təyin olunmuş vaxtı qızgilə gəlirlər. Onları qızın atası və yaxın adamları qarşılayır. Gəlin isə qızlarla birlikdə ayrıca otaqda olur. Çalğıçılar həyətdə bir qədər çaldıqdan

sonra dayanırlar. Bu zaman oğlanın bacıları və ərgən qızlar halay vurub mahnı oxumağa başlayırlar.

VERİN BİZİM GƏLİNİ

I dəstə: Yol boyunca at gedər,
Verin bizim gəlini.

II dəstə: At gedər, polad gedər,
Verin bizim gəlini.

I dəstə: Yaxşı qızın cehizi,
Verin bizim gəlini.

II dəstə: Bəylərə xələt gedər,
Verin bizim gəlini.

Birlikdə: Verin bizim gəlini,
Qaynı bağlar belini, belini (2 dəfə)

Qızıl üzüyün qaşı,
Qapımız mərmər daşı.
Durum başına dönüm,
Yarın kiçik qardaşı.

Ərdəbil qalaları,
Kəkliyin balaları.
Qurulsun qardaş toyu,
Oynasın xalaları.

Qara atın yelini,
Sürdüm Muğan elini.
Qurban olum qardaşa.
Nə tez gəldi gəlini.

Gəlini rəfiqələri və yengəsi bəzəyirlər. Qədimdə qız atası çitdən paltar alar, cavan qızlar isə ona tikmə vurardılar. Buna “bəxt köynəyi” deyərdilər. İndi isə atası qızına güzgü alır. Buna “bəxt güzgüsü” deyirlər. Gəlin bəzənib qurtardıqdan sonra qızlar dövrə vurub aşağıdakı mahnını oxuyurlar.

AY QARA TOXUMUN YAĞIDI BU BACI

Birlikdə: Ay qara toxumun yağdı bu bacı,
Bir saatın qonağıdı bu bacı (2 dəfə)

Ay Qarabağa gedirəm,
Ay qara toxumun yağdı bu bacı (2 dəfə)

Ay yağa-yağa gedirəm,
Ay qara toxumun yağdı bu bacı (2 dəfə)

Ay itirmişəm yarımı,
Ay qara toxumun yağdı bu bacı (2 dəfə)
Ay axtarmağa gedirəm,

Birlikdə: Ay qara toxumun yağdı bu bacı (2 dəfə)
Bir saatın qonağıdı bu bacı (3 dəfə)

Ay qara atın nalıyam,
Ay qara toxumun yağdı bu bacı (2 dəfə)

Ay üstə ipək xalıyam,
Ay qara toxumun yağdı bu bacı (2 dəfə)

Ay mənə güvənmə qardaş,
Ay qara toxumun yağdı bu bacı. (2 dəfə)

Ay özgülər malıyam,

Birlikdə: Ay qara toxumun yağdı bu bacı (3 dəfə)
Bir saatın qonağıdı bu bacı (3 dəfə)

Ay gəlirdim arx arası,
Ay qara toxumun yağdı bu bacı (2 dəfə)

Ay tapdım məxmər parası,
Ay qara toxumun yağdı bu bacı (2 dəfə)

Ay sevilməmiş qız gördüm,
Ay qara toxumun yağdı bu bacı (2 dəfə)

Ay üzündə diş yarası,
Birlikdə: Ay qara toxumun yağdı bu bacı (2 dəfə)
Bir saatın qonağıdı bu bacı (3 dəfə).

Gəlinin rəfiqələri və yengəsi gəlini otaqda tək qoyub çölə çıxırlar. Onlar gəlini aparmağa gələn oğlan adamına tərəf üz tutub aşağıdakı mahnını oxuyurlar.

Ay qara toxumun dilimi, dilimi,
Oğlan aparma gülümü, gülümü.

Yeri-yeri işinə,
Mən baxım yerişinə.
İpək olum dolaşım,
Xançalın gümüşünə.

Yeri-yeri nişan yar,
Yeni eşqə düşən yar.
Elçiləri qırılmış,
Özü elçi düşən yar.

Yeri-yeri tat oğlan,
Alma gətir sat oğlan.
Məni sənə verməzlər,
Get arxayın yat, oğlan.

Yeri-yeri gələrəm,
Koftanı düymələrəm.
Aç qoynunu mən girim,
Soyuq dəysə ölərəm.

Oğlan adamı gəlini aparmaq üçün razılıq aldıqdan sonra gəlinin qaynı onun belini qırmızı kələğayı ilə bağlayır. Bu zaman onun üst-başını unla ağardırırlar. Bu isə gəlinin ayaqlarının sayalı, üzünün çörəkli olmasını bildirir. Ana-atası qızına xeyir-dua verir. Ana öz qızının üzündən öpüb, ona yaxşı yol arzulayır. Cavan qızlar bir yerə toplaşib mahnı oxuyurlar.

UÇAR GEDƏR YAR, HEY...

Ay boz atın boza-boza,
Ay çiynində qızıl qoza.
Ay asta yeri çər dəymiş,
Ay yarı buladın toza.

Birlikdə: Ağ ipək, əlvan ipək uçar gedər yar, hey,
Bu evin böyük qızı köçər gedər yar, hey. (2 dəfə)

Ərdəbil üz görünər,
Gecə-gündüz görünər.
Qardaş bir qız sevibdir,
Üzündə üz görünər.

Gəlin köçəndə qızlar onun anasına təskinlik vermək məqsədi ilə oxuyurlar.

Ağdaşdan gəl, ağdaşdan,
Ağ gəncə düşdü başdan.
Qızın vəfası yoxdu,
Tez ayrılar qardaşdan.

Qızın atasının adından oxumağa başlayırlar:

Evimizi bəzərəm,
Ətrafında gəzərəm,
Səni burda görməsəm,
Mən bu evdən bəzərəm.

Qaşların qibləgahdı,
Ucun əymə günahdı.
Üstünü duman alsa,
Bil ki, mən çəkən ahdı.

Bu zaman gəlin ağlayır. Sonra gəlinin bacıları ona təsəlli verib aşağıdakı mahnını oxuyurlar:

Bacım, səni yola sallam.
Gözüm dola-dola sallam.
Mən bacısız necə qallam,
Bacım get Allah saxlasın,
Qardaşın gəlsin yoxlasın.

Gəlinin yengəsi gəlin köçəndə oxuyur:

Ənlik üzünə gəlnimiz,
Kırşan gözünə gəlnimiz.
Evlərdə çox söz olar,
Alma özünə gəlnimiz.

Gəlin gələndə qızlar birlikdə oxuyur:

Bu dərə allanıbdı,
Ənciri bollarıbdı.
Gedin o yara deyin,
Təkbəndi sallanıbdı.

Birlikdə: Ay gəlin bacı, xoş gəldin, xoş gəldin,
Bizim ellərə tuş gəldin, tuş gəldin. (2 dəfə)

Dam-damadı damımız,
Qoşadı xırmanımız.
Sən ordan çıx, mən burdan,
Kor olsun düşmənimiz.

Yeri dam üstə yeri,
Qızıl cam üstə yeri,
Ayaqların incisə,
Çıx sinəm üstə yeri.

Söyüd altı sərindi,
Oğlan getmə dərinə.
Oğlanı dərdə salan,
Bir alagöz gəlindi.

Dağların xəzəlisən,
Dünyanın gözəlisən,
Mən səni çox sevirəm
Sevdamın əzəlisən.

Gəlin oğlan evinə yola düşəndə qızlar yenə birlikdə oxu-
yur:

Ay gəlin, qələndara, qələndara qoy,
Əvvəlki xasiyyətlərini yerə qoy.

Xırmanda şənə qaldı,
Sancıldı şənə qaldı.
Oğlanın gül dəsmalı,
Qızda nişənə qaldı.

Su gəlir axa-axa,
Tökülür bizim arxa.
Xəlvətdə bir qız sevdim,
Anamdan qorxa-qorxa.

Həyətləri nanadı,
Üstü balaxanadı.
Dəsmal gətir gül apar,
Əcəb xəlvətxanadı.

Bu gələn yar özüdü,
Gözü ceyran gözüdü.
Bir baxdım tanımadım,
Bir baxdım yar özüdü.

Gəlin gəlib oğlan evinə çatır. Bu zaman oğlanın bacıları
birlikdə oxuyurlar:

Qardaş, bu ceyran hara ceyranıdı,
Qaşları qara Quba ceyranıdı.

Əlimdə çini kasa,
Girdim bağa gilasa.
Oxu, bülbülüm, oxu,
Bəlkə yar qulaq asa.

Lampa səni yandıraram,
Məclisdə dolandıraram.
Müskül işə düşəndə,
Vurub səni sındıram.

Dəsmalı kirri qardaş,
Könlü fikirli qardaş.
Ürəyində saxlama
Hər sözü, sirri, qardaş.

Taxçada ətir oğlan,
Ətiri gətir, oğlan.
Qızın yuxusu gəlir,
Dur burdan əkil, oğlan.

HARDAN ALMISAN?

Yarı yola saldım, könlüm bulandı,
Evə girdim, ev başıma dolandı.
Anası, bacısı könlümü aldı,
Qardaş, bu ceyranı hardan almısan,
Axtara-axtara evə salmısan.

Sən gedəndə sənə nələr demişəm,
Sən gəlincə ürəyimi yemişəm,
Mən özümü yara qurban demişəm,
Qardaş, bu ceyranı hardan almısan,
Axtara-axtara evə salmısan.

Anam mənə qurban, mən özüm sənə,
Başına döndüyüm, nə deyim sənə?
Yolla kağızımı gedirəm ərə,
Qardaş, bu ceyranı hardan almısan,
Axtara-axtara evə salmısan.

Bəzən “qardaş” sözünü “ana” ilə əvəz edirlər: “Ana, bu ceyranı hardan almısan?” Görünür, bu variant daha arxaikdir. Vəliyulla Novruzov fərqli variantı “Yeni gün” qəzetinin 29 dekabr 1983-cü il sayında çap etdirmişdir.

Mahnı oxunub qurtardıqdan sonra gəlinin başına oğlanın anası şirni səpir. Oğlanın atası və ya yaxın adamlarından biri isə gəlinin ayaqları altında qara öyəc toğlu kəsir. Bundan sonra gəlin sağdış və solduşun müşayiəti ilə evə aparılır. Qapının yanında gəlini qaynanası qarşılayır. O gəlinin başına çörək qoyur. Sonra çörəyi götürüb iki yerə bölür. Gəlini xüsusi bəzədilmiş otağa aparırlar. Gəlinin qaynanası içəri girib onun başındakı duvağı götürür və üzündən öpür. Gəlinin baldızları, xala və bibiləri gəlib “xoş gəldin” deyirlər. Gəlinə qaynanası oturmaq üçün yer göstərir. Gəlin üzü qibləyə sarı qoyulmuş nalçada (döşəkçədə) sağdış və solduşla birlikdə əyləşir. Bu zaman cavan qız və gəlinlər onun qabağında oynayır və mahnı oxuyurlar:

Ay bəndi-bəndi bala gəlnimiz,
Bəylər bəyəndi bala gəlnimiz.
Alarlı kəndi bala gəlnimiz,
O da sənə qurban bala gəlnimiz,
Biz də sənə qurban bala gəlnimiz.

OĞLAN TOYU. Bu toy gündüzlər başlayıb gecə yarısına qədər davam edir. Günorta vaxtı bəy oğlan sağdış və solduşu ilə hamama aparılır. Hamam pulunu bəy oğlan verir. Onlar hamamdan çıxıb evə gəlir. Bu zaman bəy oğlanı bacıları və bir dəstə ərgən qız qarşılayır. Onlar xorla birlikdə mahnı oxumağa başlayırlar:

Mizrabı saza nə yaman vurdular,
Qardaşımın toyxanasın qurdular.

Yerisin yar yerisin,
Topuğu gül bürüsün.
Ağa qardaş toyunda
On beş qaval yerisin.

Qardaşım parça satar,
Gedər kəndlərdə yatar.
Cibi dolu əşrəfi,
Hər qıza birin atar.

Qardaş atın beş olsun,
Əlin tərən quş olsun,
Sən şikara çıxanda,
İmam yoldaşın olsun.

Qardaş demə qan olar,
Qan olar, fəğan olar.
Qardaşlar gələn yola,
Bacılar qurban olar.

Təzə bəyin baldızı onun qabağına piyalədə isladılmış xına gətirir. Əvvəlcə bəy, sonra onun sağdış və solduşu çəçələ barmağını piyalədəki xınaya batırır. Bəy bunun müqabilində sağdış və solduşla birlikdə ona xələt verir. Xələt əsasən, puldan ibarət olur.

Kəndin kişiləri toya axşam gəlirlər. Camaat toyxanaya toplaşır. Bu zaman bəy oğlan sağdış və solduşun müşayiətilə “Vağzalı” havasının sədaları altında toyxanaya gəlir. Onu xüsusi bəzədilmiş taxtda əyləşdirirlər. Oğlanın anası gəlib bəy, sağdış və solduşun qoluna qırmızı kəlağaydan xələt bağlayır. Çalğıçılar bir qədər çaldıqdan sonra bəyin dostları onu oyuna dəvət edirlər. Bu zaman toyxanada oturan adamların hamısı ona pul tutur. Bəy oğlan sol əlinə yığıdığı pulları aşığın qabağına qoyur. Sağ əlindəki pullar isə onun özünə çatır. Axırda bəyi tərif edirlər:

*Görym ay bəy toyun mübarək olsun,
Sağdışın, solduşun, elin var olsun.*

Toy dağılından sonra bəy oğlan gəlinin yanına gedir. Gəlin bakirə çıxarsa bəy, sağdış və solduşla birlikdə yengəyə xələt verir. Yengə də bunun müqabilində sağdış və solduşa hədiyyə verir. Hədiyyə, əsasən, corab, cib dəsmalı, sabun və ətirdən ibarət olur.

Ənənəyə görə bəylə gəlin üç gün pərdə arxasında qalırlar. Üçüncü gün qızın anası böyük bir xonça tutub öz yaxın adamları ilə birlikdə yeznəsigilə gedir. Həmin xonçanı oğlanın yengəsinə verirlər.

Bu vaxt qızın yengəsi oğlan evinə toplaşanlara nəmər paylayır. Hamı nəmər verilən qaba pul atır. Bu pulların hamısı gəlinin yengəsinə çatır. Oğlanın anası da böyük bir xonça tutub gəlinin yengəsinə verir. Bundan sonra ortalığa yemək gəlir. Camaat dağılışanda qıza: “Ananın südü sənə halal olsun” – deyib ona xoşbəxtlik arzulayırlar. Aradan on gün keçdikdən sonra oğlan evi qız evinin adamlarını qonaq çağırır. Təxminən aradan iki ay keçdikdən sonra isə qız evi oğlan evinin adamlarını bəy və gəlinlə birlikdə qonaq çağırırlar. Buna “ayaq açdı” deyirlər. Bu zaman atası qızına ən qiymətli hədiyyə bağışlayır. Bundan sonra qız istədiyi vaxt atası evinə gedib-gələ bilir.

TƏKƏÇİ ƏHMƏD (*Xalq tamaşası*)

Hər il bahar bayramında Təkəçi qapı-qapı düşər, tamaşalar göstərər, pul, azuqə toplarmış. Ağbirçəklərimiz mənə Təkəçi Əhmədlə bağlı bir əhvalat danışılar. Görünür, Əhməd həmin xalq tamaşasının ifaçılarından biri olmuşdur.

Torpaqdan novruzgülü baş qaldırmışdı. Bahar gəlirdi. El-oba bayrama hazırlaşdı. Yaman günün ömrü az olar, deyiblər. İlin şər fəslı qış arxada qalmışdı. Hamı deyib-gülür, bir-birini sevincə qarşılayırdı. Xeyir-bərəkət fəslinin gəlişinə sevinirdilər.

Təbiətin oyandığı bu günlərdə bizim yerlərə Təkəçi Əhməd adlı cındırından cin ürkən bəməzə bir kişi gəlirdi. El-obanın nə ki uşağı var, onun başına toplaşdı. Təkəçi Əhmədin özü kimi cın-cındırlı oyuncağı vardı. Təkəyə oxşayırdı. Elə təkə oyuncağı gəzdirdiyinə görə ona “Təkəçi Əhməd” deyirdilər. Nə eləyirdi, nə eləmirdisə, oyuncaq başını, ayaqlarını tərpedir, oynayır, atılıb-düşürdü. Təkəçi Əhməd zümzümə edir, sözləri bir-birinə yaraşdırıb oxuyurdu. Oyuncaq da oynamağında idi.

*Təkəm, təkəm, sağ təkəm,
Yan-yörənə bax, təkəm.
Burda pay verən yoxdu,
Dur aradan çıx, təkəm.*

*Təkəm, niyə durmusan,
Boynunu gəc burmusan?
Hər yetənə pis baxma,
Olmaya qudurmusan?*

Təkəçi Əhməd uşaqlardan qaçırdı. İntəhası uşaqlar ondan əl götürməzdilər. Bir qoşun uşaqda Təkəçi Əhməd bəyin qapısına gəlirdi. Bəyin qurd basan köpəyi Təkəçi Əhmədi pələtdən içəri keçməyə qoymazdı. Hürə-hürə onu divara qısnayardı. Əhməd də məzə Əhməddi! İtin onu süpürlədiyi vaxtda oxumağından qalmazdı.

*Bu təkəmin baxtı yox,
Bəy itiyənən saxtı yox.
Bayram gəlib yetirib,
Gözləməyə vaxtı yox.*

Bəyin nökrəi Qulu gəlib iti qovlardı. Təkəçi Əhmədlə mehriban-mehriban hal tutardı:

- Xoş gəlmisən, Əhməd! Bizim ellərdə nə var, nə yox?

Bu ara bəy eyvana çıxıb soruşardı:

- Ayə, a gədə, kimsən, nəçisən?

Təkəçi Əhməd əlindəki oyuncağı qabağa tutub deyərdi:

*- Mən təkəmin yiyəsi,
Təkəm sözün deyəsi.
Qənd-sovuruq verməyəni
Döyüm-döyüm deyəsi.*

Bəy nökrəin üstünə qışqırdı:

- Qulu, bu dilənçini tez yola sal, qoy itilsin cəhənnəmə!

Qulu nəlbəkiddə qənd gətirib Təkəçi Əhmədə verərdi. Təkəçi Əhməd də Quluya baş əyib gedərdi.

Təkəçi Əhmədi kasıblar çox sevərdilər. Hərə gücü çatdığı qədər pay verərdi. Sonra da Təkəçi Əhmədə qoşulub oxuyardılar:

*Təkəmin qiyməti var,
Qiyməti, hörməti var.
Bəylərin bəy duruşu,
Kasıbın qeyrəti var.
Təkəm bir oyun eylər,
Keçiyə qoyun eylər.
Bu gələn baharda
Çobanın toyun eylər.*

Uşaqlar Təkəçi Əhmədə qoşulub oynayırdılar. Onun mahnısını bir ağızdan oxuyardılar:

*Təkəm gəzib kəndbəkənd,
Yığıb sovruruq ilən qənd.*

Təkəçi Əhməd bayram axşamı kənddə qalmazdı. Payları xurcununa yığıb çiyinə atardı. “Gedim balalarımı sevindirəm”, deyərdi. Gədə-gədə zümzümə edərdi.

XIRMAN NƏĞMƏLƏRİ

1.

Xırman üstü daş idi,
Kəl mənə yoldaş idi.
Bir arvaddı, bir də mən,
Uşaqlar on baş idi.
Xırman üstü yol idi,
Sarı buğda bol idi.
Gün çıxdı xırman üstə,
Vəl keçdi, dırman üstə.
Sovruq atın sovrulsun,
Düşmən yanıb qovrulsun.

Xırman üstü gül idi,
Yarım şirin dil idi.
Qulac-qulac hörüyü
Xırmanda sünbül idi.

Vəlin dişi dəyirmi,
Ovub küləş döyürmü?
Xırman üstə duran yar
Ara xəlvət deyilmi?

Öküzlər qoşa gərək,
Çəkilə başa gərək.
Vəlin dişi tökülər,
Dəyməsin daşa gərək.

Xırmanda şana qaldı,
Sancıldı şana qaldı.
Xış sürdüyüm torpaqlar
Məndən nişana qaldı.

Gətirəndə
El gətirər.

Yel gətirər.
Vəl gətirər.
Aparanda
El aparar,
Yel aparar,
Vəl aparar.

2.

A Yel baba, Yel baba,
Qurban sənə, gəl baba.

Xırman üstü yayılıb,
Yatanların ayılıb.
A Yel baba, Yel baba,
Qurban sənə, gəl baba.

Öküzlər bəhsə durub,
Qonşular səsə durub.
A Yel baba, Yel baba,
Qurban sənə, gəl baba.

3.

Heydər, gəl, Heydər, gəl,
Gilavar göndər gəl.
Heydər, gəl,
Heydər, gəl.

4.

Çəltiyin iki başı,
Arada yoxdur naşı.
Əkin, çəltiyi əkin.

Vərləri vərganlayın,
Naşları danlayın.
Əkin, çəltiyi əkin.

Yarım gəlir biçindən,
Keçir çəltik içindən.
Əkin, çəltiyi əkin.

Vər başında duran yar,
Durma, bizi güdən var.
Əkin, çəltiyi əkin.

* * *

Bicardan qayıdan yar,
Aləmi oyadan yar.
Nədən eynin açılmır,
Mənə gəlsin qadan, yar.

OVÇU NƏĞMƏLƏRİ

KƏKLİK

Gedən kəklik,
Gələn kəklik,
Bir qıç üstə
Duran kəklik.
Haş gedə,
Huş gedə,
Bu ox sənə
Tuş gedə.

BİR OX ATAM

Sağsağan səkər,
Quyuğun bükər.
Qaz qaqqıldar,
Lələyin tökər.
Haş gedə,

Huş gedə,
Bir ox atam,
Tuş gedə.

GƏL, EY LEYLİ

Çəmən, ay çəmən,
Maral otlar çəmən.
Oturmuşdum naqafil
Bir ovçu vurdu mən.

Mahnıbaşı:
Gəl, ey Leyli, Leylican, Leyli, Leyli,
İnsafa gəl, tək sənə saldı meyli.

Əzizim Fatma nənə,
Qaşları çatma nənə.
İstəyi istəyə ver,
Günaha batma, nənə.

OVÇUNUN QUŞLARLA MÜBAHİSƏSİ

Ovçu:

- Əl çəkdim imanımdan,
Ox atdım kamanımdan.
Ovuma düşən quşlar
Qurtarmaz amanımdan.

Qaranquş:

- Qaranquşam, qaranquş,
Qanadım ayır-ayır.
Məni ovlayan ovçu
Qan qusar ovuc-ovuc.

Alabaxta:

- Adımdır alabaxta,
Qanadım taxta-taxta.
Məni ovlayan ovçu
Qan qusar laxta-laxta.

Göyərçin:

- Göyərçinəm, göyərçin,
Yaranmışam göylərçin.
Ovçu, qolun düşməsə,
Mənim ahım eylər çin.

BALIQCI NƏĞMƏLƏRİ

TOR TOXUNMASI HAQQINDA

Torum çıxdı müçrüdən,
Hördüm dürrdən, incidən.

BALIQ DEYƏR

Torum tarım,
Tarım torum.
Balıq deyər,
Tordan qurtarım.

QIZIL BALIQ DALINCA

Getdim xalıq dalınca,
Xalıq canım alınca.
Yeddi cavanım getdi,
Qızıl balıq dalınca.

SAYACI NƏĞMƏLƏRİ

SAYALAR

Ağ qoyunum qəşəngdi,
Bir yaşardı, şişəkdi.
Südü sərinə doldurur,
Güzəmi bir döşəkdi.

Ağ quzu budanıbdı,
Əmibdi, budanıbdı.
Onun balalarına
Bir cəllad dadanıbdı.

Qoyun balasın istər,
Mələr, balasın istər.
Gündüz gəzib dolanar,
Gecə balasın istər.

Quzum, quzum, çal quzum,
Çal qoyunum, çal quzum.
Duman gəldi itirdim,
Duman getdi gəl, quzum.

Əzizim, bahar barı,
Şirindir bahar barı.
Kəsmə əmlək quzunu,
Qoy gəlsin bahar barı.

* * *

De bayrama nə qaldı,
Nə qaldı, nə qalmadı.
Bir əllicə gün qaldı,
Əlli günü say götür,

Qarmala quzu götür.
Əllicə gün keçəsi,
Sağmal subay seçəsi.
Qoyunun özü gəldi,
Dolandı düzü gəldi.
Çobanın qucağında
Bircə cüt quzu gəldi.
Can quzu, canım quzu,
Tükü çalar qırmızı.
Əbrəşim telli quzu.
Biri gəlinin olsun,
Biri çobanın payı.
Üzün ağ olsun, çoban,
Çoban qoyunu gətirəsi,
Onu dərəyə yetirəsi.
Ağ biləkli gəlinlər
Sağım-sağım deyəsi.
Ağ birçəkli qarılar
Buluyum-buluyum deyəsi.
Canım, a qızıl qoyun,
Gəl yola düzül, qoyun.
Qurd ağzından qalmısan,
Yaşarsan yüz il, qoyun.

Sayadan salam alın,
Pay verin, yola salın.
Verin qoyun, qoç, quzu,
Göyə dəysin buynuzu.
Saya gəldi gördünüz?
Salam alıb verdiniz?
Saya sözün söyləsin,
Bizi yoldan eyləsin.
Qoyunun yüzü gəlsin,
Dolansın düzü gəlsin.

Qaymaq verin kərədən,
Qatıq verin kürədən.
Pendiri üzlü qoyun,
O ceyran gözlü qoyun.
Güzəmi əlçim-əlçim,
Əyir, ipliğin ölçüm.
Balaları şeytandı,
Qoyun özü sultandı.
Çəkin, çəkin yağını,
Görməyək göz dağını.
Ağaranı bol olsun,
Saya özü sağ olsun,
Onun üzü ağ olsun!

Mərəndə, ay Mərəndə,
Qoyun qurdu görəndə,
Qurdun ağzın bağlayın,
Yuxasını dağlayın.
Çobanı soraqlayın,
Çoban gələr hay elər,
Divan qurar, toy elər.

Qurdunan qoyun olmaz,
Fələknən oyun olmaz.
Çəkin əstəri gəlsin,
Başından dəri gəlsin.

Çomağı hündür tutar,
Əlində kəndir tutar.
Çobanın könlü olsa,
Təkədən pendir tutar.

Çoban çöldə gəzirdi,
Davarların düzürdü.

Çoban qoyuna gedər,
Köpəyi adam didər.

* * *

Ay hola-hola hoyla hey,
Nəməri elə payla hey.
Ağca qoyun gələndə
Birini qıza tulla hey.

Yenicənin yollarında,
Bənd oldum kollarında.
Bir bazubənd oleydim
Yarımın qollarında.

Mahnıbaşı:

Ay hola-hola hoyla hey,
Nəməri elə payla hey.
Ağca qoyun gələndə
Birini qıza tulla hey.

Təkəm yol aldı kəndə,
Durrəm təkəm gələndə.
Təkəm diri - mən diri,
Ölləm təkəm öləndə.

Bu təkəm gəzən təkəm,
Oynayan, süzən təkəm.
Gəzəyən arvadların
Topuğun əzən təkəm.

Təkəm, təkəm, arıq təkəm,
Geyməmişəm çarıq təkəm.
Tüklərin biz-biz olub,
Qışdan çıxarıq, təkəm.

Təkəm, təkəm naz eylər,
Çobana avaz eylər.
Yığar qoyun quzunu,
Bayramı pişvaz eylər.

Təkəmin xanlığı var,
Yaxşı sultanlığı var.
Bu gələn bəy yanında
Beş түмən donluğu var.

ÇOBAN VƏ QIZ

Coban:

- Qızlar vurub tingəni,
Yerə vurram dingəmi.
Səni mənə versələr,
Verrəm ala cöngəni.

Qız:

- Çobana versən qızı,
Güddürər qoyun-quzu.
Nehrə haqqında sayalar.

NEHRƏ HAQQINDA SAYALAR

1.

Nehrəni çalxa, çalxa,
Qoyma sələsi qalxa.
Yağın doldur eyməyə,
Ayrının payla xalxa.

Nehrəni doldur, nənə,
Sələsin qaldır, nənə.

Ayranın cənnət suyu,
Çalxamın baldır, nənə.

Kərəmin südü gəldi,
Kürəmin südü gəldi.
Nehrəni yaydım, nənə,
Çalxamım budu gəldi.

Həyətin davar olsun,
Çalxamın da var olsun.
Sərin su tök üstünə,
Yağın dənəvər olsun.

Yağ dedim, yağnan olsa,
Qaymağın yığan olsa.
Canım çıxar çalxaram,
Qoyunu sağan olsa.

2. YAĞIM, GƏL, GƏL

Gəl, yağım, gəl, gəl,
Qaymağım gəl, gəl.
Nehrəmə çəkdim sələ,
Çalxamım başa gələ.

Gəl, yağım, gəl, gəl,
Qaymağım gəl, gəl.
Yığmışam sağım-sağım,
Novruza bayramlığım.

Gəl, yağım, gəl, gəl,
Qaymağım, gəl, gəl.
Çoban oğlum qoyunda,
Bikar oğlum oyunda.

Gəl, yağım, gəl, gəl,
Qaymağım gəl, gəl.
Girinc oldum, a nehrəm,
Gülünc oldum, a nehrəm.

Gəl, yağım, gəl, gəl,
Qaymağım gəl, gəl.
Ayranım ayrıl, ayrıl,
Doyranım ayrıl, ayrıl.

Nehrəni yaymaq mənə,
Yağ sənə, qaymaq mənə.
Gəl, yağım, gəl, gəl,
Qaymağım gəl, gəl.

3. NEHRƏM, OL, OL

Nehrəm, ol, ol,
Yağnan dol, dol.
Evimə qonaq gəlibdir,
Aşım yavan qalıbdır.
Nehrəm, ol, ol,
Yağnan dol, dol.

Mən sələni yağladım,
İpin çəkib bağladım.
Nehrəm, ol, ol,
Yağnan dol, dol.

Gül oğlum ac gözləyir,
Nəvəm yaxmac gözləyir,
Nehrəm, ol, ol,
Yağnan dol, dol.

3.

Nehrəni yaymaq mənə,
Yağ sənə, qaymaq mənə.
Çalxan, çalxan yağ olsun,
Oğlum yesin, sağ olsun.

Qazanım yağsız qalıb,
Boz köpək ayran deyir,
Çalxan, çalxan yağ olsun,
Oğlum yesin, sağ olsun.

4.

Nehrəm, ol,
Evimə qonaq gəlibdir,
Aşım yavan qalıbdır.
Yağın inək başıycan,
Ayranın göz yaşıycan.

Nehrəm, ol,
Evimə qonaq gəlibdir,
Aşım yavan qalıbdır.
Gup-gup elər bu nehrə,
Gup-gup elər bu nehrə.
Körpə quzular qəşəngdi,
Tez olaydı bu nehrə.

Nehrəm, ol,
Evimə qonaq gəlibdir,
Aşım yavan qalıbdır.

GƏRƏK

Yurd gərək, ocaq gərək,
Dəstəkli bıçaq gərək.

Adı çoban olanlar
Binadan qoçaq gərək.

Qurd gərək, qoyun gərək,
Qurdunan oyun gərək.
Qoyun-quzu otaran,
Vaxt keçir, toyun gərək.

ÇOMAQ

Çobana dayaq çomaq,
Tutubdu ayaq çomaq.
Qoyuna kəm baxanın
Gözlərin oyaq, çomaq.

KEÇİ

Bal-ballica,
Ballı keçi.
Saç-saqqalı
Qıllı keçi.
Şam ağacı,
Şatır keçi.
Qoz ağacı,
Qotur keçi.

KEÇİ (2)

Dağa-daşa yollanar,
Hoppan desən, tullanar.
Saqqalı var, sallanar,
Uzaq düşməz qoyundan,
Xoşu gələr oyundan.

***İŞ HEYVANLARI
HAQQINDA NƏĞMƏLƏR***

AT

Yaxşı atdı bədöv at,
Minilməyə bədöv at.
İgidi cavan saxlar,
Əsil arvad, bədöv at.

Burdan bir atlı getdi,
Atın nallatdı getdi.
Atı ağ, taleyi ağ,
Kamlı, muradlı getdi.

Mən aşiqəm bir ata,
Bir oğuldur, bir ata.
Malımı qurban dedim,
Yeyin gedən bir ata.

Yarımın kürən atı,
Meydana girən atı.
Heç kəs oynada bilməz
Yarım oynadan atı.

ULAQ

Ulağım, ay ulağım,
Mənim ömür yarağım.
Belində yükün ağır,
Sallanıbdı qulağın.

DƏVƏ

Eləmi tardı dəvə,
Gözləri tordu dəvə.
Aləmi ayaqladı,
Yolları yordu dəvə.

AĞ DƏVƏ

Ağ dəvə alçaq gedər,
Qolunda qolçaq gedər.
Ağ dəvənin gözləri,
Yerə dəyər dizləri.
Endi çaya, yuh, yuh,
Ağca maya, yuh, yuh.

EYDİRMƏLƏR

Kərəm gəldi, kəl gəldi,
Tamaşaya el gəldi.
Qaymaq tutdum yağ oldu,
Südün sağdım sel oldu.

Tutub yolu inəyim,
Sağı, solu inəyim.
Sayəndə dolanıram,
Yelni dolu inəyim.

Mənim göyçək inəyim,
Qızılbrçək inəyim.
Döşündən çanaq-çanaq
Süd ver içək, inəyim.

İnəyi sağ tutaram,
Kefini çağ tutaram.
Qışadək saxlayaram,
Südündən yağ tutaram.

Təmizlərəm yolunu,
Qaşovlaram belini,
Anlayaram dilini.
Quyruğunu bulama,
Sağaram bol südünü,
Bişirərəm bulama.

Mənim göyçək inəyim,
Tükü ipək inəyim.
Pendiri kəsmə-kəsmə,
İrahat dur, tələsmə.
Tükü sarı inəyim,
Mənim qarı inəyim.

Nənəm ay, bacım ay,
Sarım, öz balan qurban.
Nənəm, öz balan qurban.
Sarım, bulama yetir,
Tez ver, balama yetir.

Nənəm ay, bacım ay,
Qaşqam, öz balan qurban,
Nənəm, öz balan qurban.
Qaşqam, südün az olmaz,
Səndə işvə, naz olmaz.

Nənəm ay, bacım ay,
Dügəm, öz balan qurban.
Nənəm, öz balan qurban.

Nehrə-nehrə yağın var,
Yağın var, qaymağın var.

* * *

Nənəm olmayacaqsan?
Bacım olmayacaqsan?
Bir tikə süd veribsən,
Canım almayacaqsan.
Balam, özünə qurban,
Özüm özünə qurban.

Qızılım, ay qızılım,
Südü şəkər qızılım.
Nə qədər canım sağdı,
Nazın çəkər, qızılım.
Bacım, özünə qurban,
Özüm özünə qurban.

Qızıl, ay bacı,
Nənəm, ay bacı.
Dügəm, ay bacı.
Bacım, özünə qurban,
Özüm özünə qurban.

Südü qaymaq inəyim,
Bilmir doymaq inəyim.
Sayəndə dolanıram,
Sənsən duzum, çörəyim.
Dütü, nənəm, ay nənəm,
Dütü, nənəm, ay nənəm.

Qızıl inək, yiyən mənəm,
Sənə qızıl deyən mənəm.
Tütü nənəm, nənəm, nənəm,
Səni sağan mənəm, mənəm.

BOYAQÇI NƏĞMƏLƏRİ

Atım-atım atıla,
Qırmızıya tutula.
Açım-açım açıla,
Aləmə nur saçıla.
Mən boyadım əlinən,
Şirin-şirin dilinən.
Əl məndən oldu,
Boyaq Fatmadan olsun.
Üzül, üzül boyagım,
Süzül, süzül boyagım.

İpim biyan içində,
Ucları qan içində.

KÖVƏR ATMA

- Palçıq,
Gəl çıx!
- Al gəldi.
- Ver gəlsin.
- Kərpic!
Gecikdin ha!
- Al, usta, kərpic!
- Əlimi soyutma,
Tez elə, tez.
Divarın
Üstünə düz.
- Bu bir,
Bu iki,
Bu üç.
Bəs oldu?
- Həs oldu!
- Al, bu da biri!

HÖRÜKÇÜ

A Yel baba, Yel baba,
Əynində məxmər əba.
Ağzın açıb yumanda
Od püskürür obada.

DƏMİRÇİ

Ustaların ustasıdır dəmirçi,
Paxır qabı qalaylayır qalayçı.

QƏLEYLİ

Qab qəleylətdirən,
Qab qəleylətdirən,
Kəndə qəleyçi gəlib,
Qəleyçinin köçü gəlib.
Mis samovar, mis qazan,
Gətir evdə nəyin var,
Axşam ver, səhər apar.

Paxır qabı cözələdim,
Qəley sürtüb təzələdim.

QƏLEYLİDİR, QƏLEYLİDİR, QƏLEYLİ

Yar qoydu bağda məni,
Qəleylidir, qəleylidir, qəleyli.
Nə ağır çağda məni,
Qəleylidir, qəleylidir, qəleyli.
Ölsəm Leyli tək ölüm,
Qəleylidir, qəleylidir, qəleyli.
Gəzsinlər dağda məni,
Qəleylidir, qəleylidir, qəleyli.

Eldən aralar məni,
Qəleylidir, qəleylidir, qəleyli.
Vurar yaralar məni,
Qəleylidir, qəleylidir, qəleyli.
Gözlərim yolda qaldı,
Qəleylidir, qəleylidir, qəleyli.
Basır qaralar məni,
Qəleylidir, qəleylidir, qəleyli.

QƏLEYLİDİR QƏND İLƏ

Göydə ulduz, mah gedər,
Qəleylidir qənd ilə.
Gah dayanar, gah gedər,
Qəleylidir qənd ilə.
Qorxma ciyərim oğlan,
Qəleylidir qənd ilə.
Üstündən bir ah gedər,
Qəleylidir qənd ilə.

Mahnıbaşı:

Qəleylidir qənd ilə,
Yarı gördüm fənd ilə.

İlana bax, ilana,
Qəleylidir qənd ilə.
İlan göydə dolana,
Qəleylidir qənd ilə.
Bir belə zülüm olar,
Qəleylidir qənd ilə.
Yardan ayrı qalana,
Qəleylidir qənd ilə.

QALAYÇI OĞLAN, KASANI QALAYLA

Pəncərəmiz beş para,
Oğlan göyçək, qaş qara.
Bayaqdan xəlvət idin,
İndi çıxdın aşkara.

Mahnıbaşı:

Qalayçı oğlan, kasanı qalayla,
Qızları çağır, məclisə harayla.

Oğlan, yarın deyiləm,
Bağda barın deyiləm.
Salma məni dillərə,
Bərabərin deyiləm.

TOXUCU NƏĞMƏLƏRİ

HANA NƏĞMƏLƏRİ

DARAĞIM, AY DARAĞIM

Darağım, ay darağım,
Ay ömür-gün yarağım.
Gecə sönməz çırağım,
Gündüz gəlməz sorağım,
Əlçimim əldən çıxar,
Daranar təldən çıxar.

ÖRKƏN

Örkənimin uzununu,
Gəlin çırpıq tozununu.
Haşiyəsi özündən,
Düşüb qılınc gözündən.
Çatı billəm çataram,
Alan olsa sataram.

KƏMBAĞI

Kişi, mən zara gəlmişəm,
Qəfil azara gəlmişəm.
On iki yundan kəmbağı
Hörüb nəzərə gəlmişəm.

HƏNDİ CƏHRƏ

Ay həndi, həndi cəhrə,
Ayağım bəndi cəhrə.
Vuraydım sındıraydım,
Gəzəydim kəndi, cəhrə.

CƏHRƏ

Dükçəm iydə qalmasın,
Hanam göydə qalmasın.
Ay ömrüm-günüm cəhrə,
Üstümə günüm cəhrə.

Tağalağın düz olmaz,
Kirişin qırsız olmaz.
Ay ömrüm-günüm cəhrə,
Üstümə günüm cəhrə.

Kələfləri açım mən,
Səni qoyub qaçım mən.
Ay ömrüm-günüm cəhrə,
Üstümə günüm cəhrə.

İLMƏCİ /beytlər/

İlməci yer eləsin,
Kələfi ver eləsin.

İməcilər işləsin,
Yağlı fətir dişləsin.

Həvə-kirkit oynasın,
Qazanlarım qaynasın.

Əriş-argac fel bilməz,
Durdu nədi, əl bilməz.

ANAMSAN, HANAM

Hanamsan, hanam mənim,
Sonamsan, hanam mənim.
Sən mənim həmsöhbətim,
Anamsan, hanam mənim.

Şeytanı, ay şeytanı,
Qır belini şeytanın.
Gücüm güc verib sənə,
Hanam, kirkitim hanı?

İLMƏ

İlmə-ilmə ilməmi,
Aldı getdi il məni.
İlmənin sanı hanı?
Saysan da sanı hanı?
İlmə vurdum il bitdi,
Buta düşdü, gül bitdi.
Hanam hanı?
Qurulub.
İlməm hanı?
Vurulub.

İLMƏNİ QATDIM İLMƏYƏ

İlməni qatdım ilməyə,
İlmə dərdimi bilməyə.
İlmə ruhdan tökülməyə,
Butam güldür, bükülməyə.

Bir ipim var səmənidi,
Xalı üstə çəmənidi.

Bir ipim var badımcanı,
İlmə üstə qoydum canı.

HANA

Bu hana həndi hana,
Ayağım bəndi hana.
Kəsəydim tezcə səni,
Gəzəydim kəndi hana.

İpləri dara çəkdim,
Ağ çəkdim, qara çəkdim.
Qurduğum hana kimi
Özümü dara çəkdim.

İLMƏLƏRİM

İlmələrim dil açıb,
Buta salıb, gül açıb.
Mən xalı toxumuşam,
El qatlayıb, el açıb.

QIRMIZINI BELƏ VUR...

Qırmızını belə vur,
Abını çək sarıya.
Həvəni al elə vur,
Əriş-argac yarıya.

Al butanı ala sal,
Haşiyələr alıssın.
Göl başında lala sal,
İrənglərin barıssın.

İPLƏR

İplərimdə sarıdı,
Sarı, işim yarıdı.
İplərimdə qaradı,
Hələ hara haradı?
İplərimdə abıdı,
İplərimin tabıdı.
İplərimdə qırmızı,
Təkdi, a zalım qızı.

NİMTƏNƏ /Parça/

Atlas deyiblər sənə,
A nimtənə, nimtənə.
Yaraşıqsan geyənə,
A nimtənə, nimtənə.

Al qırmızı gülün var,
A nimtənə, nimtənə.
Üstündə sünbülün var,
A nimtənə, nimtənə.

A QIRMIZI NİMTƏNƏ

Qalmazsan sən xaradan,
Atlasdan, zərxaradan.
Həşyələrin döşənib
Qırmızıdan, qaradan.
Al eylər,
Şal yələr,
Gül eylər,
Xal eylər.

A qırmızı nimtənə,
A qırmızı nimtənə.

BAGBAN NƏĞMƏLƏRİ

Bar gəlib budaq sınsa,
Kim tuta, kim sanaya?
Bağbanın könlü olsa,
Nə gəlib bağda paya!

Qış getdi bahar ola,
Bahar ola, bar ola.
Mən əkdim, mən becərdim,
Yığıb tökən yar ola.

Bağça bar isə gəlsin,
Heyva, nar isə gəlsin.
Mənim bir şeyim yoxdu,
Sənin var isə gəlsin.

Bağçam barsızdı, neynim,
Heyva, narsızdı neynim.
Zəhmətim hədər getdi,
Fələk arsızdı, neynim.

Bağa bax, barını gör,
Heyvasını, narını gör.
Bağ salan barın yeyər,
Heyvasın, narın yeyər.

Şahbudağın bağı var,
Heyvası var, narı var.
İstəmirəm barını,

Heyvasını, narını,
Desinlər, xoş çağı var,
Şahbudağın bağı var.

ALMA

Oturmuşdum səkidə,
Ürəyim səksəkidə.
Üç qızıl alma gəldi
Bir qızıl nəlbəkidə.

Ağ alma, qızıl alma,
Qapıma düzül alma.
Bir də əlimə düşsən,
Saxlaram yüz il alma.

ÇAY

Çayımızın adı var,
Ətirli, xoş dadı var.
Çayda bizim qızların
Canlarının odu var.

Çay bağımız var bizim,
Xoş çağımız var bizim.
Bağlarda taya-taya
Yarpağımız var bizim.

Qızlar onu dərərlər,
Dərrib təhvil verərlər.
Bizə qonaq gələne
Məxməri çay verərlər.

BİZƏ GƏLƏN QONAĞIN

Ətirli çay məxməri,
Meylin çəkir, gəl bəri.
Bizə gələn qonağın
Göz üstündə var yeri.

Cərgə-cərgə əkməmişik,
Xeyli zəhmət çəkmişik.
Bizə gələn qonağın
Yoluna gül səpmişik.

Əsrəfi bağına bax,
Məxmər budağına bax.
Bizə gələn qonağın
Güllü otağına bax.

Bizim yerin çayı var,
Çayın bağda sayı var?
Bizə gələn qonağın
Xonça üstə payı var.

ÜZÜM

Bağa bax, üzüm olsun,
Yeməyə üzün olsun.
Zəhmətsiz bar yetişməz,
Tənəkdə gözün olsun.

PAMBIQ

Pambıq, səni dərərlər,
Dərrib yerə sərərlər.
Yüz darağa verərlər,

Saçaq-saçaq hörərlər.

Pambıq, səni dərmışəm,
Dərib yerə sərmışəm.
Mən yarımı görmüşəm,
Ona könül vermişəm.

ƏMƏK-MƏİŞƏT NƏĞMƏLƏRİ

ƏL DAŞI

Ha gumbuldar,
Hu gumbuldar,
Daş düşdü daş üstünə,
Sən də gəl aş üstünə.

TƏNDİR

Əllərim xəmirliidi,
Təndirim hənirlidi.
Külfələri havalı,
Tüstüsü də davalı...

Kündələrim hallıdı,
Çörəyim saqqallıdı.
Yaparam gündə-gündə,
Kütə getməsin kündəm...

SACASMA

A bacım, bacım,
Yağlıdı sacım.
Kündəsin yayım,
Ətəyin açım.

ƏFSANƏ VƏ RƏVAYƏTLƏR

SAZ

Kəndə hay düşdü, dedilər, həkim gəlir. Hamı həkimi qarşılamağa çıxdı. Gördülər gələn bir aşıqdı, çiyində də sazı. Soruşdular:

– Aşıq, yolda həkim görmədin?

Aşıq dedi:

– Həkim mənəm.

Dedilər:

– Həkimin dava-dərmanı olar.

Aşıq çiyindəki sazı göstərib dedi:

– Mənim dava-dərmanım budur.

Dedilər:

– Bir halda ki, həkimsən, kənddə bir illər xəstəsi var. Gədek onu sağalt.

Aşıq bir xəstənin yanına gətirdilər. Aşıq gördü bu xəstə üzülüb əldən düşüb. Dedilər:

– Aşıq, bu xəstənin dərdin de.

Aşıq sazı köynəyindən çıxardı, bəmini bəm, zilini-zil elədi. Tellərin üstündə əl gəzdirdi. Bir “Ruhani” çaldı. Aşıq çaldıqca xəstə elə bil cana gəlirdi. Qalxıb oturdu. Sonra durub aşığa tərəf yeridi. Aşıq havanın ayağın bağlayan kimi xəstə onun sazçalan barmaqlarından öpdü.

Hamı aşığa “Əhsən” dedi. Bir el ağsaqqalı irəli yeridi:

– Aşıq, – dedi, – xəstə yeddi ilin xəstəsidir. Dərdini heç kimə demir. Bu tərəflərdə həkim qalмайıb bu xəstəyə baş çəkməsin. Sağalmayıb ki, sağalmayıb. Sən bir saz havasına xəstənin ürəyini yerindən oynatdın. Onun dərmini bilsən, sən biləcəksən. Bilirsənsə de, biz də agah olaq.

Aşıq sazını təzədən dilə gətirdi. Həm sazla, həm də sözlə anlatdı ki, xəstəni bu hala salan eşqdır, əlçatmaz, ünyetməz bir eldə yaşayan bir qızın məhəbbətidir.

Aşıq yeddi il o kənddə qaldı. Həmin xəstəyə sazın, sözün sirrini öyrətdi. Axırda öz sazını da ona bağışlayıb getdi. Deyirlər həmin xəstə əlində saz eldən-elə dolaşdı, axır gəlib sevgilisini tapdı. Qırx gün, qırx gecə toy çaldırdı, ustadını çağırtdırıb məclisin yuxarı başında oturtdu. Sazı ustadına qaytarıb dedi:

– Aşıq, sazını geri götür. Sən el aşığısan, el dərdinin bilicisən. Rastına mənim kimi xəstə çıxanda “dava-dərmansız” qalma. Sənin barmaqlarında bir dünya hikmət var. Buna nə həkimin qüdrəti çatar, nə də dərmanın gücü.

Aşıq telli sazı şagirdindən alıb köksünə sıxdı. Kökünü yoxladı, tellərini dartıb bərkitdi. Şagirdinin toyunda bir duvaqqapma oxudu, bəyi gəlinə tapşırırdı, gəlini bəyə. Sazını çiyinə alıb gəldiyi kimi də çıxıb getdi.

O, vaxtdan deyirlər, həkimin gücü çatmayan xəstəni aşıq saziyla sağaldar.

ŞAHLA VƏZİRİN NƏRD OYNAMASI

Keçmiş zamanlarda qılıncının dalı da, qabağı da kəsən bir şah varmış., Şah o qədər qəzəbli imiş ki, əyanları onun qarşısında zağ-zağ əsirmişlər. Bir gün şah öz bağçasında istirahət ekdirmiş. Vəziri çağırıb deyir:

– Vəzir, nərd oynayacağıq. Amma şərtim var.

Vəzir soruşur:

– Şah sağ olsun, şərtimiz nədən olacaq?

Şah deyir:

– Mən uduzsam xəzinəmi sənə bağışlayacağam. Sən uduzsan, başından keçəcəksən.

Vəzirin əlacı nəydi? Razılaşdı. Nərd taxtası ortaya gəldi. Zərlər əldən-ələ gəzdi. Şah atdı, vəzir atdı, axırda şahın iki daşı, vəzirin dörd daşı qaldı. Vəziri fikir götürdü. Şeş qoşa atmasa uduzur. Bir zər atımına başı bədəndən verir. Dedi:

– Şah sağ olsun, izin ver, oyunumuz beləcə qalsın, sabah

davam elərik.

Şah razılıq verdi. Gecə ilan vuran yatdı, vəzir yatmadı. Usta çağırtdırdı, elə zər düzəltirdi ki, altı üzünün altısı da şeş oldu.

Səhər oyuna birinci vəzir başladı. İlk atımda zərlər şeş qoşa verdi. Vəzir, zərlərin saxta olmasından şah xəbər tutmasın deyə onları ovuclayıb yaxınlıqdakı hovuza atdı. Vəzir dedi:

– Şah sağ olsun, zər it sümüyündəndir. Kiminə şeş verir, kiminə yek. Altı üzü var, altı üzlü adamlar kimi etibarsızdır.

Bununla da vəzir ölümdən qurtarır. Şahın xəzinəsindən imtina edir. Oyun şaha dərs olur, bir daha xəzinəsinin taleyi ilə oynamır.

QOCANIN BALIQLAR PADŞAHINI TUTMASI

Bir gün səhərin gözü açılar-açılmaz balıqlar padşahına xəbər gətirirlər ki, yer üzünün ən böyük xaqanı dəryanı doldurur. Məqsədi balıqlar padşahını tutmaqdır.

Balıqlar padşahı deyir:

– Gedin vəziyyəti yaxşı-yaxşı öyrənin.

Bir qədər sonra balıqlar gəlib deyirlər:

– İnsanların hamısı torpaq daşıyır. Kimi arabada, kimi xərkədə, kimi torbada. Onların arasında bir qoca var. Təkcə həmin qoca tələsmir. Hər dəfə torpağı gətirib boşaldandan sonra bir eşmə tütün çəkir.

Gün batana yaxın balıqlar padşahının hüsurunda iki balıq dayanır. Xəbər verirlər ki, insanlar dəryanın yarısını doldurdular. O qədər işlədilər yorulub əldən düşdülər. Dəstdən üzülüb qalan bir qoca isə torba-torba torpaq gətirir, yoruldu demir.

Balıqlar padşahı xəbər gətirən balıqları dinlədikdən sonra deyir:

– Deməli, axırıımız çatıb. Biz qocanın qismətiyik.

Deyirlər, qoca yer üzünün böyük xaqanının başa çatdırı

bilmədiyi bu işi təkbaşına gördü. Qoca dəryanı doldurub balıqlar padşahını tutdu. Onun gücü səbirli olmaqda, tələsməməkdə idi.

BALACA ADAMIN ÇOXBİLMİŞLİYİ

Uzaq keçmişdə adamlar Yer üzünün başqa canlıları kimi nəhəng imişlər. Bu nəhəng adamlardan biri ovdan evə qayıdanda cibində balaca bir adam gətirir. O, balaca adamı anasına göstərir. Anası deyir:

– Oğlum, gələcəyin adamları bunlardır. Dünyanı bunlar əllərinə alacaqlar.

Nəhəng adam soruşur:

– Niyə?

Anası deyir:

– Onlar çox bildiklərindən boyları çıxmır.

Nəhəng adam anasının dediklərini yoxlamaq üçün balaca adama deyir:

– Mənim nəhəng atımı minsən, gedib çaladan atımı doyuzduran yem gətirə bilsən səni buraxacağam.

Balaca adam fürsət gözləyir. At başını aşağı əyən kimi noxtanın üstünə qalxır. Atın boynundan keçib yəhərində oturur. Məhmizləyib çalaya sürür. Çalada biçdiyi otu aşırma bağlayır. At yatan kimi belinə aşırır. Otu gətirib atın axuruna tökür. At iştahla yeyir. Balaca adam görür belə getsə gətirdiyi yemlə atı doyuzdura bilməyəcək. Nəhəng adamın gözündən oğurlanıb yemi murdarlayır. At yemi burunlayır, amma yemir.

Nəhəng adam elə bilir ki, at doyub. Balaca adamı buraxır.

ZÜLMƏT DAŞI

Rəvayətə görə, İsgəndər ölümə çarə tapmaqçün zülmət dünyaya gedib çıxır. Burada dirilik suyu Xızıra qismət olur. İsgəndər kor-peşman zülmət dünyadan qayıdanda yolu torpa-

ğı-daşı parıldayan, hər tərəfə nur saçan bir yerdən düşür. Qoşun əhlindən parıltılı daşlardan götürən də olur, götürməyən də. İşıqlı dünyaya çıxandan sonra hamı parıltılı daşlara baxır. Görürlər ki, bunlar dünyanın ən qiymətli daşları olan ləl-cavahirdir. Zülmətdəki daşlardan götürməyənlər peşman olurlar ki, ləl-cəvahirədən olublar. Götürənlər də peşman olurlar ki, niyə az götürüblər. Odur ki, deyirlər, zülmətdə bir daş var, götürən də peşmandı, götürməyən də.

NƏRGİZ TƏPƏSİ

Deyirlər, Nərgiz gözəl bir qız imiş. İntəhası onun çox yavaş bir eybi varmış. Nərgiz urru imiş. Nərgizin gözəlliyini görənlər onun dərdindən dəli-divanə olumuşlar. Urru olduğunu biləndə ondan uzaq gəzirmişlər. Elin bütün gözəl-göycək qızları ərə gedib xoşbəxt olurlar. Nərgiz yurdda qalır. Nərgiz bu dərdə dözmür. Baş götürüb kənddən qaçır. Əllərini tanrıya qaldırıb yalvarır:

– Ay ulu tanrı, məni urru yaratmaqdaysa, bir ovuc torpağa çevirsəydin yaxşıydı.

Tanrı onu torpağa çevrir. Torpaq o qədər çox olur ki, ona təpə deyirlər. Təpənin donqarı isə Nərgizin belindəki urdu.

QARI NƏNƏ VƏ DƏVƏ

Qarı nənənin bir dəvəsi vardı. Dəvə onun varı-dövlətiydi. Qarı nənənin işi-gücü dəvəyə qulluq eləməkdə. Vaxtında yemləyib suyunu verirdi.

Bir ilisi qış bərk gəldi. Qarı nənə dəvəni tövlədən çölə buraxmadı. Günü dəvəni qaşovlamaqla keçdi. Qış ötüb keçdi. Qarı nənə bir də baxıb gördü ki, qonşu-bacaların dəvələri çoxdan kürsəyə gəlib. Qarı nənənin dəvəsi yaddan çıxıb. Qarı nənə yaxşı bilirdi ki, qış qurtarandan sonra dəvə kürsəyə gəlmir.

Yır-yığış eləyib tanrının yanına getdi. Tanrıya bir beçə verib üç gün də qışın ömrünü uzatmağı xahiş elədi.

Qışın ömrü üç gün də uzandı. Qarı nənənin dəvəsi kürsəyə gəldi. Elə buna görə də indinin özündə el arasında deyirlər:

*Çilə beçə,
Vurdu üçə,
Qışın ömrü
Çıxdı puça.*

KİÇİK ÇİLLƏ VƏ BÖYÜK ÇİLLƏ

Kiçik çillə böyük çilləyə deyib: “Qardaş, mən sənin vaxtında gəlsəydim, arvadların əlini un çuvalında, gəlinləri gərdəkdə, körpələri bələkdə dondurardım”. Böyük çillənin kiçik qardaşına acığı tutub, deyib: “Allah ömrünü kəssin!”. Odur ki, böyük çillə 40 gün, kiçik çillə 20 gün yaşayır.

QARI NƏNƏ VƏ KİÇİK ÇİLLƏ

Böyük çillə təzə qurtarmışdı. Qarı nənə qış uzununu yemin hamısını buzovuna yedirtmişdi. Amanı-gümanı bir qucaq ot idi. Kiçik çillə gəldi. Özüylə qar, yağış, şaxta gətirdi. Küləklər əsməyə başladı. Qarı nənə buzovunu yemləməyə heç nə tapmadı. Torpağın üzünü ağappaq qar örtmüşdü. Onun əli hər yerdən üzüldü. Buzovunu qabağına qatıb çölə apardı. Qarı nənənin üç dənə balaca quzusu da vardı. Quzular lap çəlimsiz idilər. O qədər arıqlamışdılar ki, külək onları qarı nənənin qabağından götürüb aparırdı.

Çöldə qarı nənə kiçik çillə ilə qarşılaşdı. Kiçik çillə qarı götürüb quzuların, buzovun üstünə sovurdu. Piləyib onları küləyə tutdu. qarı nənəni səsləyib dedi:

– *Qarı nənə hey!
Qarnını ac qoyaram,*

Ac-yalavac qoyaram.

Kəsərəm gümanını,

Alaram amanını.

Qarı nənə kiçik çillədən qorxmurdu. Bilirdi ki, onun ömrü azdır. Bu küləyin, bu çovğunun axırı yoxdur. Üzünü kiçik çilləyə tutub dedi:

*Quzularım qar yeyər,
Qar gətirər bar yeyər.
Boz ulağım tövşüməz.
Buzovum çovğun bilməz,
Üzüm gülər, üzün gülməz.*

Kiçik çillə hirsələndi. Bir qiyamət qopardı ki, gəl görəsən. Vaxt gəlib vədə yetişdi. Kiçik çillənin ömrü başa çatdı. Qarı nənə quzularını, buzovunu yaza salamat çıxara bildi.

Həmişə kiçik çillə at oynadanda bu əhvalatı yada salırlar.

KEÇİQIRAN

Rəvayətə görə, qışın çıxhaçıxında havaların istiləşdiyini görən çoban keçilərini otlağa buraxır. Keçilər də birayaq-birayaq eldən uzaqlaşır. Torpaqdan təzəcə baş qaldıran otları otlaya-otlaya gözdən itirlər. Qarın, yağışın yağmayacağını güman eləyən çoban onu daha böyük təhlükə gözlədiyini bilmir. Bir də ayılır ki, göy üzü tutulub, hava qaranlıqlaşır. Çoban keçilərin əl-ayağını bir yerə yığmağa tələsir. Tərsə külək aman vermir.

Maldarlar deyirlər ki, keçi küləyə dözmür. Çoban da bunu bilirmiş. Harayı haraya çatacaq? Külək keçiləri çobanın qabağından alıb dərə-təpəyə səpələyir. Soyuq keçilərin hamısını qırır. Çobanın əli boşda qalır. Qolu qıçından uzun obaya qayıdır. Eldə-obada çobanı danlayırlar. Hərə bir söz deyir. Təkcə el ağsaqqalı çobana güldən ağır söz demir. Üzünü camaata tutub bildirir:

– Qış çıxanda tərsə küləyin üzü yaman olur. Tərsə külək

əvvəl isti əsdiyi üçün adamı aldadır. Bundan xəbərsiz olan çoban keçiləri el-obadan uzağa aparıb, cəzasını da çəkib. Keçilərimizi qıran külək hamımıza ibrət olmalıdır.

O vaxtdan tərsə külək keçiqıran adlanır.

KÜRDOĞLU

Kürdoğlu ova çıxmışdı. Həmin gecə kiçik çillə girmişdi. Kürdoğlu ov dalınca o qədər gəzdirdi, axırda yorulub əldən düşdü. Əlçim-əlçim qar yağdı. Kürdoğlunu durduğu yerdə qar basdı. O, üzüqoyulu torpağa yığıldı.

Evdə Kürdoğlunu nə qədər gözlədilər gəlib çıxmadı. Fikirləşdilər ki, yəqin Kürdoğlunun başında bir iş var. El-oba yığılıb Kürdoğlunu axtarmağa getdi. Hər tərəf ağırdı. Kürdoğludan əsər-ələmət yoxdu.

Onlar gəlib bir qar topasının yanına çatdılar. Gördülər ki, qar topasından buğ qalxır. Kürdoğlu üzüqoyulu torpağa uzanıb. Amma üstünə qar düşür. Buğ qarı əridir. Kürdoğlunu qaldırdılar. Onun alnında tər muncuqlamışdı. Ayıldırıb evə gətirdilər.

Kiçik çillənin ömrü torpağa buğ gələn vaxta düşür. Odur ki, kiçik çillə nə qədər çoxğun eləyir, qar pökürür, əlindən bir iş gəlmir.

XORXOR HƏSƏN

Keçmişdə adamlar yekə olurmuşlar. Xorxor Həsən də yekəymiş. Bir oturuma dünyanın yarısını yeyərmiş, doydum deməzmiş. Xorxor Həsənin özü boyda bacısı varmış. Adına İncə deyərmişlər. Yekəliyinə baxma, beli o qədər incəymiş ki, üzük qaşından keçərmiş.

Xorxor Həsən camaata zülm edərmiş. Onları bir yerə yığıb təpə qoydurarmış. O qədər təpə qoyublar, bütün Muğanı təpə başına götürüb. Adamlar bir qərinəydi ki, evlərindən di-

dərgin düşmüşdülər. Onların uşaqları böyümüşdülər, amma atalarının üzlərini görməmişdilər. Uşaqlardan biri bir gün atasından soruşdu:

– Ana, atam hardadı?

Anası dedi:

– Atan çox-çox uzaqlarda Xorxor Həsənin əsiridi. Neçə illərdi təpə qoyurlar. Xorxor Həsən oğuzlardan olduğu üçün ona heç kimin gücü çatmır.

Oğlan dedi:

– Ana, mən atamın yanına gedib, onu xilas edəcəyəm.

Anası çox yalvardı, oğlan qulaq asmadı. Əlacsız qalan ana oğluna xeyir-dua verdi. Oğlan yaraqlanıb-yasaqlanıb Muğana yola düşdü. Az getdi, çox getdi, deyə bilmərəm, şəfəq qaralanda Muğana çatdı. Xorxor Həsən adamlara torba-torba torpaq daşıdırıb təpə qoydururdu. Oğlan atasını tapıb görüşdü. Hal-əhvaldan sonra atasına dedi:

– Ata, mən sizi xilas etməyə gəlmişəm.

Atası dedi:

– Bir qərinədi biz Xorxor Həsəncün işləyirik, ondan yaxa qurtara bilmirik. Sən bizi necə xilas edəcəksən?

Oğlan dedi:

– Xorxor Həsən neçə gün yatır?

Dedilər, bir həftə bir üz üstə. Onda oğlan soruşdu:

– Bəs siz təpənin birini neçə günə qoyursunuz?

Dedilər, bir həftəyə.

Oğlan dedi:

– Xorxor Həsən yatan kimi hərə öz torbasındakı torpağı onun üstünə töksün.

Oğlan deyən kimi elədilər. Xorxor Həsəni təpənin altında qoyub üstünü torpaqladılar. Muğanda ən böyük təpə Xorxor Həsən təpəsi oldu.

Adamlar dağılışıb getdilər. Xorxor Həsən yatanda bacısı İncə onun xorultusunu eşidərmiş. Bir həftə xorultu İncənin qulağından getməzmiş. Necə ki, adamlar Xorxor Həsəni tor-

pağın altında qoydular, onun xorultusu kəsildi. İncənin ürəyinə damdı ki, qardaşının başında bir iş var. Ayağı yalın, başı açıq Muğana sarı qaçdı. Qabağına çıxan təpələri dağda-dağıda qardaşını axtardı. Axırmı təpəyə özünü güclə çatdırdı. Qardaşının bu təpədə olduğunu biləndə ürəyi partlayıb öldü.

Deyirlər, dağlardan süzülüb gələn İncəçay həmin İncənin göz yaşlarıdır. Bu çay axıb Həsən təpəsinə qədər gəlir. Muğandakı Həsən təpəsində isə Xorxor Həsən əbədi yuxuya gedib.

FİRONUN QALASI

Firon başı göylərə dəyən qala tikdirdi. Hər dəfə qonağı gələndə qalanı ona göstərib deyərdi:

– Mən bu qalanı tikdirdim ki, adım tarixə düşsün. Desinlər, dünyada ən uca qalanı Firon tikdirib.

Bir nəfər də adını tarixə salmaq istəyirdi. Ancaq buna nail olmaq üçün asan yol axtarırdı. O, Fironun əbədi şöhrət qazandığını görüb, ona paxıllığı tutdu. Qalanı yandırdı ki, desinlər, filankəs Fironun tikdirdiyi qalanı yandırdı. Bununla da adı tarixə düşsün. Ancaq qalanı yandırandan sonra qaçıb gizləndi. Adı da tarixə düşmədi.

FİRONUN ZÜLMÜ, ALLAHIN SƏBRİ

Firon başı göylərə dəyən qala tikdirirdi. Qala o qədər ucalmışdı ki, onun başına daş aparən doqquz aya qayıdıb gəlirdi. Gəlinli-qızlı hamı qalaya daş qaldırırdı. Bir gəlin daşı aparıb qayıdanda ayı-günü tamam oldu. Çıxacağın üstündə doğdu. Əzab-əziyyət gəlini cana doydurdu. Üzünü Allaha tutub dedi:

– Ey Xudavəndi-aləm, Fironun zülmündən zara gəlmədim, ancaq sənə səbrindən bezdim.

Bu əhvalatın üstündən bir neçə il ötdü. Günlərin bir gü-

nündə həmin gəlin körpəsinin əskilərini yumaq üçün derya qırağına gəldi. Çönbələyə oturub əskiləri sürtürdü. Yorulanda yan-yörəsinə göz gəzdirdi. Deryanın qırağında bir insan kəlləsi ağarırdı. Gəlin kəlləni götürüb altına qoydu. Gəlin paltar yumağında olsun, sizə deyim Allah-təaladan. Allah cənabi Cəbrayılı qoca kişi sifətində gəlinin hüsuruna göndərdi. Gəlin, qoca kişini görən kimi ayağa qalxdı. Qoca gəlinə dedi:

– Qızım, üstündə oturduğun kəllənin sahibini tanıyırsan?

Gəlin dedi:

– Yox.

Qoca dedi:

– Qızım, bu kəllə dünyaya meydan oxuyan Fironundur. Sən haqlısan, Allah səbirlidir. Ancaq onu da bil ki, Allah zülmü yerdə qoymur.

Bu sözləri deyəndən sonra qoca qeyb oldu. Gəlin təzədən kəllənin üstündə oturub əskilərini yumağa davam elədi.

ÖLMƏZLİK DƏRMANI

Bir rəvayətə görə, Loğmanla Ərəstun aralarındakı umuküsünü yaddan çıxardılar. Bir yerdə ölümün qabağını alan dərman düzətməyi məsləhət bildilər. Loğman Ərəstundan qabaq iki dərman düzəltdi. Bunların birini içəndə adam boğazınacan daş olur, o birini içəndə isə daş çəkilir, adama ölməzlik gəlir. Loğman Ərəstunu çağırırdı. Ona dedi ki, hansı dərmanı istəsəm, ver içim. Ərəstun dərmanın birini ona içirtdi. Loğman boğazına qədər dönüb daş oldu. Ərəstun ikinci dərmanı göstərib dedi:

– O birini ver.

Bu sözü Allah-təala eşitdi. Bəndəsinin onun əməlinə əl atması xoşuna gəlmədi. Dedi, ya Cəbrayıl, get qanadını vur, o dərmanı dağıt. Cəbrayıl quş cildində uçub gəldi. Ərəstunun Loğmana içirtdiyi dərmanı qanadı ilə vurub dağıtdı. Loğman gözlədi, gördü dərman ona çatmadı. Ərəstunu bir də səslədi.

– O birini ver.

Ərəstun kor-peşman Loğmanın daş olmuş bədəninə baxdı. Dərmanı Loğman düzəltdi. Sırrını də özü bilirdi. Ərəstun dərmanı dığtdığını Loğmana deməyə xəcalət çəkirdi. Getdi ki, Loğmanın dərmanından düzəltsin, onu təzədən adama çevirsin. Amma Loğmanın bundan xəbəri olmadı. Boğazına qədər daş qaldı. Kim gəlib Loğmanın daş bədəninə tamaşa elə-səydi, Loğman ona deyərdi:

– O birini ver.

Deyirlər, Loğman indi də bu sözləri deyir. Ərəstun isə hələ də dərman düzəldir.

ALTMİŞ İL KEÇİB

Bir nəfərə əyan idi ki, dənizdə boğulub öləcək. Buna görə də dənizə yaxın düşmürdü. Ömrünün altmış yaşına çatır, dənizdə öləcəyinə şübhə edir. Öz-özünə deyir:

– Bu qədər yaşadım, ölüm mənə yaxın düşə bilmədi. Bir yol dənizdə gəzsəm heç nə olmaz.

Dəniz səfərinə çıxdı. Xeyli yol getmişdilər ki, tufan qopdu. Kişi əlini Allaha qaldıraraq dedi:

– Xudavəndi-ələm, mən əcəlimi gözləyirdim. Bəs gəmidəki adamların günahı nədir?

Göydən səda gəldi:

– Mən bu adamları bir yerə yığınca altmış il keçib. Onların hamısı sənə kimi dənizdə boğulub ölməlidir.

TƏMİZ ADAM

Bir dəfə deryada tufan qopur. Gəmidə səfərə çıxanların canını qorxu alır. Onların içərisində axund, seyid, molla da varmış. Gəmidəkilər axunddan xahiş edirlər:

– Neçə ildir Allaha ibadət edirsən, yalvar tufanı dayandır-sın.

Axund gəmidəkilərin sözünü yerə salmır. Əllərini qaldıraraq Allaha yalvarır:

– Ey yeri-göyü xəlp edən kişi, ibadətimi nəzərə al, tufanı dayandır.

Tufan kəsmir. Bu səfər gəmidəkilər seyidin ayağına yıxılırlar:

– Neçə ildir Allaha ibadət edirsən, yalvar tufanı dayandır-sın.

Seyid də tufanı dayandıra bilmir. Sonra gəmidəkilər mollağa yalvarırlar. Molla da Allaha nə qədər yalvarır, tufan kəsmir ki, kəsmir. Gəmidəkilər sağ qalacaqlarına ümidlərini itirirlər. Bu heyndə gəminin bir küncündə oturmuş cındırından cin hürkən bir qoca əllərini Allaha qaldıraraq deyir:

– Deyiblər, eləmişəm. Tufanı yatırt.

Tufan dayanır. Gəmidəkilər qocanın əl-ayağına düşürlər. Ondan soruşurlar:

– Cəddinə qurban olaq, kimsən, nəçisən ki, Allah sənə sözünə qulaq asdı?

Qoca deyir:

– Gəmidə hambal işləyirəm. Allahın adından danışanlar nə deyiblər, eləmişəm. İndi onlar düz deyiblər, əyri deyiblər – bunu ayırd eləyə bilməmişəm. Bunu Allah özü ayırd eləyir.

ŞAHIN BAŞAĞRISI

Şaha dərd düşər olmuşdu. Başının ağrısı kəsmirdi. Dünyanın bütün təbibləri yığışırlar, şaha əlac edə bilmirlər ki, bilmirlər. Bir çoban deyir ki, mən şahı sağaldaram. Şah soruşur ki, necə sağaldarsan? Çoban deyir:

– Şah sağ olsun, sənə dərdinin dərmanı belədir: Ana öz körpəsini tutmalı, ata isə övladının başını kəsib qanını öz əlləri ilə sənə içirtməlidir. Ancaq bir şərtlə ki, həm ana, həm də ata körpələrinin başının kəsilməsinə razı olmalıdırlar. Bu iş baş tutarsa, sənə başının ağrısı kəsəcək. Yox, əgər onları bu

işə məcbur eləsən, bu məlhəm başının ağrısını kəsməyəcək.

Şah elan elətdirir ki, kim öz övladlarından birinin başının kəsilməsinə razıdırsa, ona filan qədər qızıl pul verəcəyəm. Bu vilayətdə bir ər-arvad yaşayırdı. Bunların on iki uşağı vardı. Biri lap təzə olmuşdu. Kasıb olduqları üçün uşaqları saxlaya bilmirdilər. Şahın vədini eşidən kimi, sifariş yollayırlar ki, şah deyənə razıyıq. Şah əyan-əşrəfini bir yerə yığıb həmin ər-arvadı çağırırdı. Körpəni də gətirirlər. Anası körpəni tutur, atası isə bıçağı götürür ki, övladının başını kəssin, möcüzə baş verir. Dil bilməyən körpə dil açıb danışır. Şaha deyir:

– Şah sağ olsun, körpəyə bəla gələndə ona ata-anası pasiban olur. İndi mən bu sığınaqdan məhrumam. Əlac sənə qalib. Atamla anam bu hökmü sənə arzunla yerinə yetirirlər. Mənim taleyim sənə əlindədi. Bir əmrinlə başıma bıçaq qoyulduğunu kimi, məni xilas da edə bilərsən.

Şahın körpəyə rəhmi gəlir. Əmr edir ki, körpəni azad eləsinlər. Elə buna görə də şahın başının ağrısı kəsilir.

QIZ QALASI – NİGAR QALASI

Yardımlı abidələrinin ən çoxu Alar kəndi ərazisində və onun səmtlərindədir. Bu ərazidə dəvə karvanını, qəbiristanlığı, qadın fiqurunu və s. xatırladan təbii daşlar toplusu vardır. Ətəyində Alar kəndi yerləşən hündür dağın döşündə, sıldırım bir qayanın üstündə “Qız qalası”nın xarabalığı qalmışdır. Buradan saxsı qırıntıları və başqa maddi-məişət əşyaları tapılır. Alar əhalisinin əsasını bu kənddə yaşayan əhalinin onuncu babası Alıxan adlı cəsur bir kəndli qoymuşdur. İran şahı ilə üz-üzə gələn Alıxan ailəsi ilə birlikdə qaçıb bu dağlara sığınmış, zülmün qarşısında baş əyməmişdi. Onun Nigar adlı bir qızı dünyaya gəlmiş, gözəlliyində, qoçaqlığında qüsurlanmış, qeyrətinə görə eldə, obada ad qazanmışdı. Şahın qoşun başçısına ərə getməyi rədd edən bu qız sıldırım qayanın başında qala tikdirib Şah qoşununa qarşı meydan oxumuşdu.

Buna görə də Alar kəndindəki Qız qalasına “Nigar qalası” da deyirlər. Qız onu istəyən qoşun başçısını və ona havadarlıq edən öz əmisi uşaqlarını öldürdükdən sonra Zəngələ kəndində ərə gedir. Hazırda Zəngələ camaatı Nigarlı adlanır.

Alar kəndi səmtindəki “Qoreş” və “Gavur” qəbiristanlıqları da tədqiqat əhəmiyyəti olan abidələrdir.

ALAR ÇAYI

Alar çayının kənarında Bidul (?) kəndinin yaxınlığında daşdan su axır və qış vaxtı fəvvrən buza oxşar daşa dönüb tavadan sallanır. Ətrafdakı əhali bu daşın köpüyünü bədənə sürtməklə bədəndəki şişlərdən qurtarmaq üçün faydalı olduğunu sanırlar. Yerli camaatın bir hissəsi köçəridir və yayı öz mahallarının yaylaqlarında, qışı isə Muğan çölündə keçirir.

Məlumdur ki, nəslə Çingiz xana çatan və on yaşında əyalət taxtında əyləşmiş Qazan xan bu məkanın gözəlliyi və bəkirəliyindən ötrü tez-tez buralara təşrif buyurardı. O, nəslinin sələflərindən fərqli olaraq, ədalətli və nəcib bir padşah olmuşdur. Qazan xan buraya gələndə qışı indi Aqtam (Ağdam?) adlanan imarətində, yayı isə köşkü-Qazan (Qazan köşkü) adlı dağlarda keçərərdi.

GÖY NÜZÜL

Allahın öz bəndələrinə qəzəbi tutmuşdu. Çünki yolundan çıxmışdılar. Göy Nüzül peyda olmuşdu. Bəy idi. Adına yaraşmayan bir yola qurşanmışdı. Oğru idi. Camaatın gününü göy əskiyə düynləmişdi, gününü qara, çörəyini para eləmişdi. Əl-ayaq işdən soyumuşdu. Kim üçün zəhmət çəkirdilər axı. Deyirdilər ki, şərt becərib-qazanmaq deyil, şərt qoruyub saxlamaqdır. Yoxsa var-dövlət balıq kimi bir şeydir. Bir balaca sayıqlığını itirdin Göy Nüzülün bəlasına gələcəksən, sürüşüb çıxacaq əlindən o balıq. Göy Nüzül də deyirdi ki, onda heç bir

günah yoxdur.

Kim aparırdı bu camaatın zülmə, zıqqıltıyla qazandığı dövləti? Hamı ovcunun içi kimi bilirdi bunu. Di gəl ki, dişləri bağırçaqlarını kəsir, ikicə kəlməni – Göy Nüzül sözünü deyə bilmirdilər. Deyirdilər, gərək kəfənlərini dolayıb əşhədələrini oxuyaydılar. Qiyamət qopar, qan düşərdi, vallah.

TORPAQ SEVGİSİ

Bir il kənddə bərk quraqlıq olur. Kəndin dörd cavanı bundan qorxub başqa elata gedir. İllər ilmələnir. Günlərin birində onlar öz ellərinə qayıdırlar. Kəndin bütün qapıları onların üzlərinə bağlanır. Eldən qaçanları el qəbul etmir. Onlar gedirlər ağsaqqalın yanına və deyirlər: “Torpaq bizi çəkdi özünə”. Hamı ağsaqqala baxır. O deyir: “Sizi quraqlıq qorxutdu, qaçırtdı elimizdən. Bilin və övladlarınıza da deyin ki, uzaq yerin arpasından öz torpağınızın samanı yaxşıdır. Bu daş, bu torpaq sizin ömrünüzdür, əgər torpağı bəhrəli eləsəniz, ömrünüz də həmişə işıq saçar. O ilin quraqlığı düzü-aranı qovurğa təkin qovuranda siz gələcəyinizi, torpağınızı yox, özünüzü düşündünüz. İnsanın üzündə nur, gözündə işıq, nəfəsində gül ətri varsa, daşı mum, tikanlığı laləzar elər. İndi isə gedin kəndin qənşərindəki çənsiz-dumansız dağ-daşda məskən salın. Azad eləyin oranı. Elədik, bu torpaq da sizi qəbul edəcək, yox, əgər sözünüzdən dönsəniz, torpaq həmişə ayağınız altından qaçacaqdır. İnsanın kökü öz torpağında çox dərin olur...”.

O vaxtdan çox eynə keçdi. Bir də baxıb gördülər ki, qürbətdə qocalıb qayıdan cavanlar o dağda, o dağın ətəklərində bir büsat qurublar ki, gəl görəsən. Dünya görmüş, dünya yormuş ağsaqqallar cavanların günahlarını bağışladılar. Ta ki, o gündən onlar bildilər ki, insanın başının tacı, var-dövləti hallallıqdır, torpağa, elə sevgidir, məhəbbətdir...

ARVADLARIN DƏRDİ

Lap keçmiş zamanlarda arvadlar yığışıb Tanrıya şikayətə gedirlər. Onlar giley-güzar edirlər ki, bizim əzab-əziyyətimiz kişilərinkindən çoxdur. Doqquz ay qarnımızda uşaq ərsəyə çatdırırıq, doğanda da ağrı-acıyla doğuruq. Heç olmasa, bizim ağrı-acılarımızı kişilər çəksinlər. Qoy onlar da bilsinlər uşaq doğmaq nə olan şeydi.

Tanrı arvadlarla razılaşır. Doğuşun ağrısını kişilərə verir. Bu əhvalatdan bir müddət keçir. Arvadlardan biri doqquz ayın yükünü yerə qoyurmuş. Sən demə, bu arvadın oynaşı varmış. Arvad ağır yükünü yerə qoyanda ağrı-acı hiss eləmir. Qonşudakı oynaşını isə sancı kəsir. Ah-ufuna bütün el-oba yığışır. Arvadın sirrinin üstü açılır. Arvadlar bir yerə yığışıb təzədən Tanrının yanına gedirlər. Tanrıya deyirlər:

- Ulu Tanrı, bütün ağrı-acıları özümüz çəkərik. Sirrimizi kişilərə bildirmə. Əvvəlki qayda yaxşı imiş.

O vaxtdan arvadlar doğuşun bütün ağrı-acılarına dözürlər.

KƏRBƏLAYI COCUNUN DƏVƏSİ

Kollektivləşmə zərbə-zəngini camaata göstəriləndi vaxtlarda züvvar bir dəvəni başqa dəvələri ilə birlikdə Kərbəlayı Cocunun əlindən alırlar. Dəvələrin toplanışı sanki düşmənin tərəfindən vətənin övladlarının dövrəyə alınıb hər hansısa bir hərbi əsirlərin yerləşdiyi düşərgəyə aparılması səhnəsinə bənzəyirdi. Camaat hökumətin bu addımından narazı qalsa da, dəvələri geri almaqda aciz idi. Kərbəlayı Cocu züvvar dəvənin aqibətini fikirləşirdi. Birdən boz nərini səsi eşidildi. O, Sahibindən əbədi ayrıldığını hiss etmişdi, yerindən götürüldü, hamı yana çəkildi, dəvə sahibinin həyətinə qayıtdı. Həyətdə bozlaşmağa başladı. Kərbəlayı Cocu səsə həyətdə çıxandan dəvə başına onun ayaqlarına qoyur, ürəyi partlayana kimi ağlayır. Boz nər cəsədini düşmənin qismət eləmir.

İKİ DOST

İki dost vardı. Birinin adı Bəbir, o birinin adı Qaşqay idi. Onlar mehriban yaşayırdılar. Çox yaxşı dost idilər. Bir gün Bəbir ova getdi və ordan çox kefsiz qayıtdı. Qaşqay ondan soruşdu ki, nə olub, halın niyə xarabdı? Bəbir qəmli-qəmli cavab verdi ki, mən Şərq ölkəsinin Əfsun adlı gözəlinə vurulmuşam. Eşitdiyimə görə deyirlər ki, o gözələ sahib olan kəs dostundan uzaq olar. Bax, məni də dərddə salan budur, Qaşqaycan.

- Hər deyilənə inanma, Bəbircan.

Əfsun bu elatın gəlini oldu. İllər keçdi. İllərin biri yaman quraqlıq oldu. El-obanı aclıq gəmirirdi. Belə bir öynədə Bəbir xəstələndi. Pərvanə kimi dostunun başına dolanan Qaşqay dostu üçün hər nə lazımdırsa könül toxluğunun, ürək arxayınlığını eləyirdi.

Tabağda çörək tükənmişdi. Əl dəyirmanı buğdasız idi. Bu ağır vəziyyətdən çıxış yolu axtaran Qaşqay dərin fikrə qərqlənmişdi. Axı, deyiblər ki, fikir-fikrə söykəkdi. Axşam taqətsizlik Bəbiri yuxudan ayıltı. Qaşqayı səslədi. Qaşqay evdə yox idi. Əfsun acı-acı dedi:

- Aclığın belə vaxtında səni atıb getdi. Yeməkdən buğaya dönmüşdü. İndi allah bilir harada qarnını otarır.

Bəbir susurdu... Bu vaxt Bəbirin həyatına enli kürəyinə ağır bir kisə götürmüş yolçu girdi. Yolçu ürəyində sevinirdi: “Bəbircan, bu kisəni dostlarımız göndəriblər”.

Əfsun yenə Qaşqaydan danışdı. Enli kürəkli yolçu evə girəndə onun son sözlərini eşitdi. Eşitdiyi bu sözlər onu ildırım təkin vurdu.

- Qaşqay, sənə dost yox, yağdı, düşməndi. Səni xəstə vaxtı, bu aclıq vaxtı atıb getdi. Mənə neçə dəfə əyri gözlə baxıb, sənə deməyə qorxmışam.

Kisə yolçunun kürəyindən sürüşdü, kisənin ağzı açıldı. İçindən par-par parıldayan buğda dənələri Bəbirin və Əfsu-

nun ayaqlarına səpələndi. Onların hər ikisi bənizi saralmış, dodaqları suluqlamış, enli kürəkli yorğun yolçunu tanıdılar. Bu, Qaşqay idi.

Dünyada ən şirin şey dostdur. Ən pisi odur ki, düşmən sözünə baxıb dostundan gen gəzəsən.

NİŞAN ÜZÜYÜ

BİRİNCİ VARIANT

Hələ qədim zamanlarda bir qızı, bir oğlana nişanlayırlar. Oğlan evi qəşəng bir üzük aparıb qızın barmağına taxır. Qız qəşəng, oğlan da ağıllı-kamallı. El yığışb adına tərif deyir, toy edir. Amma, bu gözəlliyə küp qarılarında birinin paxıllığı tutur. Qarı aranı vurur. Təzə ailənin odunu-ocağını oğurlayıb aparır. Oğlanla qız qalırlar qaranlığa, şamsız. Bir gün oğlan gedir od axtarmağa. Qız da su sonası kimi bütün dərddən suya danışır, imdad istəyir. Bir gün həmin həyətdə bir qoca nurani kişi gəlir. Görür ki, qız qəmli-qəmli oturub ağlayır. Soruşur ki, a qızım, nə olub ağlayırsan? Qız deyir ki, bəs onun ocağını, odunu bir küp qarısı oğurlayıb aparıb. Nurani kişi gülümsünür. Qızın gur saçına sığal çəkib deyir: “Ağlama, a qızım, o ocağı, odu yenə tapa bilərsən”. Qız sevinclə soruşur: “Necə tapa bilərəm, ay baba?” Qoca onun əlindən tutub sönmüş ocağın yanına gətirir. “Qızım, - deyir, - üzüyündən tökülən işığa bir baxsana...” Qız görür ki, onun taxdığı nişan üzüyündən çınqı tökülür. “Hə, qızım, - deyə qoca davam edir. - Ocağı, bax, elə bu üzüyün parıltısı ilə də yandıra bilərsən”. Ocaq üzükdən od alıb yanır. Az keçmir ki, oğlan da çəpərdən həyətdə girir. Ocaqlarının yandığını görüb sevinir. Qoca kişi gedəndə bərk-bərk tapşırır:

- Ay qızım hey, üzüyünü qoru ha! Yoxsa küp qarısı yenə oğurlayar...

İKİNCİ VARIANT

Üzük qız evinin namusu, oğlan evinin qeyrətidir... Bir gün bir qıza elçi gəlir. “Hə”sini alandan sonra oğlan evi üzük gətirir. Amma üzük tük kimi nazik olur. Oğlan anası deyir ki, bəs, ay qızım, olanımız budur, ay başuva dönüm. Kasıbıq. Kasıblıq namussuzluq döyül ki...

Qız isə üzüyü qaytarır. Deyir ki, belə üzüyü istəmirəm, mənə yaxşı üzük gətirin. Oğlan anası kor-peşiman qayıdır evinə. Var-dövlət axtaran qız, bağa gəzməyə çıxanda görür ki, bir bayquş onun yan-yörəsində dövrə vurur və deyir: “Ay xanım-xatın qız, niyə belə qəmlisən?” Qız cavab verir: “Mən bəzənmək istəyirəm, qızıla-gümüşə tutulmaq istəyirəm”. Bayquş deyir: “Elə isə gəl mənim dalımca”. Qız və bayquş gəlib çıxırlar xarabalığa...

ALI XAN

Alı xanın böyük qardaşı Şahağıda qəbiləli xan idi. Alının obasına adamlarından bir neçə nəfər göndərir ki, qəllə versin. Alı qəllə verməkdən imtina edir. Deyir, bu mahalın qəlləsi qardaşıma bəs deyil, mənim xırda obamdan qəllə istəyir? Qəllə ala bilməyən adamlar qayıdıb xana Alının sözlərini çatdırırlar. Xan qəzəblənir və fərman verir ki, Alının gözlərini dünya işığına həsrət qoysunlar. Həmin gün Alını hüsuruna istəyir. Alı iki oğlu ilə şər qovuşanda qardaşının sarayına gəlir. Qapıçılar onu içəri buraxırlar. Alı daxil olur və deyir: “Biz qardaşığ, sən gəl, mənim obam haqda verdiyin fərmanı geri götür”. Xan deyir: “Ola bilməz, mən verdim fərmanı geri götürmərim”. Vəziyyəti belə görən Alı oğlanları ilə xanı öldürür. Xanın sarayında olan qadınlara qorxu gəlir ki, şivən qoparmasınlar. Sonra arxadan qapını qıfıllayıb geri qayıdır. Köçünü çatıb birbaşa Talış dağlarına yola düşür. Bir neçə gün yol gəlib Çiçəkli yaylağının Üçbulaq deyilən yerində məskən salır. Ya-

nında gələn və ona tabe olan adamlara deyir: “Siz bizdən ayrılmalısınız. Mənim axramca qoşun gəlir. Siz nahaqdan fəlakətə düşər olmayın”.

Rəiyyət razılaşıb. Onlar oradan başqa səmtə yola düşürlər.

DƏRƏKƏMƏZ

Alı xanın qardaşı oğlu silahlı dəstə ilə gəlib indiki Şahnişin yaylağına çatır. Qalın meşə ilə əhatə olunmuş bu dağlar ona vahiməli görünür. Yanında olan rəmlərə deyir: “Bir rəml at, görək Alı xan hansı səmtə gedib”. Dövrünün çox ağıllı adamlarından sayılan rəmlər ikinci dəfə qan tökülməsini rəva görmür. Deyir: “Xan rəml göstərir ki, bu dərəni keçmək olmaz”.

Alı xanın qardaşı oğlu öz adamları ilə geri qayıdır. O dərənin adı Dərəkəməz qalır.

ZUVANDDAN GƏLƏN ADAM

Alı xan öz ailəsi ilə Şahnişin yaylağının Qoşabulaq deyilən yerində məskən salır. Bir axşam Alı xanın ailəsi ocaq çatmışdı. Odun işığına bir nəfər gəlib çıxır. Alı xan ondan xəbər alır: “Sən kimsən və buraya nə üçün gəlmişən?”. Gələn adam belə cavab verir: “Zuvandlıyam, öz ailəmdən qaçmışam sizin ocağın işığına gəlmişəm. Əgər qəbul etsəniz, himayənizdə qalaram”. Deyilənlərə görə, Zuvanddan gələn adamın adı Hüseyn imiş. Alı xan Hüseyni qəbul edir. Bir müddət ötəndən sonra onun zirəkliyi xoşuna gəlir. Qızı Nigarı Hüseynə ərə verir.

QARA AT YOLU

Bir gün Alının oğlanları ova çıxmışdılar. Dağın aşağı hissəsindəki astanadan çıxan tüstünü görürlər. Atlarını tüstü çı-

xan yerə sürürlər. Görürlər ki, orada kənd var. Kəndin bərabərindəki buğda qalağının yanından geri qayıdırlar. Gördüklərini Alı xana çatdırırlar. Alı xan deyir: “Yaxşı oldu, bir qədər pul götürüb və bir at hazır edib gedin o kənddən taxıl alın”. Alı xanın oğlanları kəndə gəlirlər. Kəndin ağsaqqalını istəyirlər. Ağsaqqal, Alı xanın oğlanlarından gəlişlərinin səbəbini xəbər alır. Onlar deyirlər: “Biz bu dağlara pənah gətirmişik. Azuqəmiz qurtarıb, bizə bir qədər taxıl verin”. Kəndin ağsaqqalı deyir: “Bu taxıl xana məxsusdur. Onun dəcin heç kəs poza bilməz”.

Alı xanın oğlanları qayıdıb atalarına əhvalatı nağıl edirlər. Alı xan deyir: “Gedin, əgər yenə də verməsələr, zor ilə alın”.

Alı xanın oğlanları ikinci dəfə kəndə gəlirlər. Taxıldan ötrü nə qədər xahiş edirlərsə, bir şey hasil olmur. Axırda silaha əl atırlar. Kənd camaatı dağılışı, onlar taxıldan lazımı qədər götürüb geri qayıdırlar.

Kəndin adamları Lənkəran xanına şikayət ərizəsi yazırlar. Ərizəni o zaman Şahnişin yaylağına gəzintiyə çıxmış xana verirlər. Lənkəran xanı öz adamları ilə birlikdə həmin kəndə gəlir. Bundan xəbər tutan Alı xan Lənkəran xanını ehtiramla qarşılayır. Ayağına bir neçə qoç kəsir. Lənkəran xanı Alı xana deyir: “Mən səni zindana saldıracaqdım. Buraya nə vəziyyətdə gəldiyini bilmirdim. Qonaqpərvərliyindən xoşum gəldi. De görüm, məndən nə istəyirsən?”. Alı xan deyir: “Xan sağ olsun, sənin mərhəmətinə sığınmışam. Bu dağlarda bir qədər yer istəyirəm”.

Lənkəran xanı Alı xana bir qara at verib deyir: “Çap, harda atın bağı çatlasa ora qədər sənindir”. Alı xanın mindiyi qara at indi “Qara at yolu” deyilən yerdə ölür. Lənkəran xanı həmin yerin qəbələsini yazıb Alı xana verir. Bunu eşidən şikayətçilər daha o yerdə qalmırlar, köçüb qaçırlar. Alı xan boş qalmış kəndə daxil olur. Bundan sonra kəndi Alar adlandırırlar.

ALİ XANIN VƏSİYYƏTİ

Alı xan mərd və qonaqpərvər idi. Zülmə, zülmkara qarşı barışmaz olub. Övladlarına da bu cür tərbiyə vermişdi. Çətinliyə düşənlər Alı xanın himayəsinə sığınırdılar. Bütün yaranmışların qəddar düşməni olan ölüm günlərin bir günündə Alı xanın da başının üstünü alır. Bir ayadək xəstə yatır. Ona məlum olur ki, amansız ölüm yaxınlaşır, bütün övladlarını başına toplayır və deyir: “Oğlanlarım, mənim ölümüm yaxınlaşır. Sizə bir neçə vəsiyyətim var. Həmişə məzlumu müdafiə edin, yoxsulu əziz tutun. Namərd və xain adamlara içərinizdə yer verməyin. Hər kəs zülm əlindən qaçıb sizə pənah gətirsə, ona hörmət göstərin, yer verin, pünhan edin. Sizə pənah gətirən adamın namusunu qoruyun. Bir-birinizlə mehriban olun, Məni ilk dəfə binə saldıığımız Qoşabulaqda dəfn edin”.

Beləliklə, Alı xan öz ömrünü övladlarına tapşırır. Övladları Alı xanı adət üzrə dəfn edirlər.

NƏZƏR

Nəzər Alı xanın nəticələrindən olmuş, rəvayətə görə, yüz iyirmi il yaşamışdır. Dövlətinin, yəni qoyun-quzusunun çoxluğu nəticəsində yeri çatışmır. O zaman artıq yer almaq çətin idi. Nəzər rus çarının yanına gedir. Ona çarın yanına girmək icazəsi verirlər. Dilmanc vasitəsilə dərini çara danışır. Bildirir ki, ona məxsus yerlərdə indi qoyun-quzu otarmağa icazə vermirlər. Çar, Nəzərə həmin yerlərdən öz mülkü kimi istifadə etməyə razılıq verir. Bundan sonra Nəzərin mal-qarasına dəyib-dolaşırlar. Bunun üçün o, çarın xəzinəsinə külli miqdarda pul verməli olur. Beləliklə, Aların ərazisinin sahibi Nəzər olur. Bu yerlərə indi də “Nəzəri qışlağı” deyirlər.

AĞACAN BƏY

Abdullanın bir oğlu ata mülkləri olan indiki Təzəkənd kəndi yerləşən yerdə, o biri oğlu Ramazan isə Göllüdə yaşayırdı. İranın Rusiyadakı konsulu Bakıdan Ərdəbilə – evinə Novruz bayramını keçirmək üçün gedirmiş. Göllü ətrafında Qocabəylidən olan bir dəstə adam konsulu və onun arvadının pulunu, qızılını alıb, paltarlarını da soyundururlar. Konsul və onun arvadı yaxınlıqdakı çökəklikdə gecələyirlər. Səhər onları gören çobanlar Ağacan bəyə bu barədə xəbər verirlər. Ağacan bəy onları geyindirib evə aparır. Sonra yol tədarükü görüb konsula və arvadına at verib Ərdəbilə yola salır. Yazda Savalan yaylaqlarına köç edən Ağacan bəy Qocabəylilərlə qonşu olur. Burada öyrənir ki, Qocabəylilərin xas bəylərini Ərdəbil hakimi həbs etmişdir. Ərdəbilə bəylərə ərzaq aparanlara yoldaş olan Ağacan bəy gəlib görür ki, meydanda İranın Bakıdakı konsulunu qarət etmiş bəyləri edam edirlər. Burada konsul başına gələn hadisəni ətrafdakılara danışdı. Bu zaman konsul Ağacan bəyi görür və “Mənim şahidimi Allah yetirib” deyərək, ondan həmin hadisəni danışmağı xahiş edir. Sonra konsul “Sən məni ölümdən qurtarmısan” deyir. Allahın izzəti-cəlalına and içir ki, Ağacan bəy nə xahiş etsə yerinə yetirəcək. Ağacan bəy bəylərin əfv olunmasını xahiş edir. Konsulun razılığı ilə Ərdəbil hakimi Qocabəyli bəylərini əfv edib, Ağacan bəyi onların üzərində bəylərbəyi təyin edir. Qocabəylilər Ramazan Abdulla oğlunun altı qızını – Ağacanın bacılarının hamısını almışlar. Buna görə də Abdulular Qocabəylilərin dayısı uşaqları hesab olunur. Onların arasındakı bu böyük nigahın səbəbi Abdullanın nəvəsi Ağacan bəyin Qocabəyli bəylərini ölümdən qurtarması olmuşdur.

EL QURBANI – ALICƏFƏR OĞLU BAĞIROV

Yayın axırlarıymış. Alar köçü yaylaqdan arana enirmiş – İran tərəfdən, Deman yolu ilə. Talış tərəfdən aşağı düşməyi

elin ağsaqqalları məsləhət görməyiblər. Həmin ilin yazında, yaylağa qalxmaq üçün Talışdan keçəndə yolda talışlarla davadalaş düşübmüş. Ona görə də elin köçü Deman yolu ilə aşağı enirmiş. Elə bu vaxt, elin keçdiyi kənddə atışma düşür. Bir nəfər cavan oğlan güllə yarasından ölür. Həmin oğlanın anası varlı-karlı əsilzadə bir xanımmış. Onu inandırır ki, oğlunu alarlılar öldürüb. Köçün qabağınca gedən ağsaqqallar andaman edirlər ki, vallah-billah, belə deyil. Oğluna öz iranlılarımızın gülləsi dəyib. Allahı arada gör, köçü öyləmə.

Qadın dediyindən dönmür. Elə həmin vaxtlar kənddə düşərgə salıb istirahət edən İran şahının vəziri Muxtar deyilən şəxsin yanına gedib şikayət eləyir. Deyir ki, alarlılar ya oğlumu öldürəni tapıb verməli, ya da asılmaq üçün özlərindən bir nəfər cavan adam təyin etməlidirlər. Vəzir Muxtarın göstərişilə onun adamları alarlıların ağsaqqallarına bu tələbi çatdırırlar. Ağsaqqallar deyirlər ki, bu iş nahaq olsa da, camaat qanı bağlamağa hazırdır.

Vəzir Muxtarın adamları razı olmur. Deyirlər ki, fərman yerinə yetirilməlidir: asılmaq üçün xanımın oğluna layiq adamınızı verin, yoxsa köç qarət ediləcək, ortaya qan düşəcək.

Günün batan çağında ağsaqqallar çətin vəziyyətə düşürlər. Bu sözü eşidən zaman zənən-uşaq qorxuya düşür, haray-həşir qoparırlar. Kim balasını qurban versin?! Bir sözlə, köç çaxnaşmaya düşür, hamı həyəcan keçirir. Elə bu vaxt köçün içindən boy-buxunlu cavan bir oğlan gəyən atını irəli sürüb ağsaqqallara müraciət edir:

– Mən hazır!

Hamının nəzəri bu cavana dikilir. Ağsaqqalların çiyindən böyük bir yük götürülür.

Bu cavan həzrəti Əli (ə) nökrəri babamız Alı xanın (Allah ona rəhmət eləsin) kiçik oğlu Nurpaşanın nəslindən olan Alı-cəfərin oğlu Bağırdı. At çapmaqda, küşti tutmaqda, sərrast atəş açmaqda mahirmiş. Şahnişin, Sarıbulaq, Torpaqlı yurd...

yaylaqlarından Ərdəbil bazarına mal-qara, toyuq-cücə aparan həmyerlilərimizə pasibanlıq edərmiş...

Vəzir Muxtarın adamları dərhal Bağırı araya alıb aparırlar.

Köç öz qurbanını verib hərəkət eləyir. Ertəsi gün Qazan köşkünə aşib Mollalıda düşürlər. Bağır üçün yas məclisi qururlur. Quran oxunur. Bütün Alar camaatı hüzzür mərasimində fəal iştirak eləyir...

Nağılçılar demiş, bəs indi görək Bağırın aqibəti necə oldu?

Axşamüstü, gün batan çağı Bağır gəyən atının üstündə vəzir Muxtarın qan-qan deyən yaraqlı adamlarının əhatəsində asılmaq üçün oğlu öldürülmüş xanımın hüzzuruna aparılırdı. Sən demə, Bağırın yalın atının noxtasını tutub onu ardıyca aparan iranlı cavan Bağır ilə tanışymış. Alıcəfər obasının düşərgəsi olan Yelli gədikdə Bağır gilin alaçağında qonaqlıqda olmuş. Bağır çörək verən, mərd, gözü-könlü tox bir igid kimi tanıyırmış. Odur ki, kəsdiyi çörəyin duzu güc gəlir, yanındakı atlıları bir az qabağa buraxıb geri dönmədən yanpörtü Bağır səsleyir: – Ədə, oy orisiyyəət qanmazı, elə bilirsən səni qonaqlığa aparırlar? Xanım dar ağacın çoxdan qurdurub. Atıva arxayınsansa, çıx aradan. Deyərəm ki, noxtanı sivrilib qaçdı.

Bagır gördü ki, qonağı çörək itirən adam deyilmiş. Onun səmimiliyinə inanıb ürəyini açdı:

– Lovğalıq olmasın, qardaş, mən özümə də, atıma da güvənməsəydim bu ağır yükün altına girməzdim. Mən bayaq o dar keçiddə atın başın geri döndərəcəkdim. Amma qorxuram ki, sora səni...

– Mənnən işin yoxdu – deyə sözünü ağzında qoydu – Qaç deyirəm sənə, qaç canını qurtar.

Bagır xeyli irəliddə enişə enən atlılardan gözünü çəkib gəyən atının noxtasını başından sivirdi, noxta əşyayı-dəlil kimi toşxun iranlının əlində qaldı. “Ya şahı Mərdan!” – deyib ağası Əlini (ə) köməyinə çağırırdı. O, dikdiri adlayıb keçəndə və-

zir Muxtarın adamları xəbər tutmuşdular. Hay-haray qopara-qopara Bağırın ardınca çapdılar. Yanbızlarından köpük buğlanan çaydağ atların nəfəsi tıncıxdı, onlar küləklərdən qanad alan çibəri gəyənəin tozuna belə çata bilmədilər. Dağda-dərədə böyüyən, doyunca çapıb ciyərlərini Muğan atları kimi genişləndirməyə çöl, meydan tapa bilməyən Şahsevən atları nəfəsi gen, ceyran ayaqlı aran gəyəminin yanında araba yabısı timsalındaydı. Odu ki, vəzir Muxtarın atlıları öz ağalarının yanına əlləri ətəklərindən uzun qayıtdılar.

Həmin günün ertəsi, axşamüstü Bağır özünü çibəri gəyənə ilə Alar elatına yetirdi. Hüzzür alaçıqları söküldü. Bağırın ayağına qurbanlar kəsildi. Hər tayfa öz namlı qoçunu gətirib sürüyə çevrilən qurbanlığa qatdı.

EYNƏDDİNLİ PİRİŞLƏ SÖHBƏTİN ƏHVALATI²

Söhbət zəhmli, sərt, zirək adam olub. Gülləbatmazda gəzərdi. Atını həmişə səngərə çaparmış. Səngərdəkilər tüfənglərini atıb qaçarmışlar. Qoçaqlığı ilə Salyanda və Qalağayında tanınmışdı.

Bir dəfə Söhbət silahdaşı İstam oğlu Pirişlə bir naxır malı kəndə gətirmiş. Demə, on-on beş atlı iranlı bizim Acı qışlağındakı obalara çapqınçılığa gəlibmiş. Bunlar məsləhətləşirlər ki, gəl elə bu naxırı alıb aparaq. Söhbətlə Piriş kefləri kök halda atın üstündə beşatılan tüfəngləri əllərində, patrondaşları çarpaz şəkildə sinələrində, papaqlarını dingili qoyub fitə vermişlər. İran atlılarının başçıları deyir ki, köpəkoğlunun adamı, bunlar özləri çapqınçıya oxşayırlar, birimizi salamat buraxmazlar. Gözləyək, bəlkə silahsız mal aparan gəldi. Təxminən bir saat sonra Söhbətin qardaşı Abbas gəlib həməən ərəzidən obanın malını aparanda iranlılar ona basqın edirlər. Xəbər obaya çatan kimi Söhbətlə Piriş yaraqlanıb atlanırlar, iranlıların dalınca düşürlər. Atışmada bir nəfər iranlı yaralanır, o biriləri həm yaralını, həm də malı qoyub qaçırlar. Son-

ra ağsaqqal göndərüb yaralını qaytarırlar. İranlı, Ərdəbil vilayətinin Alar kəndinin ağsaqqalı Nəcəfqulu xanla dostluq edirmiş. Nəcəfqulu xan bu taydakı alarlardan Cahangir, Qara, Yunus və Zuvandlı Baloğlanın yaxın dostu idi. Onlardan sifariş göndərir ki, Söhbət bizə gəlsin. Söhbət silahdaşı Pirişi də götürüb yola düşür. Gəlib İranda tanış qurtdu Abasqulu deyilən birinin obasına düşürlər. Abasqulu deyir ki, xan yaylağa ova gedib, axşam gələcək. Toğlu kəsir, sacıçı bişirib onları yedirib-içirdir, axşamüstü yola salır. Pirişin atı boz ürgə olub, qaçağan imiş. Ceyrana və dovşana qaçaraq çatarmış. Özü də yaraşıqlı və uzun at olub. Söhbət uzun müddət xanla dostluq etdiyinə görə onun xasiyyətini bilirmiş. Xan möhkəm atbaz imiş, kimdə yaraşıqlı at görərmiş, onu alarmış. Söhbət qoçaq olduğu üçün xan təkcə onun atına tamah salmamış. O, Pirişə deyir ki, gəl atları dəyişək. Yoxsa xan sənəin əlindən atı alacaq. Razılaşırlar. Gəlib çatırlar xanın iqamətgahına. Nökər-nayib bunları qarşılayırlar və aparırlar döşəməli uzun bir otağa. Başlayırlar xanı gözləməyə. Bir müddət keçəndən sonra xan gəlir. Nökər-nayib xana baş əyirlər. Xan salamsız-kalamsız keçir onunçün otağın yuxarı başında qoyulmuş taxtın üstündə oturur. Bir müddət məclisi seyr eləyəndən sonra başı ilə Söhbətə sarı xoşgəldin eləyir. Armudu stəkanlarda məclisə çay gəlir. Çay içilib qurtarandan sonra qulluqçular çay süfrələrini yığışdırırlar. Nökərin biri görür ki, söhbətin nəlbəkisində stəkan yoxdur. Nökər üzünü xana tutub deyir ki, xan, başuva dönüm, bolşeviklərin birinin stəkanı yoxdur.

İranlılar bu üzdən gedənlərə bolşevik deyirmişlər. Xan arif adammış. Nökər deyir ki, evin yıxılsın, məgər sənə deməmişəm, Söhbət bura gələndə ona iri stəkanda çay ver. Demə, Söhbət çayı içəndən sonra stəkan balaca olduğu atıb ağzına, stəkan qalib ordunda. Sonra məclisə yemək verilir. Yeməkdən sonra xan məclisi dağıdıb deyir ki, hamı getsin, Söhbətlə yanındakı adam qalsın. Söhbəti çağırmaqda xanın məqsədi varmış. Bolşeviklərə qarşı vuruşmaq üçün bir neçə top si-

lahı əldə eləmişmiş. Söhbətdən xahişi bu olur ki, qızıl pula Privolnoye ruslarından top atmağı bacaran adam gətirsin. Söhbətlə Piriş xanın xahişini yerinə yetirir.

KƏRBƏLAYI COCU³

Kərbəlayı Cocu kənddə olmayanda qalağayınlılar alarların qoyun-quzusunu aparırlar. Kərbəlayı Cocu Qalağayına gedib təkbaşına danışqlar aparır. Gülləbatmazı olan Kərbəlayı Cocunun cəsəreti qalağayınlıların xoşuna gəlir. Bir-iki adam qoşub kəndin bütün qoyun-quzusunu qaytarırlar. Kənddə isə Kərbəlayı Cocunun fatihəsini oxuyub, ehsanını vermişdilər. Onun diri qayıtması, həm də kəndin qoyun-quzusunu götürüb gəlməsi hamını təəccübləndirir. Bu əhvalatdan sonra Kərbəlayı Cocuya güvənənlərin sayı artır.

KƏRBƏLAYI HƏMİD

Kərbəlayı Həmid birinə yaxşılıq edir, həmin adam ona qızıl pul verir. Kərbəlayı Həmid pulu götürmür. Belə olanda həmin adam bir neçə qoyun gətirir, Kərbəlayı Həmidə verir. Kərbəlayı Həmid deyir:

– Hə, buna deyərəm var-dövlət, bunları götürərəm. Yoxsa gedib dəmir-dümürü gətirmisən ki, bəs hədiyyədi. Hədiyyə belə olar. Bu gün üçdü, sabah üç yüz olacaq.

ŞAH ƏYƏNİ TORPAQ DİKƏLDİR

Bir şah varmış, bir də bağban. Bağban şahın üzünə ağ olur. Şah bağbanın külfətini qılıncdan keçirir, var-dövlətini əlindən alır. Özünü də hüsuruna gətirdib deyir:

- Bağban, səni azad edirəm. Ancaq bir də bu tərəflərdə gözə dəysən qətlinə fərman verəcəyəm.

Bağban şahdan son dilək diləyir. Şah razılıq verir.

- Mənə hökmün çatan torpaqlardan bir qarış ver, - deyir.

Şah ona gözdən-könüldən iraq yerdə bar yetirməyən torpaq verir. Bağban əlləşir-vuruşur, bu yeri məhsuldar torpağa çevirir. Əkib yeni ildə bəhrəsinə şahın torpağından təzə sahə alır. Yeddi il beləcə əkinçiliklə məşğul olur. Şah bir də baxıb görür ki, torpağı əldən çıxıb. Daha haraya çatacaq, şah əlacı bağbanı bağışlamaqda görür. Elə bundan da belə bir məsəl yaranır: Şah əyəni torpaq dikəldər.

BİR İLDƏ BİRCƏ DƏFƏ YUMUŞAM

İki bacı cüt paltar tikdirir. Bunlardan birinin paltarı tez yırtılır, o birisinininki isə təzə qalır. Paltarı tez yırtılan bacı o birindən soruşur:

- Niyə sənin paltarın təzə qalıb, mənimki yırtılıb? Axı, bir parçadan tikdirmişik.

Paltarı təzə qalan bacı deyir:

- Yəqin tez-tez yumusan.

O biri bacı deyir:

- Yox, bacı, bir ildə birçə dəfə yumaq istədim, onda da əlimdə cırıldı.

Paltarı təzə qalan bacı əlini əlinə çırpıb deyir:

- Daha deynən, təzə paltarı kirə yedirtmisən.

UŞAĞIN HÖKMÜ ŞAHIN HÖKMÜNDƏN İRƏLİDİ

Bir şah vəzirindən soruşur:

- Vəzir, görəsən dünyada mənim hökmümdən irəli hökm var?

Vəzir deyir:

- Şah sağ olsun, sənin hökmün hamı üçün qanundu, kim əməl eləməsə boynu bədənindən üzülməlidir.

Bu söhbətin üstündən bir müddət keçir. Bir gün şah şam

yeməyinə oturubmuş. Vəzir-vəkil də şahla bir məclisdəymiş. Əyanlar ötür-ötürlə şah qızıl qaşığı gətirirlər. Bir uşaq qızıl qaşığı görür. Ağlayıb qızıl qaşığı istəyir. Əyanlar vermirlər. Uşaq yanıqlı-yanıqlı ağlayır.

Nəhayət, qızıl qaşığı gətirib şah verirlər. Şah qaşığı əlinə götürüb şam yeməyinə başlamaq istəyirdi ki, qulağına uşaq səsi dəyir. Əyanlardan soruşur:

- Uşaq kimindi? Dar niyaz vaxtı niyə ağlayır?

Əyanlar deyirlər:

- Şah sağ olsun, uşaq qızıl qaşığı üçün ağlayır. Nə qədər şey vermişik, oynasın, başı qarışsın, qızıl qaşığı yadından çıxarsın. Oyunmur ki, oyunmur.

Şah deyir:

- Uşağı dilə tutun, qabağına qızıldan-zaddan tökün, qoy səsinə kəssin.

Əyanlar nə qədər çalışırlarsa, uşaq oyunmur. Şah bilmir ki, yeməyi ağzına yeyir, burnuna yeyir. Hırlənir. Uşağı gətirtirir. Uşaq ağlaya-ağlaya gedib şahın qabağından qızıl qaşığı götürür. Oturub sakit-sakit qızıl qaşığıyla oynayır. Əyanlar qaşığı uşaqdan alıb şah vermək istəyirlər. Şah qoymur. Üzü-nü vəzirə tutub deyir:

- Vəzir, uşağın hökmü irəli, şahın hökmü?

Vəzir deyir:

- Şah sağ olsun, sizin hökmünüz.

Şah deyir:

- Yox, vəzir, uşağın hökmü irəli.

İNAMLAR VƏ ETİQADLAR, ALQIŞLAR VƏ QARĞIŞLAR

- * Axar suya tüpürməzlər.
- * Atanın qarğışı övladı tez tutar.
- * Atın kəllə sümüyünü saxlasan bərəkət gətirər.
- * At nalı bəd nəzəri kəsərdən salar.
- * Çəşib adını çəkdiyən adam sənə sözünü danışır.
- * Dağılan duzun üstünə qənd atsan, şirinlik gətirər.
- * Duz dağılanda dava düşər.
- * Gecə qatıq kəsməzlər.
- * Gəlin çıxan qızın yanında lax yumurta sındırmazlar, sonsuzluq gətirər.
- * İt sümüyü yaxşı əməli yaman gözdən qoruyar.
- * Körpəyə yatan yerdə çox baxmazlar.
- * Körpəni yük üstə oturtmazlar, gec yeriyər.
- * Körpənin qulağına “Qulağın ağrıyır?” deməzlər.
- * Qulağı cingildəyən adamın haqqında danışirlar.
- * Quraqlıqdakı daşlar isladılrsa, yağış yağar.
- * Səyriyə gözə qırmızı rəngli parça tutarlar.
- * Şər vaxtı evdən ələk verməzlər.
- * Şər vaxtı dırnaq tutmazlar.
- * Şər vaxtı qaynar suyu dağıtmazlar.
- * Şər vaxtı qonşuları gəzməzlər.
- * Şər vaxtı qas-qabaqlı olmaq xeyir gətirməz.
- * Şər vaxtı uşaq ağlatmazlar.
- * Uşağa bəduğur ad qoymazlar.
- * Uzaq səfərə çıxanda qarşına çıxanları dindirsen, işin uğurlu olar.
- * Uzun müddət yağış yağmayanda çaxmaq daşını isladarlar, yağış yağar.
- * Yanağı hərətdən yanan adamın sözünü danışirlar.
- * Yuxuda hana görə uzun yol gedəcək.

ALQIŞLAR

Qırmızı pərdə olasan.
Neynim, necə eləyim deməyəsen.
Min bir budaq olasan.
Çiçəyin çırtlasın, düşmənin partlasın.

QARĞIŞLAR

Dağda qarğaram səni,
Bağda qarğaram səni.
Solda qeybət eyləmə,
Sağda qarğaram səni.

Sarığın başda qalmaz,
Sarısan başda qalmaz.
Mənim ahu-zarımdan
Üstündə daş da qalmaz.

Qızıl iynənin sapı,
Görünür bizim qapı.
Yarı yardan eləyən
Dilənsin qapı-qapı!

Malınız alqara olsun, çöllərə düşsün.
Üç olasınız, puç olasınız.
Səsin qara torpaq altından gəlsin.

ATALAR SÖZÜ VƏ MƏSƏLLƏR

- * Ağacı güclü olanın qulu çıxırğan olar.
- * Dost sözü ağı da olsa baldı, düşmən sözü bal da olsa zəhərdir.
- * Dostun yaxşısı qardaşdan irəlidi.
- * Dostluqda etibarı pillə-pillə qalxarlar.
- * Dostluq da qanundur, bu qanunu pozmaq dostu itirmək deməkdir.
- * Dəliyə fel ver, əlinə bel ver.
- * Üzüyü olan taxar, olmayan gendən baxar.
- * İlk qar kasıbın başına yağar.
- * Koramal çalan yer toyuq südüylə, eşşək buynuzuyla sağalar.
- * İşini ehtiyatlı gör, qonşunu oğru tutma.
- * Dostluq üç olmalıdır: ikisi birində gedər, biri birində.
- * Görmədiyən gözəl huri ola alma.
- * Əl əməyi dil əməyindən böyükdür.
- * Ac qal, qalavac qalma.
- * Özgəyə dinclik dilə, özünə əziyyət.
- * El keçən körpüdən qorxma, sən də keç.
- * Zülmədən zindan, hərbdən viranəlik törər.
- * Söz ruhun ölçüsü, ağıl sözün tərəzisidir.
- * Böhtana düşən odsuz yanar.
- * Axtardığını zəhmət qapısında taparsan.
- * Xalqın gözü böyük olar.
- * Günahkarın cəzasını vermək üçün gərək onu tapasan.
- * Atnan qatır nə bilir xətir.
- * Mərdiməzarı gözündən tanı.
- * Südlü qoyunu sürüdən ayırmazlar.
- * İş ustasından qorxar.
- * Qardaş da dost olsa yaxşıdır.
- * Yaxşı qoca olmayan yerdə yaxşı cavan da olmaz.
- * Dərin su bulanmaz.

- * Çörəyi tək yeyən yükünü tək aparar.
- * Dostsuz adam köksüz ağac kimidir.
- * Yolu gedən başa vurur.
- * Özünü öyən dizinə döyər.
- * Qara xəbər qanadlı olar.
- * Yayda kölgə axtaran qışda ocaq axtarar.
- * Yaxşı dostları qılıncla ayırmaq olmaz.
- * Darda qalanı it yeyər.
- * Böyüyün sözünə baxmayan böyük bəlaya düşər.
- * Əl çatmayan yerdə meyvə qalar.
- * Daşı daşa vurmasan parçalanmaz.
- * Quş kola sıxılar, insan insana.
- * Özgə süfrəsinin aslanı olmaqdaysa, öz süfrənin pişiyi olmaq yaxşıdır.
- * Elə adamnan oturginə ki, nə budlu, maya dizli olsun.
- * Uzun sözün güdəsini danış.
- * Gedən gedər, oturan yol gözlər.
- * Haqq sözə hiylə qatılmaz.
- * Lovğalığın sonu xəcalətdir.
- * Tamahla bilik bir yerə sığmaz.
- * Mərd dayanar, namərd qaçar.
- * Yaralını məlhəmsiz qoyma.
- * Nəcibdən ayrılıb nanəcibə qoşulma.
- * Sən öz hünərini göstər, əcdadın kimdir demə.
- * Əkməmiş biçmək təmənnasında olma.
- * Bir dəfə əməl etmək on dəfə deməkdən yaxşıdır.
- * El gözündən düşən gözsüz qalar.
- * Sirri açandan el qaçar.
- * Abırı qorumaq gövhər qazanmaqdan yaxşıdır.
- * Köhnə kilim istilik verməz.
- * Açıqda iş görən zərər çəkər.
- * Qurd tükünü dəyişər, xasiyyətini dəyişməz.
- * Qüvvə hər şeyi, ağıl qüvvəni sındırar.
- * Əvvəl yoldaş, sonra yol.

- * Evin yaraşığı uşaqdır, süfrənin yaraşığı qonaq.
- * Ağılsız baş şamsız fənər kimidir.
- * Quşun bəzəyi lələk, adamın bəzəyi bilik.
- * Şaxta tənbelin burnundan tutar, çalışqana baş əyər.
- * İnsan dostundan tanınar, həqiqət müqayisədən.
- * Dostların hesabı ürəkdə saxlanar.
- * Xəzinə dost deyildir, dost xəzinədir.
- * Kor qoyun gecə otlar.
- * Pis adamın zərinə görə zoru da olar.
- * İtən vaxtı tapmaq olmaz, itən pulu tapmaq olar.
- * Yeməyə gecik, əkinə gecikmə.
- * Təmiz işi natəmiz əllə görməzlər.
- * Dostu bir ilə tapmaq olmur, bircə dəqiqəyə itirmək olur.
- * Dilin bədrəyincə ayağın bədrəsin.
- * Tülkünün quyuğu başından bahadır.
- * Torpaq yedirər, özü də yemək istər.
- * Yaxşı adamın kefi şərabsız da kökdür.
- * Məhəbbətin üç dövrü var: kallıq, Lallıq, dəlləliq. Kallıq odur ki, sevirsen, bir şey çıxmır. Lallıq odur ki, sevirsen, bir söz deyə bilmirsən. Dəlləliq da odur ki, seçirsən.
- * Odunu köz açar,
İgidi söz açar.
- * Ağvalideynlər iki cürdür: Birincisi valideynləri sağ ikən onlara cavab qaytarandır. İkincisi, valideynləri öləndən sonra onları unudan, yada salmayan və nəsihətlərinə əməl etməyəndir.
- * İyde də var, cəhrədə də, onu əyirən qəhbədə də.
- * Əlin çatmayan armud babanın xeyrinə.
- * Yağar, yağar, qarlayar.
- * Başı qızıl olsa da, dibi güldü.
- * Qorxaq qaçar hay gəlməmiş, qıç çırmayar çay gəlməmiş.
- * Bağcı bağına qıydı, bağban bir salxıma qıymadı.
- * Həmişə sel gəlib kötük gətirməz.

- * İt it ilə boğuşdu, yolçuya girəvə düşdü.
- * Mal malın böyürtüsünə gələr.
- * Çalış gönü suya vermə, versən də deyinmə.
- * Yayda yığarsan ruzunu, qışda yeyərsən quzunu.
- * Çalvadardan ev olmaz.
- * Arvadların əri var, qızların Allahı.
- * Özgə oğlundan oğul olmaz, yaxşı gündə yeyər, içər, yaman gündə qoyar qaçar.
- * Əlinlə ver, ayağınla gəz.
- * Laçın qarğa olub, qarğalar laçın.
- * Çiyətət gətirər.
- * Düz yol seç, sonra çap.
- * Könül quşu hər dəni dənleməz.
- * Ölər Koroğlu, getməz bu yurddan.
- * Şişmək hara, kökəlmək hara.
- * Yaz bitirər, yay yetirər, payız götürər, qış ötürər.
- * Mən yalvarıram qoza, qoz özün qoyur naza.
- * Namərd qonşunun əlindən köçünü çək, çək ki çəkəsən.
- * Bir igid el qatarından üzülse, ha yeriylər, çata bilməz.
- * Ərəb sonlu öldü neylədi, sonsuz öldü neylədi.
- * Gündüz gəzib obanı, gecə çıxıb dabanı.
- * Evə girirəm qarı döyür, çölə çıxıram Tarı döyür.
- * Buxur-buxur, həmişə buxur, kəm-kəm buxur, həmişə buxur.

NAĞILLAR

DÜNYA ÇOX SÜLEYMANLARI YOLA SALIB

Süleyman padşah dünyanın o başına gedib çıxır. Uzaqdan işıq gəldiyini görür. Gedib görür ki, işıq gələn yerdə bir koma var. Komada bir qız yaşayır, aya deyir, sən çıxma, mən çıxım, günə deyir, sən çıxma mən çıxım. Süleyman padşah bir könüldən min könülə bu qıza vurulur. Qızın evində qonaq olur. Qız dünyanın hər cür nemətindən gətirib süfrəyə düzür. Qızın qonaqpərvərliyi Süleyman padşahı heyran edir. Süleyman padşah deyir:

– Səndəki gözəllik, qonaqpərvərlik məni heyran etdi. Məni təəccübləndirən sənə gözəllikdən-könüldən uzaq bir komada yaşamağındı. Sarayımdakı ən gözəl otaqları sənə verərəm, gəl gedək mənimlə.

Qız Süleyman padşaha deyir:

– Padşah sağ olsun, mən dünyaya gözümlə bu komada açmışam. Yazı da, qışı da bu komada keçirmişəm. Sənə kimi Süleymanlar çox gəlib-gedib. Mənim komam isə dünya yaradıldıqdan durur.

Qız çox deyir, çox danışır, Süleyman padşah əl götürmür. Deyir, mənim sarayına köçməlisən ki, köçməlisən. Qız görür ki, Süleyman padşah əl götürmür, deyir:

– Yaxşı, sən deyənlə razılaşıram. Ancaq bir şərtim var. Get, doqquz aydan sonra gələrsən. Onda mən sənə gedərəm.

Süleyman padşah barmağının üzüyünü çıxarıb qıza verir. Səfər üstəydi, atlanıb qoşunuyla yoluna davam edir. Süleyman padşah dünyanın yarısını dolandır. Qayıdıb gələndə yolunu həmin komanın yanından salır. Qoşun əhlinə deyir ki, siz gözləyin, mən qızı götürüb gəlirəm.

Süleyman padşah komanın qapısını döyür. Komadan saç-

ları ağarmış, dişi tökülmüş, üzünün hər qırışında bir ovuc darı gizlənən qarı cavab verir. Süleyman padşah qarıdan doqquz ay bundan qabaq gördüyü qızı soruşur. Qarı deyir:

– Komada məndən başqa heç kim yaşamır. Bu komanın sahibi doqquz ay bundan qabaq da mən olmuşam, indi də mənəm. Süleyman padşah görür ki, qarıdan bir şey öyrənə bilməyəcək. Odur ki, deyir:

– Qarı, heç olmasa, bizə yeməyə bir şey ver. Uzaq səfərdən gəlirik, qoşunum ac-yalavacdı.

Qarı deyir:

– Mənim komamda yeməyə heç nə yoxdu. Mən özüm də acanda gedib çöldə-bayırda torpağı qazıb hələ çürüməmiş kökləri yeyirəm.

Süleyman padşah qarının əyin-başındakı cır-cındırdan da görür ki, o həqiqətən çox kasıbdır. Qayıdıb getmək istəyir. Doqquz ay bundan qabaq qıza verdiyi şahlıq üzüyü yadına düşür. Qarıdan soruşur:

– Doqquz ay bundan qabaq mən burada şahlıq üzüyümü qoyub getmişdim. Bəlkə üzükdən xəbərin ola.

Qarı deyir:

– Nə bilim, ay oğul, taxçada toz basmış bir mücrü var. Get bax, bəlkə üzüyün ordadır.

Süleyman padşah taxcadakı mücrünü götürüb qapağını açır. Mücrü açılan kimi komanın işığı birə beş artır. Süleyman padşah mücrədə sanı-hesabı olmayan şahlıq üzüyü görür. Əl eləyib hansı üzüyün üstünü oxuyur, görür, “Süleyman padşah” yazılıb. Qarıdan soruşur:

– Qarı, mən komada bir üzük qoymuşdum. Mücrədə üstünə “Süleyman padşah” yazılmış üzüyün sanı-hesabı yoxdu. Məni bu sirdən ağah elə.

Qarı deyir:

– Süleyman padşah, mən sənə doqquz ay bundan qabaq dedim ki, dünya sənə kimi Süleymanları çox görüb. Sən mənim sözümlə başa düşmədin. Komamın qapısını döyəndə də

sənə xatırlatdım ki, doqquz ay bundan qabaqkı qız mən idim. Yenə bir şey anlamadın. Bil və agah ol: Mən dörd üzü olan iləm. Hər üzümün öz ab-havası var. Doqquz ay bundan qabaq mən yaz donunu geymişdim. Komam da ki, hər cür naz-nemətlə doluydu. Sən mənim yazlığıma vurulmuşdun. İndi qış donundayam. Odur ki, komamda yel vurub yengələr oynayır. Qaldı üzüklər. Dünya bərqərar olandan çox Süleyman padşahlar at oynadıb. Hamısı da mənim gözəlliyimin aşıqı olublar. Bu üzüklər də onlarındı. Sən axıncı Süleyman padşahsan. Tanıya bilsən tap üzüyünü, götür get.

Süleyman padşah mücrünü qapayıb taxçaya qoyur. Məlul-müşkül qarının komasından çıxır.

LOĞMANIN ƏLACSIZLIĞI

Günlərin bir günündə Loğmanın yanına bir xəstə gəldi. Loğman baxıb gördü ki, bu xəstəni sağaltmaq çox çətindi. Gərək ildırım vurmuş göy otu tapıb qara qoyuna yedirdəydi, qara qoyunun da südünü sağıb ilana içirdəydi. İlan südü içəndən sonra qusmalıydı. İlanın qusduğu məlhəm isə həmin xəstənin dərmanıydı. Odur ki, Loğman xəstəyə dedi ki, sən dərmanın məndə yoxdu.

Xəstə dərminə əlac tapmayandan sonra baş götürüb çöllərə düşdü. Dedi, qoy heç olmasa, oğlum-qızım mənim əziyyətlə ölməyimi görməsin. Gəzə-gəzə gəlib bir meşəyə çıxdı. Həm ac idi, həm də yol gəlib taqətdən düşmüşdü. Meşədə ildırım vurmuş bir ağacın yanında oturdu ki, dincini alsın. Bu yandan bir sürü qoyun gəlib çıxdı. Qoyunlar xəstənin yan-yörəsini otlamağa başladı. Xəstə çobanı səsləyib ondan çörək istədi. Çoban dedi, çörəyim yoxdu, ancaq qoyunlardan birini sağıb südünü verə bilərəm. Xəstə razılaşdı. Çoban qara qoyunu tutub sağdı. Südünü xəstənin qabağına qoyub getdi. Xəstə halsız idi, südü içməyə heyi-hərəkəti yoxdu. Dedi, hələ qoy bir az yatım, südünə sonra içərəm. Onu yuxu tutdu. Bir də o

vaxtlar oyandı ki, yekə bir ilan başını salıb qabdakı südünə içirdi. İlan südünə içəndən sonra qabın içinə qusdu. Sonra sivrişib çıxıb getdi. Xəstə vəziyyəti belə görəndə sevindi. Dedi, elə əzab-əziyyətlə öləncə bu südünə içib birdəfəlik canımı tapsırsam yaxşıdır.

Xəstə əti çimçəşə-çimçəşə südünə içdi. Gözlədi ki, indicə canı çıxacaq. Amma gördü, yox, get-gedə gözünə işıq gəlir. Bir azdan özünü lap sağlam bildi. Evinə-əşiyinə getməmiş Loğmanın yanına gəldi. Başına gələn əhvalatı ona danışdı. Axırda da dedi ki, sən mənim dərminə əlac tapa bilmədin. Dedin, öləcəksən. Amma mən ilan qusduğu südünə içdim ölmedim.

Loman dedi:

– Sənin dərmin dərmanı elə o içdiyin süddə idi. Mən belə bir dərman hazırlamaqda aciz idim. İldırım vurmuş göy otu tapıb qara qoyuna yedirtmək, sonra da südünü sağıb ilana içirtmək bir yana, bu ilanı qusdurub sənə lazım olan məlhəmi əldə etmək hələ hələ təbibin işi deyil.

LOĞMANLA ƏRƏSTUNUN MÜBAHİSƏSİ

Loğmanla Ərəstunun mübahisəsi düşür. Biri deyir, mən çox bilirəm. O biri deyir, mən çox bilirəm. Dərman düzəltməyə başlayırlar. Loğman öz-özünə deyir ki, nə təhər olur olsun, gərək mən ölümün qabağını alan dərman düzəldəm. Bəlkə onda Ərəstun görə ki, mən ondan çox bilirəm. Çöllərin, düzlərin otunu yığıb dərman düzəldir.

Ərəstun fikirləşir ki, Loğman çoxbilmişliyini sübut eləyəcək. Arada Ərəstun hörmətdən düşəcək. Buna görə də hər vəchilə Loğmanı öz işindən ayırmağa can atdı. Zindan-çəkcik götürüb gecə-gündüz döydü. Ərəstunun çəkicinin səsi gəndən gəlirdi. Loğman min cürə dərman düzəltdi. Ancaq ölümün sirini tapa bilmirdi ki, bilmirdi. Bu yandan da Ərəstunun gecə-

gündüz çəkil döyməsi onu yatmağa qoymurdu. Bir gün keçdi, bir həftə keçdi, Ərəstun çəkil döyməkdən yorulmadı. Loğmanı isə yxusuzluq əldən saldı. Ay tamam olanda Loğman yorğan-döşəyə düşdü. Xiffətindən yeyib-içməyindən də qaldı. Xəbər gəlib Ərəstuna çatdı. Ərəstun başı lovlı Loğmanın yanına qaçdı. Gördü ki, Loğman doğrudan da yorğan-döşəkdədi. Ərəstun düz iş görmədiyini başa düşdü. Açıb hər şeyi Loğmana danışdı. Sonra dedi:

– Məni paxıllıq, səni xiffət əydi. Pis əməllə təbiblik etmək olmaz.

KOR VƏ GÖZLÜ

Kasıb bir kişinin palansız bir eşşəyi vardı. Eşşək qocalıb əldən düşmüşdü. Günlərin bir günü kasıb arvadıyla birgə eşşəyə minib bazara getdi. Yolda bunlara bir kor irast oldu. Kor əlindəki ağacı yerə döyə-döyə gedirdi. Arvadın kora yazığı gəldi. Ərinə dedi:

- A kişi, gəl koru da tərkimizə götürək.

Kasıb dedi:

- Arvad, qoysana yolumuzla düz-əməlli çıxıb gedək.

Kasıbın arvadı dil-ağız elədi ki, zəlil adamdı, qoy minsin eşşəyə, bizdən nə gedir ki? Kasıb, koru eşşəyə mindirmək istəmədi. Onda arvadı dedi:

- Kişi, koru mindirməsən, mən də düşüb piyada gedəcəyəm.

Kasıb nələc qalıb arvadla razılaşdı. Koru da çağıraraq eşşəyə mindirdi. Kasıb gördü eşşək üç nəfərə davam gətirmir, az qalır belə sınınsın. Odur ki, özü düşüb eşşəyi arvadla kora verdi.

Az getdilər, üz getdilər, dərə-təpə düz getdilər, gəlib bazara çıxdılar. Kasıb, kora dedi:

- Qardaş, düş, gəlib çatdıq.

Kor qayıtdı ki, hara düşürəm? Kasıb dedi:

- Düş, eşşəyimi ver. Arvadla bazarlıq edib, qayıdasıyıq.

Gərək axşama evə çataq, gün batır.

Kor dedi:

- Nə danışırısan, ay gözlü, olmaya eşşəyimi əlimdən almaq istəyirsən?

Kasıb dedi:

- Ay qardaş, eşşək hardan sənin oldu? Yolda yazıqlığımız gəlib, səni eşşəyin tərkinə götürmüşük.

Kasıb elə bu sözləri demişdi ki, kor haray salıb qışqırdı:

- Ay camaat, qoymayın gözlü məni soydu.

Səs-küyə bazar əhli tökülüb gəldi. Soruşdular, nə olub, nə hadisə baş verib?

Kor dedi:

- Gözlü mənim eşşəyimi əlimdən almaq istəyir.

Kasıb qəzəblənib dedi:

- Ay camaat, eşşək onun deyil, mənimdi. İstəyirsiniz, korun təriyindəki arvadımdan soruşun.

Kor dedi:

- Camaat, görürsünüz, gözlü arvadıma da şərək çıxır. Heç elə şey olar ki, gözlünün arvadı mənim eşşəyimin təriyində otursun?

Kasıb çox dedi, kor az eşitdi. Bazar əhli heç eşitmək istəmədi. İş belə olanda kasıbla koru tutub şahın yanına apardılar. Kasıb vəziyyəti saha danışdı. Dedi:

- Eşşək də, arvad da mənimdi.

Koru dindirdilər. Kor dedi:

- Eşşək də, arvad da mənimdi.

Arvadı dindirdilər. Arvad dedi:

- Eşşək kasıbındı, mən də kasıbın əyalıyam.

Kor dedi:

- Yalan deyir. Arvadımı gözlü yoldan çıxarıb. Eşşəyimi əlimdən almaq istəyir.

Şah bilmədi bunların hansına inansın. Vəzirdən soruşdu ki, vəzir, sən nə məsləhət görürsən?

Vəzir dedi:

- Şah sağ olsun, bunları ayrı-ayrı zindanlara salmaq lazımdı.

Elə də elədilər. Sonra vəzir şaha dedi ki, indi gedək qulaq asaq, görək onlar öz-özlərinə nə danışirlar.

Əvvəl kasıb olan zindana qulaq verdilər. Kasıb öz-özünə deyirdi:

- Bütün günahlar arvaddadı. Mən dedim koru götürməyə, arvad dedi götürək. Mağıl baş-qulağımız dinc bazarlığımızı eləyib gedəcəkdik.

Sonra vəzirlə şah gəlib kasıbın arvadına qulaq asdılar. Arvad deyirdi:

- Günahların hamısı məndədi. Kişiyə qulaq asmadım. Kor eşşəyə də, mənə də şerik çıxdı.

Vəziyyəti belə görəndə vəzir dedi:

- Şah sağ olsun, indi gedək görək kor nə danışır.

Gəlib gördülər ki, kor çırtıq çalib oynayır, öz-özünə deyir:

- Ay can, ay can, elə kələk işlətmişəm, şah özü də məəttəl qalıb. Mənə ya eşşək çatacaq, ya da arvad.

Şah gedib taxtına çıxdı. Əmr elədi eşşəklə arvadı kasıba versinlər. Koru zindana saldırıb qapısına qırx kilid vurdurdu.

HALAL ALMA

Biri vardı, biri yoxdu, Hümbət adlı cavan bir oğlan vardı, günlərin bir günü Hümbət çayda çimirdi. Çay özü ilə bir alma gətirdi. Hümbət almanı tutub yedi. Hümbət halallıq sevən adamdı. Çay yuxarı getdi ki, almanın yiyəsini tapıb ondan halallıq alsın. Az getdi, çox getdi, axır gəlib bir kəndə çıxdı. Çay üstündəki alma bağını tapdı. Bağın yiyəsini soruşdu. Dedilər ki, filankəsdi, evi də filan yerdə olur. Hümbət gəlib alma yiyəsinin evinə çıxdı. Əhvalatı ona danışib yediyi almanın halallığını istədi. Alma yiyəsi dedi:

- Mən almanın halallığını verirəm. İntəhası alma bağını qardaşım ilə birgə salmışam. Qardaşım Ərdəbildə ticarətlə

məşğuldu. Yaxşı olar ki, gedib ondan da halallıq alasan.

Hümbət əlacsız qalıb Ərdəbilə, tacirdən yediyi almanın halallığını almağa getdi. Min əzab-əziyyətlə axtarıb taciri tapdı. Əhvalatı tacirə də danışdı, yediyi almanın halallığını istədi. Tacir dedi:

- Mən halallıq verirəm. Ancaq o bağı Təbrizdə yaşayan misgər qardaşımızla birgə salmışıq. Alma bağının zəhmətini misgər qardaşımız çox çəkib. Onun da halallığını almağın məsləhətdi.

Hümbət yediyi almanın halallığını almaq üçün Təbrizə misgərin yanına getdi. Misgər, Hümbəti əziz qonaq kimi qarşıladı. Ondan qardaşlarının əhvalını soruşdu. Söhbət almanın üstünə gəlib çıxanda misgər dedi:

- Almanın halallığını bir şərtlə verərəm.

Hümbət soruşdu:

- Hansı şərtlə?

Misgər dedi:

- Mənim lal, kar, kor, şil bir qızım var, görək onu alasan.

Hümbət gördü ki, daha iş-ışdən keçib. Görək misgərin əli qızını alım ki, yediyim alma halal olsun.

Hümbət durub misgərin evindən çıxdı. Misgər də onun dalınca çıxdı. Hümbətdən soruşdu:

- Nə oldu, şərtimi qəbul eləmirsən?

Hümbət dedi:

- Qəbul eləyirəm. Gedirəm kəniz tutum ki, qızının qulluğunda dursun. Bazarın yönünü mənə göstər.

Misgər dedi:

- Qoy qızım gəlib sənə bələdçilik eləsin. O, bazarın yolunu yaxşı tanıyır.

Misgər qızını səslədi. Evdən gözəllikdə tayı-bərabəri olmayan bir qız çıxdı. Hümbət gördü qız o qədər gözəldi, aya deyir sən çıxma, mən çıxım, günə deyir sən çıxma, mən çıxım. Hümbət misgərin qızına bir könlüdən min könlə aşiq oldu. Qızda sadalanan nöqsanların heç birini görməyib mis-

gərdən soruşdu:

- Dedişin lal, kar, kor, şil qız budur?

Misgər dedi:

- Bəli, gördüyün qız həm laldı, həm kardı, həm kordu, həm də şildi. Lallığı budur ki, bildiklərini heç kəsə danışmır. Karlığı budur ki, eşitdiklərini qulağında sırğa edir. Korluğu budur ki, gördüklərini aləmə yaymır. Şilliyi də budur ki, qonum-qonşuları gəzmir. Mən elə sənə kimi halal-hümbət bir adam axtarırdım ki, qızımı ona verim. Öz ayağıyla gəlib çıxmısan.

Hümbət misgərin qızı ilə evləndi. Yediyi almanın halallığını misgərdən aldı. Sonra misgər ömrünü qızı ilə Hümbətə bağışladı. Onun var-dövləti Hümbətə qaldı.

BALIQ

Şahın gözü kor olur. Onun dərmanı ağ balıq olur. Şahın xətrini istəyənlər dənizə balıq ovuna çıxırlar. Ağ balıq şahın oğlunun toruna düşür. Balıq onun xoşuna gəlir. Təzədən dənizə atır. Bunu görənlər şaha xəbər verirlər. Şah oğlunu öz öl-kəsindən qovur. Anası ona yol tədarükü görüb deyir:

- Oğul, yoldaşlıq elədiyin adamı yaxşı tanı. Onu sınamaq üçün qəsdən yolundan qal. De ki, qardaş, sən yolundan qalma, mən çarığının bağını bağlayım, gəlirəm. Əgər o, səni gözlə-sə, bil ki, yaxşı yoldaşdı, gözləməsə ondan uzaqlaş. Yol yoldaşını sınağa bir də budu ki, onu çörəyə qonaq edəsən. Əgər yoldaşın çörəyi yarı bölsə, demək yaxşı adamdı. Yox, əgər çörəyin çoxunu özünə götürsə, bil ki, yaxşı yoldaş deyil.

Şahın oğlu atasının ölkəsindən çıxdı. Yolda üç adama tuş oldu. Bir dərədə oturdular. Oğlanın yoldaşlarının biri usta idi. Usta ağacdan qız heykəli düzəltdi. Oğlanın yoldaşının biri dərziydi. Dərzi ustanın düzəltdiyi heykəle paltar biçdi. Şahın oğlunun üçüncü yoldaşı cadugər idi. Cadugər dua oxudu, heykəli cana gətirdi.

Usta dedi, qız mənimdi, onu mən düzəltdim. Dərzi dedi, yox, mənimdi, ona paltar mən tikmişəm. Cadugər dedi ki, mən heykəle can verməsəydim, o belə qəşəng qız olmazdı. Odur ki, qız mənə çatacaq. Onlar öz aralarında bu məsələni həll edə bilmədilər.

Bir vilayətə gəlib çıxdılar. Başlarına gələn buranın camaatına danışdılar. Soruşdular ki, qız kimə çatmalıdır? Hər bir söz dedi. Axırda bu qərara gəldilər ki, ustanın və dərzinin haqqını versinlər, heykəle can verəndi üçün qız cadugərə çatmalıdır. Bu əhvalatdan sonra ustayla dərzi şahın oğlundan ayrıldı. Cadugər qızı da götürüb oğlanla yola düşdü. Bir xeyli yol getdilər. Yolda oğlanın yadına anasının sözləri düşdü. Cadugəri sınamaq üçün dayanıb çarığının bağını açıb təzədən bağladı. Cadugər də dayanıb şahın oğlunu gözlədi. Oturub çörək yedilər. Oğlan çörəyi cadugərə uzatdı. Cadugər çörəyi üç yerə böldü. Oğlana çörəyin çoxunu verdi. Bir az qıza, bir də özünə götürdü. Şahın oğlu fikirləşdi ki, yol yoldaşı cadugər də olsa, etibarlı adamdı.

Xeyli yol gedəndən sonra gəlib bir dənizin qırağına çıxdılar. Cadugər oğlana dedi:

- Daha ayrılmalıyıq. Burdan belə mənim getdiyim yolu sən, sənə getdiyim yolu mən gedə bilmərəm. Yoldaş olduğumuz müddətdə hər şeyimiz şərikdir. İndi gərək qalan şeylərimizi bölək.

Cadugər hər nələri vardı, böldü. Axırda qızı gətirib ağaca səridi. Şahın oğluna dedi:

- Qızı da bölməliyik.

Oğlan qızın bölməsinə razı olmur. Cadugər deyir ki, hökmən bölməliyik. Cadugər xəncəri götürür ki, qızı bölsün, qorxusundan qızın dilinin altından bir ilan çıxıb düşür. Yol boyu bir kəlmə də danışmayan qızın dili açılır. Qız ağıllı-başlı danışmağa başlayır. İlanı isə cadugər tutub əridir, yağını süzüb şahın oğluna verir. Bu müəmmmanın sirrini oğlana açır:

- Oğlan, bil və agah ol ki, mən cadugər deyiləm. Mən sə-

nin ölündən xilas elədiyin ağ balığam. Yaxşılıq heç zaman itmir. Sən mənə həyat verdin. Mən də sənə bu qızı verirəm. Qoy o sənin arvadın olsun. Dər gündə ən etibarlı arxan olacaq. Ondan sənə gələcək bütün bəlalar dilinin altındakı ilandaydı. Mən o ilanı əritdim. İlan sənin düşmənin olsa da, onun yağı atanın gözləri üçün ən yaxşı məlhəmdir. Qızı da, ilan yağını da götür, qayıt atanın ölkəsinə.

Cadugər bunu deyib balığa döndü. Dənizə tullanıb gözdən itdi. Şahın oğlu qızla evləndi. İlan yağını da gətirib atasının gözlərinə sürtdü. Şahın gözləri açıldı.

KANKAN

Biri varmış, biri yoxmuş. İki yoldaş varmış. Onlar quyu qazırmışlar. Biri quyunu qazırmış, o biri isə üstədən torpaq çəkirmiş. Bir dəfə quyu qazanda onlardan biri bir küp qızıla rast olur. Küpü görən quyudakı kankan idi. Yoldaşının bundan xəbəri olmasın deyərək tez küpün üstünü torpaqlayır. Yuxarıdakı kankana deyir:

– Çək məni çıxar.
Yuxarıdakı kankan soruşur:
– Nə üçün?

Quyudakı kankan deyir:
– Kefsizləmişəm. Qaza bilmədim.

Yuxarıdakı kankan onu çəkib çıxartdı. Quyudakı kankan çölə çıxan kimi yoldaşına dedi:

– Xəstələnmişəm. Quyunu iki gündən sonra qazarıq.

Yoldaşı onu iki gün gözləməkdə olsun, sizə kimdən deyim, o biri kankandan. Bu kankan necə ki, evə gəldi, başına gələn əhvalatı arvadına nəgillə elədi. Arvadıyla gedib küpü çıxartdı. Onlar küpü gətirib evlərində gizlədilər. İki gündən sonra kankanın yoldaşı gəlib dedi:

– Gedək yarımçıq quyunu qazıb qurtaraq.
Kankan dedi:

– Sən get özünə yoldaş tap, day mənim sənənlə işləməyim tutmadı.

Kankanın yoldaşı soruşdu:

– Bəs niyə mənimlə işləməyə getmirsən?

Kankan dedi:

– Day xəstələnmişəm, işləyə bilmirəm.

Kankanın yoldaşı kor-peşiman geri qayıtdı. Küpü tapan kankan özünə qırx gözlü imarət tikdirdi. Bağ-bağça saldı. Şadyana yaşamağa başladı.

Günlərin bir günündə kankanın qulağına qıjıltı gəldi. Yan-yörəsinə göz gəzdirəndə gördü ki, evinə bir dənə ilan girib. İlan kankana dedi:

– Qoca, sən o tapdığın yoldaşına verdin?

Kankan dedi:

– Yox.

İlan dedi:

– Nə üçün vermədin?

Kankan bəhanə tapa bilmədi. Gördü ki, bu xına o xınadan deyil. İlanın hər şeydən xəbəri var. Onu aldada bilməz. Kankan qorxusundan dedi:

– Verərəm.

İlan dedi:

– Nə vaxt verəcəksən?

Kankan dedi:

– Səhər verərəm.

Kankan ilanı aldadıb yola saldı. Qapını-bacını möhkəmləndirib evinin qırxıncı gözüne çəkildi. Səhəri kankan evində yə-nə qıjıltı eşitdi. İlan qırxgözlü imarətin bütün qapılarını şaqqalayıb yerə tökmüşdü. Qırxıncı gözün qapısı taybatay açıldı. Kankan bir də gördü ki, ilan qarşısında durub. İlan dedi:

– Qoca, tapdığın yoldaşına verdin?

Kankan dedi:

– Yox.

İlan dedi:

– Qoca, mən sənin gözlərini çıxarmalıyam.

Kankan ilana yalvardı. Dedi, mənə bir gün də möhlət ver. Gözlərimi çıxarma, küpü yoldaşım ilə yarı bölərəm.

İlan kankanın gözlərini çıxarıb ovcuna atdı. Kankanın gözləri bir cüt daş oldu. O vaxtdan kankan o bir cüt daşı bu ovcundan o ovcuna, o ovucundan bu ovucuna atıb deyir:

– Ya insaf, ya mürvət.

Bir gün kankanın qapısına dərviş gəlir. Kankan həmin dərvişi evinə dəvət edir. Dərviş onun əlindən tutub qırx gözün qırxını da gəzdirir. Kankan hər otaq başı ona bir qızıl verir. Dərviş görür ki, kankan bir cüt daşı bu ovcundan o ovcuna, o ovcundan bu ovcuna atıb deyir:

– Ya insaf, ya mürvət.

Dərviş kankandan bunun səbəbini soruşur. Kankan deyir:

– Mən kankan babaydım, bir yoldaşım da vardı. Quyu qazanda bir küp qızıla rast oldum. Yoldaşçımdan gizlin küpü evimə gətirdim. Gördüyün bu imarəti həmin küpdəki qızıllarla tikdirmişəm. Qızıldan yoldaşıma vermədim. Bir gün evimdə ilan gördüm. İlan küpdəki qızıllardan yoldaşıma verməyi təkid elədi. Mən vermədim. Dünya malını şirin bildim. Odur ki, ilan gözlərimi çıxarıb ovcuma atdı. İndi bu gördüyün daşlar mənim gözlərimdi. Məndə nə insaf oldu, nə mürvət. İnsafı, mürvəti olmayanın cəzası budur.

Dərviş bu əhvalatı eşidəndən sonra çıxıb getdi. O haraya çatdısa kankanın başına gələni danışdı. Deyirlər, kankan indi də daşa dönmüş bir cüt gözünü ovcunda oynadıb deyir:

– Ya insaf, ya mürvət.

KİÇİK QARDAŞ

Biri vardı, biri yoxdu, üç qardaş vardı. Onlar ac-yalavac yaşayırdılar. Böyük qardaş nökrər durmaq üçün bəyin yanına getdi. Bəy ona dedi:

– Sənə bir cüt çarığ verəcəyəm. Çarığın içinə bir ovuc daş

tökəcəyəm. Daşları çarıqdan çıxarma. Çarığı geyib qoyunları otar. Axşam çarığı daşlarla bir yerdə təhvil verəcəksən.

Böyük qardaş çarıqları geyib qoyunları otarmağa apardı. Daşlar ayağını əzdi. Amma çarığı çıxarmadı. Axşam çarıqları bəyə təhvil verdi. Bəy gördü təzə nökrəri daşları çarıqdan çıxarmayıb. Daşlar ayağını döyənək eləyib. Nökrərə dedi:

– Get, səndən nökrər olmaz.

Böyük qardaş kor-peşman evə qayıtdı. Bu səfər ortancıl qardaş bəyə nökrər durdu. Bəy böyük qardaşla kəsdiyi şərti ortancıl qardaşla da kəsdi. Ortancıl qardaş da çarıqları geyib qoyunları otardı. Axşam evə dönəndə ayaqları döyənək oldu. Bəy onu da nökrərçilikdən qovdu.

Növbə kiçik qardaşa çatdı. Bəy kiçik qardaşa da eyni şərtləri sadaladı. Kiçik qardaş bəyin evindən çıxan kimi çarıqlardakı daşları çıxarıb heybəsinə qoydu, qoyunları qabağına qatıb otarmağa apardı. Axşam evə gələndə daşları təzədən çarıqlara qoydu. Kiçik qardaş çarıqları bəyə verdi. Bəy gördü çarıqlar yırtılmayıb, nökrənin ayaqları da salamatdı. Kiçik qardaş bəyin xoşuna gəldi.

– Səni nökrər saxlayıram. Canının qədrini bilən varın-dövlətin də qədrini bilər.

Kiçik qardaş işləyib qardaşlarını çətinlikdən çıxardı.

VƏZİRLƏ ÇOBAN

Biri vardı, biri yoxdu, bir padşah vardı. Padşah vəzir-vəkiliylə gəzməyə çıxmışdı. Az gəzdilər, çox gəzdilər, axırda gəlib bir çobanın evinə çıxdılar. Çobanın gözünün ağı-qarası bir gözəl-göyçək qızı vardı. Padşah cavandı, hələ evlənməmişdi. Qızı görcək ağı başından çıxdı. Bir könüldən min könülə qıza vuruldu. Saraya qayıdan kimi vəzirə ömr elədi ki, Çobanın qızına elçiliyə getsin. Vəzir çox tədbir tökdü ki, padşah çobanın qızından əl çəksin, padşah qulaq asmadı. Vəzir dedi:

- Padşah sağ olsun, adına layiq qız al. Nə çoxdu padşah qızı. Günü sabah kimə elçi düşsən, qarşında baş əyəcək. Çoban-çoluqla qohum olmaq şah nəslinə yaraşmaz.

Padşah dediyindən dönmədi. Dedi, vəzir, qırxdı, biri əsikikdi, çobanın qızını almalıyam ki, almalıyam.

Vəzir əlacsız qalıb çobanın qızına elçi düşdü. Çoban vəziri gülərüzlə qarşıladı. Südündən-qaymağından, yağından-pendirindən, bir sözlə, daşdan yumşaq nəyi vardısı süfrəyə düzdü, vəziri ən əziz qonaq kimi qarşıladı. Vəzir söhbəti fırlayıb elçiliyin üstünə gətirdi. Çoban dedi:

- Vəzir, qonağımsan, canım-ciyərimсэн, evimin ağasısan. Amma mənim padşaha veriləsi qızım yoxdur.

Vəzir çobanın sözündən qəzəblənib dedi:

- Çoban, sevin ki, padşahla qohum olursan. Sən gərək onun ayağına dizin-dizin gedəsən.

Çoban sözünün üstündə durdu:

- Vəzir, mənim padşaha veriləsi qızım yoxdur.

Vəzir gördü hədə-qorxudan bir şey çıxmır, kor-peşman saraya döndü. Əhvalatı padşaha söylədi. Padşah qəzəbləndi, vəzirin üstünə qışqırdı:

- Vəzir, sənə qırx gün möhlət verirəm. Qırx günəcən çobanın razılığını alıb, qızı saraya gətirməsən, boynunu vurdu-racağam.

Vəzir çobana yalvarçı düşdü. Çoban imana gəlmədi ki, gəlmədi. Möhlətdən otuz doqquz gün keçmişdi. Vəzir çöllü-biyabanda sərgərdan gəzirdi. Bir çobana irast gəldi. Çoban arif adamdı. Vəziri tanıdı. Onun kefsiz olduğunu görüb soruşdu:

- Vəzir, olmasın azar, niyə belə qəmlisən?

Vəzir başına gələn əhvalatı çobana danışdı. Çoban dedi:

- Elə bundan ötrü ev-eşiyindən didərgin düşmüşsən? Bir qız nədir ki, onu padşah çobandan ala bilmir? Axşam mən çobana elçi gedərəm, padşahı diləyinə yetirərəm.

Axşam çoban vəziri də götürüb padşah üçün elçiliyə get-

di. Xoş-beş, on beş, görüşüb yuxarı başa keçdilər. Çobanın çobanla söhbəti tutar. Çobanlar az danışdılar, çox danışdılar, axırda padşah üçün elçi düşən çoban dedi:

- Çoban qardaş, nə gizlədim, sənin qızına elçiliyə gəlmişəm. Razılığını ver, padşaha nişanlayaq.

Çoban dedi:

- Qardaş, sənə qızım da qurban, özüm də qurban. Bir qız bir oğlanındı. Bizə "Mübarək olsun!" düşür. Xoşbəxt olsunlar.

Elçi düşən çoban qız atası olan çobandan soruşdu:

- Çoban, qızı vəzirə nöşün vermədin?

Çoban dedi:

- Qardaş, padşah haçan mənim qapıma sənə kimi bir ağsaqqal göndərdi, mən qızı vermədim?!

Vəzir tez barmağını dişlədi, səhv etdiyini başa düşdü. Axı, vəzir özü də cavan idi. Vəzir olanda nə olar, gərək çobanın qapısına ağsaqqalla gələydi. Çobanın elçiliylə qızı padşaha aldılar. Vəzirin canı ölümdən qurtardı.

YEDDİPARA

Belə söhbət eləyirlər ki, cavan bir tacir qərrib şəhərdə mal alveri edirdi. Şəhərdə birinin evinə qonaq düşdü. Hər gün bazar dağılandan sonra şəhərlinin evinə gecələməyə gedirdi. Ev yiyəsinin on beş yaşında bir qızı vardı. Adına Yeddipara deyirdilər. Yeddipara aya, günə meydan oxuyan bir qızdı. Ancaq bir nöqsanı vardı. Gündə yeddi çörək yeyib doymazdı, birini də paralayıb dişinə çəkərdi.

Tacirin gözü Yeddiparaya düşdü. Amma onun çox yeməyindən xəbəri yoxdu. Bir kərə tacir satdığını satandan, aldığı alandan sonra şəhərlinin evinə şam yeməyinə gəldi. Şamı yeyib süfrəni yığışdırdılar. Ev yiyəsi oturub tacirlə dünyanın gəlib-gedəcəyindən söhbət edirdi. Yeddipara da burda idi. Tacir fikir verdi gördü Yeddipara anasına yalvarır ki, paranı da ver. Tacir eləmədi tənbellik, Yeddiparanın anasından soruşdu

ki, bəs qız nəyin parasını istəyir belə? Yeddiparanın anası gördü əhvalatı açıb desəm, qonağın yanında rüsvay olacağam. Yaxşısı budu, yalandan deyim ki, Yeddipara yaxşı cəhrə əyirir. Hər gün yeddi qoyunun qırxımını cəhrədən keçirir. Bir qoyunluğun da parasını əyirməmiş ayağa durmur.

Yeddiparanın anası bu yalanı tacirə danışandan sonra dedi:

- İndi, ay qardaş, yeddi qoyun qırxımını əyirib, para qırxımı istəyir. Yunumuz da ki, qurtarıb. Yazıq qızın əli öyrəncə-lidi, paranı əyirməmiş dayana bilmir.

Tacir subay idi. Yeddiparanın anası bu əhvalatı danışandan sonra onun qıza olan məhəbbəti birə beş artdı. Dedi, Yeddipara elə mən deyən qızdı. Tacir adamam, yunu alıb tökərəm evə, gedərəm ticarətə. Mən gəlincə Yeddipara yunun hamısını cəhrədən keçirər.

Tacir elçi saldı, Yeddiparanın razılığını aldı. Qırx gün, qırx gecə toy çalındı, Yeddiparanı gətirib tacirə təhvil verdilər.

Tacir səfər adamıydı, vaxt oldu ticarətə getdi. Getməzdən qabaq kəndin-kəşəyin bütün qoyunlarının yununu alıb anbara tellədi. Yeddiparaya tapşırdı ki, bu yun, bu sən, nə qədər əyirirsən, əyir.

Nağıl dili yüyrək olur. Tacir ticarətini eləyib evə qayıtdı. Gəlib gördü yunu anbara necə telləmişdi, elə qalıb. Xarab olanı xarab olub, xarab olmayanına da iydən yaxın düşməli deyil. Yeddiparanı çağırıb soruşdu ki, yunu nöş əyirməyibsən? Yeddipara dedi:

- A, mən yun əyirənəm bəyəm?

Tacir dedi:

- Bəs anan demədi sən gündə yeddi qoyunun yununu əyirirsən? Mənim yanımda anana deyirdin paranı da ver. Parası cəhənnəmə, bari yeddisin əyirəydin.

Yeddipara dedi:

- Mən gündə yeddi çörək yeyirəm, birini də paralayıram. O gün yeddi çörəyi mən yemişdim, paranı sənə vermişdilər.

Mən də paranı istəyirdim.

Tacir anladı ki, buna nöşün Yeddipara deyirmişlər. Əli hər şeydən üzüldü. Yeddipara boğazına keçmişdi. Anbardakı yunu satıb başından elədi ki, ikinci ziyana düşməsin.

KASIB MƏHƏMMƏD

Belə rəvayət edirlər ki, bir gün Musa peyğəmbər Turi Sinaya Allah ilə danışmağa gedirdi. Bir kasıb Məhəmməd var idi. Kasıb Məhəmməd Musa peyğəmbərə rast gəldi. Məhəmməd dedi:

- Ya Musa, bilirəm Allahla danışmağa gedirsən. Mənim də şikayətimi mənim Allahıma çatdır. Görək mən də bu dünyada bir xoş gün görəcəyəm, ya elə canım kasıblıqla çıxacaq.

Musa dedi:

- Məhəmməd, baş üstə, deyərəm.

Musa gəlib Turi Sinaya çatdı. Allahla min kəlmə danışdı, min birdə səda gəldi, ya Musa dalın deyinən, görüm daha nə arzun var.

Musa dedi:

- Ya Allah, sənə fəda olum, mən gələndə bir kasıb Məhəmməd mənim qabağımı kəsib dedi ki, mənim də şikayətimi mənim Allahıma yetir. Görək mən də bir xoş gün görəcəyəm, ya elə kasıb ölüb gedəcəyəm.

Allahdan səda gəldi:

- Ya Musa, gedib Məhəmmədi götürüb filan dağın qabağına gedərsən. Orda əsanı vurarsan, mənim hökmüm ilə bir qapı açılar, içəridə mənim xəzinəm var, o xəzinəni bağışladım o Məhəmmədə.

Musa geri qayıdıb gördü həmin yerdə Məhəmməd onu gözləyir. Musa gəlib çatan kimi Məhəmməd dedi:

- Ya Musa, dedin?

Musa dedi:

- Bəli, dedim. Ancaq Məhəmməd dalımcən gəl.

Musa Məhəmmədi gətirdi həmin dağın qabağına, əsanı vurdu, ordan bir qapı açıldı. Musa dedi:

- Məhəmməd, bax gör nə görürsən?

Məhəmməd baxanda gördü burda o qədər ləli cəvahirat, daş-qaş var, göz işlədikcə görünür. Musa dedi:

- Məhəmməd, bu xəzinəni Allah sənə bağışladı. Al qapının açarın, mən getdim.

Musa getdi. Məhəmməd bu xəzinədən bir daş götürüb üz qoydu şəhərə tərəf. Məhəmməd fikirləşdi, gedəcəyəm aşpaz-xanaya, bu daşı verəcəyəm aşpaza, bu gün doyunca yemək yeyəcəyəm.

Məhəmməd aşpazxanaya gəldi. Aşpaz gördü kasıb Məhəmməddir. Aşpazın ürəyindən keçdi bu kasıb adamdı, bu gün nə qədər yemək yesə hamısını havay verəcəyəm. Məhəmməd aşpazı çağırırdı. Aşpaz Məhəmmədə yemək gətirdi. Məhəmməd yedi doydu. Aşpaz dedi:

- Məhəmməd, dur get, bu gün nə qədər yemək yesən, hamısını havay verəcəyəm.

Məhəmməd dedi:

- Aşpaz, bəyəm mənim pulum yoxdu? Bura gəl, xörəyin pulun al.

Aşpaz gəlib soruşdu:

- Hanı sən pulun?

Məhəmməd həmin daşı aşpazın qabağına qoydu. Sonra dedi:

- Aşpaz, əgər artıq qalırsa, ver, yox, elə xörəyin haqqın ödəyirsə götür.

Aşpaz daşa baxıb gördü ki, bu daşın qiyməti mənim əmlakımda yoxdur. Mən bunun artıq buna haradan qaytarım? Aşpaz dedi:

- Məhəmməd, nə məndə, nə də şahların xəzinəsində onun qiyməti yoxdur. Götür daşuvu, çıx get.

Məhəmməd dedi:

- Heç cibində pulun var?

Aşpaz dedi ki, bir qədər varımdı. Məhəmməd dedi:

- Onda onu ver mənə, al bu daşı verdim sənə.

Məhəmməd daşı aşpaza verib bir qədər pul aldı. Gedib özünə bir dəst paltar aldı, bir də aşpazın evinin yanında özünə bir kümə tikdi.

Sizə xəbər verim aşpazdan. Aşpaz fikirləşdi bu daş şahın xəzinəsinə layiqdi, aparıb verəcəyəm şahə, şahın məndən xoşu gələr, mənə bir kənd bağışlar, gedib oturub o kəndin gəliri ilə dolanaram. Aşpaz üz qoydu şahlığa. Elə ki, daxil oldu şahın hüzuruna, şahə dedi:

- Şah sağ olsun, sən xəzinənə layiq bir daş gətirmişəm.

Daşı qoydu ortaya. Şah necə ki, daşı gördü heyretə düşdü. Tez vəzirini çağırıb dedi:

- Ədə, vəzir, bu daşa qiymət qoy.

Vəzir daşa baxıb dedi:

- Şah sağ olsun, bütün şahların xəzinəsini yığsan, bu daşın qiymətini verməz. Bu daş hardasa böyük bir xəzinənin daşıdır. Aşpazdan bunun dalını tələb edək.

Şah xəbər aldı:

- Aşpaz, bu daş hansı xəzinədəndi? Bunun dalını gətir. Əgər gətirməsən səni dar ağacından asdıracağam.

Aşpaz işin çətin olduğunu görüb dedi:

- Şah sağ olsun, o daşı mənə Məhəmməd adlı bir kasıb kişi verib. Yoxsa məndə o daş hardandı?

Şah dedi:

- O Məhəmməd hardadı?

Aşpaz dedi:

- Şah sağ olsun, elə mənim evimin yanında bir küməsi var.

Şah əmr verdi Məhəmmədi tapıb gətirin. İki fərraş gedib Məhəmmədi tapıb şahın hüzuruna gətirdi. Şah dedi:

- Ədə, Məhəmməd, de görüm bu daşı aşpaza sən verib-sən?

Məhəmməd dedi:

- Şah sağ olsun, mən vermişəm.

Şah dedi:

- Bu daşdan yenə var?

Məhəmməd dedi:

- Şah sağ olsun, nə qədər istəyirsən gedim gətirim.

Vəzir xəlvəti şaha dedi:

- Şah sağ olsun, bu, yəqin böyük bir xəzinədir. Gəl, bunu qorxudub xəzinənin yerin öyrənək.

Şah hirs ilə Məhəmmədə dedi:

- Bu böyük xəzinədir. De görüm, bu xəzinə hardadır? Yoxsa bu saat sənin boynunu vurduracağam.

Məhəmməd dedi:

- Şah sağ olsun, xəzinənin yerini deməyəcəyəm. İstəyirsən öldür. Mən öləndən sonra xəzinəni necə tapacağsan?

Şah gördü Məhəmməd düz deyir. O öləndən sonra xəzinənin yerini onsuz da bilməyəcək. Odur ki, şah istədi bu işi yumşaqılıqla həll etsin. Şahın bir qızı vardı, Məhəmmədə verdi ki, ondan xəzinənin yerin öyrənsin. Qızına bərk-bərk tapşırırdı ki, Məhəmmədi dilə tut, xəzinəni aşkara çıxart. Necə ki, qızı verdi, belə oldu xəzinə beş il nə qızın yadına düşdü, nə də şahın, xəzinə əhvalatı belə qaldı. Şah bir gün gördü mənim qızımın yanında beş yaşında bir uşaq gəzir. Yadına xəzinə əhvalatı düşdü. Şah qızını çağırıb dedi:

- Qızım, bəs sənə tapşırıbmıydım o xəzinənin yerin öyrən.

Qız dedi:

- Ata, indi deyirsən yadıma düşür. Bu gecə öyrənərəm.

Məhəmməd şam vaxtı evə gəlib gördü arvadı qaş-qabağını töküüb. Məhəmməd soruşdu:

- Arvad, sənə nə olub ki, qaş-qabağını tökübsən?

Arvad dedi:

- Nə olacaq, beş ildə gəlmişəm, xəzinənin yerini mənə demirsən.

Məhəmməd dedi:

- Elə bu?!

Arvad dedi:

- Bəli.

Məhəmməd dedi:

- Arvad, xəzinəni sənə göstərərəm. Ancaq şamı yeyək.

Şamı yedilər. Məhəmməd dedi:

- Arvad, get o böyük çuvalımız var, onu bura gətir.

Arvad elə başa düşdü ki, yəqin əri xəzinədən qızıl-gümüş gətirəcək. Tez gedib çuvalı gətirdi Məhəmmədə verdi. Məhəmməd çuvalın ağzını açıb, arvadını xəncəl gücünə qorxudub çuvala saldı. Çuvalın ağzını bağlayıb dalına atdı. Arvadı gətirib xəzinənin yanında çuvaldan çıxartdı. Məhəmməd dedi:

- Hə, arvad, indi bax, mənim xəzinəm budur.

Arvad xəzinəni görəcək gözü böyüdü. Ərinə dedi:

- Hə, Məhəmməd, indi bildim ki, biz doğrudan da dövlətliyik. Ancaq Məhəmməd, daha bu çuval zarafatını etmə.

Məhəmməd dedi:

- Yox arvad, gir çuvala, əgər girməsən, öldürərəm, qalarsan burda.

Arvad qorxusundan çuvala girdi. Məhəmməd yenə də çuvalın ağzını bağladı, arvadı evə gətirdi. Evdə çuvalın ağzını açıb arvadı çıxartdı.

Səhər tezdən Şah qızını çağıraraq soruşdu:

- Qızım, nə oldu?

Qız dedi:

- Ata, xəzinə görməli xəzinədi, ancaq çuvala girdisi olma-
ya.

Şah dedi:

- Qızım, o çuvala girdi nədi?

Qız dedi:

- Ata, çuvala girməsən, xəzinəni görmək olmur.

Xəzinənin dərindən şahın bağı çatladı. Şah öləndən sonra malı-dövləti Məhəmmədə qaldı. O məmləkətdə Məhəmməd şah oldu. Məhəmməd vəziyyəti gözəl yola verib ədalətli işlər gördü.

QADIN MƏKRİ

Bir kişi qadınların məkrini qələmə alırdı. Gördüyü-tanıdığı qadınların bəd əməllərindən, hiyləsindən söhbət açırdı. Gəzə-gəzə gəlib bir kəndə çıxdı. Kəndin girəcəyindəki evdə qonaq düşdü. Evin kişisi cütə getmişdi. Odur ki, qadın qonağı ədəb-ərkanla qəbul eləyib ona biş-düş hazırladı. Tanrı verəndən qonağın qabağına qoydu.

Süfrəni yığışdırandan sonra qonaqdan soruşdu:

- Qardaş, kimsən, nə karəsən? Hayandan gəlib hayana gedirsən?

Qonaq dedi:

- Bacı, mən qadınların məkrindən yazıram.

Qadın dedi:

- Heç bir şey yaza bilmisən?

Qonaq dedi ki, bəs bir xurcun kitab bağlamışam, hələ əlimdəki də yarımçıqdı.

Qadın dedi:

- Qardaş, gəl sən bu yoldan daşın. Qadınların məkri hələ-hələm baş açmalı iş deyil.

Qonaq qulaq asmadı. Qələm-dəftərini qabağına töküüb yazmağında davam etdi.

Qadın öz-özünə dedi: “Yaxşı, indi ki, hiylə axtarırsan, onda gözlə gör hiylə nə təhər olur!”

Qadın un, su götürdü, qonaqla üzbəüz oturub xəmir eləməyə başladı. Ancaq oturmamışdan qabaq tumanbağısını boşaltdı. Əllərinin xəmirli vaxtında çöldən evin kişisinin səsi gəldi. Qadın ayağa qalxdı ki, ərinə hay versin, tuman sürüşüb əynindən düşdü. Qadın qaldı tumansız. Qonağa dedi:

- Qardaş, əlim xəmirli idi, day utanmaqdan keçib, gəl tumanımı çəkib bağla. Yoxsa ərim sənnən bir yerdə tumansız oturduğumu görsə hər ikimizi öldürər.

Qonaq gördü qadın düz deyir. Əyilib onun tumanını qaldırdı. Elə bu heyndə qadın əlindəki xəmiri qonağın üz-gözü-

nə yaxıb haray-qışqırıq saldı. Evin kişisi içəri girəndə arvadıyla qonağı əlbəyaxa gördü. Soruşdu ki, nə olub? Qadın dedi:

- Day nə olacaq, görmürsən qonaq məni süpürləyir?

Kişi elə bildi qonaq onun arvadının tumanını çıxardıb. Əl elədi dəryaza. Qonağı qartımış qanqal kimi doğramaq istədi. Qadın başının örpəyini çıxarıb ortalığa atdı. Ərinə dedi:

- Əl saxla, a kişi. Qonaq günahsızdı. Bu oyunu mən qurmuşdum. Qonağı inandırmaq istəyirdim ki, qadınların məkrindən yazmaq hələm-hələm adamın işi deyil.

Evin kişisi əl saxladı. Qonaq qadının hiyləsindən canını salamat qurtarmasına sevindi. Xurcunundakı bütün kitabları töküüb yandırdı. O gedən getdi. Odur ki, deyilir: “Məkri zənəndən, quru böhtandan, şəri şeytandan qorunun”.

YAZILAN POZULMAZ

Şıx oğlu Şah Abbas vəzirilə gəzməyə çıxmışdı. Bir çobanın qonağı oldular. Çobanın arvadının ağrısı tutmuşdu. Ona görə də çoban dərviş paltarı geymiş Şah Abbasa həyətinəki ağacın altında yer saldı.

Gecənin bir aləmində çobanın oğlu oldu. Bunu Şah Abbas bildi. O, təzə oyanmışdı ki, gördü, çobanın evindən bir nəfər çıxır. Kəsdi bunun qabağını, soruşdu ki, sən kimsən? Çobanın evindən çıxan adam dedi:

- Mən tale yazanam.

Şah Abbas gördü ki, bunun yetmiş əli, hər əlində də yetmiş qələmi var. Şah Abbasa maraq güc gəldi. Soruşdu:

- Çobanın oğluna hansı taleyi yazdın?

Tale yazan dedi:

- Adını Məhəmməd qoydum, kəbinini Şah Abbasın qızıyla bağladım.

Bunu deyib tale yazan çıxıb getdi. Qızını çoban oğluna vermək Şah Abbasa ar gəldi. Odur ki, səhər olcaq, vəzirə de-

di ki, gərək çobandan bu uşağı alasan. Səhər açılan kimi vəzir tərəzinin bir gözünə qızıl tökdü, bir gözünə də uşağı qoydu, çobanla sövdələşib uşağı götürüb getdi. Şah Abbas da, vəzir də yolda uşağa nəzər yetirdilər. Gördülər ki, boynunun aşağısında qara xal var. Sonra onlar uşağı yiyəsiz bir dərədə qoydular.

Vaxt oldu, Şah Abbas vəzirilə yenə gəzməyə çıxdı. Bir məclisdə cavan bir oğlan bunlara xidmət elədi. Şah Abbas qu-laq verib gördü ki, bu oğlanı “Məhəmməd” deyib çağırırlar. Bir də göz qoyanda uşağın boynunun aşağısındakı qara xalı gördü. Şah Abbas vəzirə him-cimlə başa saldı ki, oğlana fikir ver. Vəzir də baxıb gördü ki, bu elə həmin oğlandı ki, var. Şah Abbas Məhəmmədi çağıraraq soruşdu:

– A bala, kimin oğlusan?

Məhəmməd dedi ki, qəssabın. Şah Abbas qəssabı çağırıdır, bu oğlanı haradan tapdığını soruşdu. Qəssab da sirri açıb dedi:

– Məhəmmədi yiyəsiz dərədən tapmışam. Ancaq mən onu tapanda bələkdəydi. Ona görə də elə bilir ki, atası mənəm.

Şah Abbas dedi:

– Qəssab, bir məktubum var, istəyirəm saraya göndərəm, etiraz etməsəydin, sənin oğlunu göndərərdim.

Qəssab razılaşır. Şah Abbas cəlladına yazır ki, bu məktubu gətirən oğlanın boynun vur. Məhəmməd məktubu alıb Şah Abbasın sarayına yola düşür. Saraya çatır-çatmaz bir hovuzun qırağında oturur ki, dincini alsın. Bunu yuxu aparır. Şah Abbasın qızı gəzməyə çıxıbmiş. Görür ki, hovuzun qırağında qəşəng bir oğlan yatıb. Əlində də məktub var. Məktubu açıb oxuyur, görür ki, atası bu oğlanın boynunu vurdurmaq üçün cəlladın üstünə göndərir. Tez gətirib məktubu dəyişdirir. Atasının adından yazır ki, cəllad, bu oğlanı yaxşı-yaxşı mühafizə elə. Mən gəlincə qızımın onun toyunu eləyin.

Şah Abbasın qızı məktubu yazıb Məhəmmədin ovcuna

qoyur. Qız gedəndən sonra Məhəmməd oyanır. Məktubu da götürüb saraya daxil olur. Məktubu gətirib cəllada verir. Cəllad saray əyanlarının hamısına xəbər eləyir. Elə o gün toy eləyib Şah Abbasın qızını Məhəmmədə verirlər.

Şah Abbas səfərdən qayıdıb gələndə bu əhvalatdan xəbər tutur. Görür ki, daha iş işdən keçib. Məhəmməd qızının əridir. Şah Abbasın məyus olduğunu görən vəzir deyir:

– Şah sağ olsun, yazılan pozulmaz. Yəqin Allah özü belə məsləhət bilib.

HƏR ŞEYİN TƏZƏSİ, DOSTUN KÖHNƏSİ

Bir kişinin oğlu gündə evə bir adamla gəlirdi. Hər gün kişi soruşurdu:

- Oğlum, bu adam kimdi belə?

Oğlu deyirdi:

- Təzə dostumdur.

Kişi oğlunun saysız-hesabsız təzə dostları olduğunu görür.

Bir gün oğluna deyir:

- Oğul, dostlarını imtahan eləmişəm?

Oğlu deyir:

- Dostlarım mənim yolumda başlarından keçərlər. İmtahan eləmək nəyə gərək?

Kişi deyir:

- Oğul, gedək görüm hələ necə başlarından keçirlər.

Kişi bir toğlu kəsib kisəyə atır. Arabaya yükləyib oğlunun dostları yaşayan kəndlərə yola düşürlər. Oğlunun təzə dostlarından biri onların qabağına çıxır. Kişi oğluna deyir:

- Dostuna de ki, əlimdən xəta çıxıb, adam başı kəsmişəm, kisədədi. Bilmirəm, neyləyim, mənə kömək elə.

Oğlan dostuna belə də deyir. Dostu arabadakı qanlı kisəni görüb deyir:

- Dost, məndən nə istəyirsən istə, ancaq bu xata-balanı uzaq elə. Tutduğun şər işə mənə qatma.

Oğlan atasını başqa dostunun yanına aparır. Bu dostu da yaxasını kənara çəkir. Beləliklə, oğlan bütün dostlarının etibarsız olduğunu görür.

İşi belə görən kişi oğluna deyir:

- Oğul, sənin yüz dostun vardı, mənim bir dostum var. İndi də gedək mənim dostumu imtahan eləyək.

Kişinin dostu onları təm-təraqqla qarşılayır. Kişi ona deyir ki, oğlumun əlindən xəta çıxıb, adam başı kəsib. Dostu öz uşaqlarına tapşırır ki, arabadakı kisəni aparıb yükü ilə birlikdə basdırsınlar. Ancaq səs-soraq çıxmasın.

Kisəni götürüb aparanda görürlər ki, başı kəsilən adam deyil, toğludu. Dostu soruşur ki, bəs bu nə olan sirdir?

Kişi əhvalatı açıb dostuna danışır. Odur ki, deyirlər: “Hər şeyin təzəsi, dostun köhnəsi”.

PADŞAH VƏ ABİD

Biri vardı, biri yoxdu, bir abid vardı. Bu abid eldən-oba-dan çıxıb dağlarda yurd salmışdı. Günü ibadətlə keçirdi. Onun şöhrəti hər yana yayılmışdı. Abidin azuqəsini padşah göndərirdi.

Günlərin bir günü padşaha xəbər gətirdilər ki, padşah sağ olsun, abid şərab içməklə məşğuldur. Padşah xəbərin doğruluğunu yoxlamaq üçün abidin yanına getdi. Padşah abidin yaşadığı mağaraya girəndə abid şərab içirdi. Padşahın gəldiyini görüb şərabı gizlətmək istədi. Yer tapa bilmədi. Elə onu elədi, ibadət kitablarından birini götürüb şərabın üstünə qoydu. Padşah bunu gördü. Özün o yerə qoymadı. Xoş-beş, görüşəndən sonra abidin vəziyyəti ilə maraqlandı. Kitablardan söz saldı. Hər kitabı bir-bir göstərüb soruşdu ki, bu kitabda nə yazılıb? Axır söhbət gəlib şərabın üstündəki kitaba çıxdı. Padşah dedi:

- Abid, bu kitabı qaldır baxaq.

Abid dedi:

- Şah sağ olsun, o kitab qüdrəti-sirdi, onu qaldırmağa mənim gücüm çatmaz.

Padşah hiyləni başa düşdü. Abiddən soruşdu:

- O kitabda nə yazılıb?

Abid dedi:

- Bu kitabda bircə kəlmə söz yazılıb. Yazılıb ki, o işlər buna qədər görülürdü, bundan sonra görülməyəcək.

Abid günahını boynuna aldığı üçün padşah işin üstün açıb-ağartmadı. Abid tövbə eləyib şərabın daşını atdı, ibadətiylə məşğul oldu.

İNSAN DƏRİSİNDƏN ÇARIQ

Keçmiş zamanlarda üç qardaş varmış. Qardaşlar kasıbçılıqla yaşayırmışlar. Bir gün qardaşların olan-qalan çörəyi də qurtarır. Böyük qardaş deyir:

- Qardaşlar, içərimizdə böyüyü mənəm. Az-çox, əlimdən bir iş gəlir. Gedim tacirə, bəyə nöker durum, bəlkə bir qarın çörək qazandım.

Qardaşlar razılaşırlar. Böyük qardaş az gəzir, çox gəzir, dərələrdən yel kimi, təpələrdən yel kimi keçib bir şəhərə gəlib çıxır. Şəhər bazarını gəzə-gəzə deyir:

- Ay nöker saxlayan, ay nöker saxlayan...

Bu yannan bir tacir çıxıb deyir ki, mən nöker saxlayan. Amma şərtim var. Sənə bir cüt çarığ verəcəyəm. Mənə nöker qaldığın müddətdə çarıqları yırtı bilsən, nökerlik haqqını verəcəyəm gedəcəksən. Yox, əgər çarıqları yırtı bilməsən, kürəyindən bir cüt çarılıq dəri kəsəcəyəm. Nökerlik haqqını da verməyəcəyəm.

Böyük qardaş tacirin şərtini qəbul edir. Fikirləşir ki, bir cüt çarığı yırtmağa nə var. Nə yaxşı oldu, tacir mənə çarığ da verdi, ayaqyalın gəzməkdən ayaqlarım bişməcə olmuşdu.

Bəli, böyük qardaş nökerçiliyə başlayır. Bir gün keçir, bir həftə keçir, bir ay keçir. Böyük qardaş görür, yox, balam, de-

yəsən, çarıqlar yırtılana oxşamır. Tacir nökerə o qədər iş buyurur ki, nökerin başını qaşımağa vaxtı olmur. Bir il gəlib keçir. Çarıqlar yırtılmır ki, yırtılmır. Nöker fikirləşir ki, bir ildir havayı işləyirəm, çarıqlar da yırtılana oxşamır. Bəlkə tacir mənə bir qarın çörəklik haqq verəcəkdə, ondan da oldum. Nöker bir az da işləyir. Çarıqları hara gəldi geyir, dağa-daşa sürür ki, bəlkə halına təfavüt eləyə. Bir şey çıxmır. Axırda nöker çarıqları çıxarıb tacirin qabağına qoyur. Deyir:

- Mənə bir qarın çörək lazımdı. Qardaşlarımı ac-yalavac qoyub gəlmişəm. Belə getsə, çarıqlar mənim ömrümə şərikdi. Məndən sənə nöker olmaz. Al çarıqlarını mən çıxıb gedim.

Tacir deyir:

- Şərtimiz şərti. Bir halda ki, sən gedirsən, onda kürəyindən iki çarılıq dəri kəsməliyəm.

Nöker çox yalvarıb yaxarır, tacir rəhmə gəlmir. Nökerin kürəyindən iki çarılıq dəri kəsib götürür.

Nöker ufuldaya-ufuldaya kiçik qardaşlarının yanına gəlir. Bu səfər ortancıl qardaş nökerçiliyə gedir. Gəzə-gəzə gəlib bir şəhərə çıxır. Ortancıl qardaş da şəhər bazarına girib deyir:

- Ay nöker saxlayan, ay nöker saxlayan...

Bu heynidə həmin tacir özünü irəli verib deyir:

- Mən nöker saxlayan.

Tacir böyük qardaşa sadaladığı şərtləri ortancıl qardaşa da deyir. Ortancıl qardaş tacirin şərtlərini qəbul edir. Ortancıl qardaşın nökerçiliyi başlayır. Tacir çarıqları verən gündən ortancıl qardaş daşlı-kəsəkli yerlərdə gəzir. Gecələr şəhərə kimi çarıqları daşa sürür. Ha əlləşir, ha vuruşur, çarıqları yırtı bilmir. Bir ildən sonra tacir ortancıl qardaşın da kürəyindən iki çarılıq dəri kəsib götürür. Özünə də nökerçilik haqqı vermir. Ortancıl qardaş zarıya-zarıya evə qayıdır.

Növbə kiçik qardaşa çatır. Kiçik qardaş qardaşlarından izn alıb şəhərə yola düşür. Az gedir, dərə-təpə düz gedir, gəlib şəhərə çıxır. Taciri axtarıb tapır, çarıqları alıb nökerçiliyə başlayır. Gün sovuşur, qaş qaralanda kiçik qardaş çarıqları çı-

xarıb əməlli-başlı gözdən keçirir. Görür ki, çarıqlar insan dərisindən tikilib. İnsan dərisindən olan çarıqları daşa sürtməklə yırtılan deyil. Kiçik qardaş gecəni yatmır, şəhərə qədər fikirləşir, çarıqları yırtmaq üçün öz-özünə tədbir tökür.

Şəhər açılan kimi durub birə axtarmağa başlayır. Bir ovuc birəni yığıb çarıqların içinə tökür. Birələr çarıqları bu yandan deşib, o yana çıxır, o yandan deşib bu yana çıxır. Çarıqlar yüz yerdən deşilir. Kiçik qardaş çarıqları aparıb tacirə təhvil verir. Tacir görür ki, çarıqlar doğrudan deşik-deşikdir. Tacir kiçik qardaşa bir cüt də çarılq verir. Kiçik qardaş bu çarıqları da islahatdan salır. Üçüncü cüt çarıqları da tacirə təhvil verib böyük qardaşıyla ortancıl qardaşlarının da nökerçilik haqqını alıb evlərinə qayıdır. Onlar kiçik qardaşı sevinclə qarşılayırlar.

LƏTİFƏLƏR

İXİNİN LƏTİFƏLƏRİ

AT OĞRULARI

İxi kişinin Salyanda bir dostu var imiş. Həmişə bu kişiye lağ edib deyərmiş: “Əşi, alarlılar at oğrularıdı, adam oğurlaya bilməzlər!”

Bir gün İxi kişi üç nəfər də götürüb atla gedir Salyana. Təxminən gecədən keçmişmiş, görür, hə, hamı yatıb. Girirlər evə. Kişini də, arvadı da bükürlər palaza, qoyurlar atın belinə, gətirirlər Alara. Qonşuda bir evdə gizlədirlər. Səhər açılır, günəş çıxır. Oğurlananlar ayılıb görürlər ki, başqa yerdədirlər. Ev yiyəsindən soruşurlar ki, bura haradı? Deyirlər ki, bura Alardır. Kişi başa düşür ki, uduzub. Deyir ki, mənim burada bir dostum var. İxi kişi, onu çağırın. İxi kişi gəlir. Görüşürlər. Salyanlı kişi bir ah çəkib deyir:

- İxi kişi, day aydındır, siz həm də adam oğrusu imişsiniz.

İxi kişi dostunun şərəfinə qonaqlıq təşkil edir, yeyib içirlər. Sonra onlara at verib, yola salır Salyana.

SƏN ALLAH, YUXU DƏRMANI DA YAZ

Bir dəfə İxi kişinin arvadı bərk xəstəlenir. Kişi onu götürüb rayona xəstəxanaya aparır. Həkim xəstəyə baxandan sonra deyir:

- İxi əmi, keyvəninin böyrəkləri xarablayıb, dərman yazıram gedib aptekdən alarsan.

Həkim resepti İxi kişiye vermək istəyəndə kişi yavaşca pıçıldayır:

- Qulağını bu yana gətir, sən Allah, yuxu dərmanı da yaz, əşşi, danışmaqdan məni çürüdüb!

ŞƏHƏRƏ KÖÇÜRƏM

Qonşusu İxi kişinin həyətdə yır-yığış etdiyini görüb deyir:

- Ay İxi kişi, hara belə tələsirsən?

İxi kişi dillənir:

- Şəhərə köçürəm. Ay qardaş, daha kənddə yaşamağın mənası yoxdur. Torpaq yox, su yox, işıq yox, qaz yox, tərəvəzi də bazardan alırıq. Daha kənddə nə ölümüm var?

ÖZ GÜCÜMƏ QALMIŞAM

Rus-Alman müharibəsinin qızgın çağı imiş. Alar kəndində daha kişi qalmamışmış. Hamı müharibəyə getmişmiş.

Bir gün İxinin dostundan cəbhədən məktub gəlir. İxi ona cavab yazır. Axırda da belə bir cümlə işlədir: “Kənddə hamı müharibəyə gedib, təkcə mən qalmışam, mən də öz gücümə”. Nə cür olursa bu məktub ENKVD-yə çatır. İxini gecə ilə aparırlar.

Görürlər ki, balaca boy, xəstə, çəliklə gözən bir adamdır. Soruşurlar ki, məktubu sən yazmısan? Deyir: “Bəli”.

- Səni müharibədən kim saxlayıb, - deyə soruşurlar.

- Xəstə olduğum üçün qalmışam.

- Belə de də, - deyə zabit İxiyə beş-altı şapalaq vurub qovur.

ARPA ÇÖRƏYİ

Sovet hökumətinin müharibədən təzə çıxmış vaxtı imiş, camaat aclıq keçirirmiş. Bu aclıq Alar kəndindən də yan keçməyib. İxi kişi və ailəsi arpa çörəyi yeməkdən daha bezmişdi. O, bir gün arpa çörəyini qoyur qabağına, ağlaya-ağlaya deyir:

- Ey arpa çörəyi, səni çox sevir, öpüb gözümün üstünə qoyur, yolunda tər tökür, can qoyuram. Nə olar, bir neçə günlüyə o varlı Nəqinin, İsinin, Hacının evinə get, qəbul etməsələr yenə də mən qalıram da, qayıdarsan!

QOY DƏRS OLSUN

İxi kişi çox zəhmli, sözündə bütöv, yeməyinə ciddi fikir verən kişi idi. Bir sözünü evdə iki eləməzdilər. Arvadın nə həddi var idi ki, onun yanında artıq-əskik danışsın.

Bir gün evə gəlir. Nahar vaxtı imiş. Yamanca acıxıbmış. Günortaya da arvad bir şey hazırlamayıbmiş. Bərk əsəbiləşir. Qab-qacağı yavaş-yavaş sındırmağa başlayır. Əlinə nə keçir balta ilə sındırır. Elə bu vaxt yaşlı bir dilənçi həyəətə girir. Bu vəziyyəti görüb deyir:

- Əşi, sən nə iş görürsən?

İxi kişi qonağı görən kimi toxtayıb deyir:

- Qoy bunlara dərs olsun.

Dilənçi deyir:

- Ay başuva dönüm, belə də dərs olar?

HAMISI BİR BEZİN QIRAĞI İMİŞ

Müharibədə qıçından şikəst olmuş İxi kişinin evi, həyəti darısqal olduğu üçün torpaq sahəsi istəyirdi, kolxoz sədri vermirdi.

İxi kişi kəndin yuxarı hissəsində 6-7 sot torpaq sahəsi götürüb oraya bir maşın çiy kərpic tökdürür.

Bunu eşidən sədr maşını sürdürüb kərpicləri ovuq-ovuq elətdirir, uçastkoviyə tapşırır ki, İxi kişini tut gətir. İxi kişi işi belə gördükdə raykoma şikayətə gedir, dərini deyir. Raykom deyir:

- Müharibəyə səni mən göndərməmişdim ki. Cəhənnəmə qıçına güllə dəyib. Torpaq nədir? Kolxoz sədri yaxşı edib.

İxi kişi birtəhər raykomun yanından çıxır, pilləkənlərdən düşə-düşə deyir: "Hamısı bir bezin qırağı imiş".

SƏNİ PUL QIZDIRIRMIŞ

Qış aylarının birində İxi kişi qonşusu ilə bazardan gəlirmiş. Yolda çovğuna düşürlər. İxi kişi titrəməyə başlayır. Xeyli mal-heyvan satıb pulunu evə gətirmişlər. İxi kişi qonşusuna deyir:

- Ayə, əldən getdim, o puldan bir az ver qoyum cibimə.

Həqiqətən də pulun yarısını cibinə qoyandan sonra İxi kişi özünə gəlir, titrəməsi qaçır. Qonşusuna deyir:

- Xonaxa, deyirəm axı... səni pul qızdırırmış.

İXi, ELƏMƏ

Atası işə gedəndə 7-8 yaşlı İxini də özü ilə aparır. Bir az nadinc olan uşaq su arxının üstündə oynayır, o tərəf, bu tərəfə tullanır. Atası hər dəfə çağırır ki, İxi, dinc otur, İxi, eləmə, amma İxi sözə baxmır. Axırda kişi durub İxini başüstə arxa buraxır və deyir:

- İndi elə.

Bu hadisəni görənlər qaçıb güc-bəla ilə İxini sudan çıxarırlar.

HƏLƏ ONLAR YEYƏCƏK

Azərbaycanda müstəqil dövlət qurulanda cavan bir oğlan İxi kişidən soruşur:

- İxi əmi, sən bu təzə hökumətdən ağlın nə kəsir?

İxi kişi deyir:

- Bala, hələ 10-15 il sovet hökumətini yeyənlər bu hökuməti də yeyəcək. Arxasın Allah xeyir eləsin.

ŞÜKÜR ALLAHA, YAXŞI QURTARDI

Bir dəfə İxini bədbəxtlik tutdu: həyat yoldaşı xəstələndi, camış quyuya düşdü, əsgərlikdəki oğlundan bəd xəbər gəldi,

mal-qara tövləsi yandı, kiçik uşağı qızılca tutdu.

İxi narahat olmadı. Söhbət zamanı elə hey deyirdi:

- Şükür Allaha, yaxşı qurtardıq. Bundan da pis olardı.

Həqiqətən də bir-iki aydan sonra hər şey yerinə düşdü. Arvad sağaldı, camış ölmədi, oğlundan yaxşı məktub gəldi, balaca uşağı qızılcadan çıxdı.

BUNLAR BURAYA NİYƏ YIĞIŞIB

Dostları İxini sərxoş vəziyyətdə gecə saat 12-də pavilyonun qabağında qoydular. Möhkəm sərxoş olduğu üçün evlərinə gedə bilməyib başını daşın üstünə qoyub yatdı.

Artıq səhər açılıb, günəş şəfəqlərini hər tərəfə saçmış və çayxana da açılmışdı. Adamlar dəstə-dəstə çayxanaya gəlirdilər. İxi uzandığı yerdə gözlərini açdı. Camaatı görüb dedi:

- Balam, gecənin bu vaxtı bunların evləri yoxdur? Buralarda nə gəzirlər?

QOYUNLARI KİM OĞURLAYIR

İxi kişi kolxoz sədri işləyərkən ferma müdirlərini, qoyunçuluq briqadirlərini, çobanları çağırır, böyük bir iclas keçirir və deyir ki, eşitmişəm qoyunları oğurlayıb satırsız. İxi kişi bir neçə gün keçəndən sonra özünü verir fermaya. Görür ki, çobanların hamısı yatıb, ferma müdiri də evinə gedib.

Eləməyib tənbellik, sürünün yarısını qatır qabağına, gətirir kəndə, qohum-əqrabasının həyət-bacasında yerləşdirir. Səhər açılır, çobanlar durub görürlər sürünün yarısı yoxdur. Ferma müdiri və çobanlar düşürlər əl-ayağa. Elə bu vaxt kolxozun təftiş komissiyasının üzvləri fermaya yoxlamaya göndərilir. Xeyli qoyun əskikliyi qeyd olunur. İxi kişi fermaçıları türmə ilə qorxudur. Fermaçıları qorxularından öz şəxsi qoyun və davarlarını itmiş qoyun-quzunun yerinə qoyur, İxi kişiyyə əlləri ilə pul da verirlər ki, bu işi yuxarılara verməsin.

ATAYA “SEVGİ” MƏKTUBU

İxi hərbi xidmətdə imiş, onunla birlikdə bir türkmən də xidmət edirmiş. Bir gün türkmən Saparmurad evə iki məktub yazır, birini atasına, birini də sevgilisinə. İxiyə verib deyir ki, şəhərə gedirsə bunları poçtdan zakaz elə. Yolda İxi məktublara içini dəyişir. Atasına yazdığı məktubu nişanlisinə yazdığı zərfin içərisinə, nişanlisinə yazdığı məktubu isə atasına yazdığı zərfin içərisinə qoyur. Bir neçə vaxtdan sonra Saparmurad nişanlisindən məktub alır. Sevincək məktubu açıb oxuyur, görür ki, nişanlisi onu biabır edib, bu az imiş kimi hətta nişanını qaytarmaq qərarına gəlib. Tez qaçıb dərdini İxiyə deyir: - İxi, vəziyyət pisləşib. Məktubların içərisini dəyişik qoymuşam. Sevgilim məktubda məni söyür.

İxi özünü o yerə qoymur və deyir:

- Nə olsun, sən yenə yaz.

YAXŞI OLACAQ, DARIXMA

İxi müəllim işləyirdi, çox ağıllı, səbirli və gözəl insan idi. Heç vaxt pisləyə yol verməzdi. Yüzə yaxın müəllim və texniki işçi onun xətrini çox istəyirdi. Müəllimlərin hər hansının işi düz gəlməyəndə deyərdi: - “Yaxşı olacaq, darıxma”.

Bir gün xəbər yayıldı ki, İxi müəllim dövlət imtahanından kəsilib. İnstitutda qiyabi oxuyurdu, 65-ə yaxın yaşı olsa da. Müəllimlər çayxanaya yığılıb İxi müəllimi gözləyirdi. O gələndə hamı bir-bir dedi: - Yaxşı olacaq, darıxma. İxi müəllim güldü və dedi:

- Bəli, yaxşı olacaq, hər ağızda bir dua var.

Həqiqətən də yaxşı oldu. Növbəti ildə dövlət imtahanını verdi, diplom aldı.

ÖLMƏSƏK GEDƏRİK

Kənd sakinləri Əli və Vəli çal-çağırla məşğul olan adam idilər. Arabir toya gedirdilər. Onların bir nəfər də kor qarmonçalanı var idi. Bir gün Xanrəva kəndindən toyçu gəlir. Bu “sənətkarlarla” danışır. Filan vaxt gəlib oğlumun toyunu edərsiz. Elə bu vaxt Qarayardan bir müştəri çıxır. O biri toyu təxirə salıb bu toya getməyi qərarlaşdırırlar. Toy yerinə çatmamış at-araba dərəyə tərəf sürətlə getməyə başlayır. Hamı hiss edir ki, araba düz dərəyə gedir, ölüm-itim olacaq. 6-7 nəfərlik heyət özünü arabadan yerə atır və arabada bir kor qalır, bir də bir qıçımdan şikəst olan İxi kişi. Bunlar özlərini ata bilmirlər. Kor heç bir şey hiss etmir və görmür, ona görə də deyir:

- İxi, at-arabanı ki bu sürətlə sürürsən, yəqin Xanrəvadakı toya da çatırıq.

İxi cavabında deyir:

- Düz deyirsən, kor qardaş, axsaq qardaşla ölməsən, çatarsan.

DEYƏSƏN ŞİRİNDİR

İxi kişi yumurta yığır, aparıb Bakıda satır, ailəsini bir təhər dolandırır.

Bir gün qonşu Oğrukənd kəndinə gedir və tanışları olan evə düşür. Qoca Korkü arvad İxini görüb sevinir və deyir:

- Yaxşı gəldin, beş-altı yumurta var, onu sənün üçün yığmışam. İxi kişi, bir az döz, pamidor şorbası bişsin, yeyib gədersən.

Korkü arvad həyəətə çıxanda arvadın simicliyini bilən İxi qənd torbasını götürür, qəndin hamısını pamidor şorbasına boşaldır və yenə də sakitcə yerində oturur.

Korkü arvad evə gəlir: - hə, İxi kişi, pamidor yəqin bişər, - deyib özünə və İxi kişiye böyük kasada tökür. Yemək arvada yaman şirin gəlir. Hətta barmaqlarını da yalayır. İxi kişi deyir:

- Korkü bacı, Allah sənün köməyin olsun, sən çox yaxşı pamidor şorbası bişirirsən. Şirinliyindən adam lap istəyir barmaqlarını da yesin.

Korkü arvad yumurtaları İxi kişiye verib yola salır. Evə girəndə gözü yerə düşmüş boş qənd torbasına sataşır. Anlayır ki, İxi kişi qəndin hamısını pamidor şorbasına tökübmüş.

XƏSTƏ DEYİLƏM Kİ

İxi kişi tez-tez qardaşı qızını yoxlamaq üçün onlara gedərdi. Bir gün günorta vaxtı gedib yemək üstə çıxır. Qazanı açıb yemək tökən qardaşı qızı “Əmi gəl, əmi gəl” deyib İxi kişiye yer göstərir. Sonra soruşur:

- Əmi, sən də yeyirsən?

İxi deyir:

- Xəstə deyiləm ki.

ALARDA KONTRABAS

Sovet hökumətinin yaxşı vaxtı idi. Poçtla Rusiya, Qazaxıstan və Ukrayna ölkələrinin ticarət mərkəzlərindən istədiyin şeyi alır və pulunu göndərirdin.

Alar kəndinin sakinləri bu “kisib”dən geninə-boluna istifadə edirdi. Kimi solyarka maşınkası, kimi üt, kimi saat, kimi də qab-qacaq gətirdirdi.

Poçtun işçiləri zarafatçı, yaşlı kişi olan İxi dayıya sataşmaq üçün onun adına bir dənə böyük kontrabas gətirtdirirlər.

İxi dayı bu böyük bağlamanın üstündə öz adını görəndə cin atına minir:

- Lotular mənə ələ salıblar, yenə tar olsaydı, dərd yarıydı. Alarda kontrabas çalan var?

BOŞ ŞEYDİR

İxi kənd məktəbində müəllim işləyirdi. Hər şeyə “boş şeydir” deyirdi.

Uşaq dərsə gəlmirdi, məktəbə yoxlama gəlib müəllimə töhmət verirdi, adam ölürdü, raykom camaatın mal-qarasını üzüm bağından tutub ət idarəsinə verirdi, qız qoşulub qaçırdı, müəllim dolana bilmirdi və ilaxır. İxi bütün bunların hamısına “boş şeydir” deyirdi.

Arvaddan söz düşəndə isə deyirdi:

- Hə, bu boş şey deyil. Öldürən də arvaddır, dirildən də.

İŞİ-GÜCÜ KİTAB OXUMAQDI

Alar kənd məktəbinin direktorunu işdən çıxarmışdılar. Kənddə söz-söhbət gəzməyə başladı:

- Bilərsən, kimi vermək istəyirlər?

- İxi müəllimi deyirlər.

- Ağlın olsun, ədə, İxidən direktor olar? Onun ki, işi-gücü kitab oxumaqdı.

BELƏ DANIŞMAMIŞDIQ

İxi evini suvayan ustaya giley-güzar edir:

- Usta, biz belə danışmamışdıq axı! Sizin vurduğunuz suvaq qurumamış tökülür.

Usta İxiyə cavab verir:

- Belədir də, müəllim... Sən verirsən şordan-mordan, biz də vururuq ordan-burdan. Sən versən ətdən-mətdən, biz də vurarıq bərkdən-bərkdən.

GEDİB GÖRƏM EVDƏDİ

İxi arvadının toxuduğu kilimi satmağa aparır. Bazarda ara qarışır, kilimi oğurlayırlar. İxi kor-peşman evə qayıdır:

- Kaş gedib görəəm ki, kilim evdədi.

ƏRƏBCƏ “SALAM”

İxi ərəb dilini öyrənirdi. Müəllim ona ərəbcə salam verməyi öyrədir:

- Əgər kişiylə rastlaşırsansa, “salam əleykə” deməlisən, yəni “kaf” hərfinə “zəbər” qoymalısan. Qadınla rastlaşırsansa, “salam əleyki” deməlisən, yəni “kaf” hərfinə “zir” qoymalısan.

İxi küçədə qadına rast gəlib ona “salam əleykə” deyir. Sonra başa düşür ki, səhv edib, gərək “salam əleyki” deyəydi. Qayıdıb qadının arxasınca qaça-qaça qışqırır:

- Bacı, salamı səhv vermişəm, dayan kafına zir qoyum.

ALANDA BELƏ ARVAD ALASAN

Kənd adamları asfalt yolda mağazanın qabağında oturub söhbət edirmişlər.

Bu vaxt Biləsuvara gedən avtobus saxlayır. İçindən hündür boylu, qızıl dişli, gözəl geyimli bir qadın düşür. İxi yanındakı adamı çimdikləyib deyir:

- Arvad alanda da beləsini alasan, bəxtəvər bunun sahibinin başına.

Qadın avtobusdan düşən kimi bunlara tərəf gəlir, görürlər ki, gələn elə İxinin öz arvadıdır.

BİR DƏ ƏLİMƏ DÜŞƏRSƏN

İxi qonşusunun “Jiquli”si ilə Bakıya gedirmiş, dostlarına da 3 ədəd 3 litrlik bankada spirt aparırmış.

Kənddən çıxıb Biləsuvara çatanda yol nəzarətçisi İmaməli maşını saxlatdırır. Spirt iyini duyur.

İxi nə qədər yalvarır, İmaməli bunları buraxmır. Arxanı açıdırıb bankaları görür. Hirsələnib deyir:

- Sür şöbəyə.

İxi çox yalvarır, İmaməli az eşidir. Sürücü İmaməli ilə danışanda İxi bankaların üçünü də vurur asfalta. İmaməli tez İxinin üstünə qaçır:

- Ayə, sən nə edirsən?

İxi deyir:

- Get, nə bilirsən elə.

İxi maşını işə salır, gedəndə İmaməli deyir:

- Ayə, sizi and verirəm Allaha, heç olmasa beş manat verin.

İxi deyir:

- Heç bir qəpik də vermərəm. Haraya deysən gedək. İmaməli aldandığını görüb deyir:

- Yaxşı, Alarlı, bir də əlimə düşərsən!

GÜDƏ TUMAN

İxi kişi çox sərt adam idi. Heç bir şeydən qorxmazdı. Bir qızı, bir oğlu var idi. Qızı həmişə uzun paltar geyərdi.

Bir dəfə qızı özünə uzunluq tikdirir. Təsadüfən bunu İxi kişi bilir. Evdə nə qədər qadın paltarı, yatacaq var hamısını tökür həyətə. Od vurub yandırır. Böyük bir kül tayası əmələ gəlir. Qonşularla arası olmadığı üçün pal-paltarı yandıra-yandıra deyirmiş:

- Kim güdə tuman geysə, onları da belə yandıracağam.

YA ƏLİBAYRAMLINI ALARA KÖÇÜR, YA DA...

İxi Əlibayramlıda neft buruqlarından birində işləyirdi. Yeyib içən, şən adam idi. Hər həftə Əlibayramlıdan Alara gəlmək, Alardan Əlibayramlıya qayıtmaq onu təngə gətirmişdi. Bir gün dostları ilə yeyib-içib dəm olur. Taksiyə minib şəhər komitəsinə gəlir, birinci katibin qəbuluna düşür. Katibə qıza deyir ki, qoy raykom məni təcili qəbul etsin. Katibə qızın adını-soyadını yazır. Fikirləşir ki, bu cür hikkəli danı-

şan adam yəqin Mərkəzi Komitədən gəlib. Tez içəri keçib, raykom katibinə deyir ki, Bakıdan bir adam gəlib, təcili onu qəbul etməyinizi istəyir. Raykom katibi deyir ki, buyursun. İxi kişi içəri girib salamlaşandan sonra deyir:

- Yoldaş katib, daha mənim canım çıxdı. Ya Aları köçürün Əlibayramlıya, ya da Əlibayramlını köçürün Alara.

Katib görür ki, İxi kişi sərxoşdur, üstünü vurmur. Deyir:

- Yoldaş İxi, yaxşı təklifdir, sabah gələrsiniz həll edərik.

QOY BİRDƏFƏLİK OLSUN

Axır çərşənbədə Alar camaatı qəbiristanlığa gedib ata-babalarının başdaşları arasında şam yandırır. Bir dəfə camaat qəbiristanlığa gələndə görürlər ki, buradan tüstü qalxır. Baxırlar ki, İxi kişi qəbirlərin arasında maşın təkəri yandırır, qara tüstü başdaşlarını hissə boyayıb. Soruşurlar ki, İxi, niyə belə edirsən? İxi kişi deyir:

- Canımız çıxdı rəhmətliklərə balaca şam yandırmaqdan. Tüstü istəmirlər, qoy birdəfəlik olsun, gözləri doysun.

NƏ ÇOX BAŞDAŞISIZ QƏBİR

Kənd adamlarından axır çərşənbədə biri qəbiristanlığa gələndə görür ki, İxi kişi onun atasının qəbrini səliqəyə salır. Soruşur ki, İxi, nə iş görürsən? İxi deyir ki, qəbirin böyür-başını düzəldirəm. Kişi qayıdır ki, bəs niyə mənim atamın qəbrinin böyür-başını düzəldirsən? İxi kişi soruşur:

- Haradan bilirsən ki, sənin atanın qəbridir?

Kişi deyir:

- Başdaşı yoxdur, ondan bilirəm.

İxi kişi başdaşı olmayan qəbirləri göstərib deyir:

- Nə çox başdaşı olmayan qəbir, get birin qucaqla, de də-dəm vay. Bunu day mən düzəltmişəm. Hazırına yiyə durmaq istəyirsən?!

QOYUN OĞLU QOYUN

Kəndə gəlmiş bir şair əl-qolunu ölçə-ölçə şeir oxuyurdu: “Atam qoç, babam qoç, babamın babası qoç...” Şairi başa düşməyən kənd sakinlərindən biri İxidən soruşur:

- O nə deyir elə?

İxi dedi:

- Əşi, heç nə... Görmeysən, qoyun oğlu qoyundu.

QAPINI AÇ DÜŞ, ÇATMIŞIQ

İxi Alardan Ocaqlıya getmək istəyirdi. Gün başına döyürdü, gic kimiydi. Maşına minib xalturaçıya dedi:

- Alara sür.

Xalturaçı dedi:

- Məmmədi bəri elə.

İxi çıxarıb yol pulunu verdi. Xalturaçı dedi:

- Qapını aç düş, çatmışıq.

EVİM YIXILMIŞDI

İxi ev-eşiyini satıb bir bağlama qızıl etdi. Külfətini də götürüb Uzaq dəniz səfərinə çıxdı. Tufan qopdu, gəmi aşdı, İxinin ailəsi suda batdı. İxi birtəhər üzüb sahilə çıxdı, özünə gələn kimi dedi:

- Evim yıxılmışdı a!

NİKOLAYIN DÖVRÜNDƏKİ KİMİ

Şura hökuməti qurulandan sonra kəndə gələn nümayəndə adamları başına yıgıb dedi:

- Kommunistdə bolluq olacaq, hamı yaxşı yaşayacaq.

İxi onun sözünü kəsdi:

- Day deyinən lap Nikolayın dövründəki kimi olacaq da.

İPƏ-ULUĞA GƏLƏN DƏRS

İxi dərs keçirdi. Şagirdlərə öyrəndiklərini təkrarlamağı tapşırdı. Şagirdlərdən biri İxinin öyrətdiklərinin qol-qabırğasını sındıra-sındıra höccələdi. İxi də hər kəlməbaşı “Əhsən!” deyirdi. Şagird qurtaran kimi soruşdu:

- Necədi, müəllim?

İxi dedi:

- İpə-uluğa gələn deyil.

İNDİDƏN ÖZÜMƏ YAS TUTURAM

İxinin arvadı xəstələndi. Nə qədər illac elədilər, əlac olmadı. Çənəsini bağladılar. İxi ağlamağa başladı. Arvadı göz-lərini açıb ərindən soruşdu:

- Nöş ağlayırsan?

İxi içini çəkə-çəkə dedi:

- Sən öləndən sonra onsuz da ağlamalı günə düşəciyəm, indidən özümə yas tuturam.

BURDA PIŞIK KİMİ QISILINCA EVİMDƏ ŞİR KİMİ UZANARAM

İxi tez-tez bir qohumunun evinə qonaq gedərmiş. Qonum-qonşu da yığışarmış. Hər dəfə qonşulardan biri gələndə qohumu İxiyə deyir ki, bəs bu filankəsdi, dur, yeri ona ver. Belə-belə İxini itələyib qapının ağzına gətirdilər. İxi qapının busağasında bir xeyli qısılib oturdu. Qonum-qonşu deyib-gülür, şənlənirdi. Axırda İxi dözməyib ayağa durdu. Qohumu yapışdı ki, bir az da otur, nöş gedirsən?

İxi dedi:

- Burada pişik kimi qısılib küncdə oturunca, gedib öz evimdə şir kiim uzanaram.

SALMANIN LƏTİFƏLƏRİ

SALMAN BƏYLƏRİ NECƏ PƏRT ELƏYİR

Bir el şənliyində bəylər Salmanı ələ salmaq istəyirlər. Onlar Salmanı çağırır deyirlər:

- Salman, bizimçün it kimi hür, qoy könlümüz açılsın.

Söz Salmanı tutur. Kənara çəkilir, əlini qaşının üstünə qoyub bəylərə təəccüblə baxır.

- Hürə bilmərəm, ağalar, - deyir.

Bəylərdən biri soruşur:

- Niyə?

Salman səf çəkib oturmuş bəyləri göstərib deyir:

- Bu qədər köpəyin içərisində necə hürüm, ətimi didərlər.

ÜÇÜNCÜ ƏL

Təzə kətda seçirmişlər. Qayda beləymiş ki, hər kişi öz arvadının da yerinə səs vermiş. Salman səsverməyə gəlməzdən qabaq taxtadan əl düzəldib özüylə götürür. Kətdaya səs verilərkən kişilərin hərəsi iki əl qaldırır. Salman taxta əli də başı üstə tutur. Əlləri sanayanda görürlər ki, Salmanın başı üstə üç əl var. Soruşurlar ki, Salman, bu nə olan şeydir? Salman deyir:

- Hər kəs öz arvadının da yerinə səs verir. Mənim isə iki arvadım var. Əlin ikisini onlara görə qaldırmışam, birini özüm üçün.

GİRDƏKAN KƏTDASI

Kənddə iki bəy varmış. Onların hər ikisi kətda olmaq istəyirmiş. Heç birinin xətrinə dəyməmək üçün kətdanı seçməyi camaatın öhdəsinə verirlər. Bununçun hər bəyin adına bir

kisə tuturlar. Hər kəs öz səsinin əvəzinə bir girdəkan gətirib xoşuna gələn bəyin kisəsinə atır. Axırda kisələrdə girdəkanları sanayırlar. Bəylərdən birinin girdəkanı çox çıxır. Onu kətda eləyirlər.

Kətdanın sözünü hamı eşidirmiş, Salmandan başqa. Bu, kətdanın xoşuna gəlmir. Salmanı çağırır deyir:

- Salman, kənddə səndən başqa hamı mənim sözümə əməl edir. Niyə dediyimi eləmirsən? Dərdini de, bilim.

Salman deyir:

- Bəy, sən girdəkan kətdasısan.

Kətda hirsələnir:

- Salman, “girdəkan kətdası” nə deməkdir?

Salman deyir:

- Bəy, bu o deməkdir ki, səni kisənə tökülən girdəkanın çoxluğuna görə kətda eləyiblər.

Kətda soruşur:

- Nə olsun? Kətda kətdadı da!

Salman deyir:

- O olsun ki, sən kətda seçiləndən sonra kisəni mənə verdilər. Mən də girdəkanları sındırıb yedim. Bu hesabla səni kətda eləyən girdəkanları çoxdan həzm eləmişəm. Bəy, indi özün de, heç həzm eləyən də həzm olunanla hesablaşar?

BAŞBİLET

Salman cavan vaxtlarında şəxsiyyətini təsdiq edən sənəd-başbilet götürürmüş. Başbilet verən adam Salmanın zarafatçı olduğunu bilirmiş. Ona sataşmaq üçün deyir:

- Niyə atanın adını başbiletinə yazdırırsan?

- Məni saxlayıb böyüdüb, ona görə.

- Bəs babanın adını?

- O da atamı saxlayıb.

- Salman, gəl babanın da atasının adını başbiletinə qeyd elətdir. Axı o da rəhmətlik babanı böyüdüb.

Salman zarafata zarafatla cavab verir:

- Yox, qardaş, görmədiyim şeyə şahidlik eləyə bilmərəm.

İDARƏÇİLİK

On yeddi yaşınadək evlənmənin qadağan edilməsi haqqında söz-söhbətin təzə-təzə yayıldığı vaxtlarmış. Belə bir qanunun nə üçün ortalığa çıxmasını çox adam yaxşı başa düşmürmüş. Hərə bir söz deyirmiş. Söhbət eləyənlər bu heynidə rayondan gələn Salmanı görürlər. Onu çağırır soruşurlar:

- Salman, gözən adamsan, yenə sən bilərsən, nöşün on yeddi yaşınadək evlənməyə qoymurlar? Axı, keçmişdə yeddi-səkkiz yaşı olan uşaqlar padişah olar, ölkə idarə edərdilər. On bir-on iki yaşında da evlənərdilər.

Salman deyir:

- Burada çətin bir şey yoxdur. On yeddi yaşınadək uşaqlar dövləti idarə edə bilərlər. Arvadı idarə eləmək isə çox çətin-dir.

ZİBANIN İŞİĞİ

Qabaqlar Astraxanbazarda toyxanaya qız-gəlin girməzmiş. Tək Zibadan başqa. Ziba kişi tək qız imiş, qadağan bil-məzmiş. Bir kərə kənddə toymuş. Ziba gəlib yuxarı başa keçir. Axşam vaxtıymış. Toyxanada nöyüt lampası yandırır-mışlar.

Toybəyinin Zibaya gözü düşür. Toyxanada Ziba qaranlıq yerdə oturmuşdu. Toybəyi lampanı gətirib Zibanın yanında qoymaq istəyir ki, üzünə işıq düşsün. Gözü Zibada qalır, lampanın şüşəsini salıb sındırır. Salman da toyxanada imiş. Bayaqdan toybəyiye göz qoyurmuş. Lampanın işığı kəsilən kimi deyir:

- Camaat, indi də oturun Zibanın işığına.

ƏLİFBANI DƏYİŞİRLƏR

Zamanın elə vaxtıymış ki, kənddə bir nəfər də olsun yazıb-pozmağı bacarmırmış. Qonşu kəndlərdə təzə-təzə savadsızlığı ləğv etmək istəyirmişlər. Xəbər yayılır ki, bəs əlifbanı dəyişirlər. Hərə bir söz deyir, mübahisə uzanır. Elə bu vaxt Salman gəlib çıxır. Salmandan soruşurlar:

- Ay qardaş, yenə az-çox sən gəzirsən, bilərsən, bu əlifbanın dəyişilməyinin bizə bir zərəri-zadı yoxdu ki?

Salman deyir:

- Əşi, niyə narahat olursunuz, bu kəndin savadlısı mənəm, mən də yazıb-oxumaq bilmirəm, əlifba dəyişər, təzəsini öyrənərsiniz, dəyişməz köhnəni öyrənərsiniz. Qoy köhnə əlifbanı öyrənənlər narahat olsunlar ki, əziyyət çəkib təzədən əlifba öyrənəcəklər. Sizə nə var ki!

DƏMİR ATIN YƏHƏRİ

Avtobusun təzə çıxan vaxtı imiş. Salman da birinci kərə avtobusa minirmiş. Kəndə gələn kimi camaat Salmanın başına yığışır, haralarda olduğunu, nələr gördüyünü soruşurlar.

Salman başına gələnləri danışır. Danışa-danışa avtobusa minməyi yadına düşür. O vaxtlar kənd camaatı maşına “özünə yeriyən araba”, “dəmir at” deyirmişlər. Salman avtobusa ad tapa bilmir, elə beləcə “dəmir ata mindim” deyir. Ömründə maşın görməyən kəndçisi Salmandan soruşur:

- Ay Salman, deyirəm, görəsən, dəmir atın bizim atlardan nəyi yaxşıdır?

Salman deyir:

- Yəhəri, qardaş, yəhəri! Elə yumşaqdı ki, üstünə mindin daha düşmək istəmirsən.

EŞŞƏKÇİYƏ KİMİ

Bir dəfə Salman bazarlığını eləyib yorğun halda özünü verir hamalların yanına. Hamallardan birini çağırır deyir:

- Beş manat verirəm, məni Eşşəkçiyə kimi apar.

Hambal Salmanın barmağını tuşladığı tərəfə baxır. Görür ki, bir qədər aralıda eşşəyin üstündə bir nəfər oturub. Salmanın səxavətinə sevinir. Onu belinə mindirib eşşəkçiyə kimi aparır.

- Bu da səninçün eşşəkçi, düş, - deyir.

Salman deyir:

- Hara düşürəm, Eşşəkçiyə hələ var.

- Bəs sən bura kimi deməmişdin?

- Yox, mən Eşşəkçi kəndinə kimi demişəm.

Hambal aldandığını başa düşür. Salmanı söyə-söyə çıxıb gedir.

XƏYALPƏRƏST

Salmana həcvlə sataşırlar. O, adi sözlərlə cavab verir. Bu hadisənin şahidi olanlar Salmandan soruşurlar:

- Niyə sən də şeirlə cavab vermədin?

Salman deyir:

- Mən xəyalpərəst deyiləm.

QABAQDAN RAMAZAN AYI GƏLİR

Salman oruc tutmurmuş. Onun bu hərəkəti mollağın xoşuna gəlmir. Bir gün molla, Salmana deyir:

- Salman, qabaqdan Ramazan ayı gəlir.

Salman bilir ki, molla sözü hərləyib yenə oruc tutmağın savablığından danışacaq. Onu oruc tutmamaqda günahlandıracaq. Odur ki, molla qabaqlayıb deyir:

- Ramazan ayının gəlməsinə etirazım yoxdur. Amma orucluğu dalına salıb gətirməsi xoşa gələn deyil.

CÖVHƏR ADLARI

Salmanın arvadı ip boyayırmış. Boyalar istədiyi kimi alınmır. Arvad öz-özünə deyir:

- İplərin rəngi yenə tünd gəlib. Bilmirəm bu cövhərlərə hansı adı verim.

Salman deyir:

- Yamyaşıl, sapsarı, gömgöy, qıpqırmızı, bir də qapqara.

CİNQILIDI

Qonşusu Salmana bir qız uşağını göstərib soruşur:

- Necə bilirsən, bu qız mənim gəlinim olar?

Salman cavab verir:

- Cinqılıdı.

- “Cinqılı” nədi, ay Salman?

- Hələ ərə getməli deyil.

- Deyinən balacadı da.

- Yox, qonşu, balaca boydan böyük də ola bilər. Cinqılı elə cinqılıdı ki, var.

YAZDIĞINIZA ƏMƏL EDİRƏM

Vəzifəli şəxslərdən birindən Salmana aşağıdakı məzmununda məktub gəlir: “Salman, atını min, qəbuluma gəl”.

Salman ağ atını minib rayon mərkəzinə yola düşür. Elə atın belində idarə binasına daxil olur. Salmanı rayon mərkəzinə çağıran adam onu at belində idarənin içərisində gördükdə təəccüblə soruşur:

- Salman, bu nə oyundu çıxarırsan?

Salman əlindəki məktubu göstərib deyir:

- Yazdığınıza əməl edirəm.

OĞURLUQ

Salman bazara gəlir. Ondan xəbərsiz arvadı Bəyimağa da bazarlıq edirmiş. Bəyimağa ağır bazar zənbilini bir küncə qoyub başqa şeylər almağa gedir. Salman dolu zənbili sahibsiz görüb götürüb evə aparır.

Bəyimağa zənbili itdiyi üçün başılovlu evə qayıdır. Görür ki, zənbil evdədir. Salmandan soruşur:

- Zənbili hardan gətirmisən?

- Bazardan.

Bəyimağa, Salmanın hiyləsini başa düşüb özünü o yerə qoymur.

- Axı, zənbil köhnədir.

- İçindəkilər ki, təzədir.

- Onları da özün almısan?

- Bəs necə! Hamısı da sənə lazım olan şeylərdi: süpürgə, qulpluca, yayınkeş.

- Hansı pulla almısan, ay Salman? Sənin ki cibində qara qəpik də yoxdur.

- Bu gün qazanmışam.

Bəyimağa görür ki, Salmanın yalanının üstünü açə bilmir, deyir:

- Kişi, heç zənbil sənə tanış gəlmir?

Salman baxır ki, zənbil özlərinkidir. Deyir:

- Olmaya, arvad, zənbil bizimkidir?

- Bizimki deyil, bəs kiminkidir, ay başıdaşlı? Bazarda itirmişəm, gəlib görmüşəm ki, evdədir.

Salman zənbili diqqətlə nəzərdən keçirib deyir:

- Salman ömründə bir dəfə oğurluq elədi, o da özününkü çıxdı.

ALƏM NECƏ DƏYİŞİR

Salman sərxoşluqdan başı ayılmayan qonşusunun yenə ara q içdiyini görür. Onu danlamağa başlayır:

- Ay evi yıxılmış nə görmüsən bu ara qda?

Qonşusu deyir:

- İçəndən sonra gözümdə aləm dəyişir.

Salman soruşur:

- Necə yəni dəyişir? Biz gördüklərimizi sən görmürsən bəyəm?

- Görürəm, özü də hər şeyi iki dənə. İçib evə gedəndə arvadımı da iki görürəm. Biri köynəyimi çıxarır, o biri ayaqqabımı. Amma necə ki, içmirəm, arvadım yenə bir dənə olur.

Salmanı fikir götürür. Ondan səs çıxmadığını görən qonşusu deyir:

- İstəyirsən səninçün də töküm, iç, gör aləm necə dəyişir.

Salman canıhövüllü cavab verir:

- Yox, qardaş, mən evə gedəndə onsuz da qabağıma iki arvad çıxır. Onu içsəm, mənim də gözümdə aləm dəyişər, arvadları dörd görərəm. Sonra öhdələrindən gələ bilmərəm.

ÖZÜM GƏTİRƏRƏM

Qonşusu, Salmanın qoyunlarından birini oğurlayıb sübhədən bazara aparır. Ondan şübhələnən Salman özünü bazara çatdırır, qoyunu satmamış oğrunun başının üstünü alır. Salman məsələni açıb-ağartmadan soruşur:

- Qonşu, qoyunun məzənnəsi nədir?

Salmanın eyhamını anlayan oğru deyir:

- Hələ məzənnə qoymamışam, Salman. Səhərdən bazar dayam, dindirən yoxdur. Nahaq əziyyət çəkmisən. Qoy bazar sovuşsun, qoyunu axşam özüm gətirib tövlənə salacağam.

AĞ AT

Salman ömrü boyu ağ atda gəzib. Başqa rəngli atları xoşlamayıb. Bir dəfə ondan soruşurlar:

- Salman, niyə həmişə ağ atda gəzirsən?

Salman soruşur:

- Tale mənə qara gün bəxş eləyib. Kəsibliğin ucundan çox adama borclu qalmışam. Qonum-qonşu yanında üzüm qaradır. Amma özümü sındırmıram, ağ atla qaraları ört-basdır eləmək istəyirəm.

İTLƏRƏ QONAQLIQ

Axşam Salmanın həyətinə təpilməmiş itlər səs-küy salır. Səhər açılanda qonşusu Salmangilə gəlib ona sataşmaq üçün deyir:

- Salman, deyəsən, dünən axşam kəndin itlərinə qonaqlıq verirdin?

Salman deyir:

- Gecikmişən, qonşu, qonaqlıq elə dünən də qurtardı.

İKİ AYAQ BİR BAŞMAQDA

Kənd toyunda mübahisə düşür. Qocalar cavanlardan giley-güzar edirlər. Toy adətlərinin dəyişməsi də onları razı salmır. Qocalardan biri deyir:

- Bundan qabaq oğlanlar qızları bəyənərdilər. İndi qızlar da oğlanları "sağmal-subay" edirlər.

Qocalara qulaq asan Salman bu yerdə söhbətə qoşulur:

- Hə, hə, elə onu de. Bundan qabaq qızlar ərə gedəndə ağlayardılar, indi oğlanlar evlənəndə ağlayırlar.

Salmanın müəmmalı sözündən heç nə başa düşməyən qocalar soruşurlar:

- Elə nöşün, Salman? Məgər oğlan da evlənəndə ağlayar?

Salman deyir:

- Ağlayar, ağlayar. İki ayağını bir başmağa qoyan arvad görsəydin, sən də ağlayardın.

AVTOBUSDA

Salman rayon mərkəzinə gedən avtobusda qabaq cərgədə oturubmuş. Arxadan ona söz atırlar:

- Salman, ora arvadlar üçündür, dur keç arxaya.

Salman deyir:

- Rəhmətliyin oğlu, rayona qədər arvad olmağa nə var. Təki yerin rahat olsun.

AZDIRILMIŞ PİŞİK

Bir nəfər Salmanı ələ salmaq üçün onun ardınca düşüb pişik kimi miyoldamağa başlayır. Salman kəndin içərisində hansı tərəfə gedirsə, miyoldayan adam da o tərəfə gedir. Bu hey-nidə qonşusu Salmana rast gəlir. Soruşur:

- Arxanca düşən kimdi belə?

Salman deyir:

- Bir oğru pişiyim vardı, azdırmışdım, izimə düşüb gəlib kəndə çıxıb. İndi də acıb, yaxamdan əl götürmür.

Salmanın sözləri miyoldayan adama toxunur, üzüsulu aradan çıxır.

SALMANIN ŞAİRLİYİ

Sərxanlıda Zəhranın oğlu Turabın toyu imiş. Turab bəy oturmuşdu. Bəy təriflənəndən sonra aşiq sərxeyrlik eləyən Salmana şikayətlənir ki, bəs bəyin anası Zəhra xələtimizi vermədi. Salman, aşıqdan soruşur:

- Xələtlik nə istəyirsən?

Aşıq deyir:

- Bir manat pul olsa, bəsimizdi.

Salman dəfçalandan dəfi alıb oxumağa başlayır:

– *Zülüm Allah, Zəhra harda qalıbdır?*

Turab yolun hansı səmtə salıbdır?

*Manat nədir, qaş-qabağın salıbdır,
Sən allah, gətir ver, Zəhra, manatı,
Verməsən, qoparram mən qiyaməti.*

Zəhraya xəbər aparırlar ki, Salman səni mahnı ilə toyxanaya çağırır. Salmanın oxumağı Zəhraya xoş gəlir, aşığın xələtini verir.

PEYĞƏMBƏRLƏRİN SAYI

Məhərrəm ayı idi. Hamı məscidə gedirdi. Salmanın isə molla məclisindən xoşu gəlməzdi. Bir dəfə kənd ağsaqqalları Salmanı danlayırlar ki, saç-saqqalın ağardığı vaxtlarda da Allahın evini yad eləmirsən. Salman məscidə getməyi qərara alır.

Məsciddə hamı dini söhbətlər aparır, mollaya suallar verirdilər. Salman bir müddət dinib-danışmır. Görür ki, özü dinib-danışmasa, heç kəs onu söhbətə çəkməyəcək. Fikirləşir ki, neyləyim, necə eləyim mən də söhbətə qarışım. Birdən yadına düşür ki, peyğəmbərləri Allahın elçisi adlandırırlar, hələ soruşum, görüm, neçə peyğəmbərimiz vardır. Üzünü mollaya tutub deyir:

- Molla, yer üzünə neçə peyğəmbər gəlib?

Molla deyir:

- Yüz iyirmi dörd min.

Salman təəccübünü gizlədə bilmir:

- Pah atonnan, heç bizim Astraxanbazarda o qədər adam yoxdur.

Camaat elə bunu gözləyirmiş. Məscidə pıqqapıq düşür. Molla hirsələnib “adam cildinə girmiş şeytanı” - Salmanı Allahın evindən qovmalı olur.

İGİDLİK

Gecə yarısı hinə oğru girir. Ev yiyəsi duyuq düşür. Hinin qapısını bağlayıb oğrunu içəridə saxlayır. Səhər kənd camaa-

tının gözü qarşısında qapını açıb oğrunu buraxır. Gülməkdən hamı uğunub gedir. Sən demə, oğru on yaşlı Salman imiş. Salmanın atası adamların içərisindən çıxıb onun başını aşağı eləyən oğlunu danlayır. Salman deyir:

- Ata, özün deyirdin ki, oğurluq igidlikdir. Mən də igid olmaq istədim.

Atası, Salmanın qulağını dartıb deyir:

- Oğul, mən qoyunu sürüsüylə aparan, ilxı başı döndərən, ev çapan igidlərdən danışmışam. Hinə girib toyuq-cücə aparmaq igidlik deyil.

Bu hadisənin üstündən bir müddət keçir. Kənddə kim Salmanı görürsə, ondan soruşur: “Salman, atan deyən igidliyi nə vaxt göstərəcəksən?”

ÇÖRƏK KƏSƏN

Bir kərə qaş qaralan vaxt Salman yorğun halda evə qayıdırmış. Təndir üstə oturmuş qonşusu, Salmanı isti çörəyə qonaq eləyir. Salman qonşusunun uzatdığı çörəkdən bir tikə kəsib yeyə-yeyə üzü yuxarı qalxır. Salmanın qapıbir qonşusu da təndirdən çörək çıxarırmış. Salmanı çağırıb deyir:

- Ay Salman, gəl mənim də çörəyimi kəs.

Salman zarafatla deyir:

- Bacı, mən çörək kəsən deyiləm. Çörəyi verən kəsə bilər.

SALMANIN VAR-DÖVLƏTİ

Bir kərə Salmandan soruşurlar:

- Sən ki, bu qədər məşhursan, niyə kasıbçılığın daşını ata bilmirsən?

Salman cavab verir:

- Kasıb niyə oluram! Hələ də kəndin bütün mal-qarası mənim qapımdan gedir.

Sən demə, Salman həyəət-bacasını çəpərə salmayıbmış. Camaatın qoyun-quzusu onun həyəətindən keçib örüşə gedirmiş. Salman da bunu demək istəyirmiş.

HAVAY ŞALVAR

Salman mağazaya girir. Görür ki, satıcı hər şeyin qiymət vərəqini qoparıb. Dörd şalvarı götürüb mağazadan çıxır. Satıcı arxasınca qaçıb onu tutur. Deyir:

- A kişi, niyə oğurluq edirsən?

Salman deyir:

- Nəyi oğurlamışam, a bala?

Satıcı deyir:

- Əlindəki şalvarları.

Salman deyir:

- Şalvarları almışam.

Satıcı deyir:

- Axı, pulunu verməmişən.

Salman deyir:

- A bala, üstündə qiyməti olsaydı, mən də pulunu verərdim. Bunlar havaydı, qiyməti-zadı yoxdur. Mən də havay aldım.

CƏDDİN SİRRİ

Salmandan soruşurlar:

- Salman, bilərsən, seyidlərin cəddinin sirri nədədir?

Salman deyir:

- Seyidlərin cəddinin sirrini bilsəydim, mən də əmmamə-də və çuxada gəzərdim.

PUL MƏNİM, MAL MƏNİM

Salman əlində nöyüt dolu iki vedrə avtobusa minir. Avtobus yola düşəndə nöyüt silkələnib dağılır. Sürücü avtobusda-

kılardan soruşur:

- Vedrələr kimindir?

Salman deyir ki, mənimdir.

Sürücü qışqırır:

- Qardaş, vedrələri bir qədər başından aşağı dolduraydın da. Görmürsən dağılır?

Salman qayıdır ki:

- Sənə nə dəxli var! Pul mənim, mal mənim, qoy dağılsın da!

Sürücü görür ki, nöyütün sahibi onu başa düşmədi. Odur ki, deyir:

- Nöyütün dağılması məni maraqlandırmır. Döşəmənin batmasına narahat oluram.

SƏNİNKİNİ DEMİŞƏM

Salman bazardan çox baha qiymətə bir inək alır. Fikirləşir ki, kəndə çatan kimi qonum-qonşu onu danlayacaq. Yedəyində inək yol gedə-gedə öz-özüne deyir: “Kim inəyi baha almağıma görə məni danlasa lap axmaq adamdı”.

Axşamçağı Salman evinə çatır. İnəyi hörüklər-hörükləməz qonşusu gəlir. İnəyi neçəyə alması ilə maraqlanır. Salman deyir ki, bəs filan qiymətə. Qonşusu deyir:

- Baha almısan, Salman. Neçə ilin qələndarısən, bir inəyin qiymətini düz-əməlli bilmirsən.

Qonşusu çox danışır. Salman bir kəlmə də söz demir. Axırda qonşusu təngə gəlib deyir:

- Salman, mən bayaqdan boğazımı yırtıram, sən isə cavab vermirsən. Dillənsənə!

Salman deyir:

- Səninkini demişəm.

COCU OĞLU FEYZULLA

Deyirlər ki, bir dəfə Salman uzaq səfərdən qayıdarmış. Yolda rastına ilxı çıxır. O, ilxıçıdan soruşur:

- Bu qədər at kimindir?

İlxıçı deyir:

- Cocu oğlu Feyzullanın.

Salman yoluna davam edir. Bu dəfə qarşısına sürü çıxır. Salman görür, göydə ulduzun sayı var, sürüdə qoyunun sayı yoxdur. Çobandan soruşur:

- Bu qədər qoyun kimindir?

Çoban deyir:

- Cocu oğlu Feyzullanın.

Salman bir qədər də gələndən sonra atını çəmənliyə buraxıb, oturub yorğunluğunu alır. Sən demə, çəmənlik də Cocu oğlu Feyzullanın imiş. Feyzulla yad atın onun özüündə otlağını görür. Salmanın yanına gəlib hirsle soruşur:

- Bu at kimindir, kişi?

Salman Feyzullanı tanıyır, deyir:

- Cocu oğlu Feyzullanın.

Cavab Feyzullanın xoşuna gəlir. Salmana bir söz demədən çıxıb gedir.

BU, KİŞİLİK DEYİL

Salmanın bir sərxoş dostu var imiş. Adına Əliş deyirmişlər. İçmək də var, içmək də: Əliş həddindən çox içərmiş. Ayıq günü olmamış. Bir kərə Salman dostunu yola gətirmək üçün onu tənbeh edir. Dostu deyir ki, Salman, bu içki zəhri-mara elə öyrənmişəm ki, dilimə dəyməyəndə özümü dünyanın bədbəxti hesab edirəm. Salman məsləhət görür ki, hələ bir gün sınaq elə. İçmə, görək tale nə göstərir. Əliş deyir, üz vurma, Salman, içməsəm, qala bilmirəm. Salmanın üzü dönür. Qayıdır ki:

- Əliş, məsləhətimə heç olmasa bir gün əməl eləməsən, sənnən dostluğu-zadı kəsəcəyəm. Evi yıxılmayan, ölməyəcəksən ki!..

Əliş əlacsız qalır. Salmana deyir:

- Gedək, hər gün içdiyim dükanın yanından bu gün nəfsimi basıb keçəcəyəm.

Onlar gəlib həmin dükanın yanından keçirlər. Beş-on addım atandan sonra Əliş dayanır. Nəfsi ona güc gəlir. Dükana qayıtmaq üçün Salmanı dilə tutur:

- Salman, indiyə qədər bu dükanın yanından ayıq başla ötüb keçməmişəm. Bu gün sənin hesabına kişilik eləyib dükana girmədim. Qayıdaq bu kişiliyin sağlığına bir yüz atım.

Salmanı od götürür, deyir:

- Əliş, day bunun harası kişilik oldu, sən ki, sözünün üstündə dura bilmədin.

KƏNDÇİLƏR ŞƏHƏRDƏ

Bir dəfə Salman şəhərə gedir. Kənd cavanlarından bir nəçəsi də Salmanla bir avtobusda imiş. İş elə gətirir ki, Salman həmkəndçiləri ilə birgə şəhəri gəzməli olur. Salmanın əynində nimdaş paltar varmış. Cavanlar səliqə ilə geyinibmişlər. Geniş küçələrdən birində onlara bir dəstə qız rast gəlir. Cavanlar öz aralarında qərara gəlirlər ki, Salmandan uzaqlaşsınlar. Yoxsa qızlar Salmanın üst-başına baxıb onların kəndçi olmalarını bilərlər. Salman həmkəndlilərinin fikrini başa düşür. Daldan onları səsləyib deyir:

- Balalarım, uzağa getməyin, azarsınız. Axı siz şəhərə birinci dəfədir gəlersiniz.

Hamı dönüb cavanlara baxır. Həmkəndliləri səhv elədiklərini başa düşüb Salmandan ayrılırlar.

SALMANIN ELÇİLİYİ

Salman qonşusuna qız almaq üçün uzaq bir kəndə elçiliyə getmişdi. Qonşusu çox kasıb idi. Əlindən-başından da bir iş gəlmirdi. Amma Salman qonşusunu qız tərəfin adamlarına varlı-karlı bir adam kimi təqdim elədi. Qoyun sürülərindən, mal-qarasından söhbət açdı. Qızın atası gələcək kürəkəninin belə varlı-karlı olmasından sevindi. Arvad-uşağına tapşırırdı ki, elçilərə layiqli süfrə açsınlar. Ortağa hər cürə yemək gətirildi. Elçilərdən biri ev yiyəsinin səxavətini görüb, Salmana dedi:

- Salman, ev yiyəsi bizə açıq ürəklə xidmət edir, sənə onu aldadırsan. Gəlsənə, kiminçün elçiliyə gəldiyimizi açıb ona deyək. Axı, oğlan sən deyən qədər də varlı deyil.

Salman əli ilə onun ağzını yumub dedi:

- Rəhmətliyin oğlu, yavaş danış, eşidib bizi iti qovan kimi qovarlar. Qoy heç olmasa süfrədəki yeməklərin dadına baxaq. Axı, nəslimiz belə naz-nemətli süfrə görməyib. Vaxt olar, birbirilərini yaxşı tanıyarlarsınız.

GÜLDÜRMƏLİ HAL

Salman kəndin ortasına yığışan cavanları duzlu lətifələri ilə əyləndirirmiş. Bu, Mollanın acığına gəlir. Salmanı lənətləyən-lənətləyə keçib gedir. Salman onu arxadan çağırır:

- Molla, de görüm, qanın nöşün qaralıb?

Molla deyir:

- Sənin halına acıyıram.

Salman soruşur:

- Mənə nə olub ki, halıma acıyırsan?

Molla deyir:

- Fani dünyada başqalarını o qədər güldürüb günaha batıbsan, əbədi dünyada qarnın at qarnına, qulaqların eşşək qulaqlarına dönəcək.

Salman gülüb deyir:

- Molla, nöşün qanın qaralır, denən day güldürməli halım bundan belə olacaq da!

BORC

Salmanın toyuq-cücəsinə tülkü dadanıbmış. Ha pusquda dururmuş, tülkünü tuta bilmirmiş ki, bilmirmiş. Arvadı giley-güzar edir ki, a kişi, bir tülkü nədir, sən onunla bacarmırsan? Salmanı fikir götürür. Bir yandan toyuq-cücə günbəgün azalır, bir yandan da arvad danlayır. Tülkü ilə haqq-hesabı çürütmək lazım gəlir.

Gecə Salmanın gözünə yuxu getmir. Durub geyinir. Toyuqları hindən evə daşıyır. Evin qapısını açıq qoyub pusquda durur. Tülkü ov dalınca içəri girəndə qapını arxadan bağlayır.

Salman köhnənin zurna çalanı idi. Zurnasını götürüb qapının ağzında oturur. El havalarından bala-bala çalmağa başlayır. Səsə qonum-qonşu tökülüb gəlir. Görürlər ki, Salman evə tülkü salıb. Zurnanın səmindən qorxan tülkü özünü qapı-pəncərəyə çırpır. Salman zurnanı o qədər çalır ki, axırda tülkü o tərəf-bu tərəfə qaçmaqdan əldən düşür. Toyuqların arasında üzüqoylu yığılıb ləhləyir.

Salman qonşularının gözü qabağında Tülkünü buraxır. Oturub zurnasını çalmaqda davam edir. Qonşuları ondan soruşurlar:

- Salman, tülkünü öldürmədin, öldürmədin, bu zurna çalmaq nə üçündür?

Salman deyir:

- Tülkü məni çox oynatmışdı, mən də onun borcunu verdim.

ELÇİLİK

Salman dostu Mahmud üçün elçiliyə gedir. Qonşusu İsmayılın qızını ona almaq istəyir. Salman özü də hələ subay idi.

İsmayılın evinə girəndə həyətdə elçi getdiyi qızı görür. Qızın baxışları Salmanı haldan salır. Qonşuluğunda belə qız olduğunu vaxtında bilməməsinə peşman olur. Təəssüflənir ki, bu gözəllikdə qıza başqası üçün elçi gedir.

İsmayıl görüşüb söhbət edir. Gəlişinin səbəbini ona deyir. Qızın atası bir qədər fikirləşməli olur. Adətə görə, qızı birinci elçilikdə vermirlər. Gərək elçi bir neçə dəfə qızın atasının ayağına gələ. İsmayıl da bu adətə əməl etmək istəyir. Salman, İsmayılın susmasını başqa yana yozur. Elə bilir ki, Mahmud İsmayılın ürəyincə deyil. Fikirləşir ki, yaxşı fürsət düşüb. Əgər qonşum öz qızını Mahmuda verməsə, elə mən alaram. Üzünü İsmayıla tutub deyir:

- İsmayıl əmi, əgər Mahmud ürəyincə deyilsə, heç qəm yemə. Qızını başqa bir adam da istəyir.

İsmayıl təəccüblənir:

- Kim istəyir, ay Salman?

Salman öz adını deməyə çəkinir:

- Bu barədə sonra söhbət eləyərək.

İsmayıl deyir:

- Sonra niyə, Salman? Bəlkə sonra gec oldu?

Salman fikirləşir ki, qonşusu düz deyir. Bəlkə həqiqətən, sonra gec olar, qız da əldən çıxar. Odur ki, deyir:

- Vallah, deməyə utanıram, İsmayıl əmi.

İsmayıl təkid eləyir:

- Utanmağın yeri deyil, Salman. Burada mənim qızımın taleyi həll olunur.

Salman ürəklənir:

- Axı mən də subayam. Mahmudu da görürsən, məni də. Deyirəm bəlkə qızı ona vermək fikrin yoxdursa, gəlmişkən elə mənim də haqqımda bir fikirləşəsən.

İsmayılı elə bil ilan vurur. Qapını açıb Salmanı evindən qovur.

Salman qonşusunun qızını nə Mahmuda ala bilir, nə də özünə.

İNƏK OĞRUSU

Salman qoca bir arvadın inəyini oğurlayır. Aradan çıxmamış arvad onu haqlayır. Salman inəyi kövşənliyə buraxıb canamazını çıxarır. Üzünü qibləyə tutub namaz qılır. Arvad əlində dəyənək Salmanın başının üstünü kəsdirir:

- İnəyimi niyə oğurlamısan, a kişi?

Salman namazına ara verib deyir:

-Allahu Əkbər! Rəhmətliyin qızı, mən Allah-taalaya ibadət eləyirəm, sən deyirsən inəyi niyə oğurlamısan.

Sonra Salman namazını qılmağa davam edir. Arvad görür ki, oğruya bir şey sübut eləyə bilməyəcək, inəyini qabağına qatıb çıxıb gedir.

Arvadın inəyi apardığını görən Salman canamazını yığışdırıb aradan çıxır.

SİYASİ LƏTİFƏLƏR

KİŞİ

İclaslarda, tədbirlərdə, hətta çayxanalardakı söhbətlərdə hamının ağzından bu sözlər düşmürdü: Kişi belə dedi. Kişi özü bilir. Ən ciddi məsələlərin həllində isə deyərtilər: Kişi bilən məsləhətdir. Bu söhbətlərin şahidi olan bir qonaq da soruşur:

- Kişi kimdir ki, belə dilinizdən düşmür?

Cavab verirlər:

- Kişi raykomun birinci katibidir.

Qonaq deyir:

- Əgər raykomun birinci katibi arvad olsaydı, ona nə deyəcəkdiniz?

ARVADLAR QƏBULDA

Kişi iclasların birində zarafatla dedi:

- Qəbuluma həmişə arvadlar gəlir. Məgər bu rayonda bir kişi yoxdur?

Ona zarafatla da cavab verdilər:

- Bizdə qayda belədir: Kişilər kişinin qəbuluna gedirlər, arvadlar arvadın.

BÖHRAN

Mağazalar böhran içərisindəydi. Planlar dolmur, mal satılmırdı. Kişi məsləhət gördü ki, kreditə meydan vermək lazımdır. Siyahılayıb hərəyə bir satılmayan şey sırdılar. Mağazalar böhrandan çıxdı, əhali böhran keçirməyə başladı.

ÇOXUŞAQLI ATA

Çoxuşaqlı ata, Kişinin yanına şikayətə gəldi:

- On altı uşağım var, dolandıra bilmirəm.

Kişi soruşdu:

- Aylıq gəlirin nə qədərdir?

Çoxuşaqlı ata dedi:

- 150 manat

- Rəhmətliyin oğlu, bu böyüklükdə rayonun gəliri mənim əlimdədir, cəmi-cümlətanı bir uşağım var. Sənə nə hirs qənim olub, künc-bucağı uşaqla doldurmusan?!

ÇOXUŞAQLI ANA

Çoxuşaqlı ana Kişiyə şikayətə gedir. Dolanışığının pis keçməsindən gileylənir. Kişi deyir:

- Uşağın sayını bir qədər az edəydiniz.

- Allah verib də, qardaş.

- Ay arvad, sən allahla yaşamırsan ki! Ərinə bir az həs de də.

TARAZLIQ

Kişi ferma müdürindən tələb edir ki, ilin axırınadək beş min ədəd yumurta verməlidir.

- Yoldaş katib, axı, fermamızda cəmi 300 cücə var. Onlar da xoruzdur, ətlik üçün nəzərdə tutulub. Xoruz da ki, yumurtlamır. Yoxlasalar, pis nəticə verər.

Ferma müdürünün sözləri Kişinin ağına batır. Ona görə də aqrar-sənaye birliyinin sədrinə göstəriş verir:

- Bunun ayağına beş yüz toyuq vur ki, yumurta vermək imkanı olsun.

QAZAN NECƏ DAŞDI

Rayonda qıtlıq yaranmışdı. Çıxış yolu tapmaq üçün kənd təsərrüfatı işçilərini bir yerə yığdılar. Kişi iclasda böyük nitq söylədi. Direktorların, briqadirlərin əliəyriliyindən danışdı. Axırda dedi:

- Qazan dibi yalamayın, gözləyin daşsın, yeyin.

Kişinin təklifindən sonra direktorlar haray saldılar ki, bəs üzümümüz çənlərə sığmır, əlavə zavodlar tikilməlidir. İstəyirdilər, Kişidə belə təsəvvür yaransın ki, qazan daşır.

TRANSPARANT

Binalardan birinin suvağı uçub tökülmüşdü. Əlaqədar təşkilatlar bu məsələni birlikdə müzakirə elədilər. Çox mübahisələr düşdü, çox təkliflər oldu. Axırda qərara gəldilər ki, suvaq tökülən yerdən bir transparant assınlar: “Beşilliyi zərbəçi tikinti əməyi ilə başa vuraq!”

GÖNDƏRİŞ

İclasda elan elədilər ki, xaricə göndəriş gəlib. Katib tapşırıb ki, xaricə ancaq kişi gedəcək.

Göndərişə yiyə duran tapılmadı. Ehtiyat etdilər ki, xaricə getmək fikrinə düşsələr, Kişinin xətrinə dəyə bilər. Qayıtarıb göndərişi Kişinin özünə verdilər.

YENİDƏNQURMA

Kişi yenidənqurma haqqında iclas keçirirdi. Onun ilk təklifi bu oldu ki, yenidənqurmaya iclaslarımızdan başlayaq. Bundan sonra çıxış edənlərə əl çalınmamalıdır.

Kişinin bu təklifi sürəkli alqışlarla qarşılandı.

QITLIĞIN SƏBƏBİ

Kişidən soruşdular ki, niyə yenidənqurmanın başlaması qıtlığa səbəb oldu? O dedi:

- Durğunluqdan çıxanların əllərindən qabaq ağızları işlədi. Nəticədə bütün ərzaq məhsulları tükəndi.

DÜŞMƏNİN SƏHVI

- Müharibədə zabiti nə xilas edə bilər: yüksək rütbə, yoxsa düşmənin səhvi?

- Düşmənin səhvi.

GECƏ GƏZİNTİSİ

Müdafiə Nazirliyində:

- Qadın batalyonuna ehtiyac var. Amerikada da belə edirlər.

- Nə üçün?

- Qoy əsgərlər gecə gəzintisinə qaçmasınlar.

ERMƏNİ ABİDƏLƏRİ SIRASINA DAXİL EDİLƏCƏK

Bələdçi turistlərə Qarabağdakı abidələri təqdim edir:

- Gördüyünüz kilsə yeddinci yüzilliyin yadigarıdır. Kilsədən yuxarıda tikilməkdə olan qala divarları isə eramızdan əvvəlki erməni abidələri sırasına daxil ediləcək.

GİZLİ DANIŞIQ

Yenidənqurma dövründə Qarabağda ermənilərin gizli danışıqından:

- Qarabağı sizə versək, Rusiyanın qazancı nə olacaq?

- Antik Rusiya dövləti haqqında qədim erməni mənbələri.

BİNA QORUYAN KATİB

Yaşlı bir qadın raykomun yanına şikayətə gəlir:

- Ay katib, bir çətin külfətim var, dolandıra bilmirəm. Beş aydır ki, mağazalarda un, qənd, yağ yoxdur. Bazar da ki, alverçilərin əlindən od tutub yanır.

Raykom tövrünü pozmadan soruşur:

- Harada işləyirsən?

Qadın deyir:

- Xidmətçiyəm, aqrın alım, həyəət-baca süpürürəm.

Raykom deyir:

- Mən də qaravulçuyam, bacı. Bu gördüyün binanı qoruyuram.

OĞURLUĞU HARADA ÖYRƏNMİSƏN?

Bir gənci oğurluqda günahlandırırlar. Onu tutub milis rəisinin yanına gətirirlər. Rəis soruşur:

- Partiyada varsanmı, a bala?
Gənc deyir ki, yoxam. Rəis yenə soruşur:
- Komsomolda varsanmı, a bala?
Gənc yenə deyir ki, yoxam. Rəis hirsələnir:
- Ayə, a bala, onda de görüm oğurluğu harada öyrənmişən?!

ŞİKAYƏTÇİ YOXDURSA, İŞ YAXŞIDIR

Şikayətə gələnlərə baxmırlar. Axırda nə raykoma, nə də icrakoma gələn olur. Raykomla icrakom birləşmiş yığıncaq keçirib bu məsələni müzakirə edirlər. Sədr deyir:

- Şikayətçilərin bizdən üz döndərməsi yaxşı hal deyil. Onlar daha vədlərə inanmırlar.

Raykom deyir:

- Elə belə yaxşıdır. Deyərlər ki, yəqin işlər yaxşı gedir, şikayətçi yoxdur.

ÖLMƏLİ ADAM DEYİLDİ

...Deyilənlərə görə, keçən əsrin 40-50-ci illərində qonşu Pokrovka kəndindən bir neçə nəfər bizim Alar kəndinə gəlib kolxozda mexanizator işləyirmiş. Onlardan birini səhər tezdən iş üstündə görməyən traktor briqadiri rəhmətlik Hüsü əmi soruşur ki, bəs o başıbatmış filankəs hanı? Pokrovkadan gələnlərdən biri hüznü bir görkəm alaraq deyir: – Hüsü dayı, o filankəs axşam rəhmətə gedib.

Təbiətən zarafatçı, şən adam olan Hüsü əmi təhərini pozmadan deyir: – Day deyinən qırağın qatlayıb, – sonra əlavə eləyir – Haqq üçün, o kopoyoğlu ölməli adam deyildi, burda bizə lazımdı.

O günnən bəri bu söz dillər əzbəri olub.

Görürsən, karrı bir adam dünyasını dəyişəndə deyirlər: – rəhmətlik Hüsü demişkən, filankəs ölməli adam deyildi.

ÖZ GÜCÜMƏ QALMIŞAM

Söyləyirlər ki, İkinci dünya müharibəsinin qızgın çağıymış. Hamı kimi, bizim Alar kəndinin cavanları da müharibəyə gedibmişlər. Əsgərlik yaşı çatmayan rəhmətlik Musa dayı qələm götürüb müharibədə vuruşan yaxın qohumuna məktub yazır. Məktubun bir yerində qeyd edir ki, kənddə hamını aparıblar. Mənsə öz gücümə qalmışam. Bu məktub o vaxt NKVD nümayəndəsinin əlinə düşür. Maraqlanırlar ki, görəsən öz gücünə müharibədən yayınan bu “qoçaq” kimdir? Gəlib Musa dayını çək-çevirə salırlar. Sonra məsələ aydınlaşır. NKVD əmin olur ki, Musa dayı bu ifadəni sadəlövhlikdən işlədib.

ƏL VURMA

Keçən əsrin 50-ci illərində Lənkəran tərəfdən bizim kəndə Kərbəlayi Qafar adında yaşlı bir kişi təkatlı arabayla gəlirdi. Rəhmətliyin arabasındakı iri-iri şüşə balonları kənd uşaqlarını şişirdərdi. Bu şüşə balonları hidəməyə doşarıyla, müxtəlif meyvə-tərəvəz turşu tutmasıyla dolu olardı. Kərbəlayinin “Sirkəyə qoyulmuş sarımsaq, nararmud, badımcən, əzgil, qaynadılmış heyva, kolarmudu var ha!” sözləri yoldan ötüb keçənlərin ağzını sulandırardı. Adamlar da çənədən boş, əldən möhkəm olan Kəblə Qafarın çəmin tapmışdılar. Məsələn, biri arabanın bu böyründə Kəblə Qafarı söhbətə tutar, o birisi isə sirkəyə qoyulmuş armuddan, əzgildən bala-bala içəri ötürərdi. Bunu görən Kərbəlayi haray-həşir qoparıb deyərdi: “Əl vurma, zarajenni eliyər!”.

ARASTA

Arasta xanım əslən Alarlıdır. Atasının adı Nəsirulladır. Təxminən, 1890-cı ildə anadan olmuşdur. O, dövrünün varlıkarlı adamlarındandı. O, Ocaqlıda Əbiş adlı mülkədara ərə

getmişdi. Arasta haqqında əhali arasında indi də xoş söhbətlər gedir. Ocaqlının yanındakı Əbiş təpəsində onların obası yerləşmişdi.

Belə deyirlər, Əbişin obası Yardımlının Şahnişin yaylağına köçür. Obaya İrandan gələn quldurlar hücum edir, 6 min baş qoyun aparırlar. Kişilər obada yox imiş. Arasta quldurlarla təkbətək vuruşur. Onlardan 5 nəfərini öldürür, qoyunları da saldırır. Arastanın igidliyi haqqında hər yerdə söhbətlər gedir.

O, 1913-cü ildə Lənkəranda Ümumrusiya atıcılıq və atçılıq yarışında iştirak edir, birinci yeri tutur. İmperator II Nikolay tərəfindən qızıl medalla təltif edilir. Arastanın qohum-əqrabaları indi də Alar və Ocaqlı kəndlərində yaşayırlar.

OĞRUNUN AYAĞINDAN VUR

Ocaqlı Arasta mərd qadın imiş, həmişə at belində olarmış. Əlindən tüfəngi, belindən qatarı əskik olmamış. Bir gecə Arastanın sürüsünə oğru soxulur. Arasta çəmləyib oğrunun ayağını gülləyə tutur. Güllə səsinə oba əhli tökülüb gəlir. Arastadan soruşurlar:

– Nə hadisə baş verib?

Arasta deyir:

– Kimsə sürüyə soxulmuşdu, vurmuşam, qoyunların içindədir.

Gedib görürlər ki, həqiqətən oğru yaralanıb. Obaya gətirib yarasını sarıyırlar. O vaxtdan belə bir məsəl yaranır:

“Arasta kimi oğrunu ayağından vur ki, qaça bilməsin”.

ÖZGƏSİNƏ PAXILLIQ ELƏMƏ

Arastanı gözü götürməyənlərdən biri onu pristavın yanında hörmətdən salmaq istəyir. Deyir ki, guya Arastanın tüfəng atmaqda şöhrəti yalandı. Nə vaxtsa pristavın adamlarından birini də Arastanın əlində açılan tüfəng yaralayıb. Bunu Arasta-

ya çatdırırlar.

Arasta pristavı qonaq gətirir. Həmin adamı da çağırır. Süfrə açılır. Ortaya növbənöv yeməklər gəlir. Hamı durub dağılışanda Arasta deyir:

– Qonaqlar öz yaraqlarını yoxlasınlar, bir şeyləri əskik olarsa mənə xəbər eləsinlər.

Arastanı gözü götürməyən adam görür ki, belindəki qatarından iki patron əskikdi. Üstünü vurmur.

Bir neçə gündən sonra Arasta onu evinə çağırtdırır. Patronlarını özünə verib deyir:

– Öz belində silah saxlaya bilmirsən, özgəsinin tüfəng atmasına paxıllıq eləmə.

Həmyerlisi səhv etdiyini başa düşür. Arastadan bağışlanmasını xahiş edir.

MİRZƏBƏY

Bir dəfə işçiləri ona xəbər verirlər:

– Yoldaş Əzimov, sizin alarlılardan bir nəfər nehrə satar-kən dava etmiş və tutulmuşdur.

Mirzəbəy etinasızcasına deyir:

– Alarlı nehrə satmaz, alar.

– Yoldaş Əzimov, həmin adam elə buradadır. Pasportunda da doğulduğu yer Alar yazılmışdır.

Mirzəbəy maraqlanıb tutulan adamı otağına gətirir. O, həmin adama baxan kimi tanıyır və hirslənib ona iki sillə vurur:

– A kişi, heç yalan danışanda utanıb-qızarmadın. Sən Alarda yaşasan da, alarlı deyilsən. Çıx get! – deyə məhbusu azad edir, öz işçilərinə acıqlanır: – Siz tutduğunuz adamın şəxsiyyətini ətraflı müəyyənləşdirin. Sizə dedim ki, alarlı nehrə satmaz, alar.

QUBAD

Qubad əvvəl kəndxuda, sonra isə Masallıda uryadnik işləyir. Həmişə də fəqir-füqaranın, kasıb-kusubun tərəfkeşi olur. Bir elin heyfini Çiləkənd qoçusundan alır. Camaatın gözü qabağında Qubadın ona vurduğu iki sillənin səsi hələ də çiləkəndlilərin qulaqlarında cingildəyir.

Beş-altı il öncəki aşura gününü xatırlayır. Alarda şəbih çıxarılır. Ətraf kəndlər də tamaşa etmək üçün axışb Alara gəlmişdilər. Hamı göz yaşı tökür. Şümür, İmam Hüseynin başını kəsəndə zənən-uşaq “ağam vay” deyib nalə çəkir, fəryad qoparır. Qubad kişi qəzəblə ayağa qalxıb naqana əl atır, “Ədə, kafər oğlu kafər, sən mənim imamımın başını kəsirsən!” – deyərək onun üstünə şığıyır.

Şümür vahimədən atının başını geri döndərərək dabanına tüpürür. Camaat çaşb qalır, gülüşürlər.

– Ayə, hara qaçırsan, namərd, bu şəbihdir, – deyirlər.

Şümür isə:

– Yox, qardaş, mənim gördüyümü siz görsəydiniz, kənddən çıxardınız. Mən özümü heç olmazsa, bu evlərdən birinə çatdıracağam, – deyir.

NƏZƏR KİŞİ

Nəzər kişi Ərdəbildə atını nallatdırırmış. Bir atı nallamaq üçün 4 nal, 40 mıx işlənir. Atın hər ayağına 10 mıx vurulur. Nalbənd mıx və nal götürüb Nəzərlə birlikdə karxanaya gedir. Nəzər gizlicə bir ifçin mıxı götürüb cibinə qoyur. Nalbənd bunu görür. Dinmir. Atını nallatdırandan sonra Nəzər kişi nalbəndə bir onluq qızıl verir. Nalbənd təəcüblənir. Sözü ürəyində saxlaya bilməyib deyir:

– Acığın gəlməsin, qardaş, demə görmədim, bayaqkı nəydi, bu nədir?

Nəzər kişi deyir:

– O bizim adətimizdir, bu səxavətimizdir.

ARIQ EŞŞƏYİN YAYLAĞI

Alarda işləyən bir erməni İman kişiye deyir: “Ay İman kişi, mən özüm dağ adamıyam, öz yerimizdə bulaq suyu, dağ havası, beçə balı, kərə yağı da olsa, arıqlayıram. Alara gələn kimi kökəliyəm. Bilmirəm bu nədəndir də”. İman kişi deyir: “Ey-vah, ədə, sən on altı il məktəb oxuyubsan, institut qurtarıbsan, hamısı bekara imiş ki. Bə bilmirsən, Alar arıq eşşəyin yaylağıdır?”.

BİR MITİLMİŞ, BİR ŞİTİL

Cahangir ağa səfərdən uğurla qayıtmışdı. Yatanda qanı qaraldı.

– Bu nədir? – deyərək xəbər aldı. Yorğan-döşəyin üzünü soyumuşdular.

Anası dedi:

– Oğul, eşitdik evimizə çapqıncı gələcək. Evdə yoxuydun. Yorğan-döşəyin üzünü soyub gizlətdim ki, aparmasınlar.

Cahangir ağa hirsələndi:

– Biabır eləmək istəyirdin məni? Bəlkə aparardılar elə. Aləmi güldürəcəkdin üstümə. Baxıb deyəcəkdilər: “Elə Cahangirin quru adı varmı. Bir mitilmiş, bir şitil”.

KİSİB ƏLİMİZDƏN ÇIXIB

Bir dəstə dağlı işləmək üçün Salyana gedir. Orada deyirlər ki, gərək rayonunuzda qeydiyyatdan çıxasınız, sonra sizi işə götürək. Gəlirlər rayona, axtarib milis idarəsini tapırlar. Qeydiyyatdan çıxmaq istədiklərini bildirirlər. Pasport masa rəisi soruşur:

– Hansı kənddəsiniz?

– Dəbkənddən.

Rəis ha fikirləşir, ha başını sındırır, bir şey çıxmır. Görür

ki, qeydiyyatda belə bir kənd adı yoxdur. Hirsələnir: – Əşi, – deyir, – 4 il müharibə gedib, bəs siz harada gizlənmişdiniz? Tutduracağam sizi.

Dağlılar da rəisin “gizlənmişdiniz”, “tutduracağam” sözlərindən hirsələnirlər, bir yandan da təəccüblənirlər. Deyirlər:

– Əşi, nə müharibə, nə dava, bəs bizə nə üçün xəbər eləməyibsiniz? And olsun ağanın cəddinə, haçandır ağacları sancmışıq lecmana. Biz davayçın gəzirik ha. Ay namərdlər, gör bizə xəbər eyləyiblər? Kisib əlimizdən çıxıb.

ALIBƏY

Alıbəy! Gücünün dibi yoxuydu. Bir dəfə Çiçəkliyə buğda almağa gedirlər. Xırmanda hürküb götürülmüş öküzü buynuzundan təkəlli yapışmaqla saxlayır. Çiçəklilərin bundan xoşu gəlir, buğdanı onlara pulsuz verirlər.

Bir dəfə də Ərdəbil bazarında pəzəvəngin birinə bir şapalaq ilişdirir. Ərdəbilli palıd ağacı kimi tirtab yerə yıxılır. Nəfəsi gedir, gəlmir. Alıbəyin yoldaşları çaşıb qalırlar. O soruşur:

– Nə gözləyirsiniz?

Deyirlər:

– Əşi, sən bunu öldürdün ki. Görək ağı başına gəlir, ya yox.

– A kişilər, mən bir dəfə örüşdə öküzə elə bir yumruq vurdum, öküz bıçağa gəlmədi, indi siz elə güman edirsiniz, bu ölü diriləcək. Mən onu vurmazdan qabaq fatihəsini oxumuşam. Nə qədər başımız əldədir, aradan çıxacaq.

MUS-MUS DEYİNCƏ, MUSTAFA DE

Xələclər Mustafagili öldürmək istəyərkən Göy Nüzül özünü yetirdi. Xişimlə səsləndi:

– Dayanın! Onlara ölüm azdır!

Sorğu-sual başlandı. Mustafagili kəpətova saldılar:

– Sizə bələdçilik edən kimdir?

Heç biri dillənmədi. Əsirlərə işgəncə verdilər. Qımıldanmadılar.

– Özünüz bilirsiniz, deməyin.

Yenə işgəncə, əzab-əziyyət. Son anda əsirlərdən birinin dili açıldı.

– Mus...Mus... – sözünün dalını gətirmədi.

Xələclər onun üstünə döşənib döyməyə başladılar.

– Hə, de, kimdir? Düzünü de!

– Mus... Mus...

Mustafa yerindən sıçrayıb yoldaşına dalbadal şillə çəkdi. Dedi:

– Əbləh, Mus-Mus deyincə, Mustafa desənə.

TƏNBƏL TAXILI UZANAN YERDƏ BİÇƏR

Bir kişinin oğlu çox tənbəl idi. Onun könlündən oğlunu işgüzar, bacarıqlı övlad kimi görmək keçirdi. Tənbəllikdən çəkindirmək üçün onu özü ilə biçinə aparır. Deyir, oğul, bu tərəfdən mən biçəcəyəm, o tərəfdən sən biç, taxılın əl-ayağını yığaq bir yerə.

Taxılı biçməyə başlayırlar. Tənbəl görür ki, yox, balam, deyəsən, bu, mən girən kol deyil. Üzünü atasına tutub deyir:

– Ata, istəyirəm dincələ-dincələ biçim.

Atası deyir ki, neynək, dincələ-dincələ biç.

Tənbəl taxılı dincələ-dincələ biçir. Bir yandan bürkü, bir yandan da iş tənbəli əldən salır. Yenə üzünü atasına tutub deyir:

– Ata, istəyirəm oturub biçim.

Atası deyir, otur, oğlum, otur. Təki biçməyində ol.

Tənbəl ha əlləşir, ha vuruşur, görür bir şey alınmır. Bir yandan da tənbəlliyi. Yenə atasını səsləyir:

- Ata, istəyirəm uzanıb biçəm.

Atası qayıdır ki, oğul, uzan biç. Ancaq məni işdən ayırma, qoy bir-iki dərz bağlayım.

Tənbəl uzanıb taxılı biçmək istəyir. Tənbəl ola, küləşlik ola, uzanan kimi yuxu basır. Başını dərzlərdən birinin üstünə qoyub yatır. Burada deyiblər, tənbəl iş artırmaz, baş ağrıdar.

QAZANDIĞIMI KİM YEYƏR?

Bir kişi heç işləmək bilməzdi. Elə deyərdi, ver yeyim, üstümü ört yatım, gözlə canım çıxmasın. Arvadı qazanırdı, o yeyirdi. Ancaq arvadının danlaq-dansağından təngə gəlmişdi. Bir kərə də arvadı onu tənbəllik üstündə danlayanda kişi “qeyrətə” gəldi. Belə əl eləyib dedi:

- Arvad, sənin acığına gedirəm işləməyə. Ancaq de görüm, neçə gün işləyəcəyəm?

Arvadı dedi:

- Camaat neçə gün işləyir, sən də o qədər işlə.

Kişini maraq götürdü:

- Camaat neçə gün işləyir ki?

Arvadı yemədi-içmədi, cavab verdi ki, bəs ömürləri boyu.

Kişi beli qaytarıb yerinə qoydu. Arvadı soruşdu ki, nə oldu, işləməyə getmirsən?

Kişi dedi:

- Mən ömrüm boyu işləyə bilmərəm. Birdən yıxılıb ölsəm, qazandığımı kim yeyər?

BALTA SAPI

Keçmişdə bir şah varmış. Qocalıb əldən düşübmüş. Vilayəti idarə edə bilmirmiş. Bir gün camaat yığılıb deyir:

- Gəlin, özümüzə təzə şah seçək.

Hamı razılaşıır. Şahlıq quşunu buraxırlar. Quş uçur, hamı quş uçan tərəfə qaçır. Bunların arasında cavan bir oğlan var-

mış. Oğlanın atası balta sapı düzəldirmiş. Oğlan özü də bu sənəti öyrənirmiş. Şahlıq quşu onun başına qonur. Camaat onu özünə şah seçir.

Bu hadisənin üstündən bir müddət keçir. Təzə şah vəzir-vəkili ilə meşəyə gəzməyə çıxıbmiş. Meşədə onların qabağına iri bir ağac çıxır. Şah soruşur ki, kim deyər, bu ağacdən nə düzəltmək olar?

Vəzir deyir:

- Şah sağ olsun, bu ağacdən sənin sarayına tir atmaq olar ki, daha davamlı olsun.

Vəkil deyir:

- Şah sağ olsun, bu ağacdən yaxşı körpü dirəyi çıxar. Onu şəhərin içərisində axan çayın üstünə atıb, o tayla bu tay arasında əlaqə yaratmaq olar.

Əyanların hərəsi bir söz deyir.

Şah deyir:

- Yox, tapmadınız, bu ağacdən yaxşı balta sapı çıxar.

Vəzir barmağını dişləyir. Axı, şahın atası balta sapı düzəldən olmuşdu.

TALAŞALA, YAR

Biri qız istəyirmiş. Onun gücünü yoxlamaq üçün qabağına kətələ atıb deyirlər:

- Yara bilsən qız sənindir.

Oğlan ha əlləşir, ha vuruşur, kətələri yara bilmir. Kətələ də nə kətələ, olur dəmir ağacından. Oğlan yorulub hək düşür. Bu heyndə onun istədiyi qız pəncərədən boylanır. Görür oğlanda islahat qalmayıb. Day əldən düşüb. Yavaşcadan deyir:

- Talaşala, yar.

Qızın ağıllı sözü oğlanın beyninə batır. Kətələri talaşalayır, bir göz qırpımında yarıb qurtarır. Qızı oğlana verirlər.

SÜD DAŞDI, DİLLƏN, GƏLİN

Anası nişanlı qıza öyüd-nəsihət eləyir ki, ər evində başını aşağı sal, işini gör.

Bəli, toy olur, nişanlı qızı gəlin köçürürlər. O vaxtlar da adət beləymiş ki, nə qız oğlanı, nə də oğlan qızı ta toy günü-nə kimi görməzmiş. Ona görə də gəlini əməlli başlı tanımır-mışlar. Təzə gəlin də ki, biriylə bir kəlmə olsun kəsmir. Çox danışdırırlar, çox dindirirlər, daşdan, qayadan səs çıxır, gəlin-dən səs çıxır. Elə bilirlər ki, gəlin laldı. Deyirlər, az idi şil-kütümüz, gəlinimiz də lal çıxdı.

“Yaraqlanıb-soraqlanıb” başqa bir qıza elçi düşürlər. Gəlinin üstünə günü gətirirlər. Günü gələn gün hamının başı biş-düşə qarışıbmış. Ocaqda süd varmış. Gününün oturduğu at da ocağın yanındaymış. Süd gününün gözü qabağında daşır, amma o, cıncırını da çıxarmır.

Gəlin də oturubmuş bir tərəfdə, baxırmış. Üstünə günü gəldiyi gün idi, əli işdən-gücdən soyumuşdu. Bir də görür ki, süd qazanı gününün gözü qabağında daşır, günü isə bunu heç kəsə xəbərləmir. Gününün ilk gündən yarıtmaqlığı gəlinin xoşuna gəlmir. Deyir:

- Süd daşdı, dillən, gəlin.

Toya yığışanlar görürlər ki, gəlin danışdı. Bir sevinirdilər-sə, beş sevinirlər. Gününü elə atın üstündəcə geri qaytarırlar.

UÇURMUŞAM BU GÜNƏ QALMIŞAM

Bir şah tərən saxlayır. Onu var-dövlətindən çox istəyir. Bir gün şah ailəsi ilə gəzməyə çıxır, tərən nökrinə tapşırır. Şah səfərə çıxandan sonra nökr tərənı yedirdib-içirdib meşəyə aparır. Kol dibindən qalxan turacı görən tərən dartınıb nökrin əlindən çıxır. Nökr axşamacan gözləyir, tərən qayıtmır ki, qayıtmır. Kor-peşiman evə dönür.

Vaxt olur, şah səfərdən qayıdır. Nökri çağırtdırıb soru-

şur:

- Quşu yaxşı yedirdib içirmisən?
- Necə tapşırımdın, elə də eləmişəm.
- Gəzməyə çıxarmışdın?
- Çıxarmışdım, şah sağ olsun.
- Ova buraxdın?
- Bir dəfə tərənı əlimdə tutmuşdum, kol dibindən turac uçu. Tərən da dartındı, ha dartındı... ha dartındı... Şah nökrin mətləbi uzatmağına dözməyib deyir:
- Uçuraydın da.
- Nökr tez cavab verir:
- Uçurmuşam, bu günə qalmışam da, şah sağ olsun.

ON İKİ YUNDAN KƏMBAĞI

Bir kişi qoyunlarının yununu qırır. Arvad yunu kirli-kirli evin küncündə bir-birinin üstünə yığır. Bir müddət keçir. Kişi görür ki, onun yunu əyirmək fikri yoxdur. Arvadını tənbelliyinə görə o ki var danlayır. Səhəri gün evə qayıdanda arvadını yorğan-döşəkdə görür. Soruşur ki, sənə nə olub. Arvad cavabında deyir:

*Kişi, mən zara gəlmişəm,
Qəfil azara gəlmişəm.
On iki yundan kəmbağı
Hörüb nəzərə gəlmişəm.
Barı bir xoş sözün olsun,
Yükün üstə gözün olsun.*

Kişi baxır ki, arvadı qeyrətə gəlib. Balaca bir örkən toxuyub. Onu da gözə görüxsün deyə yükün üstünə qoyub.

QARAÇƏMƏNLİLƏR AŞAĞI BASIR

Cənubi Azərbaycanın Qaraçəmənli kəndinin yaxınlığından keçən karvandan dəvənin biri xıxıb durmur. Qaraçəmənliklər sözü bir yerə qoyub deyirlər: “Gəlin elə eləyək ki, dəvəçi dəvəsini qoyub getsin, sonra dəvəni kəsib yeyərik”. Beləliklə, onlar dəvəçiyə köməyə gəlirlər. Dəvəçi görür ki, dəvənin qalxmasına çalışan elə bir özüdür. Qaraçəmənliklər dəvənin ora-burasından tutub onu qalxmağa qoymurlar. Dəvəçi arif adam imiş, qaraçəmənliklərin məqsədini başa düşür. Deyir:

- Görürəm ki, qaraçəmənliklər aşağı basırlar. Bir mən güc vurmaqla dəvə qalxan deyil. Alın, bu dəvə, bu da siz.

HALIM BUDUR, AY MAHMUD

Gəlin qaynanasını çox incidirmiş, gündə üç yol oynadıb yeməyini verirmiş. Bütün evin-əşiyin işini də ona gördürürmüş. Gəlinin ərinin adı Mahmud imiş. Mahmud ondan soruşanda ki, anam niyə gündən-günə əriyir, gəlin cavab verirmiş:

- Yəqin ərə getmək istəyir.

Mahmud bunun səbəbini anasının özündən soruşur. Anası deyir ki, bir gün evdə qalsan, gözlərinlə görərsən.

Mahmud evin banına çıxıb gəlini güdür. Gəlin qaynanasının başına min oyun gətirəndən sonra deyir:

- Dur oyna!

Arvad oynayır. Gəlin sonra deyir:

- İndi oxu!

Oxuyur:

- *Haydı, hoydu, ay Mahmud,*

Bizdə toydu, ay Mahmud.

Gəlin məni oynadır,

Halım budur, ay Mahmud.

Bu əhvalatdan sonra Mahmud hər şeyi başa düşür.

DAŞI CİBİNDƏ GƏTİRİR

Deyirlər bir gün ala qarğa balalarını başına yığıb son məsləhətlərini verir:

- Balalarım, görsəniz ki, kənardan gələn insan əyilib qalxdı, deməli əlinə daş götürür ki, sizi vursun. Onda uçarsınız.

Qarğanın balalarından biri qayıdır ki, bəlkə bizə tərəf gələn insan heç əyilməyəcək, elə daşı cibində gətirir.

Qarğa deyir:

- Hə, onda sizə tərəf gələn insanı görən kimi uçarsınız.

O SƏNİN AĞLINDIR, EŞŞƏYİN AĞLI DEYİL

Bir kişi eşşəyinin boynuna zəncir salıb evinin dalında xırmana bağlamışdı. Eşşək vəli çəkdikcə zəncir tərpnir, səs salırdı. Kişi də evinin qabağındakı ağacın kölgəsində oturub çay içirdi.

Qonşusu xırmanın yanından ötəndə eşşəyin sahibsiz vəli çəkdiyini görüb təəccüblənir. Evin qabağına keçəndə eşşək sahibinin oturub çay içdiyini görür. Deyir:

- A kişi, arxayın-arxayın oturub çay içirsən, demirsən bəs eşşək dayanar?

Kişi deyir:

- Dayansa xəbər tutacağam.

Qonşusu soruşur:

- Nədən xəbər tutacaqsan?

Kişi deyir:

- Boynuna zəncir bağlamışam. Zəncirin səsi gələndə bilirəm ki, eşşək işləyir.

Qonşu deyir:

- Bəlkə eşşək bir yerdə dayanıb, başını bulayır, zəncir də səs salır?

Kişi fikrə gedir. Nə vaxtdan nə vaxta dillənir:

- Yox, qonşu, o sənin ağlındır. Mənim eşşəyimin ağlına belə fikir gəlməz.

O MƏNİM UŞAQLIQ TƏBİMDİR

On iki yaşlı müctəhid din xadimlərinə dərs keçirdi. Bir az aralıda uşaqların köhnə kisəyə saman doldurub top-top oynadıqlarını gördü. Fikrə getdi. Dindarlar müctəhidin fikrinin uşaqlarda qaldığını görüb bir-biriləri ilə pıçıldadılar. Müctəhid hiss elədi ki, dindarlar onun barəsində danışılar. Üzünü onlara tutub dedi:

- Siz yazınızı yazın, mənə fikir verməyin. O, mənim uşaq-lıq təbimdir, fikrimi çəkib aparır.

DAYÇA XAM ÇIXDI

Bir oğlan hər gecə nişanlısı ilə görüşə gedirmiş. Bir kərə nişanlısıgilə gəlirmiş. Elə qapının astanasında nişanlısı ilə qaynanasının səsinə eşidib dayanır. Qulaq asır ki, hələ görüş qaynanam nişanlıma nə deyir, nə demir. Bu heynidə qaynanası deyirmiş:

- Qızım, elə ki, səni gərdəyə gətirdilər, dinməz-söyləməz oturub bəyi gözlərsən. Yüz kəlmədən birinə cavab verərsən. Gözlərsən o vaxtacan ki, bəy gəlib çıxar. Əvvəl atılıb qucağında oturarsan, deyərsən ki, ayaqqabılarımı çıxar. Elə ki, bəy əyildi ayaqqabılarını çıxarmağa, dönərsən, bu səfər atılıb mi-nərsən bəyin boynuna. Day dalısıynan işin yoxdu.

Nişanlısı utana-utana soruşur ki, ay ana, nə təhər minim bəyin boynuna, heç belə də iş olar?

Qaynanası deyir:

- Niyə olmur, qızım, daycanı necə minirlər, sən də elə mi-nərsən.

Qaynanası ilə nişanlısının söhbətini eşidən oğlan bu əhva-

latın üstünü vurmur. Ürəyində deyir ki, neynək, sən qızını dayçaya mindir, indi gör dayça nə oyun çıxaracaq!

Bir müddət keçir, toy olur, gəlin gətirirlər, bəy gərdəyə ayaq qoyur. Gəlin anasının öyrətdiklərini eləməyə başlayır. Bəy oturur, gəlin onun qucağında oturur. Deyir, ayaqqabıları-mı çıxart. Bəy əyilir ki, gəlinin ayaqqabılarını çıxarsın, gəlin də qıçını aşırır bəyin boynuna. Bəy eləmir tənbellik, əyildiyi yerdən qalxıb qəddini düzəldir, gəlin haxbadan kəlləsi üstə gəlir yerə. Baş-gözü, qolu-qıçı əzilir, gəlin özündən gedir.

Bu xəbəri oğlanın qaynanasına çatdırırlar. Qaynanası canı hövüllü özünü çatdırır kürəkəninin evinə. Soruşur ki, oğlum, qızıma nə oldu ki, bu günə düşdü?

Oğlan deyir:

- Qızının könlündən dayçaya minmək keçirdi. Dayça xam çıxdı, qızını belində saxlamadı.

Qaynanası barmağını dişləyir. Deyir, ay dadi-bidad, hə-min söhbəti kürəkənim eşidibmiş. Daha haraya çatacaq, qay-nanası səhvini anlayıb peşimanlayır.

KARIN KÖNLÜNDƏKİ

Bir evdə üç kar varmış. Bunların biri qarı imiş ki, onun da dişi yox imiş. Gün uzununu fikir eləyirmiş ki, allah, nə ola, xəşil çalalar, bir qab da mənə verələr, heç olmasa bu qoca vaxtımda bir kərə qarnımı doyurda biləm. Day yorulmuşam quru çö-rəyi suda isladıb yeməkdən.

O biri kar evin gəlini imiş. Onun tumanı yırtıqmış. Tu-manlıqdan ötrü ərinə söz deməkdən dili qabar olubmuş.

Üçüncü kar evin qızı imiş. Onun könlündən ərə getmək keçirmiş.

Evin kişisi cütcü imiş. Gəlini səsləyib deyir:

- Arvad, gavayını ver, gün batmamış gedim bir az yer sü-rüm.

Gəlin elə başa düşür ki, əri ona tumanlıq almaq istəyir.

Deyir:

- Nə bilim e, a kişi, hansı parçadan alırsan al, təki tumanlıq olsun.

Bu yandan qız gəlib söhbət üstünə çıxır. Soruşur ki, atam nə deyir? Gəlin cavab verir ki, bəs bazara gedir, deyir, sənə hansı parçadan tumanlıq alım.

Qız elə bilir ki, onu ərə vermək istəyirlər. Atası onun razı olub-olmadığını soruşur. Qayıdır ki:

- Atam bilər, sən bilərsən, kimə verirsiniz, verin.

Bu heyndə qarı özünü yetirib soruşur:

- Ağzınız tərənir, nə danışırırsınız?

Gəlin qarını da “başə salır” ki, əri bazara gedir, ona tumanlıq almaq istəyir.

Qarı yemir-ıçmır deyir:

- Çalırırsınız çalın da, mənə də bir qaşığı verərsiniz.

Sən demə, qarı elə başə düşürmüş ki, xəşil çalmaq istəyirlər. Burda deyiblər ki, “karın könlündəki”.

HAMISI SÜDDƏN ƏMƏLƏ GƏLİR

Bir dağlı həmişə dostuna deyirmiş:

- Bir yığış bizə gəl, yaxşı südümüz, qatığımız, pendirimiz, yağımız var. Yeyib-ıçib istirahət edərsən.

Dostu onun sözünü yerə salmır. Dağlıya qonaq gedir. Dağlı dostunun qabağına süd qoyur. Oturub çörək yeyirlər. Şam vaxtı qonaq yenə südlə çörək yeməli olur. Bir gün, iki gün keçir, qonaq görür ki, yediyi elə süddü. Üzünü dostuna tutub deyir:

- Qardaş, sən mənə deyirdin, evimizdə qatığımız, pendirimiz, yağımız var. Bizimsə yediyimiz süddü. Bəs qalan ağaranın hanı?

Dağlı deyir:

- Qanını qaraltma, hamısı süddən əməli gəlir, mən də sənə hər gün süd verirəm.

ALLAH TAQQA-TUQQU EŞİTMİR?

Bir şah vəzirlə səfərə çıxmışdı. Yol qırağında oturmuş korla rastlaşdılar. Şahın kora yazıqlığı gəldi. Üzünü vəzirə tutub dedi:

- Heybədəki yeməli şeylərdən kora ver.

Vəzir ovcunu girdəkanla doldurub koru qabağına tökdü. Kor girdəkanın taqqıltısını eşidib hamısını ələyinə yığdı.

Şahla vəzir yollarına davam elədilər. Yolda vəzir şahdan soruşdu:

- Şah sağ olsun, sən koru gərdikana qonaq elədin, o isə heç olmasa “Allah var eləsin” demədi. Görəsən nə üçün?

Şah bunun səbəbini öyrənmək üçün koru yanına qayıtdı.

- Biz sənə girdəkan verdik, sən niyə heç olmasa “Allah var eləsin” demədin?

Kor dedi:

- Rəhmətliyin oğlu, girdəkan yerə töküləndə bir səs saldı gəl görəsən. Yəni deyirsən Allah o boyda taqqə-tuqqu eşitmədi?

BİRİ MƏN

Bir çoban gecələmək üçün rastına çıxan ilk evdə qonaq qalır. Evdə bir kişiylə bir arvad yaşayırmış. Onlar qonağa necə lazımdı, elə də hörmət edirlər. Yatmaq vaxtı gələndə qapı döyülür. Ev yiyəsi qapını açır. İçəri girən adam özünü təqdim edir:

- Mən Əzrayılam. Allahın əmrini yerinə yetirməyə gəlmişəm. Bu gün bu evdən iki meyid çıxmalıdı.

Ev yiyəsi də, arvadı da qonağın üzünə baxırlar. Çoban deyir:

- Hə, mənə niyə baxırsınız? Tutaq ki, biri mən. Bəs sonra?

Bu səfər ərlə arvad bir-birinin üzünə baxırlar.

MƏN GEDİRƏM, ONLAR QALIR

Bir şah çox zülümkar imiş. Məğribdən məşriqəcən yer kürəsinin iddiasını eləyirmiş. Vaxt gəlir, zəmanə şahı əyir. Can

verirmiş. Vəziri çağırıb deyir:

- Mənim xəzinəmdəki qızılların hamısını gətir.

Vəzir əmr edir, qızılları gətirirlər. Şah qızılı ovuclayıb gözünə tökür. Sonra ağlayır.

Vəzir ondan soruşur:

- Şah sağ olsun, niyə belə edirsən?

Şah deyir:

- Mən bunlara görə dünyanın yarısını qırmışam, adamların var-yoxunu əlindən almışam. Ağlayıram ki, mən gedirəm, onlar qalır.

QONAĞI GETMİŞ BƏY

Biri qonaq gəlir. İki gün ona yaxşı baxırlar. Sonra qabağına şor-çörək qoyurlar. Qonaq deyir, sabah gedəcəyəm. Çıxıb qabağına pərdə çəkilməmiş yükün üstündə gizlənir. Ev yiyəsi görür qonaq gedib, arvadına deyir ki, plov bişir. Yeyəndə soruşur:

- Arvad, mən kimə oxşayıram?

Arvadı deyir:

- Qonağı getmiş bəyə.

Sonra arvad ərindən soruşur:

- Bəs mən kimə oxşayıram?

Əri deyir:

- Qonağı getmiş xanıma.

Qonaq fürsəti əldən vermir, başını pərdənin arxasından çıxarıb deyir:

- Görəsən, mən kimə oxşayıram?

Ev yiyəsi deyir:

- Sən Allahın gözəgörünməz bəlasına.

PİŞİYİN AĞZI ƏTƏ ÇATMADI

Vəzirin arvadına padşahın gözü düşür. Vəziri uzaq yerə səfərə göndərüb onun arvadının yanına gedir. Arvad onu ba-

şından edir. Vəzir səfərdən qayıdıb gəlir. Padşah vəziri qəmgin görüb, bunun səbəbini soruşur. Vəzir deyir:

- Səfərə getməmişdən ət alıb taxçaya qoymuşdum, qayıdıb gördüm onu pişik aparıb.

Padşah deyir:

- Vəzir, pişiyin ağzı ətə çatmadı.

Vəzir başa düşür ki, arvadı onun namusunu qoruya bilib.

TAXTA QAŞIQ SINDIRAN

Allahqulu qonşu kənddən qız istəyir. Qızın atası onu qonaq çağırır. Ortalığa yemək gəlir. Kişi kürəkəninin ağlını yoxlamaq üçün süfrədəki taxta qaşıqlardan birini götürüb deyir:

- Bizim kənddə bu qaşığı sindiran tapılmadı. Görünür, çox möhkəm qaşıqdı.

Allahqulu daşın kimin bostanına atıldığını başa düşür. Amma hələ “gücünü” göstərməyə tələsmir. Qız atası bayaqkı sözü bir də təkrar edir. Allahqulu də bayaq taxta qaşığı götürüb dayayırdı. Elə bir dəfə güc eləyən kimi qaşığı çilik-çilik olur.

Qızın atası arvadını səsləyib deyir:

- Arvad, kürəkənin taxta qaşığı sindiran çıxdı. Dur, onu yola sal, bir də ayağı buralara dəyməsin.

Allahqulunu həyətdən qovurlar. Adını da “taxta qaşığı sindiran” qoyurlar.

SƏN NOXTASIZ DA GEDİRSƏN

Şeytan bir nəfəri noxtalayıb aparırdı. Bir başqası da onun yanınca düşüb gedirdi. O, şeytana dedi:

- Məni də noxtala.

Şeytan dedi:

- Sən elə noxtasız da gedirsən.

İMAMVERDİNİN PARAXODU

İmamverdinin paraxodu Lənkəran limanına Bakıdan yük daşıyırdı. Köhnə olduğu üçün ləng hərəkət edirdi. Həm də tüstüsü aləmi başına götürürdü. Paraxod ötüb gedəndən sonra xeyli müddət onun tüstüsü dənizin üstündə çardağ qururdu. Tüstü buludu dənizin içərilərinə doğru gedirdi. Sonralar uzun-uzadı danışan adama “İmamverdinin paraxodu kimi nə tüstülədirsən?” deyərdilər. Bu ifadə indi də işlədilir.

YİYƏSİZ DƏRƏDƏ

Bir tülkü dərədə uzanıb özünü günə verirmiş. Xoşhallanıb öz-özünə deyir:

- Allahın altında qarnıma bir ağac vuran olaydı.

Bu heynidə dərənin yanından keçən çoban tülkünü görür. Dəyənəyini tarazlayıb haxbadan tülkünün qarnına vurur. Tülkü çobanın əlindən birtəhər qurtarıb qaçır. Çobanın dalınca gəlmədiyini yəqin edəndən sonra dayanıb tövşüyə-tövşüyə gileylənir:

- Pah atonnan, yiyəsiz dərədə də söz danışmaq mümkün deyil.

ŞƏRBƏT MƏNƏM, TƏRPƏTMƏNƏM

El yaylağa köçürmüş. Yol boyu otlaya-otlaya gedən qoyunlar doymuş, duruxmuş, yatmışdı. Bu vaxt pristavın mindiyi fayton yaylaq yolu ilə gedirmiş. Sürünün yolun üstündə yatdığını gören faytonçu faytonu saxlayır. Əmr edir ki, sürünü yoldan çıxarsınlar. Çobanların heç biri faytonçunun sözünə qulaq asmır. Pristav hirsələnib ayağa qalxıb soruşur: “Sürü kimindir?”. Deyirlər, Şərbətin. Biz onun bir quzusunu da diksindirə bilmərik. Pristav soruşur: “Şərbət kimdir?”. Şərbət də qəzəbnak pristavın qabağına çıxır. Deyir: “Şərbət mənəm, tərpətmənəm!”. Pristav naqana əl atanda çobanlar hücum edib onu tərksilah edir, özünə də beş-altı çəkirlər. Elə o vaxtdan Alarda bir zərb-məsəl işlənir: “Şərbət mənəm, tərpətmənəm!”.

BAYATILAR

1. Sənə qurban, ay çoban,
Qanı qanımdan olan.
Uzaq yoldan gəlmişəm,
Çörəyim düşüb yavan.

Sənə qurban, ay aşiq,
Qanım qannan bulaşıq.
Subay bir adamam,
Nə qabım var, nə qaşıq.

Ay para şüşə, oğlan,
Sivrişə düşə, oğlan,
Söylə, nə tez allandın
Bir qızıl dişə, oğlan.

Ağacda halağayı,
Yuvada torağayı.
Gedirsən uzaq yerə,
Al mənə kələğayı.

Ağac başında qora,
Bilmədim, düşdüm tora.
Yarı məndən eləyən
İmansız getsin gora.

Su üzündə fay gəzər,
Fay dolanar, fay gəzər.
Oğlan qızın eşqindən
Ciblərində pay gəzər.

Sandıq üstə məfərə,
Gedin deyın Qəfərə.

Mənim yarım uşaqdır,
Yollamasın səfərə.

Həyatımız pıtıraq,
Xalça sərib oturaq.
Yarın naməsi gəldi,
Rahat olub oturaq.

2. Mən aşiq bu damaqda,
Bu kefdə, bu damaqda.
Bir gəlinə tuş oldum,
Qız olmaz bu damaqda.

Təkələrin bəyindən,
Qorxmaram köpəyindən.
Açaydım yar yaxasın,
Öpəydim göbəyindən.

Gülün səpməyə durar,
Yarın öpməyə durar.
Sinə sinəyə yatsa,
Göbək göbəyə durar.

Quş olub uça biləm,
Pis gözdən qaça biləm.
Yarla xəlvətə düşəm,
Yaxasın açə biləm.

Mən aşiq çəmən yerdə,
Gül bitər çəmən yerdə.
Yüz min laçın dövr elər
Bir sona çimən yerdə.

Mən aşiq, ya dəli,
Ya divanə, ya dəli.

Özümü öldürərəm,
Yara dəysə yad əli.

Göz üstə yox ay yeri,
Yar deyir, yoxa yeri.
Əl atdım belin tutam,
Toxundu yuxa yeri.

Mən aşiq oyan, yar,
Bağrıma qan qoyan yar.
Gözün yollarda qalsın,
Gözüm yolda qoyan yar.

Gəlirsən yolda durma,
Sağda dur, solda durma.
Kəsərəm, kiprik, səni,
Qaş-gözə dalda durma.

Araqçının istiotu
Dur gəl yanımda otu.
Öpüş də sənə qurban,
Çimdikləmə, dinc otu.

Mən aşiq, qış durmaz,
Yaz dolanar, qış durmaz.
Kim qoşa olsa yarıyla,
Yüz and içsə, dinc durmaz.

Ay qız, bizə gələrsən,
Dərdi-sərin bilərsən.
Sənə bir söz deyərəm,
Şad olarsan, gülərsən.

3. Gəmi gəlir Talışdan,
Yükün vurub narıncdan.

Öləydim qurtaraydım
Bir belə sifarişdən.

Qızıl üzük füzə,
Gedin deyın xoruza.
Bu gecə banlamasın,
Yarım gələcək bizə.

Ağac başında gilas,
Dərdim, azaldı bir az.
Gecə gəlim yanına,
Gündüz edim sənə naz.

Ağac başında qarmaq,
Arası barmaq-barmaq.
Sənin kimi fərsizin
Qaydasıdı yalvarmaq.

Evə girmə damcıdı,
Köynəyin narıncıdı.
Oğlan qızın dərdindən
Ölməyib zarıncıdı.

4. Sevgilimsən, canımsan,
Damarımda qanımsan.
Ürək sənin, can sənin,
Sən mənim sultanımsan.

Özümdən aldın məni,
Dərd-qəmə saldın məni.
Bir əfi ilan oldun,
Nə dedim, çaldın məni.

Əlimiz ələ bənddi,
Gümüşü telə bənddi.

Yarım küsüb barışmır,
Bir şirin dilə bənddi.

İzinə iz qoyum mən,
Dalınca göz qoyum mən.
Ölsəm, qiyamət günü
Üzünə üz qoyum mən.

Xəstəyəm, hallıyam mən,
Fikir-xəyallıyam mən.
Əcəl, imkan ver yara
Sifariş yollayam mən.

Nimçədə üzüm gələ,
Yeməyə üzüm gələ.
Yarımı soraqlayam,
Əlimi üzüm, gələ.

Sevgilimsən, yarımсан,
Dövlətimсэн, varımсан.
Mən sənə baş tacıyam,
Sən mənim vüqarımsan.

Qaş-gözünü süzmüsən,
Ürəyimi üzmüsən.
Nə dedim ki, incidin,
Dodağını büzmüsən?

5. Mən aşiq qəməsinə,
Yarımın qəməsinə.
Əl atdım yaxasına,
Toxundum məməsinə.

Bağda belə bar olmaz,
Heyva olmaz, nar olmaz.

Düymənin nə günahı,
Yaxa belə dar olmaz.

Ağac başın əyəndə,
Yarım gəl, gəl deyəndə.
Qiyamət onda qopar
Kürək yerə dəyəndə.

Əlim ələ dəyəndə,
İncə belə dəyəndə.
Biş olaram, ay qız,
Dodaq telə dəyəndə.

6. Gəlinə bax, gəlinə,
Əlin vurub belinə.
Fələk bir iş işlədi,
Gəlin getdi elinə.

Çöl yerdə qala salım,
Başıma bəla salım.
Axşamlar qonağım ol,
Sübh çağı yola salım.

Burdan bir atlı getdi,
Atın nallatdı getdi.
Xəstəyə bel bağlama,
Bizi aldatdı getdi.

Əzizim ləngərisən,
Sinnisən, ləngərisən.
Durum dolanım başına,
İgidlik səngərisən.

Əzizim bağa gəlləm,
Bağçaya, bağa gəlləm.

Yeddi dağı aşaram,
Yara sadağa gəlləm.

Əziziyəm o balıq,
Suda oynar o balıq.
Dünyada yaxşı şeydir:
Ellik, günlük, obalıq.

Gözüm dollar baxmaqdan,
Sağa-sola baxmaqdan.
Nə sən yoldan əskik ol,
Nə mən yola baxmaqdan.

Əzizim boy verəsən,
Boylayıb boy verəsən.
Çıxıb səni çağıram,
Səsimə hay verəsən.

Əziziyəm geri qal,
Doldurubsan, geri qal.
Canı canla dəyişək,
Mən ölüm, sən diri qal.

Köynəyin iki yaxa,
Geyibsən iki yaxa.
Baş qoyum dizin üstə,
Can verim baxa-baxa.

7. Sözü dedin söz olsun,
Əyri deyil, düz olsun.
Qız sevirsen adın də,
Anan ondan göz olsun.

Alışmısan, tezdi bu,
Eşq, məhəbbət - sözdü bu?

Yandın, barı desinlər,
Kül deyil bu, közdü bu.

Əzizim ürək yandı,
Ürəyi kövrək yandı.
Eşqindən od tutmuşam,
Əynimdə köynək yandı.

Əziziyəm yan könül,
Dərd əlindən yan könül.
Bivəfaya sirr açdım,
Olmadı həyan, könül.

Əziziyəm gündüzə,
Gecə dönüb gündüzə.
Yurduma bahar gəlir,
Yayılbıdır gün düzə.

Gözəl üzə vurğunam,
Şirin sözə vurğunam.
Qara qaşlar altında
Bir cüt gözə vurğunam.

Gözəlsən, sözüm yoxdur,
Bu eşqə dözüüm yoxdur.
Səni elə sevmişəm,
Özgədə gözüm yoxdur.

8. Əzizim elin vardır,
Elində gülün vardır.
İlk sözün “ana” oldu,
Nə gözəl dilin vardır.

Gedəsiyəm, gedəsi,
Bu dağların gədəsi.

Sizdən bir qız istədim,
Söylə kimdi dədəsi?

İncəçayı keçmişəm,
Bol suyundan içmişəm.
Bu kəndin qızlarından
Bircəsini seçmişəm.

Üç bacıdı, üç bacı,
Üçü də dildən acı.
İkisi bacım olsun,
Biri başımın tacı.

Əzizim sözün deyər,
Sözünün düzün deyər.
Dil deyə bilməyəni
Gözünə gözüm deyər.

Gözəl, üzün gözəldi,
Şirin sözün gözəldi.
Qəlbimi oda salan
Qara gözün gözəldi.

Kəndarası yol olsun,
Gedişi sağ-sol olsun.
Yaz əkdik, payız biçək,
Taxılıımız bol olsun.

9. Yük altdan zəli çıxdı,
Zəlinin dili çıxdı.
Bacın ölsün, ay qardaş,
Arvadın dəli çıxdı.

Ağzımı aç bilməm,
Dostumu seç bilməm.

Dalımda qəm şələsi,
Altından qaça bilməm.

Mən aşiq göz dərmanı,
Kababa köz dərmanı.
Biləm gəldiyin yolu,
Götürəm göz dərmanı.

Əziziyəm, yatmaram,
Yaram ağır, yatmaram.
Mən özüm yaralıyam,
Yaralı oyatmaram.

Əmim oğlu, lalasan,
Mənə yaylıq alasan.
Mənə yaylıq almasan,
Göz dustağı olasan.

Bağça barsızdı, neynim,
Heyva, narsızdı, neynim.
Ürəyim geyib qaranı,
Dilim arsızdı, neynim.

Su gəldi yarpızlığa,
Töküldü qarpızlığa.
Dərd mənə güc gələndə
Qurşandım arsızlığa.

Mən aşiq, birbəbir,
Qar yağır birbəbir.
Yarımın dedikləri
Yada düşür birbəbir.

Ağlaram ağlar kimi,
Dərdim var dağlar kimi.

Xəzəl olub tökülləm,
Viranə bağlar kimi.

10. Aşiqəm yansana,
Dursana, dayansana.
Mən yandım sənün üçün,
Oğlan, sən də yansana.

Yanağın közdü sənün,
Kipriyin bizdi sənün.
Ev yıxan baxışların
Canımı üzdü sənün.

Əlində əli yanar,
Ağzında dili yanar.
Eşq oduna qalanar,
Məcnun tək dəli yanar.

Ürəyimdə sözüm var,
Buxağında gözüm var.
Səndən əl götürmərim,
Mənim belə üzüm var.

Əziziyəm, and ola,
Vəfa ola, and ola.
Bir gün qayıdıb gələm,
Gözlərin yalan dola.

Yar yarı darda qoymaz,
Gözün yollarda qoymaz.
Səni könlüm arzular,
Çox intizarda qoymaz.

11. Mən aşiq adı Qardaş,
Bilmədin dadı, qardaş.
Çox gözlərəm gəlməsən,
Tutaram yadı, qardaş.

Mən aşiqəm bu dərddə,
Bu hicrana, bu dərddə.
Məni ki yalqız qoydun,
Necə dözümlü bu dərddə?

Mən aşiq gün batanda,
Ay doğar gün batanda.
Gündüz dedim gəlmədin,
Barı gəl günbatanda.

Qardaşım kəndə çatıb,
Gedib dükanda yatıb.
Cibi dolu nar ilə,
Hər qıza bir nar atıb.

Qardaşın ağ yaylığı,
Ucları zər yaylığı.
Gecə-gündüz dilərəm
Qardaşa can sağlığı.

12. Qarabağdı vətənimiz,
Gözü yoldan ötənimiz.
Əl-ələ verdi getdi
Dili söz tutanımız.

Mən aşiq yaza bənzər,
Boyun şahbaza bənzər.
Atlanıb bir də gəlsən
Qış günüm yaza bənzər.

Gedən dala baxmasın,
Sağa-sola baxmasın.
Gediş-gəliş kəsildi,
Daha yola baxmasın.

13. Ağacda xəzələ bax,
Dibində gözələ bax.
Öz yarın burda qoyub,
Özgəynən gəzənə bax.

Ay doğub iyirmisi,
Ağ üzün dəyirmisi.
Qurban olsun yarım
Qızların iyirmisi.

Göydə ulduz oynayır,
Gözüm yardan doymayır.
İstəyirəm qız alam,
Qonşu qızlar qoymayır.

Qara atın nalıyam,
Üstə ipək şalıyam.
Əzizim, zəhmət çəkmə,
Mən özgənin malıyam.

Ay doğdu bircə barmaq,
Sınamə keçdi qarmaq.
Eləsinə gedərəm
Ona qalar yalvarmaq.

Qızdırma tutdu məni,
Tutdu qurutdu məni.
Mənim istəkli yarım
Nə tez unutdu məni.

Gedirdim Kür yaxası,
Döşü mərmər çuxası.
Nişanlı qızlar gördüm,
Gözü həsrət yuvası.

Məktubu yazdım, oxu,
İpəkdən dəsmal toxu.
Mən yazdığım sözləri
Fikirləş, ağla, oxu.

Gülü güllü alaram,
Alıb yerə salaram.
Aparıb verən olsa,
Sənə məktub yollaram.

14. Bu dağda qaldım ancaq,
Başımda sarı sancaq.
Nə qız oldum, nə gəlin,
Odlara yandım ancaq.

Tayada bəlim yandı,
Əl atdım əlim yandı.
“Bala, bala” deməkdən
Ağzımda dilim yandı.

Bu yolu yol salaydım,
Karvanı bol salaydım.
Nə ola sən gələydin,
Boynuna qol salaydım.

Əziziyəm, alçalar,
Yaşıl çalar, al çalar.
Dost görsə məni ağlar,
Düşmən görsə əl çalar.

Su gəlir lil gətirir,
Bir dəstə gül gətirir.
Qardaşın toy paltarın,
Bu gələn el gətirir.

Miz üstəki vaz nədir?
İçində kağız nədir?
Əgər məni sevirsən
Yanıdakı qız nədir?

15. Ağac atdım ağaca,
Ağac düşə yamaca.
Qardaşım bir qız sevir,
Qası, gözü balaca.

Sərinci düz qoysana,
Bu yana üz qoysana.
Məni sənə verməzlər
Dilini dinc qoysana.

Arxalığın süsəni,
Oğlan, sevirəm səni.
Bir kərə dindirməzmi,
Məgər sevən sevəni?

Arxalığın til-tili,
Boyun buğda sünbülü.
Mən bir oğlan sevmişəm,
Bağca-bağlar bülbülü.

Mixək eşdim daş üstə,
Qələm oynar qaş üstə.
Yardan mənə bir xəbər,
Muştuluğum baş üstə.

Yanan ıraq olaydım,
Yoldan iraq olaydım.
Yarım biçin biəndə
Soyuq bulaq olaydım.

Mən aşıqəm, bir ata,
Bir oğuldur, bir ata.
Malımı qurban dedim,
Yeyin gedən bir ata.

16. Bir qonşum var deyingən,
Çölə çıxmaz öyündən.
Yanında durmaq olmur
Sarımsağın iyindən.

“Dərisini” soyarlar,
Badımcana qoyarlar.
Sarımsağın iyindən
Heç yeməmiş doyarlar.

17. Ay Əlhəsən, Əlhəsən,
Ömür vermə yelə sən.
Hər işdə səbirli ol,
Peşman olar tələsən.

Hürküsən, a hürküsən,
Geyinmisən kürkü sən.
Öz evində aslansan,
Özgə yerdə tülküsən.

Göy bulud, Şirvan ayaz,
Yenə gəlib Şirvana yaz.
Həyatın qəmli keçsə,
Dərdini Şirvana yaz.

18. Mən aşıqəm quş qardaş,
Qanadı gümüş qardaş.
Könlüm səni arzular
Cilov döndər, düş qardaş.

Qardaş mənim gülümdü,
Gülümdü, bülbülümdü.
Ölsə bacılar ölsün,
Qardaş ölmək zülümdü.

Mən aşıq qarğa verər,
Qarıldar qarğa verər.
Uzaq yerin xəbərini
Bir atı yorğa verər.

Mən aşıq şəhdən alım,
Yağışdan, şəhdən alım.
Biləm haradan gəlırsən,
İysüvü mehdən alım.

Başın ağrır ağrıdan,
Ağrısı var Ağrıdan.
Gəl baş qoy dizim üstə,
Xilas olum ağrıdan.

Mən aşıq Gilana mən,
Görənə, bilənə mən.
Axtarım tapım səni,
Dilənə-dilənə mən.

Dəyirmanə dən doldu,
Ora gedən bənd oldu.
Yollarına baxmaqdan,
Gözlərimə qan doldu.

Dağların sarı gülü,
Ağ gülü, sarı gülü.
Həyatda ömür sürdüm,
Görmədim Tarı günü.

Mən aşiq kaman çalar,
Kamanı yaman çalar.
Kaş ki, anam oleydi,
Laylayım anam çalar.

Aşiq yol yarısında,
Köynək qol qarasında.
Fələk, sənə neylədim,
Qoydun yol yarısında?!

Mən aşiqəm atdılar,
Atların oynatdılar.
Özüm gedə bilmədim,
Kəmənd atıb tutdular.

Aşiq uca saldılar,
Ucadan uca saldılar.
Ölümə can verməzdim,
Məni gücə saldılar.

Başı bəlalı Ceyran,
Ürəyi yaralı Ceyran.
Fələyin cəfasından
Günü qaralı Ceyran.

Mən aşiq bistisi var,
Tutubdur, bistisi var.
Gəl mənə dəymə, fələk,
Dərdimin tüstüsü var.

Çadırı yel aparsın,
Bağı-bəndin qoparsın.
Ölmüvə razı deyiləm,
Şahlar dustaq aparsın.

Göydən gedən quş olar,
Qanadları tuş olar.
Aləmə yağış yağsa,
Mənə yağan daş olar.

Köynəyin kətan sarı,
Geyibsən kətan sarı.
İki ili başa vur,
Qayıt gəl Vətən sarı.

Gözüm dolar baxmaqdan,
Sağa-sola baxmaqdan.
Nə sən yoldan əskik ol,
Nə mən yola baxmaqdan.

Əzizim boy verəsən,
Boylayıb boy verəsən,
Çıxıb səni çağıram,
Səsimə hay verəsən.

AĞILAR

1. Bostan əkdim xiyarsız,
Gülün dərməmə yarsız.
Yatdım yuxumda gördüm,
Oyandım ixtiyarsız.

Qaşların qibləgahdı,
Üzün əysən günahdı.
Üstünə isti çöksə,
O da mən çəkən ahdı.

Gülü sancdım divara,
Bülbül onu suvara.
Qışı səndə qışladım,
Yazı düşdüm avara.

Kəbədə daş qoydular,
Üstünə baş qoydular.
Gözümdən çıxan qandı,
Adını yaş qoydular.

Oturmuşdum dalanda,
Dalan kölgə salanda.
Apardılar yarımı
Plov dəmin alanda.

Köynəyin iki yaxa,
Geyibsən iki yaxa.
Baş qoyum dizin üstə,
Can verim baxa-baxa.

Əziziyəm, geri qal,
Doldurubsan geri qal.

Canı canla dəyişək,
Mən ölüm, sən diri qal.

2. Mən aşiq, Laçın ağlar,
Başda göyərçin ağlar.
Sən yadıma düşəndə
Başımda saçım ağlar.

Mən aşiq Ərzuruma,
Qar yağa Ərzuruma.
Dəvəsi ölmüş sarvanam,
Dözərəm hər zülümə.

Maralım azmış imiş,
Yorulub azmış imiş.
Bizə yazı yazan kəs
Nə qara yazmış imiş.

Lənkəran bazar imiş,
Oxuyan yazar imiş.
Sənin canına dəyən
Nə yaman azar imiş.

Şəkilə bax, şəkilə,
Şəkil göydə çəkilə.
Qiyamət onda qopar
İyin evdən çəkilə.

Köynəyi tikən hanı?
Yaxasın bükən hanı?
Mən sizdən xəbər alım,
Bu evi tikən hanı?

Anası ölən neylər?
Yarar bağrını teylər.

Gəzər cümlə cahanı,
Əlinə düşməz, neylər?

Qarabağda bağ olmaz,
Qara zülfün ağ olmaz.
Qardaşı ölən bacının
Ürəyində yağ olmaz.

3. Qoftalığın xaradı,
Qıraqları qaradı.
Qaldığın yer bəllidi,
Yatdığın yer haradı?

Əzizim yaş ağacı,
Kəsməzlər yaş ağacı.
Gözlərin qəbrim olsun,
Sözlərin baş ağacı.

Əzizinəm al məndən,
Yaşıl məndən, al məndən.
Nə bu dərddə şərik ol,
Nə bu dərddə al məndən.

Əzizim bular imiş,
Çaydakı sular imiş.
Əzrayıl yalan oldu,
Can alan bular imiş.

Əziziyəm uymadım,
Baş yastığa qoymadım.
Sən məndən doysan da,
Mən səndən doymadım.

Əzizinəm, uçdum gəl,
Dost bağına düşdüm gəl.

Yaxşı günün aşnası,
Yaman hala düşdüm gəl.

Torun dağda qur, ovçu,
Ovun keçir vur, ovçu.
Nə yatmısan bərədə,
Maral keçir, dur, ovçu.

Kəklik daşa dağıldı,
Səkdi, daşa dağıldı.
Ovçu balasın vurdu,
Qanı daşa dağıldı.

Ovçu, maralı qoyma,
Qanı qaralı qoyma.
Vurmusan inildəyir,
Barı yaralı qoyma.

Ovçu haralar gəzər,
Durar bərələr gəzər.
Ovçunun işinə bax,
Ovun yaralar gəzər.

Ovçuya kaman gərək,
Ovundan uman gərək.
Ana-bala bilməyən
Ovçudan aman gərək.

Əzizim, vuran ovçu,
Tələsin quran ovçu.
Fələk tələsindəsen,
Bixəbər duran ovçu.

Əzizim, ov dərədən,
Ovunu qov dərədən.

Ovçu naşı olmasa
Keçirməz ov bərədən.

Yoxdan var uman aldı,
Bəlkə var güman aldı.
Bəxtikəm ova çıxdı,
Dağları duman aldı.

Qəribəm üzə ceyran,
Sürmə çək gözə ceyran.
Səyyadın köçü gedir,
Tökülüb düzə ceyran.

El-obadan aralı,
Dağda vurdum maralı.
Mən ki ova getmişdim,
Özüm gəldim yaralı.

Quşlar qanad üstədi,
Sənnən nicat istədi.
Əlin qurusun, ovçu,
Vurma murad üstədi.

Gün çəkilib batanda,
Gündüzə şər qatanda.
Ovçu, əlin qurusun,
Marala ox atanda.

Ahu dağda xoş mələr,
Xoş inildər, xoş mələr.
Ovçu onu yaralar,
Dərə ağlar, daş mələr.

Əziziyəm, ov qanlı,
Vurulubdu ov qanlı.

Kəkliyi qan apardı,
Ovçu qanlı, ov qanlı?

Maral durduğu yerdə,
Boynun burduğu yerdə.
Ovçunun qolu düşsün,
Onu vurduğu yerdə.

Mən aşiq, sayad əli,
Ov ovlar sayad əli.
Sərt yerin tərlandıyam,
Döyməmiş sayad əli.

Mən aşiqəm, qaz gələr,
Ördək gələr, qaz gələr.
Ovçular ova çıxsə,
Belə tərlandı az gələr.

Ovçu ovun qovladı,
Bərə üstə ovladı.
Ceyran könül verməzdi,
Yəqin onu tovladı.

Ceyranlar düzdə qalır,
Qışı da düzdə qalır.
Mahir ovçu ovlaqda
Nişanı gözdən alır.

Obanın yanı, yanı,
Tey ovdu yanı, yanı.
Bu necə heyvandı
Kəsilmir qanı, qanı.

Əzizim, dağdağanı,
Dərmişəm dağdağanı.
Ovçu vurub balasın,
Göl olub dağda qanı.

SİNƏDAN VƏ BAŞDAŞI AĞILARI
(epitafiyalar)

ƏLLİEV QƏBİRİSTANLIĞI

1. Əsmə külək,
Günəş dayan.
Qoy ağlayım,
Doyunca mən.
Dost-qardaşdan,
Ayrı düşmüş,
Cavan getmiş
Ömür üçün

2. Ən böyük dəhşətdir,
Ən böyük zülüm.
Gəncliyə qəsd edən,
Hər vaxtsız ölüm.

3. Nəsibin Qurandır,
Məkanın cənnət.
Gündə məzarına
Deyək min rəhmət.

4. Baxtımın gəmisi toxundu daşa,
Bu gənclik ömrümü vurmamış başa.
Qönçə güllər kimi açılan zaman,
Taleyim gülmədi, dedi az yaşa.

5. El-oba içində xətrimiz idin,
Ətirli güllərdən ətrimiz idin.
Atasız illərdə çətrimiz idin,
Şirin gülüşlərin dənizi ana,
Əziz anaların əzizi ana.

6. Yol edib qəbrimin üstə gələnələr,
Cavanlıq qədrini yaxşı bilənlər.
Mənimlə sağlığında deyib-gülənlər,
Söykənib başdaşıma baxıb ağlasınlar.

7. Çox gözdüm axtardım bütün dünyanı,
Tapılmadı dərdimə əlac mənim.
İki balam qaldı məndən
Qardaşlarıma yadigar.
Yox imiş, dostlar,
Bu dünyaya etibar.

8. Sağlığında arxa idin, qardaş, bizə,
İndi isə təsəllidir bu daş bizə.
Toy-bayramdın, sevinc idin hamımıza,
Bu gün matəm, qüssə olub sirdaş bizə.

9. Başdaşında:
Əzizimiz,
Bahar bilmərik sənsiz.
Gül-çiçək dərmərik sənsiz.
Hardan ağlar səs gəlsə,
Bil o da bizim sənsiz.

Sinədanda:
Zəhmət çəkib qəbrim üstə gələnələr,
Cavanlıq qədrini yaxşı bilənlər.
Sağlığında mənimlə deyib-gülənlər,
Sökülmüş qəlbimə baxıb ağlasın.

Qısaca yazılsın məzar daşıma
Bu dünyada nələr gəldi başıma.
Gələn baxsın başdaşımda yaşım,
Bu cavan şəklimə baxıb ağlasın.

10. Çiçəklər hala gəldi,
Arılar bala gəldi.
Nə günah eylədim ki,
Başıma bəla gəldi?

11. Mən öldüm, anam qaldı,
Oduma yanan qaldı.
Nə dünyadan kam aldım,
Nə bir nişanəm qaldı.

12. Bəxtimə qəfildən əsdi bir külək,
Yarıda söndürdü yanan şamımı.
Qıydı gənc ömrümə bu zalım fələk,
Qoydu ürəyimdə arzu-kamımı.

13. Sinəmə yaman çəkdi
Dağ üstündən dağlar fələk.
Bu zülümə daş da dözməz,
Göydə bulud ağlar, fələk!

Ay mənim qardaşım,
ay övladlarım.
Deməyin bir zülmət
məkandayam mən.
Ölüm sevinməsin
ayırdı bizi,
Cavan qardaşımın
yanındayam mən.

14. On övlad yetirdim oldum bağbanı,
Bəhrəsin görməmiş ömrüm xar oldu.
Fəqət tez verildi haqqın fərmanı,
Bütün arzularım tarimar oldu.

Sağlığımda mənə deyib-gülənlər,
Soyuq məzarıma baxıb ağlasın.
Məni sayıb qəbrim üstə gülənlər,
Dəsmalı gözüne sıxıb ağlasın.

15. Həkimlər yığılıb başımın üstə,
Dostlarım soruşur necədir xəstə.
Döndərir başımı həkim ahəstə,
Ay oğul, gör atan nə günə düşdü.

Rahat yat, atacan, rahat yat, inan,
Unutmaq səni daim, hər zaman.
Tərbiyə etdiyin övladların da
Şərəfli edərlər səni hər zaman.

16. Əgər çatıbdırsa vaxtı ölümün,
Ona çarə etmək deyildir mümkün.
Mən də cavan idim, düşdüm bu günə -
Amansız toruna zalım ölümün.

17. Bəxtim dindirdi məni,
Göydən endirdi məni.
Bir evdə çıraqla idim,
Qəza söndürdü məni.

18. Sən gedəni, can nənə,
Yandırır bizi həsrət.
Ətrini başdaşından
Alar nəvən Ələfət.

19. Cavan ömrümü fələk aldı əlimdən,
Mənim bu dərdimi bilən ağlasın.
Muradım gözümdə, karvanım yolda,
Qəbrimin üstünə gələn ağlasın.

20. Dünyadan qəflətən üzüldü əlim,
Kimsəyə çatmadı ürək sözlərim.
Atalıq borcumu hələ verməmiş,
Məzarım üstündə balam ağladı.

21. Anamdan ayrılıb sənə qalardım,
Gah küsdürüb, gah könlümü alardın.
Qəm günümdə mənə dayaq olardın,
Kimlərə tapşırdın sən məni, ata?!

22. Doyunca gül dərmədim,
Güllərdən tağ hörmədim.
Hamıya can yandırdım,
Özüm bir gün görmədim.

23. Bir iş gördü bizlə fələk,
Uçdu bülbül, soldu gülzar.
Niyə susdun, namərd ürək,
Yerin oldu soyuq məzar.

24. Heç kim, heç kəsə fani dünyada
Mənə olan kimi zülüm olmadı.
Adətdir kül qalar ocaq yananda,
Mən elə yandım ki, külüm qalmadı.

25. Sən getdin, ay ata, sındı belimiz,
Sənə ömrümüzü verə bilmədik.
Qoydun anamızı gözləri yaşlı,
Gözünün yaşını silə bilmədik.

26. Yaman aldatdın məni,
Aldadıb atdın məni.
Mən ağlamaq bilməzdim,
Anam, ağlatdın məni.

27. Ata başa tac imiş,
Hər dərdə əlac imiş.
Övlad (nə qədər) yaşa dolsa da,
(Yenə də) ataya möhtac imiş.

28. Bu torpaq hamıdan etibarlıdır,
Tapşırın qoynunda saxlasın bizi.
Deyin əzizlərə, deyın dostlara,
Hər gəlib-gedəndə yoxlasın bizi.

29. Nə idi istəyin, nə idi arzun,
Ağladı bir gözün, güldü bir gözün.
Bu sənə taleyin, bu alın yazın,
Yoxluğuna dözmək olmur, ay ana.

30. Sinəmdə qövr edən bir nisgilim var,
Qəfil tufan qopdu, yayda yağdı qar.
İnləder, ağladar hər qış, hər bahar,
Ömrə anasızlıq yazıldı indi,
Sızılda ürəyim, sızılda indi.

31. Anam-bacım, yaxa yırtma, üz cırma,
Pərişan saçını yolası oldun.
Toyum alınmadı,
Bəylik tərifi
Anamın bala vay naləsi oldu.

32. Həsətinin təşnəsiyik,
Gözləri gıryanıq, ana.
Sənsizliyin xəstəsiyik,
Hardasan, üryanıq, ana.

33. Ana dedim, ürəyimə yanar odlar saçıldı,
Ana dedim, bir ürpəriş hasil oldu canımda.

Ana dedim, qarşımda bir gözəl səhnə açıldı,
Ana dedim, fəqət onu görməz oldum yanımda.

34. Quşum uçdu tüləkdən,
Qolum sındı biləkdən.
Mənimki belə gəldi
Çərxi dönmüş fələkdən.

YÜZEV QƏBİRİSTANLIĞI

1. Qızın darıxmışdı tək,
Ona lazımdır kömək.
Ata, tez qovuş ona,
Qızına ata gərək.

2. Baş əyin! Anadır burada yatan,
Ana məhəbbəti şirindir hər an.
Təsəlli tapıram məzar daşından...
Mehriban anaya oğlanlarından.

3. Fələyin qəhri mənə,
Gəlmədi rəhmi mənə.
Aləmə dəm şərbətin,
İçirdi zəhri mənə.

4. Səni unudan deyiləm,
Ömrümcə anaram, ata.
Ömrün qısa, taleyin kəm,
Öluncə yanaram, ata.

5. Harada olursunuzsa olun, hətta uca və möhkəm qalalar
içərisində olsanız belə, ölüm sizi haqlayacaq.

6. Qardaş, bir bahar idin ömrün əlində,
Düşərək torpağa yox oldun birdən.

Tapmaq həvəsi ilə, ey qardaş, səni
Yuyuram torpağı göz yaşımıla mən.

7. Şirin laylay çalanım,
Məni dərde salanım.
İndi darda qalanım,
Gəl başına dolanım.

Günəş balam gözlərimə nur oldu,
İlahəddin - İlahidən pay oldu.
Yadigarım hökmü-qara zər oldu,
Tale məni namərd etdi, neyləyim.

8. Bir zaman ailəmin mən də gülüstanı idim,
Bülbülü, qönçə gülü, sərvə xuramanı idim.
Fələyin gəlmədi rəhmi anamın göz yaşına,
Qoy yazılsın qara xətt ilə məzarım daşına.

9. Necə ağlamaya bilərəm ki, mən
Yarımı, yurdumu atıb gəlmişəm.
Üç balam qalıb məndən xatirə,
Ömrümü onlara verib gəlmişəm.

10. Mən getdim, anam qaldı,
.....
Nə işıqlı dünyada gəzdim,
Nə də nişanəm qaldı.

11. O ağır günümdə çatsaydı gücüm,
Ömrümü ömrünə qatardım, ata.
Bilsəydim dərmanın od içindədir,
Əllərimlə eşib tapardım, ata.

12. Dad fələk,
Bidad fələk, dad fələk.
İçirtdiyın şərbətdən
Bir özün də dad, fələk.

13. Mən toy tədarükü görər ikən zəmanədə,
Kəsdi, fələk ümid əlimi rüzgar da.
Səd heyf, öz arzum özümə qismət olmadı,
Sərf oldu məndən ötrü qaranlıq məzar da.

14. Mən aşiqəm qalmadı,
Nə qaldı, nə qalmadı.
Yetmiş il ömür sürdüm,
Bir nişanam qalmadı.

15. Ey fələk, cövründən oldu bu könül qan, neyləyim,
Taleyin hökmü məni etdi pərişan, neyləyim?
Kamiləm, dözdüm cəfaya, zillətə baş əymədim,
Axır oldu qismətim möhnəti zindan, neyləyim?

16. Zalım əcəl alıb canım apardı,
Tapmadı dərdimi bir loğman mənim.
Axtardım dünyanı, gəzdim dolandım,
Olmadı dərdimə bir dərman mənim.

17. Evsiz-obasız bilməyin məni,
Misginli Gədəbəy, elim var mənim.
Qismət belə imiş qürbətdə ölüm,
Qərrib məzarımı siz unutmayın,
Hörmətin saxlayın siz qəriblərin.

18. Gözümdə qaram vardır,
Saçımda ağım vardır.
Gəlin, qızım ölübdür,
Ciyərdə dağım vardır.

19. Ey yoldan ötənlər, ayaq saxlayın,
Sanmayın bir məzar guşəsiyəm mən.
Həyatda bar verən iki oğlumun
Torpaqda uyuyan atasıyam mən.

20. Bəxtimə qəfildən əsdi bir külək,
Yarıda söndürdü yanan şamımı.
Qıydı gənc ömrümə bu zalım fələk,
Qoydu ürəyimdə arzu-kamımı.

21. Əzizinəm, gül ağlar,
Bülbül ağlar, gül ağlar.
Ağlardım Hüseynə mən,
Məndən sonra kim ağlar.

22. Mən sənə nə dedim, sən nə eylədin,
Bu sonsuz cana qıydın, ey fələk.
Hələ arzularım başa çatmamış
Həyatımı daşa vurdun, ey fələk.

23. Axdı gözümlün yaşı qurudu,
Qırıldı qanadım, qollarım, oğul.
Gəl bir qucaqlaşaq, insafın olsun,
Gəlməsən qarğaram yolları, oğul.
Atasından.

İnsan ki var, quruca bir nəfəsdi, ay ata,
Məni qınamayın siz - nöş tələsdim, ay ata.
Anamın qoynundayam,
Axı ana hər şeydən müqəddəsdə, ay ata.

24. Qardaşım ölməyib qəlbimizdədir,
Əksi baxır, gözü gözümdədir.
Salam verən əli əlimizdədir,
Tək zalım ünvanı ayırdı bizdən.

25. İnsan nədir - Dünyanın
Beşcə günlük qonağı.
Bilin, ay ellər, məni
Öldürdü bala dağı.

Ana, ana! Səsləyib
Sənnən sonra ağlaram.
Sən ölməyibsən, ana,
Səni xatirəmizdə
Həmişə saxlaram.

26. Çəşdirmaz yolunu nə ölüm, nə qəm,
Min sevinc ödəməz bir həsrətini.
Hayıf ki, əbədi saxlamaq olmur
Səni də, ay ata, bu həyat kimi.

Hamının dərdinə, oduna yandın,
Ömrü ürəyi tək narahat atam.
Atamız, torpağa tapşırıdığ səni,
Barı bu torpaqda rahat yat, atam.

27. Nə çox yatdın, ata can,
Aç gözlərin, gör kim gəlib.
Qəm-qüссə içində qalan
Sevimli Rafiqin gəlib.

28. Ölüb getdim. Bu mən - bu sən,
Gözüm üstə yerin olur.
İtir məni, ana Vətən,
İtirilən şirin olur.

29. Atam, anam bilər mənim yaşımı,
Qohum-qardaş atdı mənim daşımı.
Aman cəllad, kəsmə mənim başımı,
Gözü yolda qalanlarım var mənim.

30. Çox təbiblər çalışdılar əlac etsinlər,
Məni bu xəstəlikdən xilas etsinlər.
Olmadı dərmanın heç bir şəfəsi,
Görünür bu imiş həyatın vəfası.

31. Bağrım oldu şan-şan, qardaş,
Aç gözlərini oyan, qardaş.
Nakam köçüb bu dünyadan
Bizi ağlar qoyan qardaş.

32. Sinəmdə yara qaldı,
Olmadı çara qaldı.
Övladlarımdan sarı
Ürəyim para qaldı.

33. Taleyə bax, qismətə bax,
Dəydi neçə yara mənə.
İlk bahardım, xəzan vurdu,
Tapılmadı çarə mənə.
Neyləmişdim, yazı yazan
Yazdı bəxti qara mənə.

34. Bu dağlardan daş düşüb,
Qələm üstə qaş düşüb.
İntizaram, qoy gedim,
Yadıma qardaş düşüb.

Mən aşiqəm bəxti kəm,
Bağbanım yox bağ tikəm.
Mən fələyə neylədim,
Fələk mənə baxdı kəm.

35. Yatıram torpaqda nəfəs-nəfəsə,
Bu gün qaşqabaqlı, dünən şən atam.

Öləndən sonra da bizə, hər kəsə
Gözəl yaşamağı öyrədən atam.

36. Mən aşiq qalasız,
Şəhər olmaz qalasız.
(Ay qohum-qardaş)
Mən getməli oldum,
Siz sağlqla qalasız.

37. Aşıqəm dilim ağlar,
Sızıldar simim ağlar.
Sən öldün, mən ağladım,
(Ay ata) mən ölsəm kimim ağlar.

38. Əcəl üstün gəldi, vermədi aman,
Heç bilmədim necə köçdüm dünyadan.
Qoydu ürəyimdə arzu-kamımı,
Gözü yaşlı etdi qardaşlarımı.

(Ey) Karvan, ayaq saxla, bir cavan gedir,
Anadan ayrılıb qəlbi qan gedir.
Bir bala əlindən əlini üzüb
Yarından doymayan o nakam gedir.

39. Bəxtim dönük çıxdı, taleyim karsız,
Dünyadan doyunca kam götürmədim.
Ay ellər, ağac da olmasın barsız,
Bir çiçək açmadım, bar yetirmədim.

40. Atanın matəmi, atanın yası
Ürəkdən asılan qəm daşımızdır.
Qəbrin üstə düşən şəh damlaları
Ata! Yağış deyil, göz yaşımızdır.

41. Çox vaxtsız, vədəsiz köçdüm dünyadan,
Ürəkdən sevdiyim el-obam qaldı.
Əziz bacılarım, qardaşım, anam,
Gözü yaşlı yarım, dörd balam qaldı.

42. Qardaş, niyə susdun, niyə lal oldun?
Canlı varlıq ikən bir xəyal oldun.
Gözümüz hər zaman hey arar səni,
“Qardaş” deyə-deyə axtarar səni.

43. Atadır həyatın neməti, varı,
Atadan dünyada əziz şey hanı?

44. Gözü yolda qalan ata,
Çiçək kimi solan ata.
Nə tez getdin əlimizdən,
Məzarı pır olan ata.

45. Keçir ömürlərin karvanı bir-bir,
Köçür bu dünyadan insanlar gedir.
Hələ arzusuna, kama yetməmiş
Həsrəti qəlbində qalanlar gedir.

46. Bu olsa da bizə çətin,
Nənə, getdin, izin qaldı.
Qəlbimizdə məhəbbətin,
Dilimizdə sözün qaldı.

47. İlahi, məhsun bir körpə tək günahsız idim, bəs niyə
ana kəlməsin deyə bilmədim? Qızlar arzu edərkən gəlin getməyi,
mənə vaxt çatmadı məzara getdim.

48. Ölmə, torpaqlara qoymaram səni,
Yerin qollarımın arasındadır.
Təbii sularla yumaram səni,
Suyun gözlərimin arasındadır.

ALICƏFƏRLİ QƏBİRİSTANLIĞI

1. Açı gözünü oyan, ata,
Bizi ağlar qoyan ata.
Kimlər olar səndən sonra
Bizə arxa, həyan, ata?

2. Peşiman-peşiman yanıram, anam,
Dərdli ürəyimi daqlaram, anam.
Bu sənsiz günümə, sənsiz ömrümə
Aqlaram, aqlaram mən yana-yana,
Səni istəyirəm, səni can anam.

3. Əzizim dilimdi bu,
Əzabdı, zülümdü bu.
Cavansan, ay ata, sən
Bəs necə ölümdü bu.

Əzizim pisdı halı,
Çəkəsən qalmaqalı.
Sənin ölümün, ey ata,
Qoyub ağlar Vüsalı.

4. Bir ürək var bu məzarda...
Qalaq-qalaq söz içində.
Gecə-gündüz qan ağlayır
Bir cüt ala göz içində,
Dörd əziz bala həsrətindən nigarandı,
Məşəl kimi alovlanır,
Dəxi sönmür köz içində
Bir ürək var bu məzarda...

5. Səni görmürəm, ay qardaş, solur sevincim,
Xəzana rast gəlmiş bir yarpaq kimi.

Görəsən varmıdır ağır bir cəza,
Sənsiz dünyada yaşamaq kimi.

6. Mən aşiqəm bir də yaz,
Al qələmi bir də yaz.
Ömür keçdi, gün keçdi,
Mübah olmaz bir də yaz.

HAYLALAR

Püstədi, ha püstədi,
Dadı damaq üstədi.
Yağdı, qatıqdı, bulamadı,
Hamısı bir salamadı.

Aşdı-daşdı düşbərə,
Hamıdan başdı düşbərə.
Hərə bir qaşığı qapıb,
Taraş-taraşdı düşbərə.

Gavalı, ha gavalı,
Yedim oldun havalı.
Qiyməti də davalı,
Ay müştəri, can müştəri,
Ötmə məndən yan müştəri.

Ucuz verirəm,
Biri bir şahı,
Aldım qoz,
Satdım qoz,
Mənə qaldı
şaxşaxı.

MAHNILAR

CAN NƏNƏ

Lənkəranın adı adnan deyilir,
Limonları iştah ilə yeyilir,
İpək malı ölkələrdə geyilir,
Aman nənə, xanım nənə, can nənə,
Nə baxırsan ala gözlü yar mənə.

Lənkərana getdim yedim badımcən,
Əlləri xınalı, qolları mərçən,
Bir kağız yazaram ollam xatircəm.
Aman nənə, xanım nənə, can nənə,
Nə baxırsan ala gözlü yar mənə.

Lənkərana dəydi yarı ayağı,
Şam yerinə yandırırılar boyağı.
At başından sən çadranı, duvağı,
Aman nənə, xanım nənə, can nənə,
Nə baxırsan ala gözlü yar mənə.

YAR SƏSİ GƏLİR

Qardaş, adına qurban,
Alma dadına qurban.
Təkcə sənə demirəm,
Yaxın yadına qurban.
Bağlama-bağlama parçası gəlir,
A Nisə, bağında yar səsi gəlir.

Gəlirsən neynim sənə,
Düşübdür meylim sənə,
Özüm özünə qurban,

Daha mən neylim sənə.
Bağlama-bağlama parçası gəlir,
A Nisə, bağında yar səsi gəlir.

Qızıl üzük laxladı,
Verdim anam saxladı.
Qurban olum anama,
Yarı qonaq saxladı.
Bağlama-bağlama parçası gəlir,
A Nisə, bağında yar səsi gəlir.

Ağac atdım ağaca,
Ağac gəldi balaca.
Qardaş bir qız sevibdi
Qası, gözü balaca.
Bağlama-bağlama parçası gəlir,
A Nisə, bağında yar səsi gəlir.

Qara atın yelini,
Sürdüm Muğam elini.
Qurban olum qardaşa,
Nə tez gətirdi gəlini.
Bağlama-bağlama parçası gəlir,
A Nisə, bağında yar səsi gəlir.

OĞLAN DUR GET (1)

Sən gəlmişdin yar görməyə,
Siyah telini hörməyə,
Arzu, sevincin bölməyə,
Oğlan dur get, sabah oldu!
Yandı bağrım, kabab oldu!
Mənim canım sənə qurban,
Sənin canın həlak oldu!

Anan, bacın şəstindədir,
Yar-yoldaşın dəstindədir.
Qara yaylıq üstündədir,
Oğlan dur get, sabah oldu!
Yandı bağrım, kabab oldu!
Mənim canım sənə qurban,
Sənin canın həlak oldu!

Sabah oldu qazlar gələr,
Tamaşana qızlar gələr,
Ürəkləri sızlar gələr,
Oğlan dur get, sabah oldu!
Yandı bağrım, kabab oldu!
Mənim canım sənə qurban,
Sənin canın həlak oldu!

Mismarçıdan aldım testi,
İlim ildən yaman keçdi,
Yazı yazan bu nə işdi?..
Oğlan dur get, sabah oldu!
Yandı bağrım, kabab oldu!
Mənim canım sənə qurban,
Sənin canın həlak oldu!

Sabah oldu atlar gələr,
Dörd bir yanın otlar gələr,
Tamaşana yadlar gələr,
Oğlan dur get, sabah oldu!
Yandı bağrım, kabab oldu!
Mənim canım sənə qurban,
Sənin canın həlak oldu!

QURBAN OLUM QARDAŞA (1)

Qırmızı şal güllüdü,
Ortası sünbüllüdü.
Qurban olum qardaşa,
Yarı şirindillidi.
Ay İsa bağından yar səsi gəlir,
Bağlama-bağlama parçası gəlir.

Qardaşım Gəncədədi,
Atları yoncadadı.
Qurban olum qardaşa,
Güzgüsü xonçadadı.
Ay İsa bağından yar səsi gəlir,
Bağlama-bağlama parçası gəlir.

Sərçələr kol üstədi,
Bülbüllər gül üstədi.
Qurban olum, qardaşa,
Gəlini yol üstədi.
Ay İsa bağından yar səsi gəlir,
Bağlama-bağlama parçası gəlir.

Qardaş mənim qardaşım,
Qardaşa qurban başım.
Qardaş evlənmək istər,
Düş qabağa yoldaşım.
Ay İsa bağından yar səsi gəlir,
Bağlama-bağlama parçası gəlir.

Bu küçə yeddi küçə,
Yeddi yol yeddi küçə.
Qardaşa toy elərəm,
Yeddi gün, yeddi gecə.

Ay İsa bağından yar səsi gəlir,
Bağlama-bağlama parçası gəlir.

BAKI, BAKI BU İMİŞ

Bakı, Bakı bu imiş,
Dörd tərəfi su imiş.
İndiki oğlanların
Vəfaları bu imiş.
Ay yenə də bayram oldu,
il təzələndi,
Dağlar lala geyindi,
qızlar bəzəndi.

Bakıda girdim bağa,
Başım dəydi yarpağa.
Açılmamış bir güləm,
Necə girim torpağa.
Ay yenə də bayram oldu,
il təzələndi,
Dağlar lala geyindi,
qızlar bəzəndi.

Bakının harasıdı,
Qolumun parasıdı.
Məni bu dərdə salan,
Öz əmim balasıdı.
Ay yenə də bayram oldu,
il təzələndi,
Dağlar lala geyindi,
qızlar bəzəndi.

Qar yağıb dizəcən, yar,
Burdan Təbrizəcən, yar.

Yar mənə vədə verib
Gələn payızacan, yar
Ay yenə də bayram oldu,
il təzələndi,
Dağlar lala geyindi,
qızlar bəzəndi.

QURBAN OLUM QARDAŞA (2)

O tayda quzu gördüm,
Tükün qırmızı gördüm.
Qurban olum qardaşa,
Sevdiyi qızı gördüm.
Nar ağacı, əymələrin olaydım,
Yar yaxası, düymələrin olaydım.

Balaca nar kolları,
Narın nə turşəng olur.
Qurban olum qardaşa,
Yarı da qəşəng olur.
Nar ağacı, əymələrin olaydım,
Yar yaxası, düymələrin olaydım.

O tayda qoç yatıbdı,
Buynuzların çatıbdı.
Qurban olum qardaşa,
Sevdiyi qız yatıbdı.
Nar ağacı, əymələrin olaydım,
Yar yaxası, düymələrin olaydım.

Gedirdim dağ arası,
Tapdım məxmər parası.
Qurban olum qadaşa,
Qəlbində yar yarası.

Nar ağacı, əymələrin olaydım,
Yar yaxası, düymələrin olaydım.

MƏN SƏNİ SEVMƏZ İDİM

Narıncı doğradılar,
Dəsmala bağladılar.
Mən səni sevməz idim,
Boynuma bağladılar.
Oyan, oyan, gözəl yar,
Getmə dayan, gözəl yar.

Atma, tufəngi atma,
Qaşlarını oynatma.
Məni sənə verməzlər,
Kədərə, qəmə batma.
Oyan, oyan, gözəl yar,
Getmə dayan, gözəl yar.

Sil gözünü, ağlama,
Ürəyimi dağlama.
Kəndimizin gözəli,
Özgəyə bel bağlama.
Oyan, oyan, gözəl yar,
Getmə dayan, gözəl yar.

YAR, SƏNƏ QURBAN

Dəvələri beşdi, neynim,
Bu yannan, keçdi, neynim.
Yarı olan oynar, gülər,
Yarsız ömrüm keçdi, neynim.
Yar, sənə qurban,
Qal, sənə qurban.

Dəvənin əyri boynuna,
Əlimi qoydum qoynuna.
Qaldım evdə, qız qarıdım,
Babalım bais boynuna.
Yar, sənə qurban,
Qal, sənə qurban.

BULAQ, SƏNDƏ...

Bulaq, səndə daş olaydım,
Əriyəydim, yaş olaydım.
Yar gəlib burdan keçəndə,
Yarıma yoldaş olaydım.

Bulaq, səndə gül olaydım,
Əriyəydim, lil olaydım.
Yar gəlib burdan keçəndə,
Öz yarıma qul olaydım.

OĞLAN, DUR GET (2)

Sabah olar, xoruz banlar,
Onun dilin əmim anlar.
Əmim gələr üzüm danlar.
Oğlan, dur get, sabah oldu,
Yandı bağrım kabab oldu.

Başın altda qolum şişdi,
Qolumdan qolbağım düşdü.
Anan, bacın andın içdi,
Oğlan, dur get, sabah oldu,
Yandı bağrım kabab oldu.

İndi qardaşım oyanar,
Qəmə qəməyə dayanar.

Ağ köynək qana boyanar,
Oğlan, dur get, sabah oldu,
Yandı bağrım kabab oldu.

Qəbrini qazarlar tatı,
Üstünə tökərlər otu.
Nə qədər ki, hamı yatır,
Oğlan, dur get, sabah oldu,
Yandı bağrım kabab oldu.

PƏRİ

Evləri burda yoxdu,
Köçülbdü burda yoxdu.
Canım necə can versin,
Can alan burda yoxdu.

Mahnıbaşı:
Pəri, Pəri, pərvərdigar,
Qardaş, pərvaz olmusan.
Əlini ver əlimə,
Yarı yada salmısan.

Zülf töküb üzə dilbər,
Çıxıbdı düzə dilbər.
Çox da belə bəzənmə,
Gələrsən gözə, dilbər.

AY QOLU ÇIRMAQ GƏZƏN

Göydən ulduz üzdürən,
Qaşın, gözün süzdürən.
Sənin eşqin deyilmi,
Məni burda gəzdirən?

Mahnıbaşı:
Az bəzən, az düzən,
Ay qolu çıxmaq gəzən.

Gedirsən hara, ay qız,
Qaş-gözü qara ay qız.
Rəhmin olsun, gəl eylə
Dərdimə çarə, ay qız.

GƏL EYLƏ MƏNƏ ÇARƏ

Nə eyləyim, mələyim,
Nə eyləyim görüm səni?
Dumandı, çəndi gözlərin,
Qov dumanı, dağıt çəni.

Mahnıbaşı:
Qaşın qara,
Gözün qara.
Gəl, eylə, yar,
Mənə çarə.

Kimə deyim bu dərdimi,
Kimə deyim, canım-gözüm?
Hicran dənizi dərinə,
Ayrılığa necə dözüüm?

TƏZƏ BƏY GƏLİR (“Vağzalı” üstə)

Ay yollara gül döşəyin,
Yol verin təzə bəy gəlir.
Gül-çiçəkdən don geyinib,
Yol verin təzə bəy gəlir.

Mahnıbaşı:
Toy elə gəlir toyuna, ay soldış,
Anan qurbandı boyuna, ay sağdış.

Çəltiklər dirçəlibdi, ay mübarək,
Sünbüllər incəlibdi, ay mübarək.
Bu günə qurban deyək, ay mübarək,
Bu evə gəlin gəlibdi, ay mübarək.

Kamil Mirzəyevin təsnifləri

MEŞKİNİM

Gözəlləri incə belli,
Gülər üzlü, şirin dilli,
Tarixlərdə yaşı sinli,
Ay mənim ulu Meşkinim,
Çəsməli, sulu Meşkinim.

“Dağlarının başı qarlı”,
Yamacaları bağça-barlı.
Məclisləri kaman tarlı,
Sevincə dolu Meşkinim,
Ay mənim ulu Meşkinim.

Savalanın kölgəsində,
Xiyav çayın gur səsinə.
Bülbüllərin nəğməsində,
Məst olub ulu Meşkinim,
Ay mənim ulu Meşkinim,

Əyilməz yağı düşməyə,
Düşsə də borana, çənə,

Kamil nəğmə qoşdu sənə.
Xoş olsun halı Meşkinin,
Ay mənim ulu Meşkinim,

BİR QIZ GƏLİB BULAQ ÜSTƏ

Əldə sənək axşamçağı,
Bir qız gəlib bulaq üstə.
Başında çar kələğayı,
Deyir, məndən könül istə,
Bir qız gəlib bulaq üstə.

Qara saçlar qulac-qulac,
Durma könül, dil aç, dil aç.
Sənə qalıb indi əlac,
Ölləm axır bu həvəsdə,
Bir qız gəlib bulaq üstə.

Yanağında lalə yanıb,
Buxağına xaldır qonub,
Görən niyə belə donub.
Dodaq püstə, ağız püstə,
Bir qız gəlib bulaq üstə.

Nə yatmışan oyan könül,
Tənhalıqı duyan könül,
Al qırmızı boyan könül.
Gül-çiçəkdən bağla dəstə,
Bir qız gəlib bulaq üstə.

MƏNİM PİYALƏM

Əgər sevirənsən, gəl mənimki ol,
Kamali ədəblə eşqdən danışaq.

Ruhuma qanad ver, ömrümə bir yol,
Əbədi dünyam ol, sevgimizə qovuşaq,
Mənim Piyaləm ol, mənim Piyaləm.
Özün bir aləm, sözün bir aləm,
Harda qalmısan, mənim Piyaləm.

Məni saraldan da bu həsrətindir,
Amandır, o gözlər yada baxmasın,
Mənə sənsiz olmaq bil ki çətindir.
Yar gərək, aşiqin oda yaxmasın,
Mənim Piyaləm ol, mənim Piyaləm.
Özün bir aləm, sözün bir aləm,
Harda qalmısan, mənim Piyaləm.

NƏRMİNİM

Gözlərin yada düşdü,
Ürəyim oda düşdü.
Vüsəlinin qisməti,
Bəlkə də yada düşdü.

Mahnıbaşı:
Qurban şirin səsinə,
Ətirli nəfəsinə,
Saysız nəğmə qoşaram,
Eşqinin həvəsinə.

Olmaz sənə tay,
Nə ulduz, nə ay.
Bir busə et pay,
Gözəl Nərminim.

Gəlib könlüm alaydın,
Sən qeydimə qalaydın.

Taleyimin qisməti
Kaş bircə sən olaydın.

HİCRAN

Hardasa xəyalımı,
Oxşayırsan indi sən.
Yəqin qəribsəyirsən,
Sevgidən söz düşəndə, Hicran!

Mahnıbaşı:
Biləydim düşmüşəmmi
Sənin nəzərindən.
Gülüşmə, göz yaşımı
Axır gözlərindən?

Məhəbbətdən söz düşəndə,
Qəlbimizə köz düşəndə.
Mənalı gözlərinə,
Bir baxaydım gizlicə,
Görüm necə olursan, necə,
Sevgidən söz düşəndə, Hicran!

YEGANƏ

İlk dəfə gördüm səni,
“Məftun elədin məni”.
Xəyalımdan keçirdim,
Gülüm, olub keçəni.

Mahnıbaşı:
Kaş səni görməyəydim, Yeganə,
Kaş səni sevməyəydim, Yeganə.
Gəl ömrümün bəzəyi Yeganə.

Gəl eşqimin əzəli Yeganə,
Yeganəsən, yeganəsən, Yeganə.
Gözəllərin gözəlisən Yeganə.

“Baxışın canlar alır,
Aşıqi dərdə salır”.
Eşqə yanan ürəyə,
Gülüşün məlhəm olur.

İRADƏ

Yaxın gəl tanış ol sinə dağım ilə,
Sən ki şəkərimdən bal dodağınla.
Qazancın nə oldu söylə bir mənə,
Yazıq ürəyimi aldatmağınla.

Mahnıbaşı:
Cansız oyuncağa çevirdin məni,
İradəm, beləmi sevirdin məni?
Bir oyuncağa çevirdin məni,
İradəm, beləmi sevirdin məni?

Nə deyim, necə deyim,
Səni sevibdir ürək.
Bu könül həsrətimi
Özün duyaydın gərək.

Bəzən həqiqət də nağıl olurmuş,
Bəzən məhəbbət də nağıl olurmuş.
Söz verib sözünə əməl etmədin,
Aldanmaq nə yaman ağır olurmuş.

GÖRÜM DÖZƏ BİLƏRSƏNMİ?

Ayrılıq dumanında,
Səndən ümid gözləyirəm.
Xəyalını oxşayıb,
Xətrini əzizləyirəm.

Ürəyimin alovu,
İstisi vurur səni yar.
Baxışım məlhəm olar,
Əlim yandırar səni yar.

Mahnıbaşı:
Gəl küsək barışmayaq,
Görüm dözə bilirsənmi?
Bir kəlmə danışmayaq,
Görüm dözə bilirsənmi?

Gəl görünmə gözümə,
Görüm dözə bilirsənmi?
Gəl həsrət qal üzümə,
Görüm dözə bilirsənmi?

Ovçu gözümlə ov axtarır,
Qana salma gözümlə.
Sən ovçu ol qoy mən sənə,
Şıkar edim özümü.

Bəlkə baxdım kipriklərin,
Yaraladı könlümü.
Bəlkə birdən əsdi yellər,
Vurdu xəzan gülümü.

Görməsəm də bilirəm
Dərdini, həsrətini yar.

Sən gizlədə bilməzsən,
Məndən məhəbbətini, yar.

DÜNYA

Cavan ömürümü hədərd etdin,
Sevincimi kədər etdin.
Neyçün gəldin, neyçün getdin,
Dünya, dünya, yalan dünya,
Məni dərdə salan dünya.

El-obanın gözü idim,
Sevənlərin sözü idim,
Cavanların düzü idim,
Axır etdin yalan dünya,
Məni dərdə salan dünya.

Qohum-qardaş atdı məni,
Acı tale uddu məni.
Torpaqlara qatdı məni,
Dünya, dünya, yalan dünya,
Məni dərdə salan dünya.

Aqillərin başı oldum,
Üzüklərin qaşısı oldum,
Axır gəlib naşı oldum.
Dünya, dünya, yalan dünya,
Məni dərdə salan dünya.

RAMİZ BALAM

Arzum budur boya-başa çatasan,
Şirin, şirin layla çalım yatasan,
Uşaqlığın daşın bir gün atasan,

Mənim güləruz balam,
Ay mənim Ramiz balam.

Bir əl çalım, Ramiz girsın oyuna,
Ata-ana qurban olsun boyuna.
Kamil əmin gəlsin böyük toyuna,
Mənim güləruz balam,
Ay mənim Ramiz balam.

ŞƏHLA

Bir vaxt mənə əziz idin,
Mən qayıq, sən dəniz idin.
Səni sevən bu ürəyimi
Qırmağa niyə tələsdin?

Mahnıbaşı:
Axtarıb kimdən öyrənirəm,
Dərdimi kimə söyləyirəm,
Hicrinə dözə bilmirəm.
Şəhla, bəs söylə neyləyirəm,
Axı bəs söylə neyləyirəm.

Sənsiz keçir ayım, ilim,
Hardasan ay şirin dillim?
Yenə uç gəl bu könlümə,
Mənim nazlı göyərçinim.

ANAM

Mahnıbaşı:
Ay mənim göyçək anam,
Mənim ağbırçək anam.
Sənin qucağında mən

Böyüyüb boy atmışam,
Sən yuxusuz, mən isə
Mışıl-mışıl yatmışam.

Gecələr sübhə kimi
Mənə layla çalmısan.
Ömrünü mənə verib,
Sən isə qocalmısan.

Sevincimə sevinib,
Kədərimə yanımsan.
Ay ana, qurban olum,
Nə yaman qocalmısan.

Nəfəsinlə sən məni,
Soyuqda isitmisən.
Dözmüsən əziyyətə,
Məni sən böyütmüsən.

Saçının qarasına,
Ağına qurban olum,
Əkdinin çiçəklərə,
Bağına qurban olum.

TAPMACALAR

- * Dörd qardaşdılar, ha qaçırlar, bir-birinə çata bilmirlər (arabanın təkərləri)
- * Dörd qardaş quyuya daş atır (inəyin əmcəkləri)
- * O dağa vurdum sınımadı, bu dağa vurdum sınımadı, dum-buznan vurdum sındı (soğan)
- * Bazardan qazan aldım, içinə quyruq saldım, qazan əridi, quyruq qaldı (qaloş və ayaq)
- * Dayımgilə əyri-üyrü yol gedir (tüstü)
- * Ora q əyri, duz ağır, dəvə balası köşək, onu bilməyən eş-şək (həmin sözlər)
- * Həşdi, hüsdü, bizdə hörmət beşdi. Bir quşum var, dimdiyi daşdır (həvəngdəstə)
- * Haltanı, ay haltanı, Vurdum yerə baltanı. Yerdən bir oğlan çıxdı, İbn Salam soltanı (qarışqa)
- * Bir öküzüm var, quyruğundan tutmasam tövləyə girməz (qaşiq)
- * Bizdə bir quyu var, içilməz suyu var, Ağzında gövhəri var, İçində ilanı var (lampa)
- * Ataram atmaz, palçığa batmaz. Piyada getməz (səkcə)
- * Gələn Leyla, gedən Leyla, Tək qıç üstə duran Leyla (qapı)
- * O nədir ki, ağır gedər, qarası qalar (tüstü, qurum)
- * Hər səhər nənəmə salama gəlir (nehrə)
- * Göy öküz getdi gəlmədi, Qızıl öküz yatdı durmadı (alov, köz)
- * Qara küçük qapını kəsib (kilid)

- * Ağadayının işləri, Çıxıb qabaq dişləri (kirkir)
- * Kötüyü göydədir, budağı yerdə (Günəş)
- * Bizdə bir kişi var, Ağzında dörd dişi var (çəngəl)
- * Bizdə bir kişi var, Ağzında bir dişi var (bıçaq)
- * Qırmızı xoruz bağdadır, Dimdiyi torpaqdadır (yerkökü)
- * Gəl yataq, qılı qıla qataq (kiprik)
- * Tap tapmaca, Əti qılıca (əzgil)
- * Cavanlıqda ağsaqqal, yarı yaşında qırmızı saqqal, qocalanda qara saqqal (böyürtkən)
- * Suya girər lillənər, Sudan çıxar dillənər (buxov)
- * Atlanar - düşər, Qırmızı bişər (qovurğa)
- * Qırmızı yeyər, ağ tökər (dəyirman)
- * Zir kilim, zəncir kilim, tərپətmərəm, ağır kilim (yer)
- * Bizdə bir kişi var, Köndələn yatışı var (fərməş).
- * Balaca kişi çəpər çəkir (buz).
- * Nənəmin bir donu var qatlamaq olmaz, əşrəfi tikəsi ilə sanamaq olmaz (ulduz).

DEYİMLƏR

QODU-QODU GÜLMƏK¹

Xalq danışiq dilində tez-tez “Qodu-qodu gülmək”, “qodu-qodu danışmaq” ifadələrinə rast gəlirik. İlk anlayışda buradakı “qodu” sözü lovğa, özündənrazı mənasını verir.

SAÇINA DƏN DÜŞMƏK²

“Saçına dən düşmək” ifadəsi həm şifahi nitqdə, həm də yazılı ədəbiyyatda çox işlədilir. Mənası “saçına ağ düşmək” deməkdir.

FİLANKƏS BİLDİ, URDU BİLDİ³

“Filankəs bildi, urdu bildi” məsəli sirrin etibarsız adama açılmasına işarədir.

DAŞ ATMA⁴

El arasında tez-tez deyirlər: “Filankəsin daşını atdım”, yəni ondan əlimi üzdüm. Bu sözü adətən kimdənsə incidikdə, küsdükdə deyirlər. Kiminsə daşını atmaq həm də onunla dostluq əlaqələrini kəsmək deməkdir.

ADƏM ATADAN QALMA⁶

El arasında adətən köhnəlmiş şeylərə, məişət əşyalarına “Adəmdən qalmadır” deyirlər.

MUĞAN AŞIQLARI VƏ EL ŞAİRLƏRİ

AŞIQ QURBAN (XAN) SADIQOV¹

GƏRAYLI

OYNASIN

Bulaq üstə çıxan gözəl,
Əllərində gül oynasın.
Maral kimi baxan gözəl,
Oyna, incə bel oynasın.

Nə qaradır gözüün, ay qız,
Bir günəşdir üzün, ay qız.
Tükənməsin sözün, ay qız,
Dodaq gülsün, dil oynasın.

Baxışında nələr vardır,
Könlüm ondan xəbərdardır.
Sevən aşiq intizardır,
Dur sən oyna, el oynasın.

Ay qız, seyrə çıxmaq yenə,
Qurban nəğmə desin sənə.
Bənövşəni tax sinənə,
Ağ üzündə tel oynasın.

QOŞMA

KƏNARINDA

Bir ala gözlüyə mail olmuşam,
Gəzir turac kimi çöl kənarında.

Əsdikcə sabahın sərin yelləri,
Hörüklər oynayır bel kənarında.

Mina gərdənlidir, beli incədir,
Qaymaq dodaqlıdır, dili incədir.
Şümşad biləklidir, əli incədir,
Gəzdirir şənəni tel kənarında.

Bahar günlərinin gözəl çağında,
Günəş rəqs eləyir al yanağında.
Mən onu görərkən çay qırağında,
Sandım ki, sonadır göl qırağında.

Qəşəngdir, göyçəkdir bizim gözəllər,
Ətirli çiçəkdir bizim gözəllər.
Əlində telli saz Qurban hər səhər,
Ötür bülbül kimi gül kənarında.

GÜLÜR

Bir al günəş doğub vətən düzünə,
Ellərimin ixtiyarı var gülür.
Sinəsi çiçəkli yaza bənzəyən,
Solmaz güllər açan bu diyar gülür.

Çəmənli çiçəkli, güllü bülbüllü
Ətirli çölləri barlı sünbüllü,
Qəhrəman əlləri saf bir könüllü,
Çəmənəzərə dönən xoş bahar gülür.

Aşıq Qurban deyir şəndir bu dövrən,
Gedir gələcəyə ellər durmadan.
Haqqın, ədalətin bayrağın tutan,
Bayraqdar sevinir, xilaskar gülür.

AŞIQ BƏYLƏR QƏDİROV

QOŞMALAR

MUĞAN

Çiçəkli qoynuna seyrana çıxdım,
Təzə qüvvət gəldi bu cana, Muğan.
Doğrudan nə qədər gözəlləşmişən,
Şöhrətin yayılıb hər yana, Muğan.

Olmusan yurduma bəzək, yaraşıq,
Çoxları hüsnünə aşıqdır, aşıq.
Kürün sularından aldığı işıq
Dönüb tükənməyən ümmana, Muğan!

Ey dövlətli diyar, ey gözəl diyar,
Sənin neftin də var, taxılın da var.
Hər gün boy atdıqca azad, bəxtiyar,
Edirsən hamını heyran, a Muğan!

Dönmüsən əbədi bir gülüstana,
Aşıq Bəylər səni saldı dastana.
Əzəldən mehriban anasan, ana
Səndə ömür sürən insana, Muğan.

GƏRƏKDİR

Öz-özünə aşıq deyən hər kəsdə,
Qəlb açan səs, şirin söhbət gərəkdir.
Sözlərini dinləməyə gələnlər
Razı qalsın, çəksin ləzzət gərəkdir.

Ağlı olan verməz ömrünü bada,
Boş-boşuna gəzməz orda-burada.

Yetmək üçün bir arzuya, murada
Hər insana halal zəhmət gərəkdir.

İlan kimi sürünməkdən nə çıxar?
Qına girib bürünməkdən nə çıxar?
Tənbəllikdən, ərinməkdən nə çıxar?
İnsanda güc gərək, qüvvət gərəkdir.

Bu dünyada sədaqətlə yaşa sən,
Məhəbbətlə vur ömrünü başa sən...
Haqq sevən ol, dönüb qəlbi daşa sən,
Başqasına etmə zillət gərəkdir.

Güclü olub başa yumruq endirmə,
Zəifləri ağa kimi dindirmə.
Heç kimsənin ocağını söndürmə,
Həyatını etmə zülmət gərəkdir.

Mən sevirəm oğulların mərdini,
Oğul odur çəksin xalqın dərdini.
Oğul odur bilsin elmin qədrini,
Qazansın özünə sənət gərəkdir.

Oğul gərək yaşamasın qul kimi,
Əldən-ələ dolanmasın pul kimi.
Oğul igid olsun Koroğlu kimi,
Qolunda el gücü, cürət gərəkdir.

Oğul gərək od içində od ola,
Zəfər çala, düşmən basa, ad ala.
Sinəsində yanan orden, medala
Verə igidliyi zinyət gərəkdir.

İnsan gərək bilsin insan qədrini,
Bu həyatda tanısın öz yerini.

Həzz almasın incitməkdən birini,
Böyüyə, kiçiyə hörmət gərəkdir.

Saysız, hesabsızdır bizim aşıqlar,
Hərənin öz yeri, öz hörməti var.
Aşıq Bəylərin də bir niyyəti var,
Hər kəsə el versin qiymət gərəkdir.

AŞIQ PƏNAH PƏNAHOV

GƏRAYLILAR

GÖZƏLLƏRİN

Bir od olub yaxır məni,
Şəhla gözü gözəllərin.
Alır başımdan ağlımı
Şirin sözü gözəllərin.

Günəş kimi nur çiləyir,
Hər tərəfə od ələyir.
Könlümü məftun eləyir,
Ayna üzü gözəllərin;

Safdır eşqi, məhəbbəti,
Yaratmaqdır xoş niyyəti.
Dağlar yıxan mətanəti,
Vardır düzü, gözəllərin.

Pənah deyər, hər zəfəri,
Arzuları, əməlləri.
Bəzəyir qadir əlləri
Ölkəmizi gözəllərin.

BƏZƏNMİSƏN

Yenə tovuz kimi sən,
Nə qəşəng bəzənmisən!
Geyib ağ köynəyini,
Örtüb al örpəyini,
Laləsən, süsənmisən,
Nə qəşəng bəzənmisən!

Aşıqəm ay üzünə,
Telini yay üzünə,
Dolaşıb diyar-diyar
Ay ala gözlü nigar,
Yenə tovuz kimi sən,
Nə qəşəng bəzənmisən!

Mənə et çarə, gözəl,
Qaşları qarə gözəl!
Verərəm öz canımı
Sən kimi yara, gözəl.
Yenə tovuz kimi sən,
Nə qəşəng bəzənmisən!

Heyran etdin hamını,
Verib eşqin camını,
Yenə aşıq Pənahın.
Coşdurub ilhamını,
Ay qız, tovuz kimi sən,
Nə qəşəng bəzənmisən!

QURBAN PİRƏLVANLI²

CİNASLI BAYATILAR

Yar, gözünü süzgünən,
Al şərabadan süzgünən.
Bir oynaq hava çalım,
Sən durginən süzgünən.

Nə günah var, dilindi,
Zəhər olub dil indi.
Məni çöllərə salan.
Sənin dərdi-dilindi.

Aşıq durub ayağa,
Dastan söylər, ay ağa.
Gecəni səhər eylər,
Hava çəkməz ayağa.

GƏRAYLI

QƏRİB*

Ürək qızmaz, qəlb açılmaz,
Düşər haldan-hala qərib.
Qürbət eldə "Vətən" deyib,
Yana-yana qalar qərib.

...Deyib-gülmək düşməz yada,
Hədən ömrü gedən bada,
Qurban tək çəkər qada,
Qəmli sazın çalar qərib.

*Gəraylının bir bəndi düşüb

GƏRAYLILAR

QAYIDARAM, ANAM, ANAM

Yolumu gözləyir Vətən,
Qayıdaram, anam, anam.
Dönəcəyəm zəfərlə mən,
Qayıdaram, anam, anam.

Darda qoymaram elimi,
Verərəm kömək əlimi.
Düşmən kəsəmməz yolumu,
Qayıdaram, anam, anam.

Koroğlunun nəvəsiyəm,
Vətənim sevəsiyəm.
Öz sözümü deyəsiyəm,
Qayıdaram, anam, anam.

Cəbhələr gözləyir məni,
Əzməliyəm mən düşməni.
Günə çıxarıb Vətəni,
Qayıdaram, anam, anam.

Ayış deyir, qüssə yemə,
Bu kədərə kədər demə.
Bir söz gəlib ürəyimə,
Qayıdaram, anam, anam.

HƏDDİNİ AŞIR HITLER

Qudurubdu quduz köpək,
Haldan-hala düşür Hitler.
Qaladığı odda yanıb,
Kabab təki bişir Hitler.

“Şərqə!” deyən dili hansı?
Bizi söyən dili hanı?
Özün öyən dili hanı?
Gündə yüz yol çasır Hitler.

Ayış sazın çəkib zilə,
Yenə silah alıb ələ.
Tutub onu verək selə,
Çox həddini aşır Hitler.

CƏLİLABADIN

Ay aşqlar, gəlin deyim,
Şöhrəti var Cəlilabadın.
Hər tərəfdən sədalanır,
Hörməti var Cəlilabadın.

Cərgə-cərgə üzüm bağı,
Göz oxşayır hər növrağı.
Bol məhsullu bir torpağı,
Sərvəti var Cəlilabadın.

Aşıq Ayış, de dastanı,
Hər tərəfdə adı, sanı.
Neçə-neçə qəhrəmanı,
Qüdrəti var Cəlilabadın.

QOŞMALAR

MƏN İDİM

Keçdim Ukraynadan əlimdə silah,
Qaçan faşistlərdi, qovan mən idim.
Hitlerin uzanıb Vətənimizə
Soxulan burnunu ovan mən idim.

...Aşiq Ayışın da əlində sazı,
Yenə ön cəbhədən gəlir avazı.
Gələndə qırx beşin çiçəkli yazı,
Düşmənin yurdunu sovan mən idim.

BİR ƏLİMDƏ SAZ

Qarı düşmən ilə döyüşə girdim,
Bir əlimdə silah, bir əlimdə saz.
Atılan gülləyə mən sinə gərdim,
Bir əlimdə silah, bir əlimdə saz.

...Cəbhədən cəbhəyə yol getdi Ayış,
Hitlerin bağrını qan etdi Ayış.
Düşməne dərsini öyrətdi Ayış,
Bir əlində silah, bir əlində saz.

SAZ BİLDİM ONU

Hərbin odu yandıranda hər yanı,
Ələ silah aldım, saz bildim onu.
Yüz faşisti bir gülləyə tuş tutdum,
Yüzü də qırıldı, az bildim onu.

Düşməne zəfərlər çaldım qayıtdım,
Vuruşaraq qisas aldım qayıtdım.

Yurduna od-alov saldım qayıtım,
Vətənə dönəndə yaz bildim onu.

Mən Ayışam, vuruşurdum bu sayaq,
Gecə də, gündüz də oyaqdım, oyaq.
Hərbdən gətirmişəm bir taxta ayaq,
Qələbə günündə saz bildim onu.

CƏLİLƏBADDADIR

Açılıb hər tərəf lələzar kimi,
Bülbülün nəğməsi Cəliləbaddadır.
Bəzənibən tarlalara çıxanda-
Qızların şən səsi Cəliləbaddadır.

İgidlər oylağı, mərdlər yurdusan,
Xarüqə yaradıb, bəsat qurmusan.
Yarışlarda qalib çıxan ordusan,
İnsanlığ zəkası Cəliləbaddadır.

Aşiq Ayış tərifinə söz deyir,
Böl məhsulu Vətənimiz gözləyir.
Şanıları süfrələri bəzəyir,
Üzümün əlası Cəliləbaddadır.

GƏLMİŞƏM

Nazlı dilbər, dinlə ərzi-halımı,
Həqiqətə, ədalətə gəlmişəm.
Gecə-gündüz çıxmayırsan yadımdan,
Bir qulunam, ziyarətə gəlmişəm.

Məgər yar yarına deyərmi böhtan,
Bimürvət insandan eylədim aman.

Gündəlik verirsen qətlimə fərman,
Bir divan et, şikayətə gəlmişəm.

Mən Ayışam, yoxdur dəxi düşmənim,
Bəxt gətirdi bu büsata tuş məni.
İnsaf eylə, sənə gəlir gümanım,
Möhtacınam, himayətə gəlmişəm.

YADIMA DÜŞƏNDƏ

Ala gözlüm, həsrətini çəkirəm,
Bahar gəlib bar yadıma düşəndə.
Kor yapalaq görüb tərən yerində,
İnciyərəm sar yadıma düşəndə.

Bahar necə, bağça necə, bar necə?
Aran necə, yaylaq necə, dağ necə?
Çıxmayırsan sən yadımdan hər gecə,
Ötən günlər hər yadıma düşəndə.

Dərdindən eylərəm mən də əlaman,
Ayrılıq salıbdı könlümə güman.
Möhnət çəkib titrəyirəm hər zaman,
Boran, çovğun, qar yadıma düşəndə.

Aşıq Ayış, bəsdı, eyləmə xəyal,
Özün xeyirxah ol, zəhmətin halal.
Qeyrətsiz insandan gətirdin misal,
Namus, qeyrət, ar yadıma düşəndə.

GÖRMÜŞƏM

Ay həzarat, nəəcibin dilində
Əfsanə görmüşəm, yalan görmüşəm.

Şahmar ilan kimi qıvrılıb yatar,
Fürsət düşən kimi çalan görmüşəm.

Əsli olmayanla bir yerə varma,
Əgər yolda görsən, halını sorma.
Biqeyrət insana sən yavuş durma,
Namusu, qeyrəti satan görmüşəm.

Qocalıbsan, günün keçib, ay aşırıq,
Məclislərə sən verirdin yaraşırıq.
İqbal yatıb, işin düşsə dolaşırıq,
Yorulub yollarda yatan görmüşəm.

Ayış da çox keçib borandan, qardan,
Bülbüllər doymayırlar güllü bahardan.
İncidib uçursan əgər hasardan,
O bağı viranə, talan görmüşəm.

AŞIQ YADULLA ABBASOV⁴

GƏRAYLILAR

MƏN

Nə gecələr yata billəm,
Nə gözümü yumaram mən.
Sazımdan təzə, tər xallar,
Təbimdən söz umaram mən.

Namərd olan dostun satıb,
Şan-şöhrətə, vara çatıb.
Süfrəsinə əl uzadıb
Çörəyindən yemərəm mən.

Yenə həmin Yadullayam,
Qaynar bulaq, coşğun çayam.
Ayı, ili durub sayam,
Ömrə yarı demərəm mən.

CEYRAN

Nə gəzirsən çöldən-çölə,
Səs salırsan düzə, ceyran?
Yaraşıqlı görkəminlə
Gəlməyəsən gözə, ceyran.

Ovçu oldum, ova çıxdım,
Al sinənə güllə sıxdım.
Ovçuluğu tez buraxdım,
Yaraşıqsan sözə, ceyran.

Yadullanın cavan çağı
Muğan idi gen oylağın.
Çoxdan kəsilib ayağın,
Gəlməyirsən bizə, ceyran.

DAHA GÖZƏL

Əlinizə qızıl dedik,
Əməliniz daha gözəl.
Bol məhsula təkan verən
Təməliniz daha gözəl.

Yaşayırıq gözəl gündə,
Həyatımız toy-düyündə.
“Yarışırıq biz” deyəndə
Amalınız daha gözəl.

Yadulladır qəlbi coşan,
Bu hünərə nəğmə qoşan.
Uca-uca dağlar aşan
Kamalınız daha gözəl.

QOŞMALAR

SAZ

Sən bir yanar şamsan, mənə pərvanə,
İstəyəm eşqinlə alovlanım, saz!
Əzəldən könlümü vermişəm sənə,
Sənsən ilk sevgilim, ilk cananım, saz!

Mən səni qəlbimlə qoşa bilmişəm,
Ağlasan ağlamış, gülsən gülmüşəm.
Azad məclislərə sənə gəlmişəm,
Səninlə keçmişdir min dövrəmin, saz!

Aşığam, böyük iş gəlmir əlimdən,
Onunla vətənə xidmət edim mən.
El məclis quranda öz zəhmətindən,
Söz olur mənim də ərməğanım, saz!

Ayrılanda səndən bircə günlüyə,
Qəlbim də çöşməyir, bilmirəm niyə?!
Yadulla dəyişməz səni heç nəyə,
Sənsən hər söhbətim, hər bir şanıma, saz!

ZAVMAQ

Avam müştərini çox görən zaman,
Rəqs eləyir əl-ayağı zavmağın.

Kim xəta eləyib zdaç istəsə,
Sallanacaq qaşqabağı zavmağın.

Bir kilo şirnidən yüz qram kəsir,
Üstünü vurursan inciyib küsür.
Şikayət yazırsan əlləri əsir,
Yer süpürür alt dodağı zavmağın.

Öylə ki, teniska göründü gözə,
Daldada fırladır cütün üç yüzə.
Ağır gəlsin deyə su vurur duza,
Çoxdur belə fırladağı zavmağın.

Arvadı gündə bir don dəyişdirir,
İpəyi sökdürür, xara biçdirir.
Bəzən də kişiyə əl gəzişdirir,
Az olmayır ağlamağı zavmağın.

Yadulla çoxunu saymayır hələ,
Qoy kişi keyf çəksin, düşməsin dilə.
Təftişdə qəlbinə dolur vəlvələ,
Xarablaşır keyf-damağı zavmağın.

DANIŞIR

Adam var, bəyənmir doğma kəndini,
Hər yerdə obadan, eldən danışır.
Adam var, yarpızın ətrini duymur,
Darçından, mixəkdən, hildən danışır.

Pərvanə od tutur, nə günah şamda,
Mərifət gözləmə ağıldan kəmdə.
Halal yazıq-yazıq dayanıb bəmdə,
Haram zalım oğlu zildən danışır.

Aşıq Yadullanı gətirib cana,
Tamahdan canavar, ağıldan dana.
Gəlinlər bir yana, qızlar bir yana,
Qoca qarılar da teldən danışır.

GƏLMİŞƏM

Sovet İttifaqı Qəhrəmanı Həzi Aslanova

Bizim fəxrimizdir Həzi Aslanov,
Şərəfinə söz deməyə gəlmişəm.
Evi doğma Lənkəranın muzeyi,
Qapısını mən döyməyə gəlmişəm.

Eldən-elə gəzir sorağın sənin,
Dalğalanır zəfər bayrağın sənin.
Hər eldən gəlibdir qonağın sənin,
Saz çalmağa, söz deməyə gəlmişəm.

Aşıq Yadullanın sədəfli sazı,
Şəninə söz qoşur, dastanlar yazır.
Olmuşam bu yerdə yüz dəfə azı,
Bu gün yenə baş əyəməyə gəlmişəm.

ÖZÜMƏM

Fələyin oduna yandım, nə yandım,
İndi göz yaşını silən özüməm.
Bir gözəl eşqinə çox havalandım,
Cəfa nə deməkdir, bilən özüməm.

Əbədi kim tutub, kim bu dünyanı?
Qismətim bir oğul olmuşdu, hanı?

Əlimlə qalanan ocaqda yanıb,
Öz qolu üstündə ölən özüməm.

Yadulla, axmasın göüzünün yaşı,
Qəm tutmasın səni hər addım başı.
İnsana sevinc də, qəm də yaraşır,
Ağlayan özüməm, gülən özüməm.

GƏLİR

Qələbənin 40 illiyinə

Qırx il keçir o illərin üstündən,
Qırx ildir dünyaya xoş bahar gəlir.
Qurub-yaradırıq öz əlimizlə,
Bayramlar dalınca bayramlar gəlir.

Axmasın dünyada bir də nahaq qan,
Nə aclıq tanısın, nə kədər insan.
Biz uzaq düşəli qandan, davadan
Çoxlarına hərbə uymaq ar gəlir.

Yadulla çalanda sazını zildə,
Şirin nəğmələri ötür hər eldə.
Biz zəfər çaldıqca hər gələn ildə,
Düşmənin gözüne dünya dar gəlir.

OLAR

Hər saz tutan aşiq ustad çağrılmaz,
Əli telə yatar, peşəkar olar.
Quraşdırıb iki kəlmə söz deməz,
Bisavad olması elə car olar.

Əzbərləyər yad-beganın şeirini,
Çaşbaş salar misraların yerini.
Bir mahnıda beş yol silər tərini,
Fırlanar başına meydan, dar olar.

Üç hava öyrənib tez tutar teldən,
Utanmaz sənətdən, utanmaz eldən.
Yadulla saz çalıb oxuyar zildən,
Səsindən qulağı batır, kar olar.

YARDIMLI

Yardımlı, yurdumun dilbər guşəsi,
Düzülüb sırayla dağlar bu yerdə.
Bülbül nəğməlidə, xoş ətirlidi,
Qoynu cənnət olan bağlar bu yerdə.

İçmək olmur bulaqların gözündən,
Doymaq olmur yaşlıların sözündən.
Hünər yağır cavanların üzündən,
Səni hər ev qonaq saxlar bu yerdə.

Yadulla, nəğmə qoş, aç yeni söhbət,
Bu torpağın gözəlliyi bir hikmət.
Hər qızdan, gəлиндən gördüyün hörmət
Səni gözəlliyə bağlar bu yerdə.

ÇAŞ GƏLİR

İldən-ilə qocalırıq, a dostlar,
İldən-ilə yaş üstünə yaş gəlir.
Baş ağrıyır, göz qaralır, diz əsir,
Gözlərindən gildir-gildir yaş gəlir.

Yeriyirsən, nəvə tutur əlindən,
Danışanda qələt çıxır dilindən.
Ağrı tutur ayağından, belindən,
Ağırlaşır, ayağına daş gəlir.

Gözlərinin nuru sönür, azalır,
İldə bir yol sinəsinə saz alır.
Cavan aşiq Yadulladan söz qalır,
Qocalıbdı, dil dolaşır, çaş gəlir.

BİLƏNLƏR

Aşıqların IV qurultayına

Bu gün bura, bu məclisə yığışıb
Sazın-sözün qiymətini bilənlər.
Ustadlar ustadı Qorqud babamın
Məclislərdə hörmətini bilənlər.

Qoy çəkilsin başa Qurbani sözü,
Aşiq Abbas kimi sənətin gözü.
Yenə qulaq asıb dinləsin bizi
Qoşmaların hikmətini bilənlər.

Sarı Aşiq, Xəstə Qasım var idi,
Dilqəmə qəm verən nazlı yar idi.
Telli sazım tel-tel ağlayar idi,
Daş olardı qüdrətini bilənlər.

Aşiq Alı, Aşiq Hüseyn, Ələsgər,
Yüz sazın yükünü çiyinə çəkər.
Ağzın açar, inci tökər, dürr tökər,
Yada salar söhbətini bilənlər.

Aşiq Yadullayam, ustadım Qurban,
Mənə qanad verir bu yeni dövrən.
Bu sənəti yaşadacaq hər zaman
Aşıqlığın şöhrətini bilənlər.

DÜNYADA

Həyat nə vermişdi, alıb apardı,
Kədər, sevincim qaldı dünyada.
Taleyim başıma min qovğa açdı,
Oyundan oyuna saldı dünyada.

Arsızam söyləyib aldım ələ saz,
Oxudum, oynadım, danışdım bir az.
Dedilər, sözündən qalmadı miras,
Sazını nahaqdan çaldı dünyada.

Qocaldı Yadulla, əsdi əlləri,
Ötmədi bir daha şirin dilləri.
Bir qızıl gül idi sazda telləri,
Vədəsiz açılıb soldu dünyada.

TALIŞ TORPAĞI

Sənin bol məhsulun dünyanı gəzir,
Tükənmir sərvətin, Talış torpağı.
Bu yerə gələnlər vurulur sənə,
Nə çoxdur şöhrətin, Talış torpağı.

Çayının ətrindən məst olur hamı,
Bir ayrı aləmdir limonun tamı.
Zəhmət sərgisidir məhsul bayramı,
Dadlıdır nemətin, Talış torpağı.

Çox evlərə qonaq oldum burda mən,
Vurğunam bu böyük, gözəl yurda mən.
Yadulla deyir ki, oldum harda mən,
Söyləndi hörmətin, Talış torpağı.

VURĞUNUM

Gözəl şeirlərin dillərdən düşmür,
Əlçatmazdı istedadın, Vurğunum.
Sən elə vuruldun, el səni sevdi,
Bu el oldu ilk ustadın, Vurğunum.

Qarış-qarış gəzdin bizim elləri,
Şeirinə hopmuşdu ətri güllərin.
Qonağı olanda doğma ellərin,
Bilinməzdi dostun, yadın, Vurğunum.

Yadulla ilhamı şeirindən aldı,
Səni hər qoşmada yadına saldı.
Şan-şöhrətin ucaldıqca ucaldı,
Qalacaq dünyada adın, Vurğunum.

DİVANİLƏR

OLACAQ

Bir gözəl ki, ədəb bilə,
Candan xoş can olacaq.
Oturub-durmağına bax,
Vallah, candan olacaq.
Yerişi ceyran yerişi,
Baxışı ovlar məni,
Ağlımı başdan eləyən
Belə canan olacaq.

Belində var nazik kəmə, r,
Necə nazla yeriyr.
Dost olub gözəllər ilə,
On beş qızla yeriyr.
Ağzı zərgər dükanıymış,
Bax qızıla, yeriyr.
Üzünə təbəssüm çəkib,
Kəlməsi “can” olacaq.

Gözləri alma kimiymiş,
Üzündə xalı gözəl.
Yanaqlar alışıb yanır,
Dodaqda balı gözəl.
Yadulları məst eləyib
Gözəlin halı gözəl.
Aldığım bir vədə deyil,
Verdiyim can olacaq.

DÜNYADA

Hər nə etdin əməlindi,
Düşdü qaldı dünyada,
Fələk sənə nə vermişdi
Yenə aldı dünyada.
Gah ağladın için-için,
Gah da gözündən güldün,
Dünya səni çox oynatdı,
Ələ saldı dünyada.

Fırlandı başında sevda,
Ömür yoldaşı seçdin.
Bu dünyanın yollarını
Oğullu-qızlı keçdin.
Dünyadan doya bilmədin,

Beş arşın ağla köçdün.
Kim dünyanı tanımadı,
Fikrə daldı dünyada.

Kim həyatın qiymətini
Halal əməkdə gördü.
Zəhmət çəkdi xoş gün üçün,
Xoşgünlü ömür sürdü.
Aşıq Yadulla yaşadı,
Sənətə könül verdi,
İki kəlmə söz də qoşub,
Sazın çaldı dünyada.

DEYİŞMƏ

HÜSEYN CAVANLA DEYİŞMƏ

Hüseyn Cavan:

Ürək dostum, unudulmaz qardaşım,
Mənim də dostluqda bir adətım var:
Min tufan əssə də sönməz atəşim,
Azər övladıyam, hərarətim var.

Yadulla:

Həyat çeşməsindən içəndən bəri,
Dosta etibarım, sədaqətim var.
Qorxutmaz bu yolda tufan, qar məni,
Əyilmək bilməyən dəyanətim var.

Cavan:

Heç zaman pozulmaz bizdəki ilqar,
Nə qədər biz varıq, dostluğumuz var.

Sən qoyma qəlbinə yol tapa əğyar,
Sənə qardaşlıqda nəsihətim var.

Yadulla:

Dostluq bir dənizdir, gur sularından
Üzüb keçə bilməz hər qəfil insan.
Bu işdə gərəkdir neçə imtahan,
Mənim də əzəldən bu niyyətim var.

Cavan:

Cavan Hüseyn sözlərində sərbəstdir,
Nə badə içibdir, nə də sərməstdir.
Dostluq böyük nemət, çox müqəddəsdir,
Mənim də dostluqda iradətim var.

Yadulla:

Yadulla gənc aşıq, sən ona ustad,
Adınla fəxr edib açır qol-qanad.
Gəlsə min əğyar da, biz olmarıq yad,
Tükənmək bilməyən məhəbbətim var.

AŞIQ ALXAN ƏSGƏROV⁵

SƏNİN

Sevimli dilbər,
Qəşəng bəxtəvər.
Dünyaya dəyər,
Kamalın sənin.

Mahnıbaşı:
Gülər sənətim,
Sözüm, söhbətim.

Olsa qismətim,
Vüsalın sənin.

Saçın ipəkdir,
Gör nə qəşəngdir.
Sanki çiçəkdir,
Camalın sənin.

Yar sənə qurban,
Bu aşiq Alxan.
Can alır inan,
O xalın sənin.

GƏRAYLILAR

VAR

Oddan, sudan yaranmışam,
Öz adım var, şöhrətim var.
Vuruşlarda dağ olmuşam,
Ata-baba cürətim var.

Qundaqlamış məni cəngi,
Nəğməm olmuş zəfər zəngi.
Sözdür nəğməmin ahəngi,
Qorxu bilməz sənətim var.

Haqq iş üstə göz olana,
Cannan yanıb köz olana,
Vədəsinə düz olana,
Ehtiramım, hörmətim var.

El karına gəlməyəmə,
Dost güləndə gülməyəmə,
Vətən nədir bilməyəmə,
Qəlb dolusu nifrətim var.

Şiirtməklə yoxdur aram,
Özümə çox tələbkaram,
Alxan kimi daim varam,
Nə dərdim, nə möhnətim var.

AŞIQ

Sənət nədir yaxşı öyrən,
Layiq ol bu ada, aşiq.
Öz adına özün söz yaz,
Minnət etmə yada, aşiq.

Qırma şeirin qol-qanadın,
Korlama sənətin adın.
Şeyird unutmaz ustadın,
Hörmət et ustada, aşiq.

Nə qəmin var, nə kədərin,
Dastanın yaz bu günlərin.
Sən nəslisən Ələsgərin,
Sal Şəmşiri yada, aşiq.

Çal sazını, Aşiq Alxan,
Könlün ayrılmasın ondan.
Sənətindən ilham alan,
Yanmayacaq oda, aşiq.

GEYƏR

Aşıq könlü istəyəne
Geyin göz alxara deyər
Deməz dərdin hər yetənə
Ala gözlü
Şirin sözlü
Günəş üzlü
Sevdiyi dildara deyər.

Bilən qədir qiymətini
Ucuz tutmaz hörmətini
Həyatın xoş ləzzətini
Vəcdə gələn
Asta gülən
Qədir bilən
Candan əziz yara deyər.

Bülbül görəndə gül üzün
Bəzi vaxt itirir özün
Dost dostuna ürək sözün
Çəkər zəhmət
Tapar xəlvət
Etməz qeybət
Yalvara-yalvara deyər.

Yolunda çəkmişəm cəfa
Həmdəm olaq sürək səfa
Mürvət elə, gəl insafa
Qası kaman
Canlar alan
Öldüm aman
Et dərdimə çarə deyər.

Sənsən şöhrəti, həm şanı
Olan ümidi imkanı
İtizar qoysan Alxanı
İlham coşar
Həddin aşar
Nəğmə qoşar
Günüm olmuş qara deyər.

QOŞMALAR

GƏTİRMİŞƏM

Dostlar məclisinə bir el oğlu tək
Şirin dil mənalı söz gətirmişəm.
Sərraf olub ləli kövhər seçmişəm,
Əyri yox, mənasın düz gətirmişəm.

Açmışam qapısın şeirin, sənətin,
Qanımla yazmışam sözün qiymətin.
Öyrənib Vurğunun keçmiş həyatın,
Ceyran ovlağından iz gətirmişəm.

Halaldan qazanıb maya eyləyən,
Niyyətin şadlığa, toya eyləyən,
Böyükdən-küçükdən həya eyləyən,
Abırlı, ismətli üz gətirmişəm.

Aşıq Alxan, ağı, huşu olan kəs
Anlamaz nədanla eyləməz bəhəs.
Dilimdə gəraylı, təcnis, müxəmməs,
Sinəmdə sədəfli saz gətirmişəm.

USTADNAMƏ

Sənət alovludur, odu, közü var,
Bunu qərinələr, zamanlar bilir.
Hər saz çalan bu ocaqda kül olmaz,
Kül olmaq necədir yananlar bilir.

Hər kəs isitməsə bu yolun qışın,
Nahaq mənəm deyib ağrıdır başın.
Sevirsə dünyanın zərin, daşqaşın,
Soruşsun, yerini ümmanlar bilər.

Abbas bu yollarda iz qoyub gedib,
Kərəmsə sönməyən köz qoyub gedib.
Qurbaniylə Qasım söz qoyub gedib,
Dərin mənasını qananlar bilir.

Bu yolun yolçusu Aşıq Ələsgər,
Danışığı gövhər, mətahısa zər.
Sənət dünyasında qazanıb zəfər,
Rəhmət yiyəsidir milyonlar bilir.

Çoxdur bu dünyada saz gəzdirənlər,
Aşığam söyləyib düz süzdürənlər.
Mənasız-mənasız can üzdürənlər.
Onların qədrini nadanlar bilir.

Alxan vurğunudur öz həyatının,
Fərəhdən don geymiş el busatının.
Ömrün xoş gününün, xoş saatının
Dəyərin ən nəcib insanlar bilir.

NƏ VERİM SƏNƏ?

Bircə mənə demə, sən söz bağışla,
Sözüm əvəzində, nə verim sənə?
Bilirəm deməzsən sən, göz bağışla,
Gözüm əvəzində nə verim sənə?

Ömür yollarımız çilçırağıdır,
Əslimiz aranlı, həm də dağıdır.
Könlün ki, əzəldən mənə bağlıdır,
Quzum, əvəzində nə verim sənə?

Dağamsa başıma yağan qar sənsən,
Dövlətli könlümə əsil var sənsən,
Şeirimə – sözümə səbəbkar sənsən,
Yazım, əvəzində nə verim sənə?

Bağlar yaraşıqlı yanı tərədir,
Budaq bar eşqiylə başın tərpe dir.
Dedin gül vədəsiz, çiçək körpe dir,
Üzüm, əvəzində nə verim sənə?

Alxan, il nə qışsız, nə yazsız olmaz,
Mərd igid nəzirsiz, niyazsız olmaz.
Desən də vermərəm, söz sazsız olmaz,
Sazım, əvəzində nə verim sənə?

HƏKİM

Şüursuz insanı huşa gətirib,
Verirsən yenidən ona can həkim.
Gündə neçə-neçə nəbizlər tutan,
Zərif əllərinə can qurban həkim.

Vüqarın bəzəyir uca bir dağa,
Çox düşmüşən imtahana, sınağa.
Vaxtında sağalıb qalxır ayağa,
Səndən nicat uman hər insan həkim.

Əməlin elimə şəfa gətirir,
Həm də ömürlərə vəfa gətirir.
Zəhmət yurdumuza səfa gətirir,
Gülür üzümüzə bu dövrən həkim.

Vaxtsız ağarsa da saçların qar tək,
Lakin hələ gəncdir köksündə ürək.
Ağrılı canları ağrısız görcək,
Yenidən olursan növcavan həkim.

Sülhün carçısıyam sənətim budur,
Şirin sözüm budur, söhbətim budur.
Puşkinli Alxanam niyyətim budur,
Heç vaxt olmayasan naguman həkim.

DEDİ

Bir gözəl əyləyib məni yolumdan,
Getmə oğlan, getmə qınaram, – dedi.
Gül ətri gəlsə də sağı-solumdan,
Baharda həsrətdən donaram, – dedi.

Yol küsər, yolçudan bir iz qalmasa,
Şam olub dibinə işıq salmasa.
Leyliyəm, sevənim Məcnun olmasa,
Eşqi-məhəbbəti danaram, – dedi.

Göz almaz kamını dönüb baxmasa,
Önündə qovuşub sular axmasa.

Əllərin əlimi möhkəm sıxmasa,
Qəlbimin yarası “Qanaram”, – dedi.

Xəyal dost axtarır qəmin ucundan,
Çoban aman edir çənin ucundan.
Dərdə düşmüş olsam sənin ucundan,
Şimşəkdən od alıb yanaram, – dedi.

Gələcək gününə “Gəl xeyir” desən,
Günün ağ günlərdən don geyir, desən.
Sən Aşıq Alxandan bir şeir desən,
Səni ömrüm boyu anaram, – dedi.

ADİL YARAMAZ (ZƏKİOĞLU)⁶

GƏRAYLI

GEDƏCƏM

Qucaqlayıb dizlərimi,
Oxşayıb əzizlərimi,
Çıxardacağam gözlərimi,
Özümə baxıb gedəcəm.

Bir nəğməyəm – Qudu ömrüm,
Hər nədisə budu ömrüm.
Mən bulağam sudu ömrüm,
Axdıqca axıb gedəcəm.

Şeytanlar, cinlər içində,
Allahsız dinlər içində.
Bu qara günlər içində
Şimşəyəm, çaxıb gedəcəm.

Həyat yumşaq bələk ola,
Hamı dönə mələk ola.
Həsretim lap fələk ola,
Onu da yıxıb gedəcəm.

Ömrün-günün xəzan günü,
Ölüm məni gəzən günü.
Ruhum candan bezən günü
Həyatdan çıxıb gedəcəm.
Çıxardacam gözlərimi,
Özümə baxıb gedəcəm.

SEVDALI HƏSƏN⁷

QOŞMALAR

KÖLGƏLİ OLMASIN

Qızım Dürdanəyə

Ovxarından düşəcn qılınc olmaram
Min il saxlansam da qınımda, qızım!
Babandan yadigar mənə bircə şey -
Qeyretim qalıbdır qanımda, qızım.

Nəsimidən öyrənmişəm dözüümü,
Hər nakişi bükə bilməz dizimi!
Diri ikən ölmüş billəm özümü,
Atəşim olmasa qanımda, qızım!

Öluncə vətənin oduna qızın!
Söyüd tək əyilmə, çinar kimi sın!

Sevdalıyam, hər gün öpdüyüm alnın
Kölgəli olmasın yanımda, qızım!

İÇİNDƏ

Üstünə göz olsan, nazını çəksən,
Hansı gül açılmaz qarın içində?
Yarasını bir sarıyan tapılsa,
Qartal ölməz yüz min sarın içində!

Deyirlər, özgədir zəmanə, dövrən,-
Pulun əlindədir ar-namus, vicdan.
Təmizdirsə damarında axan qan,
Zəhərlənməz heç azarın içində.

Sevdalının var-yoxda var bir canı,
O da olsun yarışların qurbanı!
Ölüm nədir yıxa bilsin insanı,
İnsan olsa insanların içində!

AŞIQ ŞAKİRƏ

Qara torpaq necə aldı qoynuna
Səndəki qaməti, boyu, Şakirim?
Xızra yox, kaş sənə qismət olaydı
Zülmətin dirilik suyu, Şakirim!

Gərdişi-dövrəndə bu adət nədir:
Nadanlar ömr edir, ariflər gedir!
Sazının, sözünün həsrətindədir
Nə qədər cavanın toyu, Şakirim!

Sevdalı, boş yerə nə alış, nə yan:
Ölüm adlı yoldan yoxdur qayıdan.

Ürəyim məzarın, şeirimsə laylan,
Uyu, əziz dostum, uyu, Şakirim!

YANINDA

Sevdalı, sənın də bilinər yerin,
Olsan öz yerini bilən yanında.
Eyıbsız görünmək hünər deyildir
Eybə ağlamayıb gülən yanında.

Söz əgər sözdürsə qanmaz da qanar,
Söz var utandırar, söz var utanar.
Sabirimin qəbri od tutub yanar
Söz ilə çəkmələr silən yanında.

Yaxşı söz Əslidir, mən isə Kərəm,
Yolunda canımı qurban verərəm!
Ton-ton ət tökürəm, yerə girirəm
Şeirə ayaqlayın gələn yanında!

MƏHƏBBƏT

Hansı dahi bu sövdadan baş açıb,
Alınan da, satılan da məhəbbət!
Taca dönüb başımızda gəzən də,
Ayaqlara atılan da məhəbbət.

Bilmək olmur nə vaxt salır toruna,
Oğul tap ki ondan qaça, qoruna!
Dağ alışar zərrə boyda qoruna,
Damlasında batılan da məhəbbət.

Odur edən Həsəni də Sevdalı,
Cavabsızdır hələ min-min sualı!

Başıuca edən eli, mahalı,
Kölgəsində yatılan da məhəbbət.

TOY OLA

“Quş öz tayı ilə uçar” deyiblər,
Bəy gəlinə, gəlin bəyə tay ola!
Günəş kimi şölə saçsa elqızım,
Eloğluma da ulduz ola, ay ola!

Bəyin Nəbi ola, gəlinin Həcər,
El namusu, el qeyrəti çəkələr.
Qol çırmayıb alın təri tökələr,
Başlarına şöhrət tacı qoyula.

Sevdaını bir də sala yar oda,
Bəylik görə, əzizlənə kaş o da.
Həyatımız özü bir toy olsa da,
Gündə yüz yol gəlin gələ, toy ola!

GÖZ HƏKİMİNƏ

Boynumda dağ boyda haqq-sayın var,
Kaş yüzdən birini verəm mən, həkim!
Çıxarıb köksümdən vuran qəlbimi
Xalı tək yoluna sərəm mən, həkim!

Ağlının qüdrəti sığmır ağıla!
Həqiqət gözümdə dönür nağıla!
Əlinlə sağalan gözlər yığıla,
Sənə şöhrət tacı hörəm mən, həkim!

Həkim var hərraca qoyur vicdanı,
Tamah cövhəridir damarda qanı!

Sevdalıyam, kaş ki hər bir insanı
Sənin tək müqəddəs görəm mən, həkim!

GÜLÜM

Ömür-gün yoldaşım Rəşxəndəyə

Yaxamdan beşəlli tutmuşdu əcəl,
Yaman bağlanmışdı bazarım, gülüm.
Səsini eşitcək cəhənnəm oldu
Min cür xəstəliyim, azarım, gülüm!

Vaxt oldu yüksəldim, vaxt oldu endim,
Köhlən də səyirtdim, yabı da mindim.
Sənə arxalandım, sənə güvəndim
Hayana düşdüsə güzarım, gülüm!

Kişi qeyrətinə Sevdalı qurban!
Leyli ismətinə Sevdalı qurban!
Nisgilsiz köçərəm qoca dünyadan,
Əlinlə qazılsa məzarım, gülüm!

QALA BİLƏCƏKMİSƏN?

Sevgilim, sındırdın könül sazımı,
Yamaq vurub çala biləcəkmisən?
İlahi eşqimi hərraca qoydun,
Peşman olsan ala biləcəkmisən?!

Taleyin əlindən daş-qaş almısan,
Elə zənn etmə ki şabaş almısan.
Ömrünə ömürlük yoldaş almısan,
Ömürdaşım ola biləcəkmisən?!

Özünə bəllidir istəyim, əhdim:
Dünyadan gedəndə çiyində gedim.
Sevdalının olsun qoy ölüm-itim,
Sən Həsənsiz qala biləcəkmisən?!

AŞIQ ƏLİFAĞA ƏMİOĞLU (SAYILOV)⁸

MƏNƏM

Hər dövrün aşığı, öz şairi var,
Bu dövrün də aşiq-şairi mənəm.
Arif məclisində, söz meydanında
Sözün ən kəsərli şəmşiri mənəm.

Ələsgər elmindən bəhrələnmişəm,
Onunla öyünüb qürrələnmişəm.
Yüz sınaqdan keçib, min ələnmişəm,
Böyük ustadların əsiri mənəm.

Mənəmlik eləyib döymürəm döşə,
Doğru danışmağı etmişəm peşə.
Haqqa ümid bəsləmişəm həmişə,
Bu yolun yolçusu, mahiri mənəm.

Şeirimlə danışsın adım, ünvanım,
Öz ana yurduma qurbandır canım.
Lerik ata yurdum, Muğan məkanım,
Biləsuvar elinin əsgəri mənəm.

Əlifağayam, izim eldə qalandır,
Təbim coşdu, sözüm sözə calandı,

Hər yetən aşığam desə, yalandır,
Elin Ələsgəri, Şəmşiri mənəm.

SƏNƏTKARIN ARZUSU

Fikirlər gecə-gündüz dostumdur, sırdaşımdır,
Döyünən ürəyimdir, fikirləşən başımdır,
Qəlbim ağ varayımdır, qələm silahdaşımdır.
Qəlbimin varığı tək günlərim ağ olsun,
Fitnəkardan, fəsaddan xalqımız uzaq olsun.

Kim bizə dost deyibse, biz ona can demişik,
Bir süfrədə duz-çörək bir kəsib, bir yemişik,
Dostun dərdi olubsa, öz dərdimiz bilmişik,
Gərəkdir dost yolunda nə boran sazaq olsun,
Fitnəkardan, fəsaddan xalqımız uzaq olsun.

Kimsənin çörəyinə biz bais olmamışıq,
Nə intiqam güdmüşük, nə də kam almamışıq,
Könlümüz tox olubdur, gözü ac olmamışıq.
Qoy Allah üstümüzdə yarıkər, dayaq olsun,
Fitnəkardan, fəsaddan xalqımız uzaq olsun.

Əzəldən yad əllərə dikilməyib gözümüz,
İstərəm möhtac olsun özümüzə özümüz,
Təcavüzkar deyilik, eldə ağdır üzümüz.
Qoy bütün yer kürəsi dönüb bu sayaq olsun,
Fitnəkardan, fəsaddan xalqımız uzaq olsun.

Düşməni susdurmağa vardır necə nərlərim,
Xətai şücaətim, Koroğlu hünərlərim,
Verib arxa-arxaya igidlərim, ərhlərim.
Vətənin keşiyində duranlarım sağ olsun,
Fitnəkardan, fəsaddan xalqımız uzaq olsun.

Sənətkarın töhvədir xalqa xeyir-duası,
Hallalıqdan yoğrulub torpağının mayası,
Əlifağa, bas bağına dilləndir telli sazı.
Həsətlilər qovuşsun toy olsun, növrağ olsun,
Fitnəkardan, fəsaddan xalqımız uzaq olsun.

MİSİR ALARLI

GƏRAYLAILAR

BAĞLAR MƏNİ

Bu gün yolum aranadır,
Qınamasın dağlar məni.
Açıb qulac qollarını
Qucaqlayır bağlar məni.

Qız tənəklər cəlvələnməmiş,
Salxımları kündələnməmiş.
Hər addımda bir xoş görüş,
Öz yolundan saxlar məni.

Düşdü mövzu sorağına,
Gəldin qızlar yığnağına.
Çəkib sənət sınağına,
Qız-gəlinlər yoxlar məni.

Ağadayı, gəlinbarmaq,
Nəğmə olub qəlbimə ax.
Behişt misal yamyasıl bağ,
Bu torpağa bağlar məni.

BİLƏR

Məhəbbətlə vuran könlüm
Hər hikməti qana bilər.
Yaza-yaza yanan könlüm
Yazmayanda dona bilər.

Təmiz ürək qızıl güldür,
Nəğmələrim şux bülbüldür.
Xoş ləhcəli, şirin dildir,
Ürəklərə qona bilər.

Söz eşqilə gəzər könlüm,
Söz mülkünü bəzər könlüm.
Hər zərbəyə dözər könlüm,
Bir kəlməyə sına bilər.

BAŞINA DÖNÜM

Ey Vətən, göylərinde,
Zümrüd quşuna dönüm.
Qürbətdə bəy olunca,
Qara daşına dönüm.

Gözdə qalmayıb kamım,
Gül açır hər addımım.
Bahar donlu yurdumun
Qaranquşuna dönüm.

Susayanda torpağının,
Çatlayanda dodağının,
Quruyanda bulağının,
Yaz yağışına dönüm.

Sənin tək vətənim var,
Nə deyim, nə qədim var.
Səndən qeyri kimim var,
Vətən, başına dönüm.

DAĞLAR

Əziz dostum, həmdəm olaq,
Gəzək dağları, dağları.
Cah-cəlalədan ilham alağ,
Gəzək dağları, dağları.

Nə gözəldir payız çağı,
Üzə gülür üzüm bağı.
Zümrüd gilə-göz muncuğu,
Gəzək dağları, dağları.

Bu dağların bəhəri bol,
Bu dağların bəhəri bal.
Qara gilə-ağ üzde xal,
Gəzək dağları, dağları.

Zəhmət, ülfət olsa əgər,
İstəyimiz getməz hədə.
Daş gül açar, qum göyərər,
Gəzək dağları, dağları.

Fərəhindən coşur ürək,
Hünərə söz qoşur ürək.
Bağ becərək, üzüm dərək,
Gəzək dağları, dağları.

DODAQ BÜZÜR

Bu nə hikkə, nə təkəbbür,
Milçək filə dodaq büzür.
Nə ətri var, nə görkəmi,
Qanqal gülə dodaq büzür.

Mətləblər var, teldən incə,
Hər birisi bir bilməcə.
Üfunətli lil gölməçə,
Ayna gölə dodaq süzür.

Sən üzə bax, cürətə bax,
Özü bir şey deyil, ancaq.
Hər sözü yazan uşaq-muşaq,
Ələsgərə dodaq büzür.

El fikrini salaq yada:
Misir, olar bu dünyada
Çörək atlı, o piyada,
Hər kim elə dodaq büzür.

OLUB

Allah bilir yer üzündə
Nə qədər tısbağa olub.
Yaman qorxaq, yaman tənbel,
Bir azca da lovğa olub.

Qurddan-quşdan, ot ələfdən
Yeyib, ömrü keçib kefdə.
İş-güc körsə bir tərəfdə,
Sığınıb-çanağı olub.

Amma, düzü, vardır biri,
Yüz illərdir qalır diri.
Bağa tək torbaya girib,
Çıxanda əjdaha olub.

OLDU

Sənə güvəndiyim dağlar,
Sənə də qar yağar oldu.
Gül üzünə el uzaqdır,
Yana-yana baxar oldu.

Nə çək nərə, nə kişnə sən,
Sızıldama, a çeşmə, sən.
Məzlumlaşdı Dəli Həsən,
Qoç Koroğlu fağır oldu.

Köz bitirir qoynun sənin,
Bükülübdür boynun sənin.
Şeytanların oyunu səni,
Bu meydanda yıxar oldu.

Elə baxma alım ağrın,
Alovlanma yandı bağrım.
Ellərimiz düşüb yorğun,
Səfərimiz ağır oldu.

Gülün dərdimə dərmandı,
Gülünü dərmək gümandı.
Bu meydan bir dəyirmandı,
Bizdən nə çox çıxar oldu.

İnamımız güllələndi,
Göz yaşımız selə döndü.

Dərd o qədər şələləndi,
Ürəyimiz yağır oldu.

Sən boyda dərd daşıyıram,
Səni deyib oxşayıram.
Ümid ilə yaşayıram,
Bəlkə bir gün bahar oldu.

SƏNİN

Bir gecəlik saxlayasan,
Qonağın olaram sənin.
Cəzamı ver, günahkaram,
Dustağın olaram sənin.

Əzizimsən, yaxınımsan,
Lap evimi yıxanımsan.
Qucağında yuxulasan,
Gözünə dolaram sənin.

Üzülmüşəm yollarında,
Öpəmmədim xallarından.
Canım çıxar qollarında
Qolbağın olaram sənin.

Haçandır susuram-acam,
Özüm işığa möhtacam.
Otağında işıq saçan,
Çırağın olaram sənin.

Sənə bahar güllərindən
Çələng hörüm əllərimlə,
İpək kimi tellərində,
Darağın olaram sənin.

Ay boyu bəstə, ölürəm,
Düşmüşəm xəstə, ölürəm.
Qolların üstə ölürəm,
Sadağan olaram sənin.

QOŞMALAR

BİLMƏZ

Ay cansız telləri dindirən ustad,
Ürəyin dərini, tel çəkə bilməz.
Sevinc də, dərd-qəm də aslan üçündür,
Tülkülər hər dərdi bil, çəkə bilməz.

Məhtəli olmuşam belə yazının,
Qurd əsiri olur arıq tazının.
O qədər dərdi var yazıq quzunun,
Yükləsən bəlkə də fil çəkə bilməz.

Siçan şirə dönür, pişik pələngə,
Cahilin hər işi dərddir ürəyə.
Arı həsrət qalıb gülə-çiçəyə,
Nakəs milçəklər də bal çəkə bilməz.

Qanqal kölgəsində saralır qönçə,
Xoruza banlamaq öyrədir cücə.
Dünya, Alarlıdan nə küs, nə inci,
O sənin yazına qol çəkə bilməz.

ANA

Bəzən sübhə kimi durub keşikdə,
A mənim qayğıma qalanım ana!

Gah öz qucağında, gah da beşikdə
Şirin-şirin layla çalanım ana.

Başım ağrıtanda “canım vay!” dedin,
“Dərdin-bəlan mənə gəlsin qoy”, dedin.
Öz canını mənə qurban dilədin,
Gündə yüz yol oldun qurbanım, ana.

Bal da verə bilməz balanın dadın,
Sən dünyadan doydun, məndən doymadın.
Oduma alışdın, közümə yandın,
Mənə məndən artıq yananım ana.

Qartal vüqarlımsan, dağ əzəmətlim,
Söhbəti ləzzətlim, sözü ləzzətlim.
Ata qeyrətlimsən, bacı şəfqətlim,
Həkimim, təbibim, loğmanım ana!

Kimim var oduma sənin tək yana?
Hər kəlmə başında deyərdin “cana”.
Bir canım var, o da qurbandır sana,
Misirəm, başına dolanım, ana!

ŞİRİNDİR

Əzəl gündən gözlərimdə dünyanın
Nə sərvəti, nə də varı şirindir.
Nəğmədən saldığım bağın-bağçanın
Qafiyəsi, misraları şirindir.

Üzdə yeri vardır göz ilə qaşın,
Öz yuvası isti olar hər quşun.
Füzuli ürəkli bir vətəndaşın,
Öz vətəni, öz diyarı şirindir.

Misir, yorulsan da öyüd verməkdən,
Müftəxor əl çəkməz müftə yeməkdən.
Özgə süfrəsində küftə yeməkdən,
Öz süfrəmin duzlu şoru şirindir.

HƏYATDA

Nələr köhnəlməmiş Adəmdən bəri,
Ölüm at oynadır hələ həyatda.
Sənə borc verilən dəqiqələri
Çalış verməyəsen yelə həyatda.

Ömrün boyu çaylar kimi çağla sən,
Qayna, qarış el ilə sən, xalqla sən.
Ürəyini məhəbbətlə bağla sən
Vətənə həyatda, elə həyatda.

Yay ötüşür, payız keçir, qış gəlir,
Misir, yaşın üstə təzə yaş gəlir.
Həyat gündən-günə daha xoş gəlir,
Gözəldir yaşamaq belə həyatda!

DAYANIB

Aylar ötür, ömür keçir, gün keçir,
Dünya öz yerində yaman dayanıb.
Gələnləri bir-bir alıb nişana,
Sinəsi üstündə kaman dayanıb.

Mən nə deyim bu dünyanın işinə,
Bir nər oğul çıxı bilmir döşünə.
Şaxta düşüb, qar yağıbdi gülşənə,
Qanmaz ürək vurur, qanan dayanıb.

Bülbül olmaz quruldayan qurbağa,
Şam işığı işıq saçmaz uzağa.
Tülkü verib sinəsini qabağa,
Arxasında çünki aslan dayanıb.

Qarğa qonub yaraşılıqlı bağlara,
Qurd darışıb şamamalı tağlara.
Üz çevirdim başı uca dağlara,
Dağların başında duman dayanıb.

Misir, il qalanıb illərin üstə,
Dönüb arxaya bax, gəncliyi səsle.
Ömür keçir, könlüm hələ həvəsdə,
Yollar ayrıcında güman dayanıb.

DÜŞƏCƏKDİR

Naşı bağban, bağa yaxşı baxmasan,
Meyvələr sısqalıb kal düşəcəkdir.
Arı kimi artıq olsa zəhmətin,
Axırda payına bal düşəcəkdir.

Baş kimə lazımdır ağıl olmasa?
Çəpər nə üçündür paxıl olmasa?
Qurd qoyunla gəzər çuğul olmasa,
Çuğul olan yerdə qal düşəcəkdir.

Güldən təmiz olsa ürəyin sənin,
Gülər arzun sənin, diləyin sənin.
Əksilməz süfrəndən çörəyin sənin,
Xain ürəklərə xal düşəcəkdir.

Gəlmisən dünyaya bir mehman kimi,
Yaşa can bağında şirin can kimi.

Misir, torpaqlara qoyulan kimi,
Məzarın üstündən yol düşəcəkdir.

YAZIĞIM GƏLİR

Nadan məclisində kəlmə kəsmərəm,
Dediyim hər sözə yazığım gəlir.
Başın günahından, dilin səhvindən,
Sillə dəyən üzə yazığım gəlir.

Adətdir, bülbülün meyli güldədir,
Aşığın barmağı incə teldədir.
Saxsıya zər dedim, günah dildədir,
Xəcalətli gözə yazığım gəlir.

Bir insan dünyadan kam götürməsə,
Arzusuna çatıb köks ötürməsə.
Bir düz ki, köksündə gül bitirməsə,
O qarğanmış düzə yazığım gəlir.

Başımız üstündən illər ötəndə,
Həyat bağçamızı xəzan edəndə.
Dünyadan bir insan köçüb gedəndə,
Misir, özümüzə yazığım gəlir.

A CEYRAN

Bənzərsən həyatın gül bağçasında,
Sən də bir bülbülə, mən də, a ceyran!
Fələyin çaldığı kamançasında,
Sən də bəmə-zilə, mən də, a ceyran!

Sən kədər oldunsa, mən də qəm oldum,
Sən dəftər oldunsa, mən qələm oldum.

Sən Əsli oldunsa, mən Kərəm oldum,
Sən də dönmə külə, mən də, a ceyran!

Tufana gərmişik qanadımızı,
Sındıra bilməyib inadımızı.
Əzəldən bağladığ həyatımızı,
Sən də doğma elə, mən də, a ceyran!

Yer göyə aşıqdi, ay günə aşıq,
Qoşa simlər kimi qoşalaşmışıq,
Hər dərdi-bəlanı qarşılamışıq,
Sən də gülə-gülə, mən də, ay ceyran!

Gör sənə nə deyir Misir Alarlı,
Bizik bu dünyada hamıdan varlı.
Sən bir vəfalısan, mən etibarlı,
Sən min il ömr elə, mən də, a ceyran!

ATALAR

Dünyada hər yana etsə də səfər,
Etməsin dünyadan səfər atalar.
Vədəsiz bükülür övladın beli,
Olmasa dünyada əgər atalar.

Qızına həyandır, oğluna dayaq,
Övladın şərəfi atadır ancaq.
Təkcə bir evin yox, bir ailənin yox,
Elin qeyrətini çəkər atalar.

Atalı böyüsün oğullar, qızlar,
Yaram qövr eləyər, ürəyim sizlər.
Qırx birinci ildə, ay atasızlar,
Getdi-qayıtmadı əsgər atalar.

Bədən bizimdirsə can atanındır,
Ürək bizimkidir, qan atanındır.
Şöhrət atanındır, şan atanındır,
A düşmən gözüne çəpər atalar.

Övlad cisimdirsə, ata ürəkdir,
O mərdlik deməkdir, qeyrət deməkdir.
Qoca dünyaya da ata gərəkdir,
Hamını bir gözdə görər atalar.

Əyilmək bilməyən vüqarlı bir dağ,
Övlada atadır, ataya uşaq.
Həyat nəsibi qayğıdır ancaq,
Köksünü tufana gərər atalar.

Mənzil uzaq deyil, karvan tələsir,
Zaman ömrümüzü doğrayır, kəsir.
İcazə versəniz, Alarlı Misir
Sizin üzünüzdən öpər atalar!

OĞUL

Diqqət ilə mənə qulaq as indi,
Çünki şeirlədir söhbətim, oğul!
Sənin həsrətinlə vəcdə gəlmişəm,
Bu gün nəğmə olub qismətim, oğul!

Qolumda qüvvəmsən, gözlərimdə nur,
Övladdır ataya iftixar, qürur.
Ana Vətənimin keşiyində dur,
Halal olsun sənə zəhmətim, oğul!

İnan, bu dünyada, ay canım-gözüm,
Kişiyə gərəkdir dəyanət, dözüüm.

Fəxrım, vüqarımdır Gərayım, Həzim,
Əsl kişi olub millətim, oğul!

Necə bəxtəvərdir atan bu dəmdə,
Vətən məhəbbəti coşur sinəmdə.
Vətən qarşısında üç il mənim də
Olubdur hərbidə xidmətim, oğul!

Sən də Od oğlusan, bir parça adsan,
Atana-anana qolsan-qanadsan.
Əgər mənliyində məni yaşatsan,
Əsla qocalmaram, igidim, oğul!

Dinlə diqqət ilə, dinlə atanı,
Dostunu yaxşı seç, düşməni tanı.
Ürək dostu bilmə hər şarlatanı,
Çıxmasın yadından nəsihətim, oğul!

Misirəm, diləyim-arzumdur hər gün,
Ordudan qayıdıb gələsən bir gün.
Bizim də qapıda ola toy-düyün,
Gül aç istəyim, niyyətim, oğul!

OĞLUM

Atanam, söz ilə doludur sinəm,
Dinlə diqqət ilə, ay əsgər oğlum!
Sevindik, məşallah, igidsən daha,
Olanda orduya səfərbər, oğlum!

Gözümün işığı, ürəyimin yağı,
Atanın gözündə övlad Qaf dağı.
Ay çətin günümdə düşməni toxmağı,
Mənim igid balam, mənim nəvə oğlum!

Qəhrəman olubdur saxla yadında,
Nəbi, Qoç Koroğlu, Babək baban da.
Öz dar günlərində, çətin məqamda
Vətən övladına güvənər, oğlum!

Vətən məhəbbəti, vətən sevgisi
Yaşadar dünyada yaşayan kəsi.
Vətəndaş sözünü daşıyan kəsi
Vətən bala kimi böyüdə, oğlum!

Dost dostu hər zaman arxa sayılmış,
Dağın arxası da, inan, dağ olmuş.
Dostluq əlimizdə bir bayraq olmuş,
Arif olan bunu dərk edər, oğlum!

Bir arzumuz da var, olginən halı,
Bizim qapıda da coşsun "Vağzalı".
Bir gəlin gətirək nazlı, həyalı,
Sanaq özümüzü bəxtəvər, oğlum!

Sənsiz ilə dönür bizə hər saat,
Günlərin birində gülümsünə baxt.
Sən ordudan evə qayıtdığın vaxt,
Qapıda qurbanın kəsilər, oğlum!

DÜŞƏR

Qartal qocalanda qoldan-qanaddan,
İnsan qocalanda ayaqdan düşər.
Nə gözlərim doyar belə həyatdan,
Nə könlüm əzəlki maraqlardan düşər.

Bir quşam dünyadan gün dənləyərəm,
Ömür-gün yoğurub kündələyərəm.

Meyvə tək büzüşüb hərdən, deyərəm,
Boş ötən günlərim budaqdan düşər.

Həyat hər yetənin quyusu deyil,
İnsan dünyanın əl quzusu deyil.
Hər gəda el oğlu, el qızı deyil,
Yolu el köcündən uzaqdan düşər.

Yaşaram qocaman palıdlar təki,
Söyüddən, səndəldən el nə umar ki?!
Sevgili can dünyamda bir hökmüdar ki,
Yalnız ölən günü o taxdan düşər.

TƏBRİZLİ QIZ

Sənin gül üzünə, a Təbrizli qız,
Güllər qurban ola, orman qarışıq.
Sən gülə heyransan, heyrandır sənə,
Bütün Azərbaycan, İran qarışıq.

Hardasa bir işıq səni səsləyər,
Hardasa bir ocaq səni gözləyər.
Qorxuram yollarda yalquzaq yeyə,
Dalınca ağlaşaq anan qarışıq.

İpəksən, kövrəksən, elə incəsən,
Elə bil indicə əriyəcəksən.
Sən ki zəriflikdə bir kəpənəksən,
Yel əsər aparar çadran qarışıq.

Şirin xəyalmışan, yoxsa yuxusan,
Dünyanın çəkmisən ərşə yuxusun.
Bizim binəmizə gəlib çıxasan,
Araya çən gələ, duman qarışıq.

Rahatlıq vermədin dinc ürəyimə,
Əlli beş yaşında gənc ürəyimə.
Sən Allah, sən Allah köç ürəyimə,
Əlində tutduğun “Quran” qarışıq.

Demirəm, uğrunda ölərdim sənin,
Ölərdim yanında qalardım sənin.
Durardım qadanı alardım sənin,
Başım olmasaydı yaman qarışıq.

DEYİŞMƏ

MİSİRİN AŞIQ YADULLA İLƏ DEYİŞMƏSİ

Yadulla:

Ay şair, dünyanın harasındaşıq,
Hələ bilmək olmaz başa nə gələr.
Olumla ölümün arasındaşıq,
Arxanca sürünər, qarşına gələr.

Misir:

Ay aşiq, el demiş, gülmə qonşuna
Gülərsən, sən də başına gələr.
Qonumu-qonşunu çox istəyənlər
Allah-təalanın da xoşuna gələr.

Yadulla:

Dövrün cəfasından gəlmişik təngə,
Xudadan işimiz düşməsin ləngə.
Fələk bizim ilə çıxıbdır cəngə,
Güllə atılmasa quşa nə gələr.

Misir:

Adam var ki, yüz qadanın qalası,
Adam da var durub dərdin alası.
Yerin-göyün, ərşin-fərşin bəlası,
Zəndimiz korlanar, huşa nə gələr?

Yadulla:

Atalar sözüdür, paxıllar artmaz,
Yerinə qor dolar, gecələr yatmaz.
Alarlı, tikəsi tanrıya çatmaz,
Hansı quş tərmanın döşünə gələr.

QULAM ƏLİYEV¹⁰

GƏRAYLILAR

BİRLƏŞİN

Artıq Vətən gedir əldən,
Fəhlə-ziyalı, birləşin.
Yazıq millət düşüb dildən,
Pisləşib halı, birləşin.

Fələk bizi dərdə salıb,
Millət yaman günə qalıb.
Düşmən ələ silah alıb,
Qırır mahalı, birləşin.

Çox şey çıxıb elinizdən,
Haqq kəsilib dilinizdən.
Verməyin öz əlinizdən,
Dövləti-malı, birləşin.

Çarə qılın bu günlərə,
Çox getməyin dərinlərə.
Gəlin bağlı düşünlərə,
Açın bu falı, birləşin.

Yapışmayın kədər-kindən,
Tutun xalqın ətəyindən.
Təmizləyin el içindən,
Bu qalma-qalı birləşin.

YAD EDİRƏM

Eşit Təbriz, mən bu tayda
Şəhriyarı, yad edirəm.
Payız, qışda, yazda-yayda
Dostu-yarı yad edirəm.

Bu şairin haqq səsinə
Onun doğma ölkəsində,
Savalanın zirvəsində
Buzlu-qarı yad edirəm.

Haqq bir olsun sizli-bizli,
Dostluq qardaş, olmaz gizli.
Həm Bakılı, həm Təbrizli,
Cüt diyarı yad edirəm.

Qoy bir olaq, sənli-mənli
Bir millətli, bir vətənli.
Baxça-bağı yasəmənli,
Hər baharı yad edirəm.

Nə olsun mən bu taydayam,
Sənlə mənim, birdir mayam.

Bu ellərin mərd oğluyam,
Namus-arı yad edirəm.

Bu dünyanın gedişində
Yoxuşunda-enişində.
İnsanların haqq işində,
Düz ilqarı yad edirəm.

Qalxan bayraq bir də enməz,
Çıraqları yanar, sönməz.
Haqq yolundan geri dönməz,
Adamaları yad edirəm.

Kimdə varsa, doğru ürək
Haqqın yolun getsin gərək.
Qulam deyər, Şəhriyartək
Sənətkarı yad edirəm,
Onun ruhun şad edirəm.

QANA BİLMİRƏM

Başım şişib bu həyatda,
Heç nəyi qana bilmirəm.
Aləm yanır nahaq odda,
Mən isə yana bilmirəm.

Yemək-içmək olub baha,
Buna qarnım dözmür daha.
Üz tuturam qibləgaha,
Yenə dolana bilmirəm.

Bitlər daraşib canıma,
Yerikləyiblər qanıma.

Öz dinimə, imanıma,
Hələ inana bilmirəm.

Zamanə, qardaş, tələsir,
Vuran vurur, kəsən kəsir.
Ayaqlarım tir-tir əsir,
Daha dayana bilmirəm.

Dünya qəmə boyansa da,
Haqq bir yerdə dayansa da.
Namərd, satqın oyansa da,
Mənsə oyana bilmirəm.

Hey edirəm bişim-bişim,
Ətdən yağdan, görmür dişim.
Bala, nə vaxt mənim işim,
Düşər sahmana bilmirəm.

Haqq-ədalət görmür gözüüm,
Buna daha yoxdur sözüm.
Nə vaxtacan deyin dözüüm,
Belə divana bilmirəm.

Dövrümüz çala-çopur,
Hər tərəfdə hay-küy qopur.
Göz yaşımız hara hopur,
Axır həyana bilmirəm.

Millət bir-birin didəcək,
Haqqın yolun kim gedəcək?
Nə vaxtacan zülm edəcək,
İnsan-insana bilmirəm.

Bir yan gündüz, bir yan gecə,
Haqqı alan yoxdur vecə.
Bundan sonra baxım necə,
Mən bu cahana bilmirəm.

Hər kəs çatsa haqlı ata,
Gəlib yetmə xoş həyata,
İnanmıram Qulam çata,
Belə dövrəyə bilmirəm.

QOŞMALAR

XOCALI

Göylərə uçaldı qüssə, dər, ahın,
Bilən soruşmadı nədir günahın.
Əlində olmadı güclü silahın,
Düşməni səni belə aldı Xocalı.

“Yan”lar əsir aldı səni bir yandan,
Əllərin üzüldü Azərbaycandan.
Torpaq dilə gəldi tökülən qandan,
Dağlar da saçını yoldu, Xocalı.

Böyük də, kiçik də batdı al qana,
Bəd xəbər yayıldı cümlə-cahana.
Döndü xoş baharın bir zəmistana,
Açılan güllərin soldu, Xocalı.

Boyandı al qana torpağın-daşın,
Haqsız güllələndi hər vətəndaşın.
Kafir nizəsinə taxıldı başın,
Nəmərlər oylağı oldu Xocalı.

Ölkəni bürüdü qüssə, kədər, qəm,
Mətləm dəryasına qərq oldu aləm.
Qulamın əlində tutduğu qələm,
Danışa bilməyir, laldı, Xocalı.

GƏLMƏSİN

Dedin deyini burnu əyri “qartala”,
Öz dağı var, bizim dağa gəlməsin.
Köpək kimi başın soxmasın yala,
Qab-qacağı yalamağa gəlməsin.

Qoy eşitsin balayanlar, vartanlar,
Bizdə də var dağdanlar, yırtanlar.
Zəif əlnən polad ipi dartanlar,
Bizə düyün bağlamağa gəlməsin.

Varsa beşi, birini satıb dörd yesin,
Nəyi varsa, utanmasın, mərd yesin.
Öz yurdunda dağdan-daşdan dər yesin,
Bizim yurda kef-damağa gəlməsin.

Dağlarımda otarmasın qoyunu,
Oynamasın aşıq-aşıq oyunu.
İçsin İrəvanın duzlu suyunu,
İsa kimi bir bulağa gəlməsin.

İnamını itirmisən sən daha,
Mən çalırım, sən qulaq as səgahə.
Uzunqulaq eşşəyiniz bir daha,
Bizim yurda ağnamağa gəlməsin.

BİLMİR

Bir vətən, bir millət, bir xalq, bir ölkə
Hələ də mehriban dolana bilmir.
Onların məqsədi, odur ki, bəlkə
Yolları baş alıb hayana bilmir.

Xalqın ağaları, özün öyürlər
Milləti üzünə açıq söyürlər.
Onları hər yanda, vurub-döyürlər,
Yenə də bədbəxtlər oyana bilmir.

Haqsızlıq бүrüyüb, şəhəri, kəndi,
Uçulub, dağılıb ədalət bəndi.
Nə şair, nə alim, nə də əfəndi
Nə səni, nə məni, heç qana bilmir.

Quldurluq, oğurluq, baş alıb gedir,
Millət pul üstündə, bir-birin didir.
Bu xalqın qurluşu çox qəribədir,
Haqqının üstündə dayana bilmir.

Ölkə indi qalıb, dadı-budadda,
Onun ağaları, min cürə adda.
Bu məzlum insanlar, bax bu həyatda,
Nə vaxt düşəcəklər sahmana bilmir.

Çıxır boş başlardan min cür hoqqa
Aclıq hücum çəkir, boşalır toqqa.
Udur bu milləti, əjdaha-haqqa,
Suların altından, boylana bilmir.

Millətin əlindən, gedir var-yoxu,
Aclar acı tapır, toxlarsa toxu.

Zibil yeşiyində, qıcqırıb çoxu,
Çıxmağa hələ ki, bir yana bilmir.

Varlılar hər yanda, salıb vur-həşir,
Yoxsullar keçir tək hələ mələşir.
Namərdin oxları, hər yanı deşir,
Mərdlər ox qoymağı kamana bilmir.

Vətən ömür sürür, nə qalma-qalda,
Millət nə haldadır, ölkə nə halda.
Əlsiz-ayaqsızlar, qalıblar dalda,
Çatmağa arzuya, gümana bilmir.

Baxıram bu xalqın, dərd və ahına,
Onlar çatmayıblar düzəngahına.
Qulam şükr eləyir bir allahına,
Qeyri allahlara inana bilmir.

GƏLMƏ

Sevgilim ömrümün, solğun çağında,
Sinəmdə dərd-qəmi əkəndə gəlmə.
Boranlı-tufanlı xəzan bağında,
Ağaclar yarpağın tökəndə gəlmə.

Dövrən düz aparmır, haqqı-hesabı,
Bu zülmə ürəyim, gətirir tabı.
Sənsiz bu dünyada, hər bir əzabı,
Eşqin naləsində çəkəndə gəlmə.

Ürək bir bələdir, görünmür bağı
O çəkir sinəmə, dağ üstən dağı.
Belə bir günümdə bir bahar çağı,
Bənövşə boynunu bükəndə gəlmə.

Sinəmdə alovlar, ürəkdə odlar,
Yer üzün bürüyüb, vəfasız adlar.
Satqınlar, yaltaqlar, namərdlər, yadlar
Haqqımın evini sökəndə gəlmə.

Namərd oxu sinəm üstə düzülsə,
Qəm-qüssədən şux gərdənim büzülsə,
Əl-ayağım, göydən, yerdən üzülsə
Özüm də diz üstə çökəndə gəlmə.

Bizə nə xeyri var olmayıb-olan,
Çünki elə bizik, saralıb-solan.
Dünya bivəfadır, get ayrı dolan,
Mənim doğulduğum bu kəndə gəlmə.

Həyat belə gedir, əzəldən balam,
Yoxdur, haqq-ədalət, ondan dərs alam.
Bu qara torpağın altında Qulam,
Özünə haqq evin tikəndə gəlmə.

OLMASA

Hər millət onu bil düşər gözündən,
Haqqın yollarında zirək olmasa.
O heç zaman, qorxmaz özü-özündən
Başının üstündə fələk olmasa.

Kim rəhm eyləməsə dövrün yaşına,
Necə baxar torpağına, daşına.
Tikdiyi ev də uçular başına,
Küncündə bir dənə dirək olmasa.

Ömür dolanmasa bir aybənizdə,
Nökər nöker olmaz, kəniz kəniz də.

Dalğalar, ləpələr coşmaz dənizdə,
Təbiətdə əsən külək olmasa.

Durnalar uçmasa bil qatar-qatar,
Getdiyi məskənə onda gec çatar.
Bütün bəşəriyyət gözündən batar,
Xalqlar bir-birinə gərək olmasa.

Dəryalar, dənizlər, çağlayıb daşsa,
Zaman öz yolunu, bir kərə çəşsa.
Dünyada var-dövlət başlardan aşsa,
İnsanlar qırılar çörək olmasa.

Əgər hamı olsa bacı-qardaşlı,
İnan heç kəs qalmaz gözləri yaşlı.
Onda dolanarıq əməlli-başlı,
Əgər içimizdə kələk olmasa.

Qulamam, yolumdan dönmərəm qəti,
Özümlə aparram haqq-ədaləti.
Yaşada bilmərəm namus-qeyrəti,
Qəlbimdə çırpınan ürək olmasa.

TELMAN BİLƏSUVARLI^{II}

QOŞMALAR

YADULLA

*Toyumu etmiş mərhum sənətkar aşiq
Yadulla Abbasovun əziz xatirəsinə*

Baş açırsan bu dünyanın sirrindən,
Muğayat ol Arazından, Küründən.
Yer tərpsə sən tərpsənmə yerindən,
Keçir keçsin, dövrən keçir, Yadulla.

Azuqəni Allah verir hər kəsə,
Yeri, göyü bir eləyər istəsə.
Boz sərçəyə irad tutma dən yesə,
Dən talanır, xırman keçir, Yadulla.

Yüz dərdi var Telman kimi Loğmanın,
Yaradandan soruş onun dərmanının.
Xəbərdar ol, əzəl-axır dünyanın
Körpüsündən insan keçir, Yadulla.

**EY, VƏTƏN
(Marş)**

Dağları yerindən oynadır gücün,
Döyüşlər pələngi Həzinsə öyün.
Əmrini gözləyən orduyuq bu gün,
Əsgər paltarları geyin, ey Vətən.

Sənsən gözüümüzün qarası, ağı,
Bizi haraylayır Zəngəzur dağı.

Çatıb gözlənilən son cihad çağı,
Əsgər paltarını geyin, ey Vətən.

Daş sədlər zərbəndən sınına qədər,
Qarşında bələdçin olacaq zəfər.
Odlardan keçəcək başlanan səfər,
Əsgər paltarını geyin, ey Vətən.

Biz şəhid oluruq bu yolda bir-bir,
Övladın anaya töhfəsi birdir,
Gözü yolda qalan Qarabağ deyir,
Əsgər paltarını geyin, ey Vətən.

AŞIQ İDRİS MƏMMƏDOV

QOŞMA

SEVGİLİM

Yollar günahkardır, yoxsa ayaqlar,
Sizəsən bir qarış yoldu, sevgilim.
Köhnə tanış kimi düşdük nəzərdən,
Hicranın nə yaman oldu, sevgilim.

Verdiyin vədələr bəs harda qaldı?
Bahar çiçəyiydik, nə tez saraldıq?
O kövrək ürəyini qayğılar aldı,
Sevinc az, qəm yükü boldu, sevgilim.

Mən nə deyim vədəsindən dönənə,
Tez açılıb, tez də yanıb sönənə.
İdris deyir, tale baxdı kəm mənə,
Sənli arzularım soldu sevgilim.

ALLAHVERDİ MUĞANLI

GƏRƏK

Hanı, bu torpağın zərgəri, zəri
Qırılıb mayası, qırılıb nəri?!
Çox şükür: yaşayır ərəni, əri,
Hələ ki, torpağa dəyməyib kürək,
Qisas qiyamətə qalmasın gərək!

Hanı, Şuşamızın Xan bülbülü,
Öldürdü qeyrəti, arı Bülbülü...
Fəğan edən gördüm sarı bülbülü,
Həmişə xalqıma qurulub kələk,
Qisas qiyamətə qalmasın gərək!

İlahi, bu gələn hansı fəsildi,
Baş kəsən, qan içən, vəhşi nəsildi?..
Əsirin qulağı, dili kəsildi,
Beşikdə al qana boyandı bələk,
Qisas qiyamətə qalmasın gərək!

Ötən xoş günləri ananım, ayıl,
Şəhid torpaqlara yananım, ayıl,
Dəhşəti, vəhşəti qananım, ayıl,
Sən də öz gücünü bir göstər görək,
Qisas qiyamətə qalmasın gərək!

Şəhid bulaqların suları sərin,
Köməyə çağırır ərənin, ərini...
Munis millətimin yarası dərin,
Kəlbəcərə gedək, Ağdama gedək,
Qisas qiyamətə qalmasın gərək!

Qardaşım, sirdaşım, mənə qulaq as,
Qan sızan yarama götür, közü bas...
Allah da buyurub, "Qisasa qisas!",
Laçın dağlarından gül, çiçək dərək,
Qisas qiyamətə qalmasın gərək!

Ərənim, yağını səngərdə tovla,
Mərhəmət eyləmə, gözündən ovla!
Arxalı dığanı yurdundan qovla,
Olaq Zəngilana, Şuşaya dirək,
Qisas qiyamətə qalmasın gərək!

Talanmış yurdlara dikib gözümü,
Hərdən qınayıram, özüm-özümü!
Qaçqınım, köçkünüm, eşit sözümlü,
Xankəndim, Qubadlım zirəkdən-zirək,
Qisas qiyamətə qalmasın gərək!

Talandı sərvətim, talandı varım,
Dözmədi, dünyasın dəyişdim yarım!
Muğanlı, talanmaz qeyrətin, arın,
İntiqam hissiylə çırpınır ürək,
Qisas qiyamətə qalmasın gərək!

AŞIQ ƏZİZ BABAYEV

QOŞMA

SƏNİ

Ağzı xeyir sözlüm, a şəhla gözlüm,
Duyub düşünürəm hər zaman səni.
Leyli yaraşlıq, Züleyxa üzlüm,
Şad ollam görəndə mehriban səni.

Xalısı naxışlı bahardan qəşəng,
Açmış yanağında təzə gül, çiçək.
Yoxsa dilə düşmüş əfsanələr tək,
Mələk xəlp edirmiş yaradan səni.

Arzular, ümidlər tiki könlümü,
Sən olan yerlərə çəkir könlümü.
Xəyalın süngü tək sökür könlümü,
Unuda bilmirəm bircə an səni.

Bu necə qamətdir, a boyu bəstə?
Hüsnün ay, hörüyün dəstəbədəstə.
Sən Aşıq Əzizi qoyub can üstə,
Amandır, öldürmə tutar qan səni.

AŞIQ SAHİB MUSAYEV

GƏRAYLI

AYRILDI

Qədəm qoyandan bu yerə,
Bu dağlar çəndən ayrıldı.
Məni gözümlə ovsunladı,
Ruhum bədəndən ayrıldı.

Gör nə həsrət çəkdi gözlər,
Əl eylədi mənə düzlər.
Bənövşələr, şux nərgizlər,
Soldu çəməndən ayrıldı.

Sahib dözdü, dözməyənlər!
Külək olub əsməyənlər!

Yolu, izi kəsməyənlər,
Bu səsdən, ündən ayrıldı.

NAMİQ ABBASOV

GƏRAYLI

BABA

Dərs almışam, baba, səndən,
Xoş gəlir avazım, baba.
Təzə-təzə xallar vurur,
Sinəmdəki sazım, baba.

Baba, meydana girərəm,
Söz qoşub dövrən sürərəm.
Könlümü şeirə verərəm,
Mənalanan sözüm, baba.

Namıq deyər hörmət ilə,
Baş əy saza, hörmət elə.
Mən aşiqəm hörmə telə,
Nə tez tutdu gözümlə, baba?

MÜŞFİQ ABBASOV

QOŞMA

SEVGİLİM

Hiyləgər gözlərin feline düşdüm,
Unutdum özümü özüm, sevgilim.
Bir dilbilməz gözəl əlinə düşdüm,
Qaldı arxasınca gözümlə, sevgilim.

Vuruldum qaşların əyrisinə mən,
Göz dikməyə səndən qeyrisinə mən.
Görməmişdim bir belə tər sinə mən,
Şəninə acıydı sözüm, sevgilim.

Müşfiq deyir, olmaz belə xəyal da,
Gözüm qalıb ağ üzdəki o xalda.
Bir qız sevdim sənin tək, sən halda,
Eşqinə də necə dözdüm, sevgilim?

AŞIQ MİRZƏLİ İSPAROV

QOŞMA

ALQASIMLIDA

Yaşadım ömrümü sənətkar kimi,
Sazımı dindirdim Alqasımlıda.
Pərdəni ağlatdım, simləri qırdım,
Mizrablar sındırdım Alqasımlıda.

Qədrin bildim sözün qədrin bilənin,
Zərif danışanın, zərif gülənin.
Sənətə ayağı yalın gələnin,
Atasın yandırdım Alqasımlıda.

Aşıq Mirzəliyəm, söz acısıydım,
Mənə baş əyəni mən ağa saydım.
Sözlərdən özümə abidə qoydum,
Heykəl də yondurdum Alqasımlıda.

UŞAQ FOLKLORU

UZUNNAMALAR

1. Yatdım sağıma,
Döndüm soluma.
Sığındım Sübhanıma.
Əlimdəki fırışlar
Getdi xanimanıma.
Çağırdım peyğəmbəri,
Hay verdi ağeyi Qəmbəri.
Dedim, hanı peyğəmbər?
- Peyğəmbər namazında,
“Əzim-əzim” duasında.
Dağın dabanında
Bir ağac var idi.
Başı ərşi-Quran
Dibi müşkül-zəfəran.

2. Xi, xi, bu dəstə
Güzgü tutar bu dəstə.
Güzgü suyu içmərəm,
Xarxaradan keçmərəm.
Xarxara donum olsun,
Kətan köynəyim olsun.
Kətana gedən gəlmədi,

Yaylıgımı göndərmədi.
Yaylıgım ucu qara,
Göndərdim peyğəmbərə.
Peyğəmbər ali qardaş,
Şaxlı-budaqlı qardaş.

3. Bir qarım var deyingən,
Yeyingəndi, yeyingən.
Yanında durmaq olmur,
Sarımsağın iyindən.
Sarımsağın adı nə,
Damağı nə, dadı nə.
Sarımsağı əkənin
Şallaq vurun atına.
Sarımsağı yeyibsən,
Yeyib kimə deyibsən.
Dərisini soyarlar
Badımcana qoyarlar.
Sarımsağın iyindən
Heç yeməmiş doyarlar.

4. Anaş toyuq, sağ toyuq,
Yumurtlarsan ağ toyuq.
Anaş toyuq, çil toyuq,
Lələkləri gül toyuq.
Anaş toyuq, al toyuq,
Qanadını çal, toyuq.
Anaş toyuq, zil toyuq,
Anlamırsan dil toyuq.

DİLDOLAŞDIRMALAR

- * Al almanı alma, al almanı alan al almanın alına allanar.
- * Ağıl elə, ağılı ağ ağı ilə ağılama.
- * Bu mic bic micdi.
- * Çəkinmə, çək çəkini, çəkinin çəkisi çəkidən çıxar.
- * Çəmgir, çəmə gir, çəm çəmlə.
- * Dəvəm girməz evə, gəbəm görməz güvə.
- * Gülər gülə-gülə gilə gül dedi.
- * Gözəl, gözlə, gözəl gözə göz dəyər.
- * İçim yandı içim-içim, içim-içim sudan içim.
- * Kür kimi kürküm kürəkdən girmədi.
- * Qarı qara qarğanı qarğadı, qara qarğa qarıya qarr qarıl-dadı.
- * Lətifin lətifələri lətif-lətif lətifələrdir.
- * Sağmal inəyim sağlamdı.
- * Sazımı sazla, sazbənd, saz saz sızıldamaz.
- * Sözçü sözün sözə düzüb, sözdən sözün düzün üzüb.
- * Toxmaq, toxmaqlanma, toxmaqlansan da toxmaqlana-cağam, toxmaqlanmasan da toxmaqlanacağam.
- * Tülkü yırtıb kürkümü, kürküm kül kimi.
- * Dadaş dayım dəyirmanın dalında daşı daşa, dəmiri daşa döyürdü.
- * Ocaq, mən səni qığılımlandırmadım. Səni qığılımlan-dıran qığılımlandırdı. Sən qığılımlanmasaydın, mən səni qı-ğılımlandıracaqdım.
- * O taydan bir kişi gedirdi. Əlində qablama. Dedim, a qablama! əmi, gəl qablama! saq. Dedi, sən mənimlə qabla-malaşsan da qablama! şacağam, qablama! şmasan da qabla-malaşacağam.
- * Cıncıq-muncuq satan Alış, cıncıq-muncuğunu cın-cıqmuncuq qiymətinə sat.
- * Dəmirçi dayı, dədəm dedi dəmiri dəmirlə döymə, dəmi-ri dəmirlə döyəndə dəmir uzanar.

* Getdim gördüm bizim çaqqal-çuqqal çəpiş-çüpişlə bir çaqqal-çuqqal çəpiş-çüpiş dava edir. Dedim a çaqqal-çuqqal çəpiş-çüpiş, sən bizim çaqqal-çuqqal çəpiş-çüpişlə nə üçün dava edirsən? O çaqqal-çuqqal çəpiş-çüpiş mənə dedi: Sizin çaqqal-çuqqal çəpiş-çüpiş mən çaqqal-çuqqal çəpiş-çüpişün dədəsi çaqqal-çuqqal çəpiş-çüpişü döydüyü üçün mən çaq-qal-çuqqal çəpiş-çüpiş də sizin çaqqal-çuqqal çəpiş-çüpişlə dava edirəm.

* Tülkünün kürkü söküldü, kürkünün tükü töküldü.

* Yolla gedən boz ala köpək, atıldım mindim sipinə, bərk-bərk yapışdım ipinə.

* Göz-gözə, düz gözə bax.

* Qapını ac aç, ac-ac açammasan qaç.

* Cik-cik cikkildəyən cücə, cik-cik cikkildəsən də dən verəcəyəm, cik-cik cikkildəməsən də dən verəcəyəm.

* Qaşqanı qaşı, qaşovun qaşovlamasa, qaşqanın qaşın qa-ş1.

* Göydən düşmüş beş yemiş, ikisi güngörmüş, ikisi gün-görməmiş.

* Tüklücenə yaraşığa mindirən də tükdü, tüklücenə yara-şıqdan salan da tükdü.

CIRNATMALAR

1. Vəkilin hisdi damı,
Tökülsün əti-əndamı.
Bir tikə plov da vermədi,
Yavan çilov da vermədi.

2. Gəzirdim hayıl-mayıl,
Rast gəldi mənə İsmayıl.
Tutdurmuşdu tufəngin
Olmuşdu yazıq zayıl.

3. Məhləmizdə filan kişi,
Arvada düşmüşdü işi.
Yedirdilər kişmiş,İ
Töküldü qabaq dişi.

4. Mən aşiqəm Nizama,
Fikir ver İntizama.
Dəllək saysız, ülgüc çox,
Biz toy edək İslama.

5. Pəri, Pəri,
Arabanın çəri.
Sındı qaldı
Hasılıdan bəri.
Vurun döşü
Sındırın başı.

6. Puti-puti Ələmdar,
Batıb palçığa şalvar.

7. Nərbalayla Şərbala
Gedirdilər qol-qola.

Nərbala xata saldı,
Şərbala şərə qaldı.

8. Maşın gəlir dızvızı,
İçində həkim qızı.
Salam verdim almadı,
Qaş-qabağın salladı.

9. Həsretəli tar çalır,
Arvadı gitar çalır.
Oğlu baxıb doymayır,
Qalanları oynayır.
Qonşu-baca əl çalır.

10. Nazxanım, ay Nazxanım,
Çil toyuğu kəs xanım.
Ərin evə gələndə
Dur qazanı as xanım.

11. Bakılı qızı, ağlama,
Ürəyimi dağlama.
Konfet verim yeyərsən,
Adın mənə deyərsən.
Adın nədi? Şamama?
Gəlin gedək hamama.
Hamam suyu sərindir,
Şamama bizim gəlidir.

12. Gəlirdi Natiq,
Əlində qatıq.
Yıxıldı Natiq,
Dağıldı qatıq.
Ağlama Natiq,
Alaram qatıq.

13. Yaşar kişi vəlvələ,
Yaş buraxdı şalvara.
Evdə çörək qoymadı
Payladı uşaqlara.

14. Urus içib çaxırı,
Açılıbdı paxırı.
Uruslarda bu işin
Yaman olur axırı.

OYUNLAR

İTQUSDU

İtqusdu, ay itqusdu,
İtim dərədə qusdu.
Pəncərədən baxırsan?
Qapıdan çıxırsan?

ALDATDI

1. Aldatmışam, almışam,
Samanlığa salmışam.
2. Aldatdım, ay aldatdım,
Qaş-qabağuy sallatdım.

EŞŞƏK ÇULLAMA

Eşşəyimi çullamışam,
Heç xəbəri yoxdu.
Eşşəyimi çullamışam,
Yük özündən çoxdu.
Heç xəbəri yoxdu.

UÇANA UÇURTMA

Uçana, uç, uç,
Qanad aç, aç.
Get babamı gətir,
Get nənəmi gətir.

DAŞYERİTMƏ

Uzunqulaq, donuzbaş,
Heç görübsən yeriye daş?

KÜSMƏLƏR

1. Xəncəl-bıçaq,
kəs, küs.
Get dərədə murdar ol,
Gəl canıma qurban ol.
Səndən küsdüm.

2. Sözüüm-sovum,
Sizi qovum.

3. Babam mənə kor dedi,
Hər yetənə vur dedi.

4. Aşqa-aşqa,
Məndən başqa.

HAYLANA-HAYLANA

Gözü bağlanan:
- Hardasınız?
Oyunçular:
- Gəlirik haylana-haylana.

- Mən hardayam?
- Qalmısan boylana-boylana.

MƏN ÇOBANAM, VERMƏRƏM

Çoban qoyunlarını qurddan qoruyur.

Qurd:

- Mən qurdam, alaram!

Çoban:

- Mən çobanam, vermərəm!

OVUCDA GİZLƏNƏNİ TAPMA

1. Ya ondadı,
ya bunda.
halva-çörək
dükanda.
Allah deyir
aç bunu.
ver bundan.

2. Əkdim noxud,
bitdi şüyüd.
Yarpağıdı
şabalıd.

ÇİMDİKLƏMƏ

- Əlimi siçan dişlədi.
- Götür qoy qaya başına.

QAÇDI-QOVDU

- Əmi, əmi!
- Nədi, bala?
- Qoyun harda?
- Ala dağda.
- Nə içir o?
- Bulaq suyu.
- Mən də gəlim?
- Durma, bala.
- Əmi, əmi!
- Nədi, bala?
- Qoyun harda?
- Ala dağda.
- Nə yeyir o?
- Xurma, bala.
- Mən də gəlim?
- Durma, bala.

URALAMA

1. Hap-hapı,
Harpı sapı.
Beş barmağı,
Bir yarpağı.
Vur dırnağa,
Çıx qırağa.

2. Handa-hunda,
Tülkü yatıb bunda.

TÜRKƏÇARƏLƏR

* Körpənin qulaq ağrısını kəsmək üçün sərçəni iki bölüb qulaqlarına qoyurlar. Bir gün sonra sərçəni körpənin qulaqlarından götürürlər.

* Dişin dibi hovlayıb şişəndə ayıranda qaynadılmış yarpızın buğuna verilir. Bu məhlulla ağız qarqara edilir. Diş ağrısı kəsilir, hov çəkilir.

* Baş gidişdikdə, saç töküldükdə xına yıxılır.

* Qabar olmuş ələ xına yaxdıqda tez sağalır.

* Xına dəridən gidişməni götürür.

* Qarğıdalının saçaqları qurudulur, suda qaynadılıb böyrəkləri süzməyə xəstəyə içirilir. Bu məqsədlə kəklikotu, itburnu çiçəyi ilə dəmlənmiş içkidən də istifadə edilir.

* Yeməkdən zəhərlənmiş adama ayran, qatıq içirilir.

* Dəmlənmiş itburnu çiçəyi zoğal mürəbbəsi ilə içildikdə grip, soyuqdəymə, baş ağrısı tez aradan qalxır. Bu məhluldan tərlətmə kimi də istifadə edilir.

* Ürəyi zəif olan adam çoxlu yerkökü yeməlidir.

* Gecə korluğu toyuğun pətənyini yeməklə aradan götürülür.

* Qırmızı almanın qabığınyı yeyən adamın üzü hamar olur.

TÜRKƏÇARƏLİK PEŞƏLƏRİ

DAMAQBASMA. Türkəçarəçi körpənin əmziyi sormaqla düşmüş damağını baş barmağı ilə yerinə sıxır.

MƏDƏGÖTÜRMƏ. Mədəgötürənin dediyinə görə, mədə uzanır və kəskin ağrılar verir. Uzanmış mədəni bir neçə gün dalbadal götürdükdə ağrılar kəsir.

SƏRFƏCİLİK. Sərfə götürməyi bacaranlar yuxu damarlarını sıxmaqla baş ağrısını kəsirlər. Sərfəçilər qaş götürməklə də baş ağrısını sakitləşdirirlər.

SINIQCILIQ. Sınıqçılar qolun, qıçın sınmış sümüklərini bitişdirməyə səy göstərməklə yanaşı, qulunc götürür, çıxıq salır, kürək götürür, qabırğa qaldırır, boşalmış beli dartıyla bərkidirlər.

Bundan başqa, həkimlərin razılaşmadığı ÇÖPÇÜLÜK peşəsi də xalq arasında geniş yayılıb. Çöpçü körpələrin gəznəyində qalmış sümük qırıntılarını, meyvə giləsinə və başqa qalıqları boğazı sığallamaqla, yaxud üfürməklə ötürdüyünü, təmizlədiyini bildirir.

SÖYLƏYİCİLƏR HAQQINDA MƏLUMAT

MİFOLOJİ MƏTN VƏ RƏVAYƏTLƏR

Miflər 1975-1988-ci illərdə Cəlilabad rayonunun Alar kənd sakinlərindən toplanmışdır.

Canavar cildinə girmiş gəlin; Hal anası; Ruh - Mirzəyev Zakir atası Balabəy Həşim oğlundan (1903-1979) yazıya alınmışdır.

Ordurıq; Nərgiz təpəsi; Tüklücə; Xorxor Həsən; Kankan; İlan; İbn Abdulla - Ağayev Vəliş Fətulla oğlu (1910-1994) söyləmişdir.

Firon qalası; Fironun zülmü, Allahın səbri; Loğmanın ələcsizliyi; Loğmanla Ərəstunun mübahisəsi; Ölməzlik dərməni - Nəhmətov Qulu Becan oğlundan (1916) toplanmışdır.

Balıq; Siçan; Göyərçin - Mirzəyeva Sabbah Həşim qızından (1928-1997) toplanmışdır.

Altmış il keçib; Təmiz adam; Heyvanatın dili; Adəmin övladları; Peyğəmbər və şeytan; Şahın başağrısı; Tanrının məsləhəti; Yazılan pozulmaz - Rəsulov Zaman Mehdixan oğlundan (1923-1999) toplanmışdır.

“Dünya çox süleymanları yola salıb”, “Qarı nənə və dəvə”, “Qurdoğlu”, “Arvadın məsləhəti” mifoloji mətnləri Hüseynova Kinəvəs Ziyad qızından (1913-1998) yazıya alınmışdır.

“Zülmət daşı”, “Göyərçin”, “Balıq”, “Heyvanatın dili” və **“Loğmanın ələcsizliyi”** mifoloji mətnləri “Ulduz” jurnalının 2000-ci il 12-ci sayında (s.68-74) çap olunmuşdur.

“Loğmanla Ərəstunun mübahisəsi”, “Ölməzlik dərməni” və **“İbn Abdulla”** mifoloji mətnləri “Ulduz” jurnalının 2001-ci il 9-cu sayında (c.75-84) çap olunmuşdur.

Digər mifoloji mətnlərin çap edildiyi mənbələr:

Keçiqıran - Yeni gün, 1987, 3 fevral

Qış qulun atıb; Kiçik çillə və Böyük çillə - Yeni gün, 1987, 10 yanvar

Qarı nənə və Kiçik çillə - Yeni gün, 1986, 13 dekabr.

MİFİK OBRAZLAR

Alarlı B.Ərdov - Ulduz, 2000, №12, s.70

Hüseynov B.Manıs - Yeni gün, 1987, 19 fevral

Alarlı B.Fatma nənə inamı - Ulduz, 2000, № 12, s.72-73

Ərdov haqqında mətnlər Mirzəyeva Sabbah Həşim (1928-1997) qızından toplanmışdır.

MÖVSÜM VƏ MƏRASİM NƏĞMƏLƏRİ

NOVRUZLA BAĞLI NƏĞMƏLƏR

1. Alışov Zəki Nöbəli oğlundan (1919), Biləsuvar rayonu İsmətli kəndi. 1989-cu ildə yazıya alınmışdır.

2. Qulu Nəhmətovdan nəvəsi Nemət Nəhmətov yazıya almışdır.

TOY ADƏTLƏRİ VƏ NƏĞMƏLƏRİ

Toy adətləri və nəğmələri 1982-1984-cü illərdə Vəliyulla Novruzov tərəfindən aşağıda adları çəkilən şəxslərdən toplanmışdır:

1. İmanova Qonçə - Pakrovka kəndi, 1988-ci ildə anadan olub.

2. Hüseynova Bacıxanım - Alar kəndi, 1914-cü ildə anadan olub.

3. Məmmədova Gülgəz - Cəlilabad rayonu, 1917-ci ildə anadan olub.

4. Adışova Mələk - Alar kəndi, 1918-ci ildə anadan olub.

5. Hüseynova Ceyran - Sabirabad kəndi, 1920-ci ildə anadan olub.

6. Novruzova Arasta - Sabirabad kəndi, 1932-ci ildə anadan olub.

Vəliyulla Novruzov topladığı materiallar əsasında “Azərbaycan toy nəğmələri və etnoqrafik paralellər” adlı məqalə yazmış və “Sözün işığı” qəzetinin 10-17 iyul 2003-cü il saylarında çap etdirmişdir.

OVÇU VƏ BALIQÇI NƏĞMƏLƏRİ

Ağayev Fəttah Ağarza oğlu, Masallı rayonu, Səmidxanlı kəndi, 1912-ci ildə anadan olub. 1984-cü ildə toplanıb.

Səmədova Mədinə Zairəli qızı, Biləsuvar rayonu, İsmətli kəndi (1920-1998), 1982-ci ildə toplanıb.

Süleymanov Ağayar Orucəli oğlu, Yardımlı rayonu, Alar kəndi /Sonra Salyanda yaşamışdır/. 1975-ci ildə toplanıb.

MALDAR, ƏKİNCİ VƏ BAĞBAN NƏĞMƏLƏRİ

Abbasova Sufu Ağabala qızı, Cəlilabad rayonu, Alar kəndi, 1923-cü ildə anadan olub. 1975-ci ildə toplanıb.

Quliyeva Yekəş Məmməd qızı, Masallı rayonu, Xırmandalı kəndi, 1911-ci ildə anadan olub. 1982-ci ildə toplanıb.

Əsgərova Havasat İmpirat qızı, Yardımlı rayonu, Alar kəndi, 1930-cu ildə anadan olub. 1984-cü ildə toplanıb.

Əsgərov Şükür Paşa oğlu, Yardımlı rayonu, Alar kəndi, 1925-ci ildə anadan olub. 1984-cü ildə toplanıb.

Rəhmanov Rəhimxan Museyib oğlu, Biləsuvar rayonu, İsmətli kəndi, 1914-cü ildə anadan olub. 1984-cü ildə toplanıb.

Soyulov İman Kərim oğlu, Cəlilabad rayonu, Alar kəndi (1880-1994), 1975-ci ildə toplanıb.

Fətullayev Əli Rza oğlu, Masallı rayonu, Ərkivan kəndi, 1896-cı ildə anadan olub. 1984-cü ildə toplanıb.

Hüseynova Kinəvəs Ziyad qızı, Cəlilabad rayonu, Alar kəndi (1913-1998), 1975-ci ildə toplanıb.

TOXUCU NƏĞMƏLƏRİ

Babayeva Qızqayıt Tahir qızı, Cəlilabad rayonu, Alar kəndi (1903-1985), 1985-ci ildə vəfat edib. 1975-ci ildə toplanıb.

İsgəndərova Bağdagül Axan qızı, Cəlilabad rayonu, Qarazəncir kəndi, 1941-ci ildə anadan olub. 1984-cü ildə toplanıb.

Rəhmanova Xaki Alı qızı, Biləsuvar rayonu, İsmətli kəndi, 1905-ci ildə anadan olub. 1984-cü ildə toplanıb.

Hüseynova Gülcənnət Bədir qızı, Cəlilabad şəhəri,

M.F.Axundov küçəsi, 93 saylı ev, 1929-cu ildə anadan olub. 1984-cü ildə bayatılarla bir yerdə toplanıb.

Hüseynov Misir Hidayət oğlu, Cəlilabad rayonundakı Alar kənd səkkizillik məktəbin folklor dərnəyinin rəhbəri, 1948-ci ildə anadan olub. Nəğmələr dərnək üzvlərinin 1982-ci ildə Gülzar Əsgərova, Tura Həsənova, Qəmər Əsədullayeva, Mübayil Ağayeva və Təviyə Əsgərovadan yazıya aldıkları folklor nümunələrindən seçilmişdir.

KÖVƏR ATMA

Mirzəyev Qüdrət Hübət oğlu, Cəlilabad rayonu, Alar kəndi, 1925-ci ildə anadan olub. Nəğmə 1988-ci ildə yazıya alınıb.

MİSGƏR NƏĞMƏSİ VƏ QƏLEYLİLƏR

İbrahimova Təranə Şamxəlil qızı, Ağdaş rayonundakı Yenicə kənd “Qəleyli” folklor ansamblının bədii rəhbəri. 1988-ci ildə toplanıb.

ÇAP OLUNMUŞ ƏMƏK NƏĞMƏLƏRİ

Hüseynov B. Əmək nəğmələri. – Yeni gün, 1983, 15 dekabr

Hüseynov B. Nehrə ilə bağlı sayalar. – “Yeni gün”, 1984, 5 iyul.

Hüseynov B. Nənəmin cəhrə nağılı. – “Sovet kəndi”, 1985, 2 mart.

Hüseynov B. Təkəçi Əhməd. – “Yeni gün”, 1985, 5 dekabr

Hüseynov B. Əlin qurusun ovçu. – “Yeni gün”, 1987, 14 aprel.

Hüseynov B. Sayaçı sözləri. – “Yeni gün”, 1987, 14 iyul.

Hüseynov B. Xonçası güllü xalça. – “Azərbaycan qadını”, – 1988, №10, s.17

Hüseynov B. Ağ dəvə düzdə qaldı. – “Yeni gün”, 1988, 27 dekabr.

Hüseynov B. Xırmanda şana qaldı. – “Azərbaycan qadını”, 1989, №7, s.14.

ƏFSANƏ VƏ RƏVAYƏTLƏR

Alı xan; Dərəkeçməz; Zuvanddan gələn adam; Qara at yolu; Alı xanın vəsiyyəti; Nəzər - “Alar şəcərəsi, yaxud Alı xanın rəvayətləri”ndən götürülmüşdür /Rəsulov K.M. Məni dinləyin. - B.:Ekologiya, 1998, s.24-31/.

Qız qalası - Nigar qalası - Ş.Əsgərin “Dağların hikməti” /B., İşıq, 1987/ kitabının 16-cı səhifəsindən götürülmüşdür.

Ağacan bəy - “Alar və alarlar” /B., Adiloğlu, 2003, s.124-125/ kitabından götürülmüşdür. Başagəldi Biləsuvar rayonunun İsmətli kənd sakini, 1949-cu il təvəllüdlü, ali təhsilli Əliyev Əliağa Əhmədulla oğlundan yazıya alınmışdır.

Alar çayı - Səidəli Kazımbəy oğlunun “Cəvahirnamei-Lənkəran” kitabından /B., Örnək, 2000, s.17/ götürülmüşdür.

Oğrunun ayağından vur; Özgəsinə paxıllıq eləmə - B.Hüseynov yazıya alıb “Yeni gün” qəzetinin 1983-cü il 1 dekabr tarixli sayında çap etdirmişdir.

Mirzəbəy; Qubad; Göy Nüzül; Tüklücə-2; Nəzər kişi; Şərbət mənəm, tərptəmənm; Arıq eşşəyin yaylağı; Bir mitilməmiş, bir şitil; Kisib əlimizdən çıxıb; Alıbəy - Misir Alarlıının “Alar dastanı”nın /Bakı, 1993/ 21, 71, 87, 90, 116, 117, 121, 131, 139 və 158-ci səhifələrindən götürülmüşdür.

El qurbanı - Alıcafər oğlu Bağır - 1949-cu ildə anadan olmuş, ali təhsilli jurnalist Bağirov Böyükxan Yadulla oğlu tərəfindən yazıya alınmışdır.

Eynəddinli Pirişlə Söhbətin əhvalatı. - Bilal Alarlı tərəfindən 1958-ci ildə anadan olmuş Zeynalov Cabir Xançı oğlundan yazıya alınıb.

Kərbəlayı Coci - Bu əhvalatı Dadaşov Eldar Məşədi Dadaş oğlu söyləmişdir.

Kərbəlayı Həmid - Bu əhvalatı Əzimov Məşədi Nəbatəli Əzim oğlu söyləmişdir.

Rəvayət / Qələmə alanı Qasid Nağıoğlu. - Sovet kəndi, 1985, 22 iyun.

Korun və gözlünün nağılı - 1983-cü ildə Hüseynova Kinə-

vəs Ziyad qızından /1913-1998/ toplanmışdır.

Halal alma - 1981-ci ildə Əzimov Əzim Kərbəlayı Həmid oğlundan toplanmışdır.

Kiçik qardaş; Vəzirə çoban; Yeddiparan - 1995-ci ildə Ağayev Abuzər Babaxan oğlundan /1906-1996/ toplanmışdır.

Kasıb Məhəmməd - 1922-ci ildə Cəlilabad rayonunun Böyük Bəcirəvan kəndində anadan olmuş Aşıq Ayış Fəyyaz oğlu Abbasovdan 1985-ci ildə toplanmışdır.

Baba əminin nağılı - Qasid Nağıoğlu toplayıb “Taxılçı” qəzetinin 15 yanvar 1976-cı il tarixli sayında çap etdirmişdir.

Qadın məkri; Hər şeyin təzəsi, dostun köhnəsi - 1983-cü ildə Kərbəlayı Zaman Mehdixan oğlundan (1923-1999) yazıya alınmışdır.

Padşah və abid; Arvadların dərdi - 1985-ci ildə Əzimov Akif Mirzəbəy oğlundan toplanmışdır.

İnsan dərindən çarığ - 1987-ci ildə Sayılov İman Məmmədkərim oğlundan /1880-1994/ toplanmışdır.

Saz /Qələmə alanı B.Hüseynov - Yeni gün, 1984, 12 yanvar

Şahla Vəzirin nərd oynaması; Qocanın balıqlar padşahını tutması /Qələmə alanı B.Hüseynov - Yeni gün, 1983, 10 sentyabr

Balaca adamın çoxbilmişliyi, – Cəlilabad şəhər sakini Yusub Məmmədovdan yazıya alınmışdır.

Nişan üzüyü haqqında iki əfsanə - Rövşən Vəliyev toplayıb “Nişan axşamları” adıyla “Taxılçı” qəzetinin 1977-ci il 14 iyun tarixli sayında çap etdirmişdir.

İNAM VƏ ETİQADLAR, ALQIŞLAR VƏ QARĞIŞLAR

Hüseynov B. Maraqlı və qədim janr: İnanclar - Yeni gün, 1984, 28 iyun.

Alqışlar. “Yeni gün” qəzetinin 1982-ci il 7 yanvar tarixli sayından çap olunur.

Qarğışlar. “Yeni gün” qəzetinin 1989-cu il 19 oktyabr tarixli sayından çap olunur.

ATALAR SÖZÜ VƏ MƏSƏLLƏR

1985-ci ildə Alar kənd səkkizillik (indiki 2 saylı) orta məktəbdə Misir Alarlıının rəhbərlik etdiyi “Folklor həvəskarları” dərnəyinin üzvləri Qoşqar İbayev, Allahverən Gözəlov, Fuad Həsənov, Nuriyyə Əsgərova, Müşfiq Həsənov, Ruhəngiz Əsədullayeva, Bəhrüz Əzimov, Anar Əliyev, Nazilə Bayramova, Bəxtiyar Seyfullayev, Şərqiyyə Əsgərova və başqaları Qəri Baxışova, Gülzar Əsgərova, Turə Həsənova, Qəmər Əsədullayeva, Mübayil Ağayeva, Taviyə Əsgərova, Yaxşı Bayramova, Hafizə İbayeva və Alça Gözəlovadan toplamışlar.

Uçurmuşam, bu günə qalmışam; On iki yundan kəmbağı; Halım budur, ay Mahmud; Daşı cibində gətirir - Yeni gün, 1983, 8 sentyabr.

Altı daş, üstü aş; “Dədəm vaxı” baxarsan; Əziz ət yeyən deyildi, özünü şikar elədi - Yeni gün, 1984, 25 fevral.

Taxta qaşq sındıran - Yeni gün, 1984, 21 iyul.

Hikmətli məsəllər: Tənbəl taxılı uzandığı yerdə biçər; Qazandığımı kim yeyər; Balta sapı düzəldən şah - Yeni gün, 1984, 18 sentyabr.

Karın könlündəki - Yeni gün, 1984, 25 sentyabr.

Məsəl necə yaranır: Hamısı süddən əmələ gəlir - Yeni gün, 1987, 8 dekabr.

Məsəl: Allah taqqa-tuqqu eşitmir?; Biri mən. - Yeni gün, 1988, 14 yanvar.

Məsəl: Sən noxtasız da gedirsən /Toplayanı Nobatəli Əzimov - Yeni gün, 1990, 18 yanvar.

İmamverdinin paraxodu - Yeni gün, 1989, 19 oktyabr.

Məsəl: Yiyəsiz dərədə - Sovet kəndi, 1988, 1 oktyabr.

Məsəllər İslam Əliyev, Mirqeyrət Kazımov, Mədinə Səmədova, Yadulla Abbasov, Ağamməd Əliyev, Təzəbəy Mirzəyev, Yusub Məmmədov və Ağayar Süleymanovdan toplanmışdır.

LƏTİFƏLƏR

İXİNİN LƏTİFƏLƏRİ

Bu lətifələri Hacıbala Əmir və Bilal Alarlı toplamışlar. Toplanmış lətifələrin bir qismi “Alar lətifələri” adıyla “Hə-dəf” qəzetində /1998, 25 sentyabr/, bir qismi isə “Alarlı Aba babamın lətifələri” adıyla “Sözün işığı” qəzetində /2003, 7-17 avqust/ çap olunmuşdur.

SALMANIN LƏTİFƏLƏRİ

Bilal Alarlıının Cəlilabad rayonundakı Alar kənd sakinlərindən topladığı Salman lətifələrinin çap edildiyi mənbələr.

Salman lətifələri: Salman bəyləri necə pərt eləyir; Eşşək-ciyyə kimi; Xəyalpərəst; Cövhər adları; Cıncılıdı; Yazdığınıza əməl edirəm - Yeni gün, 1984, 14 yanvar.

Salman lətifələri: Əlifbanı dəyişirlər; Dəmir atın yəhəri; Oğurluq; Aləm necə dəyişir - Yeni gün, 1984, 2 avqust.

Salmandan nə deyirlər: Başbilet; Çörəkkəsən; Kasıb niyə oluram? - Yeni gün, 1985, 3 avqust.

Təbəssüm dolu lətifələr: Özüm gətirərəm; Ağ at; Qonaqlıq - Yeni gün, 1986, 16 sentyabr.

Təbəssüm dolu lətifələr: Pul mənim, mal mənim; Sənin-kini demişəm - Yeni gün, 1986, 25 sentyabr.

Təbəssüm dolu lətifələr: İki ayaq bir başmaqda; İdarəçilik; Zibanın işığı; Avtobusda - Yeni gün, 1987, 3 mart.

Gülüş dolu lətifələr: Azdırılmış pişik; Salmanın şairliyi; Peyğəmbərlərin sayı; İgidlik - Yeni gün, 1987, 9 aprel.

Gülüş dolu lətifələr: Salmanın elçiliyi; Güldürməli hal - Yeni gün, 1987, 16 iyul.

Gülüş dolu lətifələr: Borc; Elçilik; İnək oğrusu - Yeni gün, 1987, 18 avqust.

Gülüş dolu lətifələr: Çoxbilmişlik; Üçüncü əl - Yeni gün, 1988, 24 dekabr.

Gülüş dolu lətifələr: Girdəkan kətdəsi; Bu, kişilik deyil - Yeni gün, 1989, 9 fevral.

Gülüş dolu lətifələr: Havayı şalvar; Cəddin sirri - Yeni gün, 1989, 16 mart.

Salman haqqında: Salman bəyləri necə pərt eləyir; Eşşək-çiyə kimi; Yazdığınıza əməl edirəm; Qonaqlıq; Kasıb niyə oluram; Oğurluq; Aləm necə dəyişir; Xəyalpərəst - Tək səbir, 1998, N13 (iyun).

Salman lətifələri: Salman bəyləri necə pərt edir; Aləm necə dəyişir; Üçüncü əl; Girdəkan kətdası - Ulduz, 2002, N3, s.80-84.

SİYASİ LƏTİFƏLƏR

Kişi; Arvadlar qəbulda; Böhtan; Çoxuşaqlı ata; Çoxuşaqlı ana; Tarazlıq; Qazan necə daşdı; Transparant; Göndəriş; Yenidənqurma; Qıtlığın səbəbi /Qələmə alanı Bilal Hüseynov - Yeni gün, 1989, 28 noyabr/.

Bina qoruyan katib; Oğurluğu harada öyrənmisən; Mitinqdə yaxasını cıran keqəbeşnik; Şikayətçi yoxdursa, iş yaxşıdır - "Cəlilabad lətifələri" adıyla "Hasıllı" qəzetinin 1990-cı il dekabr sayında çap olunmuşdur.

BAYATILAR

1. Cəlilabad rayonunun Şatırlı kəndinin sakini Kazımov Mirqeyrət /ali təhsilli kitabxanaçıdır/ valideynlərindən toplamışdır. 1984-cü ildə yazıya alınıb.

2. Cəlilabad rayonunun Pakrovka kəndinin sakini Abbasov Yadulla Abış oğlundan (1928-1998) yazıya alınıb.

3. Cəlilabad rayonundakı Novoqolovka kəndinin sakini Səfərova Səriyyə bu bayatıları qonşusu Arəstə nənədən eşitdiyini bildirir. 1983-cü ildə yazıya alınıb.

4 və 5. 1982-ci ildə Masallı rayonunun İstisu sanatoriya-sında dincələn İmişli ağbirçəkləri Hüsniyyə Abışova və Nənəqız Fətiyevadan toplanmışdır.

6. 1976-cı ildə Alar kənd sakini Bacxanım Hüseynovadan toplanıb.

7. Biləsuvar rayonundakı Zəhmətabad kəndinin sakini

Mədinə Səmədovadan 1982-ci ilin fevralında toplanıb. "Bayatılar" adıyla "Yeni gün" qəzetinin 18 fevral 1982-ci il tarixli sayında çap olunub.

8. Misir Alarlığının rəhbərlik etdiyi Alar kənd 2 saylı orta məktəbin folklor dərnəyinin üzvləri tərəfindən toplanmışdır.

9. Cəlilabad şəhərinin sakini Gülcənnət Bədir qızından (1929-cu ildə anadan olub) qızları Zülfüyyə və Brilyant Hüseynovalar 1984-cü ildə yazıya almış, "Yeni gün" qəzetində (1984, 24 iyul) çap etdirmişlər.

10. "Sevgi bayatıları" adıyla "Yeni gün" qəzetində (1989, 28 fevral) çap edilən folklor nümunələri Alar kənd sakini Sara Mustafayevadan 1989-cu ildə toplanmışdır.

11. Aşıq Ayış Abbasovdan toplanmışdır.

12. Alar kənd 1 saylı orta məktəbin folklor dərnəyinin üzvləri toplamışlar. Bayatılar "Söz boxçası" adıyla "Yeni gün" qəzetinin 1989-cu il 19 oktyabr sayında çap olunmuşdur.

13. İbrahimova Təranə Şammxəlil qızı 1988-1989-cu illərdə Ağdaş rayonunun Yenicə kənd sakinlərindən toplamışdır.

14. Alar kənd səkkizillik (indiki 2 saylı orta) məktəbin dil-ədəbiyyat müəllimi Misir Hüseynovun rəhbərliyi ilə şagirdlərdən Nazim Bağirov, Xanbala Əliyev, Bəylər Bayramov, Səttar Əliyev, Üzeyir Rzayev və Alxas Seyfullayev toplamışlar. Bu folklor nümunələri "Yeni bayatılar" adıyla "Taxılçı" qəzetinin 14 iyun 1977-ci il tarixli sayında çap olunmuşdur.

15. Leyla Məmmədova və Bilal Hüseynov toplayıb, "Taxılçı" qəzetinin 15 yanvar 1976-cı il tarixli sayında "Bayatılar" adıyla çap etdirmişlər.

16. Bilal Hüseynov toplayıb "Yeni gün" qəzetinin 10 yanvar 1985-ci il tarixli sayında çap etdirmişdir.

17. Vəliyulla Novruzov toplayıb "Yeni gün" qəzetinin 22 may 1984-cü il tarixli sayında çap etdirmişdir.

18. Zeynalova Ceyran Xançı qızından (1941), Nədiyeva Gülbağda Kərbəlayı İbrahim qızından (1923) və Ağışova Nənəbacı Səməd qızından (1936) toplanmışdır.

AĞILAR

1. Hüseynov B. Ağılar - Yeni gün, 1982, 7 yanvar
2. Söz boxçası: Ağılar - Yeni gün, 1989, 19 oktyabr
3. İbrahimova Təranə Şamxəlil qızı 1988-1989-cu illərdə Ağdaş rayonunun Yenicə kənd sakinlərindən toplayıb.

SİNƏDAN VƏ BAŞDAŞI AĞILARININ YAZIYA ALINDIĞI QƏBİRLƏR

ƏLLİEV QƏBİRİSTANLIĞI

1. İsayev İsabala Oruc oğlu (1943-1977)
2. Həsənov Tofiq Bağır oğlu (1955-1975)
3. Quliyev Əsəd Adıgözəl oğlu (1893-1984)
10. Bayramov Bayram Xeyrulla oğlu (1954-1998)
11. Bayramov Abbas (1937-1966). Eyni mətn Bayramov Rəhim Yavər oğlunun (1950-1967) da sinədanına yazılmışdır.
12. Səlimov Duman Hilal oğlu (1939-1990)
13. Əsgərov Hicab Şotu oğlu (1928-1987)
14. Əsgərov Gülverdi Şotu oğlu (1935-1986)
15. Əsgərov Feyzi Gülləli oğlu (1932-1988)
16. Əsgərov Eynulla Feyzi oğlu (1957-1973)
17. Zeynalov Rizvan Nadir oğlu (1969-1996)
18. Zeynalova Nəsimə Kərbəlayı Fətulla qızı (1913-1997)
19. Əliyev Vüsal Adil oğlu (1982-2000)
20. Matiyev Tofiq Misir oğlu (1953-2004)
21. Bağirov Rəşid Canalı oğlu (1920-1980)
22. Əliyev Həsənağa Miri oğlu (1960-1996)
23. Vəliyev Xəlil İşi oğlu (1949-1989)
24. Lazımova Şahbəyim Əbdülrəhman qızı (1913-1986)
25. Hüseynov İsmayıl Adnaqulu oğlu (1923-1995)
26. Saray Kəlbihüseyn qızı (1905-1995)
27. Məmmədov Bağış Qurban oğlu (1934-2001)
28. Əliyev İslam Bəşir oğlu (1931-1999) və Əliyev Cəbrayıl İslam oğlu (1960-1999). İkisinə bir başdaşı qoyulub.
30. Əliyeva Gülcayıd Meybulla qızı (1933-2003)

31. Əsgərova Nisə Əzi qızı (1946-1997)
32. Əliyev Akif Xudaverdi oğlu (1955-1980)
33. Səlimova Sonaxanım Qüdrət qızı (1918-1954)
34. Nağıyeva Təbrizə Qudi qızı (1944-1995)
35. Əsgərov Ələvsət Xudaş oğlu (1954-2003)

YÜZEV QƏBİRİSTANLIĞI

1. Mirzəyev Gülağa Ağamirzə oğlu (1923-2002)
2. Əmirova Güllü Murtuz qızı (1925-1996)
3. Ağayev Abuzər Babaxan oğlu (1906-1996)
4. Əliyev Kərim Polu oğlu (1927-1995)
5. Hüseynov İslam Balakışi oğlu (1935-2003)
6. Abışov Fəxri Allahşükür oğlu (1965-2002)
7. Kərimova Gülbütə Rüstəm qızı (1956-1990)
8. Kərimov Yalçın Nəriş oğlu (1972-1993)
9. Bayramova Təranə Xeyrulla qızı (1965-1998)
10. Kərimova Xavşi Qara qızı (1916-1964)
11. Seyfullayev Kərbəlayı Məzahim Xudaş oğlu (1925-1998)
12. Seyfullayeva Kərbəlayı Həcər Feyruz qızı (1939-1997)
13. Seyfullayev Elçin Məzahim oğlu (1969-1993)
14. Seyfullayeva Nigat Allahverdi qızı (1932-2004)
15. Mirzəyev Kamil Tapdıq oğlu (1950-2001)
16. Məmmədov Əliş Şibi oğlu (1932-1983)
17. Mustafayeva Həcər Allahverdi qızı (1927-2003)
18. Əsədullayeva Qəməz Kəliş qızı (1908-2001)
19. Abbasov Şahalı Əlgüşad oğlu (1965-2000)
20. Hüseynov Elnur Sakit oğlu (1979-1998)
21. Rəsulova Təzəxanım Qüdrət qızı (1937-1994)
22. Kərbəlayı Zaman Mehdixan oğlu (1923-1999)
23. Camalov Zakir Abuzər oğlu (1956-1988)
24. Turabov Elman Şahbaz oğlu (1965-2004)
25. Nağıyeva Kinəvəs Şərəfxan qızı (1918-1988)
26. Nağıyev Konto Fətiş oğlu (1939-1985)
27. Əzimov Fərrux Ağaverdi oğlu (1920-1978)

28. Əzimli Tofiq Mirzəbəy oğlu (1948-2004)
29. Əliyev Şövlət Balabəy oğlu (1925-1969)
30. Quliyev Nicat Əflatun oğlu (1985-2004)
31. Mirzəyev Almirzə Babəş oğlu (1932-1956)
32. İbayeva Güldəstə Ağamoğlu qızı (1954-2000)
33. İbayeva Familə Yusub qızı (1967-1989)
34. Dadaşov Ələfət Səy oğlu (1958-2002)
35. Məmmədov Fəxrəddin Bəbir oğlu (1953-1994)
36. Ağayeva Pakizər Əsəd qızı (1926-1976)
37. Ağayev Vəliş Fətulla oğlu (1910-1994)
38. Ağayev Amil Zalı oğlu (1959-1991)
39. Ağayev İbrahim İbiş oğlu (1918-1991)
40. Ağayev Meyxoş Sərxoş oğlu (1937-1999)
41. Kərimov Mayilxan Qası oğlu (1956-2003)
42. Kərimov Vəlixan Qası oğlu (1958-2004)
43. Əsgərov Xudu Şirxan oğlu (1922-1986)
44. Hüseynov Böyükağa Gülhüseyn oğlu (1940-1988)
45. Quliyev Elman Məmməd oğlu (1964-2002)
46. Hətəmov Gülsura Bəhrəm qızı (1933-2004)
47. Quliyeva Hədiyyə Kamal qızı (1989-2002)
48. Quliyeva Tubi Cıǵalı qızı (1918-2003)

ALICƏFƏRLİ QƏBİRSTANLIĞI

1. Əsgərov Qurbanxan Hicib oğlu (1949-1998)
2. Bağırova Sufeyrə Cıǵəli qızı (1927-1997)
3. Xosiyev Bəybala Hacıbaba oğlu (1958-2003)
4. Bayramova Gülgəz Əliş qızı (1961-2003)
5. Hüseynov Rəfail Qulu oğlu (1976-2001)
6. Bayramov Dünyamalı Əliabbas oğlu (1909-1999)

HAYLALAR

Alarlı B. Haylalar, yaxud folklorun unudulmuş sahəsi - Azərbaycan, 2002, № 10, s.179-180.

İFADƏLƏRİMİZ

Alarlı B. İfadələrimiz - Ulduz, 2000, № 12, s.68-74.
 Hüseynov B. Niyə belə deyirik: Qodu-qodu gülmək - Yeni gün, 1985, 3 dekabr.
 Hüseynov B. Saçına dən düşmək - Yeni gün, 1986, 8 fevral.
 Hüseynov B. Filankəs bildi, urdu bildi - Yeni gün, 1986, 29 mart.
 Hüseynov B. Daş atma - Yeni gün, 1986, 27 may.
 Hüseynov B. Çevir ocağa, bas bucağa - Yeni gün, 1986, 3 iyul.
 Hüseynov B. Adəm atadan qalma - Yeni gün, 1988, 5 aprel.

MAHNILAR

Can nənə: Yar səsi gəlir /Toplayanı Vəliyulla Novruzov - Yeni gün, 1983, 29 dekabr.
 Oğlan, dur get (1)/Toplayanı Vəliyulla Novruzov - Yeni gün, 1984, 12 yanvar.
 Qurban olum qardaşa (1): Bakı, Bakı bu imiş; Oğlan adın; Həyəti süpürmüşəm. – Aşıq Ayış Abbasovdan toplanmışdır.
 Sənin kimi oğlanın - 1957-ci il təvəllüdlü Məmmədov Ədalət Əliş oğlundan toplanıb.
 Qurban olum qardaşa (2); Mən səni sevməz idim - Fərəngül Rəsulovadan toplanıb. Birinci mahnı “Ulduz” jurnalının 2002-ci il buraxılışının 3-cü sayında (s.82) çap olunmuşdur.
 Yar, sənə qurban; Bulaq səndə; Oğlan, dur get (2) - “Yeni gün” qəzetinin 1982-ci il 7 yanvar sayından çap olunur. Toplayanı Bilal Hüseynovdur.
 Pəri; Ay qolu çıрмаq gəzən; Gəl eylə çarə; Təzə bəy gəlir. – Əliyev Kamil Xanəhməd oğlundan yazıya alınmışdır.
 Kamil Mirzəyevin təsnifləri - Müğənni Mirzəyev Kamil Tapdıq oğlunun (1950-2001) ifasından yazıya alınmışdır. Təsniflərin mətnini K.Mirzəyev özü yazmışdır. Bu mətnləri müğənninin oğlu Səbuhi Mirzəyev və tarzən Ədalət Məmmədov toplamışdır.

ARZULAMALAR

“Yeni gün” qəzetinin 1982-ci il 7 yanvar tarixli sayından çap olunur.

UŞAQ FOLKLORU

UZUNNAMA

1,2 - 1977-ci ildə Babayev Nuflandan toplanmışdır.

3,4 - 1985-ci ildə Mirzəyev Təzəbəy Balabəy oğlundan toplanmışdır.

CIRNATMALAR

1,2,3,4,5,6 - 1956-cı ildə anadan olmuş Mirzəyev Zakir Balabəy oğlundan toplanmışdır.

7,8,9,10,11,12,13,14 - Cəlilabad şəhərinin Axundov küçəsindəki 107 yaşlı evdə yaşayan 95 sayılı Giləbəyim Hüseynovadan 1983-cü ildə toplanmışdır.

OYUNLAR

1984-cü ildə Cəlilabad şəhərində Ceyran Məmmədova, Nəringül Əsədova, Yusub Məmmədov və Brilyant Hüseynovadan toplanmışdır.

DİLDOLAŞDIRMA

Hüseynov B. Yanılmaclar - Yeni gün, 1983, 30 avqust.

Alarlı B. Yanılmaclar - Azərbaycan, 2002, № 10, s.178.

Dildolaşdırmaların bir qismini “yahaltma” adıyla 1980-ci illərdə Alar kənd 1 sayılı orta məktəbdə fəaliyyət göstərən folklor dərnəyinin üzvləri Zahid Əzimov və Nemət Nemətov Bədii Əzimovadan və Qulu Nəhmətovdan toplamışlar.

TAPMACALAR

1989-cu ilin sentyabr-oktyabr aylarında Alar kənd 1 sayılı orta məktəbindəki folklor dərnəyinin üzvləri Dilarə Quliyeva,

Anar Mirzəyev, İbrahim Quliyev, Sədaqət Nağıyeva, Elnur Əliyev, Kamilə Əzizova, Racimə Ağayeva kənd sakinlərindən toplamışlar.

MUĞAN AŞIQLARI VƏ EL ŞAİRLƏRİ

SALYAN AŞIQLARI

Aşıqlar - Bakı, 1957 - 290 s.

Aşıqlar /İkinci nəşr. Bakı, 1960 - 183 s.

Sazım, sözü /Tərtib edəni M.Şükür - B., Yazıçı, 1978 - 141 s.

Aşıq Pənah. Mənim sazım, B., Gənclik, 1977 - 47 s.

Alarlı B. Aşıq sənətimiz: Muğan Muğan olsa - Qobustan, 2002, № 3, s.52-55.

Qurban Pirəlvanlı

Hüseynov B. Aşıq Qurban (Pirəlvanlı) - Yeni gün, 1984, 17 may.

Hüseynov B. Aşıq Qurban sorasında - Yeni gün, 1984, 22 sentyabr.

Hüseynov B. Mübarizə yollarında - Yeni gün, 1989, 6 iyun.

Aşıq Ayış Abbasov

Ayış Abbasov. Cəlilabaddadır; Gəlmişəm - Yeni gün, 1981, 19 noyabr.

Hüseynov B. Bir əldə silah, bir əldə saz. - Mədəni-maarif işi, 1984, № 4, s.14.

Hüseynov B. Muğanın iki qolu /Aşıq Yadulla və Aşıq Ayış haqqında - Yeni gün, 1985, 4 aprel.

Aşıq Yadulla Abbasov

Aşıq Hüseyn Cavan. Aşıq Yadulla ilə deyişmə - Azərbaycan, 1955, № 6, s.83.

İbrahimov M. Aşıq poeziyasında realizm - Azərbaycan, 1964, № 4, s.165-187.

Hüseynov B. Çal, aşıq, çal - Yeni gün, 1982, 13 aprel.

Hüseynov B. Muğan məclislərinin yaraşığı - Mədəni-maarif işi, 1983, № 3, s.22.

Hüseynov B. Muğanda görüşlər - Yeni gün, 1983, 2 iyun.
Hüseynov B. Qaynar bulaq, coşğun çay - Yeni gün, 1983, 16 iyul.

Hüseynov B. Təzə-tər xallar - Yeni gün, 1984, 17 mart.
Əsgər R. Mən sazı sevmişəm körpəliyimdən /Aşıq Yadulla və nəvəsi Namiq haqqında - Odlar yurdu, 1984, oktyabr, N19.
Hüseynov B. Qədir-qiyətli sənət - Yeni gün, 1984, 24 noyabr.
Hüseynov B. Gözəl səs, şirin söz. - Yeni gün, 1986, 25 noyabr.
Alarlı B. Bir qızıl gül idi sazda telləri - Sözün işığı, 2003, 23-30 avqust.

Aşıq Alxan Əsgərov

Mirzəyev Ə. Aşıq Alxanın xatirə gecəsi - Məhsul, 1988, 19 mart.

Adil Yaramaz

Alarlı B. Çıxardacam gözlərimi, özümə baxıb gedəcəm - Sözün işığı, 2003, 20-30 oktyabr.

Sevdalı Həsən

Sevdalı Həsən. Sənətkarı eldən soruş /Şeirlər. – B., Azər-nəşr, 1973 - 42 s.

Hüseynov B. Zəngin kolleksiya - Sovet kəndi, 1989, 16 mart.
Alarlı B. El üçün ağlayan göz: Həsən Sevdalının yaradıcılıq dünyası haqqında nə bilirik? - Sözün işığı, 2003, 10-17 may.

Aşıq Əlifəğa Əmioğlu (Sayılov)

Alarlı B. Dövrün aşıq şairi - Sözün işığı, 2003, 10-17 iyul.

Misir Alarlı

Hüseynov B. El şairi, yaxud şagird müəllim haqqında - Yeni gün, 1988, 14 iyun.

Hüseynov B. Şeir, musiqi kimi - Yeni gün, 1988, 15 noyabr.
Hüseynov B. Şövlə oxunan qəzəllər - Yeni gün, 1989, 13 iyul.
Alarlı M. Baş saritel; Təbrizli qız; Sadağan olaram sənin - Sözün işığı, 2003, 10-17 iyul.

Telman Biləsuvarlı

Alarlı B. Cənub həsrəti - Sözün işığı, 2003, 7-17 avqust.
Biləsuvarlı T. Ey Vətən - Sözün işığı, 2003, 20-30 oktyabr.

Xəzair B. Nəğməkar şair - Sözün işığı, 2004, 12-22 fevral.

Qulam Əliyev

Əliyev Q. Mən yenidən qurmadayam - Yeni gün, 1990, 11 yanvar.

Əliyev Q. Gəlməsin - Yeni gün, 1990, 23 yanvar.

Hüseynov B. Meydan şairi - Həməşərə, 1993, 24 oktyabr.

Aşıq İdris Məmmədov

“Sevgilim” qoşmasını Bilal Alarlı toplamışdır.

Allahverdi Muğanlı

Muğanlı Allahverdi. Qisas qiyamətə qalması gərək - Sözün işığı, 2004, 15-25 yanvar.

Aşıq Əziz Babayev

“Səni” qoşması “Azərbaycan aşıqları və el şairləri” toplusunun ikinci cildindən (B., Elm, 1984) götürülmüşdür (bax: səh.531-ə).

Aşıq Sahib Musayev

“Ayrıldı” qoşması Bilal Alarlı tərəfindən toplanmışdır.

Namiq Abbasov

“Babam Aşıq Yadullaya” gəraylısını Bilal Alarlı toplamışdır.

Müşfiq Abbasov

“Sevgilim” qoşmasını Bilal Alarlı toplamışdır.

Aşıq Mirzəli İsparov

“Alqasımlıda” qoşmasını Bilal Alarlı toplamışdır.

TÜRKƏÇARƏLƏR

Hüseynov B. Xalq təbabəti - Yeni gün, 1984, 3 iyul

Hüseynov B. Türkəçarələr; Türkəçarə peşələri - Sovet kəndi, 1988, 1 oktyabr

Alarlı B. Türkəçarə; Türkəçarəlik peşələr-Ulduz, 2002, № 3,5.80.

LÜĞƏT

* Ağaran, ağartı – süddən alınan məhsullara deyilir. Bu sözü bəzən yığıntı ilə əvəz edirlər. Yığındar isə süd məhsullarının alınması ilə məşğul olan adama deyirlər.

* Bulama – qoyun, yaxud inək doğandan sonra verdiyi ilk südə deyilir. Bunu ağızlıq da adlandırırlar.

* Başagəldi – rəvayətlərə deyilir.

* Dildolaşdırma – yanıltmaca verilən addır. Bəzən buna ya-haltma deyilir.

* Eydirmə – sağın nəğməsidir. Dilimizin ayrı-ayrı dialektlərində “ey”, “eyi”, “eyilənmək”, “eyicə”, “eyitmək”, “eydirmək” sözləri vardır ki, bunlar da eyni kökdən alınmışdır. Eydirmək ifadəsi eyitmək kimi işlənir. Eyitmək yaxşılaşdırmaq, yumşaltmaq, ovutmaq, hala gətirmək mənasındadır. Aşıq oxumasında “eydirmə” adlanan melodik məqam vardır. Eydirmə “söyləmə, oxuma, danışma” mənalarında işlənir. Eydirmənin “ayıtmaq” feli ilə bağlı olması fikri də inandırıcıdır. Klassiklərimizin yaradıcılığında “ayı” ifadəsi ilə yanaşı, “eydir”, eydür” və “eydər” sözlərinə də rast gəlirik. Bir neçə nümunə ilə tanış olaq:

Xətai eydür: yağanı,

Verən mövla alır canı...

(Xətai)

Mey edir: – Mən nədimi sultanəm,

Bəng edir: – Mən bir əhli irfanəm.

(Füzuli)

Gözüm eydür könlünə: şol huri-məhvəşdən saqın,

Könlüm eydür: yürü, nar san şol, gözü qaşdan sağın.

(Həbib)

Eydirmək feli həm də “Heyvanın əmcəklərini sağından əvvəl ovuşdurmaq” ifadəsini əvəz edir. Maldarların “Heyvanı öncə eydirib, sonra sağarlar” məsləhəti də fikrimizi təsdiq edir. Deməli, burada söhbət nəğmə ilə heyvanı sağmaqdan gedir. Eydirmə daha çox nəğmə oxuma kimi, dəqiq desək, maldarlıqla bağlı nəğmə oxuma kimi xarakterizə edilir.

* Eymə-dəri nehrəyə və motala deyilir. Adətən, eymə yağ,

tuluq qatıq, torba süzmə, motal isə pendir və şor yığılan qablar kimi başa düşülür. Eymə ilə tuluq sinonim kimi də işlədilir. Burada eymə nehrə mənasındadır. Eymənin hazırlanma texnologiyası da maraqlıdır. Qoyunun dərisini aşağı qoyandan sonra yunu qaşıyırlar. Bundan sonra dəri boyaya salınır. Eymə motala nisbətən davamlı olur.

* Əriş, arğac – hananın əsasını təşkil edir. Əriş pambıq sapdan, arğac isə yun sapdan hazırlanır. İlmələr ərişə hörülür, bundan sonra arğac keçirilir ki, ilmələr bərkisin.

* Güzəm – qoyunun yazda qırılan yunudur.

* Hayla – alıcıların satılan şeylərə marağını artırmaq üçün oxunan bazar nəğmələridir. Haylada satılan şey təriflənir.

* Kərə – qulaqsız qoyundur.

* Kümçü – barama qurdu bəsləyənə deyilir. Küm, kümxana barama qurdunun saxlandığı yerdur.

* Kürə – qulaqlı qoyundur.

* Kücü, dartı – hana alətləridir. Bu alətlər vasitəsilə ilmələr hörülür, arğac keçirilir.

* Qılnc – yer hanasıdır. Örkən, palaz və s. toxunur. Arğac-ları ərişə sıxmaq üçün taxtadan düzəldilmiş alətə qılnc deyilir. Yer hanasının adı buradan götürülmüşdür.

* Maya – dişli dəvədir. Erkək dəvə isə nər adlanır.

* Ovşarı – qoyunun yelinin hər iki tərəfdən sıxılıb sağılmasına deyilir. Ovşarı peşəkarların, bu işlə məşğul olan çobanların sağın növüdür. Varsağıdan fərqli olaraq, ovşarı sağında sağıcının barmaqları qoyunun əmcəklərinə dəymir. Süd yelinin sıxılması nəticəsində yaranan təzyiqlə sağılır.

* Sələ – nehrənin ağzına bağlanan dəri örtükdür.

* Şana – xırman işlərində taxıl sovuran alətdir.

* Şeytanı – hanada ərişin dolandığı dəmir alətdir.

* Tağalaq – cəhrədə iyə keçirilən və ipin formalı ayrılması-nə xidmət ələyən nazik taxta çevrədir.

* Varsağı – qoyunun əmcəklərinin dartılması (sığallanması) yoluyla sağılmasıdır. İnək, camış və s. heyvanlar da bu cür sağılır. Varsağı sağın fərdi sağımdır.

İZAHLAR VƏ ŞƏRHLƏR

Məsəllə (zərb-məsəllə) bağlı rəvayətlər aşağıdakılardır:

Öz gücümə qalmışam. Əl vurma. Hər şeyin təzəsi, dostun köhnəsi. Tənbəl taxılı uzandığı yerdə biçər. Qazandığımı kim yeyər?

Balta sapı. Talaşala, yar. Süd daşdı, dillən, gəlin. Uçurmuşam, bu günə qalmışam. On iki yundan kəmbağı. Qaraçəmən-lilər aşağı basır. Halım budur, ay Mahmud. Daşı cibimdə gətirir. O sənin ağılındır, eşşəyin ağı deyil. O mənim uşaqlıq təbimdir. Şah əyəni torpaq dikəldər. Bir ildə bir dəfə yumuşam. Uşağın hökmü şah hökmündən irəlidi. Dayça xam çıxdı. Karın könlündəki. Hamısı süddən əmələ gəlir. Allah taqqa-tuquq eşitmir? Mən gedirəm, onlar qalır. Qonağı getmiş bəy. Pişiyin ağzı ətə çatmadı. Taxta qaşiq sındıran. Sən noxtasız da gedirsən. İmamverdinin paraxodu. Ziyələr dərədə. Söhbət mənəm, tərپətmənəm.

1. El qurbanı- Alıçəfər oğlu Bağır. Məxəzlərdə hərbi-köçəri tayfa kimi qeyd olunan alarlılar hər il Yardımlı rayonundakı dədə-baba yaylaqlarından Muğandakı qışlaqlarına köç edəndə, yaxud qışlaqlardan yaylaqlara qalxanda qaçaq-qulduru, soyğunçusu, “dəli-qudurmuşu” əskik olmayan yollarda müəyyən xoşagəlməz hadisələrlə qarşılaşmalı olurlar.

Belə hadisələrdən birini Alar camaatı heç vaxt unutmayıb, xatirində yaşadıb, dəyərli əmanət kimi nəsil-dən-nəslə ötürüb. Bu barədə rəhmətlik atam Yadulla Qubalı oğlunun həmsöhbətləri olan Abuzər əmidən, Ağamalı əmidən, Saya əmidən, Azay əmidən (Allah onlara rəhmət eləsin) və başqa ağsaqqallardan eşitdiklərimi gələcək nəsillərimizə çatdırmağı özümə mənəvi borc hesab edirəm. Təxminən, XIX əsrin əvvəllərində baş verən həmin hadisə belə olub.

İllər ötdü, Bağırın bu igidliyi dillərdə dastana çevrildi. El

içində say-seçmə cavanlar xalqın, elatın xeyrinə bir iş görəndə onları tərifləyib deyirmişlər: “Ə, bu Alıçəfər oğlu Bağır bərabər oğuldu!”

Deyilənlərə görə, sazda-sözdə mahir olan İranın Qaradağ aşığıları Muğan toylarında Alıçəfər oğlu Bağırın şərəfinə mahnılar oxuyarmışlar:

*Allı-güllü yaylaqları yağırdı,
El yolunda qurban gedən Bağırdı,
Köməyinə Şah-Mərdan çağırdı,
Ağam gəldi, taleyinə yar oldu,
Ay balam, yağ düşmənlə zəlil oldu, xar oldu.*

Alıçəfər oğlu Bağır öz mərdanə hərəkətilə xalqın sevimliyinə çevrildi, indi adı-sanı bilinməyən bir çox müasirləri kimi unudulmadı. Alar camaatının yaddaşında əbədiləşdi, haqqındakı söhbət dəyərli bir əmanət kimi ehtiramla nəsil-dən-nəslə ötürüldü. Belə bir ehtiram isə hər adama nəsib olmur.

2. Eynəddini Pirişlə söhbətin əhvalatı. Söhbətin həyatının sonu faciəli olub. Söhbət İrandan yenidən qayıdıbmış, gizləndiyi yeri nişan verirlər. Söhbəti, Yunusu, Baloglanı və iki Zuvandlıyı tutub aparırlar, Lənkəran şəhərindəki Qala türmə-sində saxlayırlar. Sonra Söhbəti güllələyirlər. Onun Naringül adlı bir qızı qalır. Naringül Qəzənfərli tayfasının Lələli tirə-sindən Mənsiməlinin həyat yoldaşı olub. Zirəkliyi ilə seçilən Zülfüəli Söhbətin nəvəsidir.

Söhbətin silahdaşı Piriş qoçaq adam olub, atı çaparaq mənərimiş, çapa-çapa atın qarnının altından o üz-bu üzə keçərmiş. Deyilənə görə, bir dəfə də olsun gülləsi hədəfdən yayınmayıb.

Yaylaqda Albalan kəndində toy varmış. Toya İrandan qonaqlar dəvət olunubmuş. Toyda nişangah qoyub güllə atmaq və at çapmaq adət imiş. Yerli adamların atdıqları güllələr boş çıxıb. Ancaq İrandan gələn atlılar hədəfi vurublar. Kənd ağsaqqalı Seyid Mirağa Mövsümü çağırır, deyir, get, İstam oğ-

lu Pirişi gətir. Piriş gəlir, qəbiristanlıqda qoyulmuş yumurta nişangaha bir güllə atır. Dərhal da vurur. Sonra Albalan kəndi ilə Seyidbazar kəndinin arasındakı gədikdə Qamışlıgöl kəndinə qədər at çapırlar. Pirişin boz dayı atların hamısını keçir. İrandan gələnələr Pirişdən atı satmağı xahiş edirlər. Piriş satmır.

Söhbətlə Pirişi hökumət adamları axtaranda Pirişin üç kiçik qardaşı qızılıcadan yatırmış. Alar kəndində Pirişdən ötrü hər yeri axtarırlar, tapa bilmirlər. Hətta xəstə yatan uşaqların yorğanlarını qaldırıb baxırlar, qayıdıb gedəndə Pirişin atı evin yanında hörükdə otlayırmış. Atı hörükdən açıb aparırlar. Bir neçə gün sonra Pirişin böyük qardaşı Museyib o vaxt Göytəpədə işləyən Tarqulu Bayramovun əli ilə atı geri alır. Bu hadisəni Pirişin kiçik qardaşı Xançı sağlığında oğlu Cabirə danışmış. Bolşeviklərə qarşı vuruşan Piriş onların qurduqları hökumətin təzyiqi altında 1978-ci ilədək yaşayıb.

3. Kərbəlayi Cocu. Kərbəlayi Cocunun kiçik qardaşı Ağahəsən də Zirək adam olub. Qalağayınlılar kəndə girəndə Ağasən tufəngləri və qatarları qoyunun kürünü qaldırıb torpaqla kürün arasında gizlədir. Sonra bu silahlar kənd camaatının karına gəlmiş, onları müxtəlif təhlükələrdən xilas eləmişdi.

DEYİMLƏR

1. **Qodu-Qodu gülmək.** Qodu Azərbaycan xalqının qədim inancları ilə bağlıdır. Qədim çağlarda əkinə-biçinə zərər verən yağışı kəsmək üçün Qodu mərasimi keçirirdilər. Bu mərasimdə xalq Günəşi çağırırmış. Bu inam bir də onu göstərir ki, Qodu obrazı Günəşlə bağlıdır. O, Günəşi təmsil edir. Qodunun ağlamağını yağış yağması kimi, gülməyini isə günün çıxması kimi qiymətləndirirmişlər. “Qodu-qodu” oyununda həmin mərasimin izləri qalmışdır:

Qodu-qodunu gördünmü?

Qoduya salam verdinmi?

*Qodu burdan ötəndə
Qırmızı gün gördünmü?
Qodu gülmək istəyir,
Qoymayın ağlamağa...*

Mirəli Seyidovun fikrincə, Qodu Günəşlə bağlı mifoloji obraz olduğundan o, həm Günəş çıxarır, həm də yağış yağdırır. M.Seyidov “Qodu” sözünün qədim abidələrdəki mənalarını da müəyyənləşdirir. Qodu - qüvvətli, nəsil, dəstə, təbəqə, cənab deməkdir. İndinin özündə də Qodu - qüvvətli, əsil-nəsəbli, hörmətli olan şəxs kimi başa düşülür.

“Qodu-qodu gülmək” isə gülən adamın özünü əsil-nəsəbli, hörmətli, sözükeçən adam kimi aparmasına işarədir. Qədim inama görə, Qodu güləndə Günəş çıxarmış. Xalq demək istəyir ki, qodu-qodu gülən adam heç də Qodu kimi qüdrətli-qüvvətli deyil.

2. **Saçına dən düşmək.** Qədim uyğurlar səhəri qarşılamaq üçün xüsusi nəğmə oxuyarmışlar. Hamı üzünü gündoğana tutar, “Dan tanrı! Dan tanrı!” deyərmiş. Göründüyü kimi, Dan burada səhəri açan, dünyanı işıqlandıran tanrıdır. Onu bəzən gündoğan Allahı da adlandırırlar. Dan qaranlıq gecəni taxtdan düşürür, yerinə işıqlı gündüzü çıxarır. Deməli, Dan dilimizdəki səhər sözünə uyğun gəlir. Dan qaranlıq dünya ilə işıqlı dünyanın sərhəddidir. Səhər açılanda bütün aləm oyanır. Dünya işıqlananda insanların əqli oyanması da baş verir. Hamı gün ərzində görəcəyi işləri aydın şəkildə düşünür, götür-qoy edir. İnsan öz fəaliyyətinin nəticəsini aydınlığı ilə dərk edir. Bütün bu fəaliyyət dan yerinin işıqlanmasından sonra başlayır.

Dan qismən dəyişikliyə uğrayaraq dən formasına düşmüşdür. Belə səs əvəzlənməsi türk dilləri üçün qanunauyğun haldır. Buradan belə nəticə çıxır ki, “saçına dən düşmək” təkcə başın ağarması kimi deyil, eyni zamanda insanın aqlının, kamalının işıqlanması kimi başa düşülməlidir. Dan yeri - səhə-

rin doğulduğu yer aydın olduğu kimi, həyatın, təbiətin sirləri də saçına dən düşən insan üçün anlaşıqlıdır. Axı, dən yaşlı adamların saçına düşür. Yaşlı adamlara həyat təcrübəsi çox şeylərdən baş çıxarmağa imkan verir.

3. Filankəs bildi, urdu bildi. Urdu Pakistanın rəsmi dilidir. Urdu dili Hind-Avropa dilləri ailəsinin hind-ari qrupuna daxildir. Urdu dilinin xalq danışığı formasına Hindistani deyilir. Bu dil Hindistanın khariboli dialekti əsasında yaranmışdır. Urdu XVII əsrdən ədəbi dil kimi tanınır. XIX əsrdən isə urdu adlanır. Yazısı ərəb əlifbasına əsaslanır.

Hindistanın və Pakistanın əsas ədəbi ictimaiyyəti urdu dilində yazıb-yaradır. Urdu poeziyasının banilərindən biri Əmir Xosrov Dəhləvidir. Xalq arasında dastan janrı geniş yayılıb.

Göründüyü kimi, urdu dili Şərqi böyük hissəsində istifadə olunur. Azərbaycanlıların urdu dilində danışan xalqlarla iqtisadi, mədəni və ticarət əlaqələri olmuşdur. Azərbaycanda bu dili bilənlər də olmuşlar. Görkəmli pedaqoq Səid Rza Əlizadə əsrimizin əvvəllərində özbək, tacik, tatar, türk (osmanlı), fransız, ərəb, fars, hindu, ıvrid dilləri ilə yanaşı, urdu dilinin də tədrisi ilə məşğul olmuşdur.

“Filankəs bildi, urdu bildi” məsəlini çəkən adamlar həmin dilin geniş ərazidə yayılmasını nəzərdə tuturdular. Bəzən məsəli səhv yozurlar. Guya burada söhbət urduların sirr saxlaya bilmədiklərindən, xəbərçi olmalarından gedir. Əslində belə deyil. Məsəlin mənası “filankəs bildi, aləm bildi” deməkdir.

4. Daş atma. Bəs niyə “daşını atmaq” deyirlər? Daş atmaq hansı adətlə bağlı olmuşdur? Etnoqraflar məlumat verirlər ki, keçmişdə “yüzbaşının zülmündən cana gəlmiş bütün kənd əhalisi çölə çıxaraq, hərəsi kənara bir daş atdıqdan sonra deyirdi: “Mən yüzbaşının daşını atıram”. Belə bir adətdən sonra ictimaiyyət tərəfindən daşı atılan şəxs yerli qanundan kənar hesab edilirdi”. Göründüyü kimi, daş atmaq ictimai tə-

sir etmənin ən güclü vasitələrindən biri olmuşdur. Keçmişdə xoşagəlməyən hərəkət etmiş adamın daş-qalaq edilməsi də bu adətlə bağlı olmuşdur.

Mifoloji inamlara görə, daşlarda insanların ruhu yaşayır. Lap yaxın keçmişdə insan ölərkən onun yanına qara daş qoyardılar ki, ölən ruhu bu daşa keçsin. Sonra bu daşı qəbiristanlığa atardılar.

Cənazə götürülərkən yerinə qara daş qoyulardı. Həyətdən çıxarılanda isə dalınca daş atardılar. Bir çox xəstəliklər daşla “sağaldırdı”. Əqiq, firuzə, zümrüd kimi “tilsimli” qüvvəyə malik və müalicə məqsədilə işlədilən daşlara inam indi də qüvvətlidir. Dağlara, qayalara, pirlərə inam da daşın müqəddəsliyi ilə əlaqədardır. Türkdilli xalqlar uzun çəkən quraqlıq zamanı düzənlikdəki daşları islatmaqla inanırmışlar ki, yağış yağacaq. Bəlkə də ölən adama başdaşı qoyulması da həmin inamlardan irəli gəlmişdir.

Deməli, daş insanı, onun ruhunu “əvəz edər” bilir. Buna görə də insan öldəndən sonra onun ruhu toxunduğu daşlarda yaşayır. Ölən adamın əlini vurduğu, toxunduğu daş çölə atılsa, demək onun ruhu da evdən kənar edilmiş olur. Həmin adamın daşı və bu daşla birlikdə ruhu da atılmış hesab edilir.

Arvadın daşını atmaq ifadəsi isə eyniadlı adətlə bağlıdır. Kişi arvadını boşamaq istəyirsə, üç daş götürüb başı üzərindən dala atır. Və hər dəfə daşı atanda “arvadı boşayıram” deyir. Beləliklə daşı atılmış arvad boşanmış hesab edilir.

Kiminsə qayıtmasını istəmədikdə onun dalınca daş atırlar. İndi də səfərə çıxan adamın arxasınca daş atılması pis əlamət sayılır. Dilimizdə bununla bağlı ifadələr çoxdur: “Daşım başına düşsün”, “Mənim daşım ağırdır”. “Oğul, yerinə qara daş doğaydım” və s.

Daş həm də inam yeridir. Yəni daşda kiminsə ruhunun yaşamasına inam var. Deməli, daşı atılan adama olan inam da azalır. Bir az ibarəli desək, daşı atılan adam qəldən silinir.

5. Adəm atadan qalma. Folklorda isə bir sıra qədim peşələri də Adəmin adı ilə bağlayırlar. Sayaçı sözlərində belə bir sual-cavab vardır:

Bu saya kimdən qaldı?

Adəm atadan qaldı!

Sayaçılar bununla nə demək istəmişlər? Niyə onlar qoynuluğun Adəm atadan qalması fikrindədirlər? Bir neçə maraqlı fakta müraciət edək. Özbək əkinçiləri arasında əkinçiliyin əsasının Adəm tərəfindən qoyulması haqqında rəvayətlər mövcuddur. Öküzdən ilk dəfə qoşqu heyvanı kimi istifadə olunması və əkinçiliyə gətirilməsi Adəmin adı ilə bağlıdır. Bu haqda özbək əkinçilərinin rəvayətlərində məlumat verilir. Adəm həm də qazax əkinçilərinin himayəçisi olmuşdur.

Azərbaycan xalqının maldarlığı, özbək və qazaxların isə əkinçiliyi Adəm dövrü ilə bağlamaları (maraqlıdır ki, hər üç xalq onu Adəm ata adlandırıb) bu xalqların öz əsas təsərrüfat sahələrini daha qədim zamana aid etməsindən irəli gəlir. Göründüyü kimi, sayaçı sözlərində Adəmin xatırlanması təsadüfi olmamışdır. Bu rəvayətləri yaradan xalqlar ilk insanın zəhmətkeş olduğunu, onun hər şeyə əmək sayəsində nail olduğunu demək istəmişlər.

HAYLALAR

Hayla ifadəsi ilə tanış. Əzizə Cəfərzadə “Bayatı düşüncələrim” adlı məqaləsində haylaların günün mövzusu ilə bağlı poetik folklor nümunəsi olduğunu yazıb. Haylaların hətta musiqisi də var. Bizim söhbət açdığımız haylalar isə bazarda yaradılan və elə bazarın özündə də söylənilən “şeyirlərdən” ibarətdir, “Hayla” haylamaq sözündəndir və “müşəri çağırmaq” mənasında işlədilir.

Ruslar “bazar deyimlərini” (zakliçki i vıkrıki) çoxdan öyrəniblər. Bu deyimlər yarmarka zarafatları da adlanır. Ad müxtəlifliyinə baxmayaraq, rusların yarmarka zarafatları ilə bizim bazar deyimləri arasında məzmun yaxınlığı var. Məq-

səd satılan şeyə alıcıda maraq artırmaqdır. Satıcı öz malını tərifləyir, əgər söhbət ərzaq məhsulundan gedirsə, onun “min bir dərdin dərmanı” olması və dəyərindən ucuz satılması dö-nə-dönə xatırlanır. İri həcmli haylalara demək olar ki, rast gəlmirik. Bu nümunələr cəmi bir neçə misradan ibarətdir. İki misralı deyimlər isə daha çoxdur.

Haylaları məzmununa görə iki qrupa bölmək olar. Birinci qrupa alqı-satqı haqqında ümumi deyimlər daxildir. İkinci qrup deyimlər isə çağırış xarakteri daşıyır. Ümumi deyimlər alıcı-satıcı münasibətlərindən çox bazara münasibət üzərində qurulur:

Bazar quruldu,

Keflər duruldu.

Yaxud:

Ucuzdur, var illəti,

Bahadır, var hikməti.

Belə nümunələrin bir qismi məsəl kimi çəkilir:

Örtülü bazar

Dostluğu pozar.

Al malını,

Gör halını.

Pulun var-giriş,

Pulun yox-sürüş!

Haylaların ən geniş yayılmış və maraq doğuran nümunələri çağırış xarakteri daşıyanlardır:

Sərin suyun sərləri,

Ürəyi yanan, gəl bəri,-

folklor nümunəsi kimə tanış deyil? Böyük Azərbaycan bəstəkarı Ü.Hacıbəyovun “Arşın mal alan” operattasında bütün dünyaya tanıtdığı çağırış xarakterli folklor nümunəsini kim eşitməyib?

Arşın mal alan,

Tirmə-şal alan!

Bazarda qışqıra-qışqıra malını tərifləyən satıcı alıcının diqqətini cəlb etmək istəyir. O, hələ nə satdığını, neçəyə satdığını söyləmir. Sadəcə olaraq qışqırır:

*Ay müştəri, müştəri,
Qızıldandır dişləri!*

Alıcı ona tərəf boylandığında “şeyrin” məzmunu bir qədər dəyişir:

*Ay müştəri, gəl apar,
Hər nə desən, məndə var.*

Alıcı ilə satıcı üzbəüz dayandıqda söhbət konkretləşir:

*Candı,
yarımcandı,
Badımcandı.
Can almırsan,
Yarımcan al.
Yarımcan almırsan,
Badımcan al.*

Satıcı canfəşanlıq edir, alıcını eldən çıxarmaq istəmir.

Qabağına düzdüyü dadlı meyvələri tərifləməkdən yorulmur:

*Ürəyin ağrıyır,
Yerkökü al.
Başın ağrıyır,
Yerkökü al.*

*Min bir dərdin
Dərmanıdı,
Həkimlərin
Fərmanıdı.*

Qonşu satıcı da dil boğaza qoymur:

*Ağ almadan,
Al almadan,
Heyvadan öt,
Armuddan öt,
Al almadan.*

Belə səhnələrin azmı şahidi olmuşuq? Görəsən, folklorun bu sahəsi niyə indiyədək heç kəsin diqqətini cəlb etməyib? Axı, bu deyimlər indi də bazarlarımızda yaşayır. Bazar haylaları bir şey kimi heç də başqa mənzum folklor nümunələrindən geri qalmır. Bu fikri yazıya aldığımız nümunələr də təsdiq edir:

MUĞAM AŞIQLARI VƏ EL ŞAİRLƏRİ.

1. Aşıq Qurban (xan) Sadıqov. Qurban (xan) Sadıqov 1905-ci ildə Salyanın Noxudlu kəndində anadan olub, 1928-ci ildən aşılıq sənətinə başlayıb. XX yüzilliyin ortalarında Salyan aşığı məktəbi üç yaradıcı aşığın – Qurban(xan) Sadıqovun, Çuxanlıdan olan Bəylər Qədirovun və Salyan şəhərində doğulmuş Pənah Pənahovun çiyinləri üzərində dayanırdı. Bu məktəb çoxlu ifaçı aşığı, balabançı və zurnaçı yetişdirmişdi.

*Azadlıq bağını ətirləndirən
Solmayan çiçəyə, gülə qurbanam.
Ardı arda, günü-gündən xoş gələn
Min zəfər mənalı ilə qurbanam.*

*Təbim cuşa gəlib həddin aşanda,
Ürək sükut edib durmaz bir an da.
Sözümün dəryası coşub daşanda
Sinəmdə çağlayan selə qurbanam.*

*Fəzalara səda salmaq istəyən,
Yupiterdə qonaq olmaq istəyən,
Nəğməsini ayda çalmaq istəyən,
Sədəfli sazımda telə qurbanam.*

*Gəlsin məclisimə yaxınım, yadım,
Saz götürsün oğlum, nəvəm, övladım.
Qurbanam, el olmuş mənim ustadım,
Onunçün adım tək elə qurbanam.*

Aşıq Qurban(xan)ın arzusunu övladları yerinə yetirdilər.

Həsənağa Sadıqovun ürəkləri fəth edən ansamblı babasının qaynar saz çeşməsindən su içib. Ancaq Aşıq Qurban(xan)ın bu qoşmasından görünür ki, dövrün dəbdə olan təmtəraqlı ovqatı klassik aşıq ənənələrinə nə qədər yaddır. Sovet dövründə aşıq sənəti yalnız tərənnümçülük ideyasına xidmət etmişdir, daha doğrusu, aşıqlardan bu tipli şeirlər tələb edirdilər. Buna baxmayaraq, aşıqlar Tufarqanlı Abbas, Qurbani, Ələsgər ənənələrini yaşadır, yaddaqlan gəraylı və qoşmalar yaradırdılar.

2.Qurban Pirəlvanlı. Aşıq Qurban Məmmədov (Pirəlvanlı) 1882-ci ildə Cənubi Azərbaycanın Ərəş mahalının Pirəlvən kəndində yoxsul kəndli Məhəmmədin ailəsində dünyaya göz açıb. Saz çalmağı hələ erkən yaşlarında əmisindən öyrənib. Əhməd adlı bir aşıqdan saz-söz sənətinin sirrinə yiyələnib. El-obasında gözü görüb, könlü sevdiyi Güllü adlı bir qızla evlənib. Tale Aşıq Qurbanın alnına məşəqqətli həyat yazıbmış. Gənc Qurban həyat yoldaşı ilə birlikdə vətəninə iraqda yaşamağı olur. Pirəlvən bəyləri “dili dinc durmayan” Aşıq Qurbanı sazi ilə bir yerdə oda atacaqlarına söz vermişdilər. Aşıq Qurban indiki Lerik rayonunun ərazisinə köçüb. Sonra Astraxanbazar (indiki Cəlilabada) gəlib. Həyat yoldaşı Güllü vətən həsrətinə dözməyib ölüb. Aşıq Qurbanın Güllüdən iki oğlu olmuşdu. Böyüyü Abdulla tar çalırmiş. Tehrac isə mahir balaban ifaçısı olmuşdu. Aşıq Qurban təzədən Fatı adlı bir qadınla evlənmişdi.

Aşıq Qurbanı xatırlayanlar çoxdur. Mərhum Aşıq Yadulla Abbasovun dediyinə görə, Qurban ucaboyle, qarayanız adammış. Əyninə qara çuxa geyərmiş. Məclisə girəndə başında buxara papaq, ayağında dübəndi olarmış. Cürə sazda çalar, yaxşı oynayırmış. “Dastan yorucu olmasın deyər arada qaravəlli, rəvayət danışar, saz havaları çalardı”.

Aşığın yaşı yetmiş keçmiş gəlini Gülgəz Məmmədova qayınatasını sadə, işgüzar adam kimi xatırlayırdı: “Həyətdə işləri özü görərdi. Tez-tez adama iş buyurmazdı. Həftədə bir

gün evində dastan gecəsi keçirərdi. İraq yerlərdən qonağı olardı. “Kəlbi xanın dastanı”nı tez-tez dedirdərdilər.

Aşığın məclisində olanlar, onun sözünə-söhbətinə qulaq asanlar bu el sənətkarının xeyli düzgüsünü mənə təqdim etdilər. Yaddaşlarda cəmi bir bəndi ilişib qalmış “Çağrılır” rədifli qoşma xüsusilə böyük maraq doğurur:

Bilin, bu dünyada nökrər də, bəy də

Əzəl başdan yenə insan çağrılır.

Qızıldan tac qoyur biri insanın,

Birinin adına dehqan çağrılır.

Şeirin ilk misralarından hiss olunur ki, sonrakı bəndlər daha təsirli imiş. Lakin aşığın ədəbi irsinin vaxtında öyrənilməməsi onun yaddaşlardan silinməsinə səbəb olmuşdur. Aşığın bir gəraylısında “ağalar dünyası” kəskin tənqid edilir:

Bu dünyadan çox dedilər,

Dünya həyə eləmədi.

Biçdi ağa, nökrər donu,

Onları bir bələmədi.

Biri çörəyə möhtacdı,

Birinin qisməti tacdı.

Biri ömrü boyu acdı,

Birində var telləmədi.

Qurban sazın çəkdi zilə,

Sözün dedi qəmli dillə.

Fələk gözün yaşın silə,

Ümman olub, selləmədi.

Sarı Aşıq ənənələrini yaşadan Aşıq Qurban bayatılarını cinas üzərində qurmuş, ictimai-siyasi və məhəbbət mövzusunda yazıb-yaratmışdır. Aşıq Qurbanın bayatıları sadədir, yaddaqlandır. Aşığın bayatılarında hər misra mənalıdır. Yüksək bədiiyyə malikdir. Onun cinas bayatılarından birində deyilir:

*Aşıq nə saza qaldı?
Teli nə saza qaldı?
Bu dünyanın dərdləri
Canı nasaza qaldı.*

Bayatıdakı birinci “nə saza” ifadəsi “hansı saza” mənasında, ikinci “nə saza” ifadəsi “saz olmayan” (sazın simləri nəzərdə tutulur) mənasında, üçüncü “nə saza” ifadəsi “xəstəyə” mənasında işlənmişdir. Aşıq Qurbanın başqa bir bayatısında gözəl omonim tapıntıları vardır:

*Arğılar yaradandı,
Yar yara yaradandı.
Yar cəfasın yar çəkdi,
Demədi, yara dandı.*

Bayatıda kökü “yar”la başlayan 7 söz vardır. “Yar” sözü-nün cəmi dörd misrada bu qədər çox işlənməsi bayatını ağır-laşdırmır, əksinə ona oynaqlıq gətirir. Həm qafiyə kimi işlə-nmiş “yaradandı” ifadəsi “yaratmaq” və “yara danmaq” sözlə-rinin qəbul etdiyi şəkilçilərə görə dəyişilmiş formasıdır.

Aşıq Qurbanın aşağıdakı cinaslı bayatıları da maraqlıdır:

*Haqq sözün də düzə-düz,
Mətləbini düzə düz.
Dərədə bar yetişməz,
Bağ salırsan düzə düz.*

*Fürsət elə göz elə,
Gəlməz belə göz ələ.
Dil versən, könül vermə,
Göz aldadan gözələ.*

*Dildən düşmür yar adı,
Namə yazdım, yaradı.
Yar dərđini çəkməkdən
Bağrım başı yaradı.*

*Gül açıb gülə gülə,
Yar yığır gülə-gülə.
Mən ağlasam nə dərdim,
Təki yar gülə, gülə.*

*Göy çəməndə, düzdəsən,
Dərədə mən, düzdə sən.
Sənə qurban olaram,
Hər işimi düzdəsən.*

Aşıq Qurbanın bayatıları rəngarəngdir. Onun “dildən-məz-bayatı” adıyla tanınmış bayatısı xüsusilə maraqlıdır. Ba-yatının dildən-məz formasında yazılması aşığın yüksək istedad sahibi olduğunu təsdiq edir. Həmin yeganə tapıntı bir də o de-məkdir ki, Aşıq Qurbanın yaradıcılığında dildən-məz bayatı az olmamışdır:

*Nə həddini aş, aşıq,
Nə sözündə çaş, aşıq.
İşin yaş, fikrin çaşbaş,
Qoşmanı qoş, qaç, aşıq.*

Aşığın bir bayatısı isə onun cürə saz çalmasına və zil səs-lə oxumasına dəlalət edir:

*Bir balaca sazım var,
Bir kitablıq yazım var.
Zildən düşə bilmərəm,
Köklənmiş avazım var.*

Deyilənlərə görə, Aşıq Qurban, Bülbül və Məşədi Cəmil kimi tanınmış xalq istedadları ilə dostluq etmiş. Aşıq Bilal isə tez-tez onun qonağı olmuşdur.

Aşıq Qurban (Pirəlavnlı) Məmmədov 1947-ci ildə Qaza-xıstanda sürgündə vəfat etmişdir.

Vaxt aşığı bizdən uzaqlaşdırmışdır. Həyatda baxtı gətir-mədiyi kimi, yaradıcılığının da uğursuz taleyi olmuşdur. Onun yazıya aldığımız gəraylı və bayatıları ümmandan bir damlanı xatırladır.

Aşıq Qurban yaradıcılığının “unudulmasının” ikinci səbəbi isə onun hələ 30-cu illərdə doğma Azərbaycandan çox-çox uzaqlarda sürgündə yaşaması və sazdan erkən ayrılmasıdır. Aşıq ömrünün son on ilində əlinə bir dəfə də olsun saz almayıb.

3. Aşıq Ayış Abbasov. Abbasov Ayış 1922-ci ildə Astraxanbazar (indiki Cəlilabad) rayonunun Böyük Bəcirəvan kəndində anadan olmuşdur. 1941-ci ildə Prişibdə (indiki Göytəpə) orta təhsilini başa vurandan sonra ordu sıralarına çağrılıb. 1942-ci ilin dekabrında cəbhəyə göndərilib. Ukraynanın, Belorusiyanın, Litvanın və Şərqi Prussiyanın azad edilməsində iştirak edib.

Müharibə illərində qoşub-düzdüyü şeirlərində Aşıq Ayış əsgərlərdə qələbəyə inam hissini artırırdı. O, qoşmalarının birində keçdiyi döyüş yolunun poetik xəritəsini özünəməxsus ustalıqla çəkib:

*Keçdim Ukraynadan əlimdə silah,
Qaçan faşistlərdi, qovan mən idim.
Hitlerin uzanıb Vətənimizə
Soxulan burnunu ovan mən idim.*

Aşıq Ayış döyüşə-döyüşə Berlinin astanasınadək gedib çıxıb. O həmin odlu-alovlu illəri belə xatırlayırdı: “Keçmiş 235-ci atıcı diviziyanın 806-cı alayında vuruşmuşam. Üç dəfə yaralanmışam. Dördüncü dəfə isə 1945-ci ilin aprel ayının 6-da sağ qıçımdan ağır zədə almışam. Bu hadisə Şərqi Prussiyanın mərkəzi şəhəri olan Kinzburqun azad edildiyi vaxt baş verdi. Sağ ayağımla birdəfəlik vidalaşmalı oldum. Yaralanmağımdan sarsılmadım. İnanırdım ki, qələbə gününə az qalıb. 1945-ci ilin sentyabrında cəbhədən evə döndüm. Ayaqqabımın içərisində ayağımın əvəzinə hələ öyrəşə bilmədiyim cansız taxta parçası gəzdirirdim. Sonralar dərk elədim ki, bu taxta ayağı bədənimin bir üzü kimi qəbul etməliyəm. O, mənim müharibə haqqında xatirələrimin canlı şahididir”.

Aşıq Ayış cəbhədə göstərdiyi igidliyə görə “Qırmızı Ul-

duz” ordeni və çoxlu medallarla təltif olunub. Müharibə mövzusu onun yaradıcılığında mühüm yer tutur.

Ayış aşıqlıq sənətinə erkən yaşlarından maraq göstərib. Böyük Vətən müharibəsindən qabaq sazın-sözün sirrini öyrənib. O, saz havalarını öyrənmək üçün aşıq Tərhan Sövsalı oğlunun yanına gedir, onun ustad aşıqlardan oxuduğu düzgülərə və rəvayətlərə maraqla qulaq asırdı. Aşıq Tərhan 90 yaşa qədər ömür sürmüşdür. Xeyirxah sənətkar ölümündən bir neçə gün qabaq sazının aşıq Ayışa verilməsini vəsiyyəet etmişdir. Aşıq Ayış 40 ildən çox ustadının sazında çalib oxudu.

Ayış aşıqlardan Qurban Sadıqov, Bəylər Qədirov, Şakir Hacıyev, Pənah Pənahov və Yadulla Abbasovla sənət əlaqəsi saxlamışdır. Elxan Əsgərova və Atabala Zahidova saz çalmağı öyrədib.

Xalq dastanlarının toplanmasında da tədqiqatçılara köməyi dəyib. “Əsli və Kərəm”, “Tahir və Zöhrə” kimi məhəbbət dastanlarının ən yaxşı variantlarını aşkara çıxarıb.

Aşıq Ayış müharibə əlili olsa da təsərrüfat işlərindən heç vaxt ayrılmırdı. Sazını sinəsindən yerə qoymur, zəhmət adamlarının hünərindən Vətənimizin gözəlliyindən söhbət açırdı. Aşıq zəhmət adamlarına həsr etdiyi qoşmalarının birində deyirdi:

*Xarüqələr yaradanlar var olsun,
Bu hünərə nəğmə qoşum, saz çalım.
Siz dağı dağ üstə qaldırıb qoyun,
İlham alım, mən də coşum, saz çalım.*

4. Aşıq Yadulla Abbasov. Yadulla Abış oğlu Abbasov 1928-ci ildə Astraxanbazar (indiki Cəlilabad) rayonunun Pakrovka kəndində anadan olmuşdur. 1937-ci ildə ilk dəfə ən böyük auditoriyada-uşaq bədii öz fəaliyyət kollektivlərinin respublika baxışında məlahətli səsi ilə çıxış etmişdir. Yeniyetmənin səsi Aşıq Qurban (xan) Sadıqovun xoşuna gəlmiş, onu şəyirdliyə götürmüşdür.

Yadulla az müddət içərisində xeyli aşıq havasını çalmağı

öyrənmiş və klassik aşiq yaradıcılığı ilə tanış olmuşdur. Məharətli dastan söyləmə qabiliyyəti ona şöhrət gətirmişdir. Yadulla 1948-i ildə “Aşıqlar” anasambli yaratmışdır. Ansambl Cəlilabad rayon mədəniyyət evini nəinki respublikada, hətta onun hüdudlarından kənarda da təmsil etmişdir. Ansamblın üzvləri tez-tez baxış-müsabiqələrdə, festivallarda, böyük konsertlərdə iştirak etmiş, respublika əhəmiyyətli bir çox tədbirlərin qalibi olmuşlar. Elə həmin illərdə Aşiq Yadullanın imzası mətbuatda görünməyə başladı. Onun ilk gəraylı və qoşmaları xalq yaradıcılığı evinin çapa hazırladığı “Sülh nəğmələri” (1952) adlı topluda verilmişdir.

Yaradıcılığının ilk illərində Aşiq Yadulla qaynar əmək həyatından, adlı-sanlı zəhmət adamlarından söhbət açır, bənəlxalq aləmdə baş verən hadisələrə biganə qalmırdı. Onun “Sülhün səsi”, “Sülhə səs verək” və “Sülh naminə” gəraylı və qoşmalarında əllinci illərin əvvəlləri üçün xarakterik olan ictimai-siyasi hadisələr öz əksini tapmışdır. Aşığın poetik sualla başladığı qoşmalarından biri o dövrdə dillər əzbəri idi:

*Sazım dillənəndə, təbim coşanda,
De nədən söz açım, nələrdən deyim?!
Adı xəritəyə nəqş olunmamış
Hansı yeni kənddən, şəhərdən deyim?!*

“Sülh nəğmələri” adlı topluda Aşiq Yadullanın cəmi 8 qoşması çap olunmuşdusa, 1957-ci ildə işıq üzü görən “Aşıqlar” kitabında onun adı ustad aşıqlar cərgəsində çəkilərək 16 qoşması oxuculara təqdim edilmişdir. Bu qoşmaların bir qismini o zaman aşiq sənətinin pərəstişkarları əzbər bilirdilər. “Böyük insan” (1960) və “Aşığın sözü” (1970) toplularında da Aşiq Yadullanın yaradıcılığından nümunələr çap olunmuşdur. Bu kitablarda həmin dövrün siyasi poeziyasından nümunələr verilmişdir. “Partiya və dövlət” xalq arasında böyük nüfuzu olan aşiq yaradıcılığını təbliğat məsininin “təkərçiyi və vintciyinə” çevirməklə gözdən salırdı. Aşıqlar sifarişlə oxumaq məcburiyyətində qalırdılar. Buna baxmayaraq, konsert salon-

larındakı və məhsul bayramlarındakı cəmsixici çıxışlardan sonra aşığı ürəkəçən el şənlikləri gözləyirdi.

Respublika aşıqlarının III və IV qurultaylarının iştirakçısı olan Aşiq Yadulla əhaliyə göstərdiyi mədəni xidmətə görə dəfələrlə fəxri fərmanlarla təltif edilmiş, gənc ifaçıların 1957 və 1962-ci illər respublika müsabiqələrinin laureatı adını almışdır. Səsi qrammofon valına yazılmışdır. Aşiq Yadullanın söyləməsindən “Kürdoğlu Alıxan”, “Məsum”, “Tahir və Zöhrə” dastanları yazıya alınmışdır. Onun yaradıcılığı haqqında Adil Babayev, Hüseyn Arif və Mirzə İbrahimov yüksək fikir söyləmişlər.

Xalq yazıçısı Mirzə İbrahimov Aşiq Yadulla Abbasov haqqında yazmışdır: “Qoşmalar son dərəcə həyatidir, ifadələri və obrazları həyatdan, xalq dilindən alınmışdır. Hətta bəzən onlar danışiq dilinə yol tapan varvarizmi də əks edirlər. Aşiq Yadullanın qoşmasının adı və içindəki sözlər bunu açıq göstərir. Lakin məsələ ayrı-ayrı sözlərdə deyil, qoşmanın ümumi ruhundadır. Belə qoşmalar qüsurlara atəş açsa da həyatımızı təsdiq edən qoşmalardır”.

Aşiq Yadullanın evi uzun müddət Muğan aşıqlarının toplaşdığı yer olub. Dərbəndli Aşiq Nüsrət, astaralı Aşiq Ağal, cəlilabadlı Aşiq Mirzəli onun şəyirdləridir. Aşiq Yadulla 8 aşığa sazın, sözün sirrini öyrədib.

Həyatdan vaxtsız getmiş oğlu Tahir də atasından az öyrənməmişdi. Yaxşı şagird ustadını üstələr, deyiblər. Tahir simli musiqi alətlərini, zərb alətlərini, pianionu, qarmonu da məharətlə ifa edirdi. Oğul atasına çəkər. Tahir də saz götürüb atasına qoşuldu. El şənliklərində, konsertlərdə atası ilə üzbəüz dayanıb deyərdi:

– Ata, sən haçandan aşiq olmusan? Bir dön özünə bax: atan çoban, baban çoban, bababının babası da çobandı. Aşiq mənəm. Atam aşiq, dayım aşiq, babam da aşiqdir.

Tahir düz deyirdi. Axı, o, el sənətkarı, ustad aşiq Qurban (xan) Sadıqovun nəvəsi, Aşiq Bilalın bacısı oğludur. Sonra Tahir sazı basardı sinəsinə, atası deyərdi, o açardı, o deyərdi,

atası açardı.

El arasında Tahiri tərəflərdilər, haqqında xoş söz deyərdilər. Aşıq Yadullanın qüruru sinəsinə sığmazdı. Amma bir gün... başqa söz eşitdi. 1976-cı il idi. Yeganə övladının avtomobil qəzasında həlak olması xəbəri Aşıq Yadullanı və Tahirini az-çox tanıyanları sarsıtdı.

Telli saz yeddi il susdu. Yanında da təzə yonulmuş, məclislərdə az dövrən eləmiş bir sədəfli saz vardı.

Bir gün Yadullanın ömür-gün yoldaşı Südayənin qulağına telli sazın səsi gəldi. Yeddi il əvvəlki səs. “Gözəlləmə” idi. Sonra “Sarıtorpaq şikəstə” dil açdı. Namiqlə Səadət babalarının otaqlarına qaçdılar. Südayə içəri girib qapıya söykəndi. Aşıq Yadulla çalırdı:

*Telli sazım, dillənəndə əlimdə,
Nədən desəm, sən də ondan çal indi.*

O, Tahirin ən çox sevdiyi “Sarıtel”ə keçəndə Südayə soruşdu:

– Neyləmək istəyirsən, Yadulla?

Aşıq Yadulla əlini nəvələrinin başına çəkib:

– Nəvələrim daha böyüyüb, – dedi: – Namiqin toyunu özüm edəcəyəm.

Aşıq Yadullaya nəvələrinin toyunu görmək qismət oldu. Səksəninci illərdə yeni qoşma və gəraylıları qəzet səhifələrinə ayaq açdı. Gənc Aşıq Yadullanın qoşma və gəraylılarında bir çılğınlıq özünü göstərir, məhəbbət motivləri üstünlük təşkil edirdisə, altmış yaşlı Aşıq Yadulla öyüd, nəsihət verir, müdrik kəlamları ilə seçilir. Köhnə dostları Hüseyn Arif və Həsən Sevdalı yenidən telli sazın sehrinə düşdülər. Aşıq Yadullanın qapısını tez-tez döyməyə başladılar. Nəvələri Namiqlə Müşfiq də saz götürüb ailənin peşə ənənəsini davam etdirdilər.

1977-ci ilin oktyabrında Aşıq Yadulla ağır cərrahiyyə əməliyyatından keçdi. Həkimlərin səyinə baxmayaraq, aşığı ölüm-dən xilas etmək mümkün olmadı, O, oktyabrın 8-də gözlərini əbədi olaraq yumdu. Telli saz hər pərdədə min çalar yaradan

barmaqlara həsrət qaldı. Elə bil indicə pərdələr söküləcək, tarım çəkilməmiş tellərin arasından həzin bir mahnı qanad açıb uçacaq...

Aşıq Yadulladan təlatümlü bir həyatın xatirələri, saz, lent yazılarına hopmuş tilsimli səs və ibrətamiz sözlər yadigar qaldı:

*Qocaldı Yadulla, əsdi əlləri,
Ötmədi bir daha şirin dilləri.
Bir qızıl gül idi sazda telləri,
Vədəsiz açılıb soldu dünyada.*

5. Aşıq Alxan Əsgərov. Həsən Sevdalının öz sağlığında mənə bağışladığı bir qovluq var. Onun içərisində Aşıq Alxanın tərcümeyi-halı yazılmış vərəq və həmin aşığın xeyli qoşması qorunub saxlanmışdır. Aşıq Alxan kimdir? Maraqlı tənqid, gəraylı və qoşmaları olan bu aşıq 1933-cü ildə Biləsuvarın Ağalıkənd kəndində dünyaya göz açıb. Aşıq Alxan Əsgərovun aşıq sənətinə olan həvəsi ona atası Qüdrət kişidən keçmişdir. Saz çalmaqda mahir sənətkar olan Qüdrət oğlunun bu sənətə olan həvəsini duyaraq onun aşıq kimi yetişməsinə çalışmışdır. Balaca Alxan atasının ümidini doğrultmuşdur. O, kiçik yaşlarından saz çalır, oxuyur, həm də rəqs edirdi. Ürəyindən keçənləri öz şeirləri ilə dilə gətirməyi xoşlayırdı. Şairlər onu şair kimi, aşıqlar isə aşıq kimi qəbul edirdilər. Aşıq Alxan isə saz sənətinə üstünlük verirdi:

*Aşıq sənətindən söhbət açanda
Abbasi, Qurbanı öyəsən gərək.
Ələsgər babanı bir ustad kimi
Hamıdan birinci deyəsən gərək!*

Aşıq Alxanın gözəl nitqi söylədiyi dastanları xalqa sevdirə bilirdi. Onun ifasında xeyli aşıq havası lentə alınmışdır. Aşıq, Respublika aşıqlarının üçüncü qurultayına nümayəndə seçilmişdi. Əlli-altmışıncı illərdə Aşıq Alxanın sorağı el şənliklərindən gəlirdi. Aşıqlardan Bəylər Əsədov, Əzizağa Babayev, Aşıq Sahib onun sözlərini həvəslə ifa edirdilər. Aşıq Alxanın sözləri isə dinləməyə dəyən sözlərdir:

*Ağıl cisim deyil axtaran tapa,
Sərraf bazarında satmırlar onu.
Ədəb ata-ana tərbiyəsidir,
Yaxşıya-yamana qatmırlar onu.*

*Tərbiyə böyükdən keçir uşağa,
Get-gedə başlayır o canlanmağa.
Onçün səfər etmə arana, dağa,
Tor qurub bərədən tutmurlar onu.*

*Övlad ata üçün dünya varıdır,
Ömrün xoş günüdür, iftixarıdır.
Mərifət ananın yadigarıdır,
Ürəkdən çıxarıb atmırlar onu.*

*Qılinc əldədirsə olarmı sovsuz,
Piltə alışarmı çaxmaqsız, qovsuz?
Ürək hey yanır odsuz, aloysuz,
Ocaq tək baş-başa çatmırlar onu.*

*Yuxusuz gecələrdir başının tacı,
Yazmaq, öyrənməkdir ancaq əlacı.
Aşıq Alxan deyir, sənətin gücü
Nərd deyil, zər atıb udmurlar onu.*

Aşıq Əlifəğa Sayılov da Alxan Əsgərov haqqında yüksək fikirdədir. Aşıq, onun haqqında məhəbbətlə söhbət açır. Aşıq Alxan sözə, saza tələbkarlıqla yanaşan sənətkar olmuşdur. 1982-ci ildə vəfat edən Aşıq Alxan özündən sonra çox gözəl mənəvi xəzinə qoyub getmişdir. lakin indiyə kimi aşığın yaradıcılığı araşdırılmamış, şeirləri toplanıb küll halında çap olunmamışdır. Oğlanları Gülasif, Rasif və Əbadə Əsgərovlar babalarının və atalarının saz və söz sənətini yaşadırlar. Onlar müxtəlif musiqi alətlərində çalmağı bacarır və el şənliklərində iştirak edirlər.

Aşıq Alxan şeirlərinin ovsunundan çıxmaq çətindir. Şeirləri onu aşıq kimi deyil, şair kimi yaşadır:

*Qəlbə fərəh verir, qəlbə nur saçır
Ürəkdən süzülüb gələn şeirlər.
Tanış məclisində, dost arasında
Bir dərdi ikiyə bölən şeirlər.*

*Düzəlmiş olsa da hər adi sözdən,
Mətləb anla deyir baxışdan, gözdən.
Başın şöhrətidir, qüssəni üzdən,
Möhnəti ürəkdən silən şeirlər...*

Yaxud:

*Tikə kəsək, dostluq edək,
Bir gün sizdə, bir gün bizdə.
Hər arzumuz açsın çiçək
Bir gün sizdə, bir gün bizdə.*

*Biri sənə boyun əydi,
Sanma ki, ağıldan keydi.
Südlü plov yaxşı şeydi
Bir gün sizdə, bir gün bizdə...*

6. Adil Yaramaz (Zakiroğlu) Biləsuvar da keçirilən ədəbi tədbirlərdə tez-tez iştirak edən istedadlı alim, fəlsəfə elmləri doktoru, professor Ağayar Şükürov həmyerlilərinin əlyazma qovluqlarını kitablara çevirməklə xeyirxah bir iş görür. Onun “el şairi” adlandırdığı Adil Yaramaz əlli illik sadə yaşayışı ilə barışmış, fəhləliklə ailəsini dolandırmışdır, lakin şeirlərinin çapına səy göstərməmişdir. Ağayar Şükürov şairin “Anamı çağırın” (Adiloğlu, 2002) poetik toplusuna yazdığı ön sözdə öz fikrini yığcam ifadə etmişdir: “Gənclik dövründən şeirlər yazan Adil vətən, ana, sevgi mövzularını tez-tez nəzmə çəkmişdir. Onun məhəbbət dolu şeirləri dillər əzbəridir. Mən Biləsuvar da Adilin şeirlərini əzbər bilən çox adam tanıyıram.

İndiyə qədər heç yerdə çap olunmayan Adilin bu ilk şeirlər kitabının böyük rəğbətlə qarışlanacağına qəti şübhə etmirəm”.

*Göz yaşım içimə axır,
Silə bilmirəm, bilmirəm.*

– deyən Adil Yaramaz heç də qəm-kədər şairi deyil. Onun şeirində üsyan ab-havası, mübarizlik, qətiyyət hökm sürür. Sovet quruluşunun acı həcvlərinə görə “Yaramaz” adlandırdığı Adil Zəkioğlu elə həmin rejimin dili ilə desək, antipodlara qarşı mübarizə aparmaqdan çəkinməmişdir. “Fəhlə baba” olduğuna görə rejimin dişi batmayan el şairi sonralar tənə yarlığını ədəbi təxəllüsə çevirdi: Adil Yaramaz.

*Yol getmədim oğrusuyla,
Qardaş oldum doğrusuyla.
Acısıyla, ağrısıyla
Köklədi bu dünya məni.*

Şair bütün şeirlərində bu tempi qoruyub saxlayır, “Ürəyimi qəltan edib qanıma, Yaşayram, mən də varam söz ilə” – deyir və məqsəddən doğulub dilə gətirilən bütün sevgiləri riya sayır:

*Mən sevdiyim bir əbədi həyatdı,
Zaman, get-get, səndən mənə yar olmaz.*

“Çal, aşiq”, “Tapın o düşməni”, “Təklənmə, şair, təklənmə”, “Dünyanın yolları”, “Söz ilə”, “Dünya zorun dünyasıdır”, “Çağırın, çağırın anamı mənim” şeirləri Adil Yaramaz poetikasının zəngin mövzu çalarından soraq verir. Onun şeirlərini həvəslə təhlil etmək olar. Lakin bu yazı icmal xarakteri daşdığına görə, Adil Yaramazın uğur ekstratına işıq tutmağı vacib sayıram. Onun poeziyasında, hətta ciddi şeirlərində satirik bu ovqat vardır və mənəcə, burada sarkazm lirizmdən qat-qat güclüdür:

*Öz dərini çək, bala, Qarabağı neynirsən,
Qoy orda at oynatsın hələ yağı, neynirsən.
Çarxı dönənin oğlu, oxumağı neynirsən,
Müəllim göy-göyərtili, mühəndis kələm satır,
Hamı satasatdadı, sən də sat, aləm satır.*

Biləsuvara yolum düşəndə Adil Yaramazla görüşürəm.

Haqqında yazacağımı biləndə mənə bir neçə şeirini və şəklini döndərəcəyini dedi. Vədinə xilaf çıxmadı.

7. Sevdalı Həsən. Onun haqqında nə bilirik? El şairidir. Saz çalmağı da var. Şeirləri “Aşıqlar” (1960), “Uğur olsun” (1961) toplularında və “Sənətkarı eldən soruş” (1973) kitabında çap olunmuşdur. Ara-sıra respublika mətbuatında onun da gəraylı və qoşmalarına rast gəlirdik. Həsən Sevdalının yaradıcılıq dünyasından yalnız bu bir neçə mənbə soraq verir.

Şeirləri Türkiyədə çap olunmuş Əmirov Həsən Bəbiş oğlu Biləsuvar rayonunun Ağalıkənd kəndində yaşamışdır. 1936-cı ildə anadan olub. Azərbaycan Dövlət Universitetinin filologiya fakültəsini bitirib. Dil və ədəbiyyat müəllimi işləyib. Lakin bu bir neçə kəlmə el şairinin həyat yolunu ifadə etməkdə acizdir. Həsən Sevdalı Sovet rejiminin sıxıntılarına məruz qalmışdır. Necə deyərlər, başı daşdan-daşa dəyib.

Haqsız, ədalətsiz hərəkət onu göynədib. El malını yeyənlər gözünün düşməni olublar. Yerində olmayanlara qarşı mübarizə aparmaqdan çəkinməyib. Həqiqət uğrunda mübarizəyə qoşulmayan şair həqiqi sənətkar deyil. Həsən Sevdalı həmişə belə düşünüb. Ona görə də zəhmət adamlarının hüquqlarının tapdanmasına, gəlirlərinin mənimlənməsinə göz yuma bilməyib. Əliyərilər, bürokatlar Həsən Sevdalıdan yaxa qurtarmaq üçün onu ləkələməyə, “adını batırmağa” can atıblar. İşlədiyi məktəbə dəfələrlə yoxlamalar göndərilmiş, özünə hədə-qorxu gəlmişlər. Hətta böhtan atıb məsuliyyətə cəlb etməkdən çəkinməmişlər. Doğma iş yerindən “didərgin” düşüb. Həsən müəllim 5 il müddətinə Aşağı Cürəli kəndinə müəllim işləməyə göndərilib. Həsən müəllim bir yandan üzü-gözü öyrəşdiyi məktəbdən, doğma şagirdlərindən ayrı düşmüşdü, bir yandan da mənəvi sıxıntılar baş alıb gedirdi. İş o yerə çatdı ki, hətta onu mətbuat səhifələrində “demoqoq” adlandırmaqdan çəkinmədilər. Bu yükə Həsən müəllimin ürəyi “tab” gətirmədi. İki dəfə infarkt keçirdi. Hərdən gecələr də Həsən Sevdalının qapısını həkimlər açmalı olurdular. Həsən müəlliminə

“ağrılı” ürəyi yeganə ilhamını poeziyadan, bir də aşiq Bəylər Qədirovun bağışladığı sazdan alırdı:

*Özüm də bilmirəm heç necə qıyır,
Sevda Həsənə qıyan, a ceyran!*

1981-ci ildə onu öz iş yerinə qaytardılar. Həsən müəllimə qarşı səhv mövqe tutulduğu etiraf olundu.

Həsən Sevdalıdan üz döndərənlər də vardı. Bunlar onun özünün barışmadığı adamlardı. Dostları isə həmişə onun ətrafında olublar. Muğan aşıqları onu heç vaxt unutmurdular:

*Sevda Həsənə var-yoxda var bir canı,
O da olsun yaxşılardan qurbanı!
Ölüm nədir, yıxa bilsin insanı,
İnsan olsa insanların içində!*

Qurban Sadiqov, Bəylər Qədirov, Şakir Hacıyev, Alxan Əsgərov, Yadulla Abbasov onun qapısını döyməmiş açarmışlar.

Həsən müəllimin çox zəngin kitabxanası və “arxiv” qalmışdır. Kitabxanada folklorla dair min nüsxədən çox ədəbiyyat toplanmışdır. “Arxiv” adlandırdığım qovluqlarda Şakir Hacıyev, Alxan Əsgərov, Məhəmməd Kəmsavad, Məzahir Daşqın və başqa aşıqların, el şairlərinin şeirləri, dastanları səliqə ilə qorunub saxlanılır. “İran dastanı”. “Kəmsavad və Sevdalı” dastanları heç kəsə məlum deyil. “Sevdalı və Mehriban” dastanı isə vaxtilə H.Araslı tərəfindən yüksək qiymətləndirilmişdir.

“Arxiv”də folklorşünasların, şairlərin və aşıqların Həsən Sevdalıya yazdıqları məktublar da saxlanılır. Müxtəlif məclislərdə yazıya alınmış lentləri isə aşiq musiqisi həvəskarının ən zəngin kolleksiyası saymaq olar.

Həsən Sevdalının şeir dünyası rəngarəngdir. O, əmək qəhrəmanlarını, Vətənimizi tərənnüm etmiş, məhəbbət mövzusunda lirik şeirlər yazmış, poetik suallarla fəlsəfi duyum yarada bilmişdir. Təcnisi, gəraylısı, qoşması onu aşiq yaradıcılığına yaxınlaşdırır. Lakin Sevdalı müasir poeziyamızdan da uzaq düşmüşdü. Onu şeirin poetik səviyyəsi də narahat edirdi:

*Yaxşı söz Əslidir, mən isə Kərəm,
Yolunda canımı qurban verərəm!*

*Ton-ton ət tökürəm, yerə girirəm
Şeirə ayaqyalın gələn yanında!*

Həsən Sevdalı şeirlərini çap etdirməyə səy göstərməmiş, redaksiyaların kəndinə tənqidi döyməməmişdir. Ara-sıra dərc olunan şeirlərini isə dostları, tanışları qəzet və jurnal səhifələrinə çıxarmışlar. Buna təvazökarlıq deməyə adamın dili gəlmir. Həsən müəllim, sözün həqiqi mənasında, el şairi olmuşdur. Onun şeirləri ağızdan-ağıza keçib yayılır, əzbər söylənir. Sevdalı möhürlü şeirlər aşıqların dilindən düşmür.

Həsən Sevdalı 1998-ci ildə vəfat etmişdir.

8. Aşiq Əlifəğa Əmioğlu (Sayılov) Hələ uşaq yaşlarımda İrandan azərbaycanca verilən konsertlərə həvəslə qulaq asardım. Bizim Cənub bölgəsində İranın həm televiziya, həm də radio dalğaları asanlıqla tutulur. Mənə xoş gələn bu idi ki, oxuyanların içərisində tanıdığım müğənnilərin adları çəkilirdi. Daha çox aşiq musiqisi verilərdi. Aşiq Əlifəğanın oxuduğu mahnılar oynaqlığı, axıcılığı ilə seçilərdi. Bu iki misra isə heç yadımdan çıxmır.

*Aşiq Əlifəğanın fikri, xəyalı
Ay qız, kim olardı, sən olmasaydın?*

Nə qədər şux və tərəvətli bir mahnıdır. Sonralar eşitdim ki, Aşiq Əlifəğa mənim yaşadığım Alar kəndindən çox da uzaqda olmur. O, Biləsuvar rayonunun Xırmandalı kəndində yaşayır. Mən aşığın sorağına düşəndə onun başı qeyli-qala qarışmışdı. Şəxsi həyatında dalbadal baş verən kədərli hadisələr aşığın sənətdən uzaq sala bilmədi. Aşiq Əlifəğanın səsi yə-nə də el şənliklərindən, konsert salonlarından gəlir. Çoxuşaq-lı bir ailədə dünyaya göz açan aşiq Əlifəğanın öz külfəti də böyükdür. Anası Gülüstən Zaman qızı “Qəhrəman ana” idi. İndi aşığın beş oğlu onun sənətini davam etdirir. Musiqi mək-

təbini bitirənləri də var. Aşıq Əlifadə Əmi oğlu Sayılov 1943-cü il may ayının 20-də Lerik rayonunun Qışlaq kəndində anadan olub. Həyatında ilk ağrı-acını da uşaq yaşlarında dadıb. On bir yaşı olarkən onların ailəsi keçmiş sovet hökumətinin qərarı ilə Qışlaqdan arana köçürülüb. Aşıq Əlifadə Biləsuvar rayonunda böyüyüb boya-başa çatıb, burada təhsil alıb, aşıqlıq sənətinin sirlərini öyrənib. Aşıq özü deyir ki, uşaq yaşlarından bir neçə musiqi alətində çalmağı bacarır. Lakin “xalqımızın şah damarına köklənmiş və bütün musiqi elminin başında duran aşıq sənətinə” yiyələnməyi ilə fəxr edir. Şeirlərini “Əmioğlu” təxəllüsü ilə çap etdirir. Onun bədahətən söz qoşub-düzmək bacarığı isə dinləyicilərini heyrdə qoyur. 1999-cu ildə Novruz bayramı ilə əlaqədar televiziya canlı veriliş gətirdi. Bayramın keçirildiyi meydançaya toplaşmış adamlar çalib-oxuyanlara maraqla tamaşa edirdilər. Hardansa Aşıq Əlifadəni tapıb meydana çıxartdılar. Onun bədahətən söylədiyi qoşma heç də pis alınmadı.

*Gözəllər gözəlin görmək istəsən,
Gülüzlü cavanlar Naxçıvandır.
İnsanın qəlbini duyub anlayan
Şövlü cananlar Naxçıvandır.*

*Zülmət gecələri səhər eyləyən,
Şərbət yuxusunu zəhər eyləyən,
Neçə kiçik kəndi şəhər eyləyən
Qurub yaradanlar Naxçıvandır.*

*Naxçıvanın öyünməyə haqqı var,
Dahilə yetirmiş o gözəl diyar.
Tarixə nəqş olan igid oğullar,
Neçə qəhrəmanlar Naxçıvandır.*

Aşıq Əlifadənin qoşma və gəraylıları xalq şeirimizin gözəl nümunəsi olan bayatılar kimi tez əzbərlənir və yadda qalır. Hətta müxəmməs, qəzəl yazan Aşıq Əlifadənin ən yaxşı şeirləri, mənəcə, gəraylı və qoşmalarıdır. “Cavanlığım” şeirindən:

*Nə tez mənə dönük çıxdın,
Məndən küsən cavanlığım.
Yəqin nə mən günahkaram,
Nə də ki sən, cavanlığım.*

Söz sənətinin bilicisi Aşıq Əlifadənin döşünə döyməyə haqqı var. Sənəsi üstündə saz, sənəsi altında söz oynayır.

9. Misir Alarlı. Misir Alarlı Cəlilabad rayonunun Pakrovka kəndində anadan olub. 1965-ci ildə müəllimlər hazırlayan birilik kursu bitirmiş, ibtidai sinif rəhbəri işləyən Pedaqoji Universitetin filologiya fakültəsində təhsilini davam etdirmişdir. Alar kənd 1 saylı orta məktəbdə dil və ədəbiyyat müəllimi işləyir. Bu bir neçə kəlmə onun tərcümeyi-halıdır. Lakin Misir müəllim haqqında belə qısa məlumatla kifayətlənmək ədalətli olmaz. Onun şeirləri çap olunmadan da yayılır, əzbərlənir, el şənliklərində oxunur, aşıqların repertuarını bəzəyir.

Misirin aşıq şeiri şəkillərinə müraciət etməsi təsadüfi deyil.

Onun şeirlərinə xas bir cəhəti xüsusi qeyd etmək istəyirəm. Misir şeirləri melodiyaalılıdır. Bu şeirləri hər hansı aşıq havası üstündə çətinlik çəkmədən oxumaq mümkündür.

Xalq artisti Teymur Mustafayev şairin sözlərini toy şənliklərində şirin avazla oxuyur. Misir Alarlı şeirlərini müğənniyə təqdim edəndən sonra dəfələrlə toyxanada oturub onu həvəslə dinləyib. Təzə qoşmasının dinləyici auditoriyasına təsirini izləyib. Toyxanada müğənniyə əl çalmırlar. Misir Alarlının sözləri dinləyənləri o qədər valeh edir ki, onlar özələrini konsert salonlarında hiss edirmişlər kimi müğənniyə uzun sürən alqışlarla cavab verirlər. Misir Alarlının bütün gəraylı və qoşmaları belə hərərətlə qarşılanır və dillər əzbəri olur. Onun şeirləri tez yadda qalır, musiqi kimi...

Müğənnilərin məlahətli səslə oxuduqları “Məclisimiz”, “Təzə bəy”, “Demişəm”, “Var” rədifli və başqa qəzəlləri Misir Alarlının sözə həssas yanaşan bir sənətkar olduğunu təsdiq edir. O öz hiss və həyəcanını müxtəlif janrlarda ifadə etməyi bacarır:

*Söyləyirlər ki, subaylıq özü bir bəylikdir,
Nə deyim, evliliyin də bir ayrı ləzzəti var.
Misirin gözlərini şövq ilə xanəndə oxur,
Şeir ilə müğənnin özgə cür mələhəti var.*

Sevgi, ayrılıq, toy, adət-ənənə ilə bağlı qəzəllər Misir Alarının yaradıcılığında əsas yer tutur. Onun qələmindən ictimai-siyasi və fəlsəfi məzmunu ilə seçilən klassik üslublu şeirlər də çıxmışdır. Hətta satirik məzmunlu qəzəlləri də var.

*Hanı o pambıq ilə başlar kəsən sərdarınız,
Hər hava çaldı, ona siz tutdunuz züü, köhnələr!
Misirəm, el söyləmişdir: “Məşhərə qalmaz qisas”,
Haqq-hesabım var sizinlə, köhnələr, ay köhnələr!*

İndi qəzəl janrına az müraciət olunur. Lakin fikrin elə poetik yığımı yarana bilir ki, şair onu başqa janrlarda qəzəldə olduğu kimi uğurlu qələmə ala bilmir. Qəzəlin forması məzmunu ilə bir yerdə doğulur. Qəzəl üçün sözlər musiqi nəzərə alınaraq seçilir. Deməli, qəzəl yazmaq şairdən əlavə qabiliyyət və istedad tələb edir.

Misirin yaradıcılığı mövzu baxımından çalarlıdır. Bu şeirlərdə həm fəlsəfi fikir və məhəbbət motivləri qüvvətli şəkildə təqdim edilir, həm də satirik ruh, əliəyriliyə qarşı barışmazlıq kimi vətəndaşlıq mövqeyi özünü göstərir.

*Bəzən sübhə kimi durub keşikdə
A mənim qayğıma qalanım ana!
Gah öz qucağında, gah da beşikdə
Şirin-şirin layla çalanım ana!..*

*Bal da verə bilməz balanın dadın,
Sən dünyadan doydun, məndən doymadın.
Oduma alışdın, közümə yandın,
Mənə məndən artıq yananım ana.*

Bu, onun müqəddəs ana adı qarşısında borcunu dərk etməsidir.

*Övlad cisimdirsə, ata ürəkdir,
O, mərdlik deməkdir, qeyrət deməkdir!*

*Qoca dünyaya da ata gərəkdir,
Hamını bir gözdə görər atalar.*

Bu misrələr də ata həsrəti üzündən yaranmışdır. Yarası qövr eləyib, ürəyi sızlayan övladın şəərəfi atadır ancaq. O, “dünyada hər yana səfər edən” ataların “dünyadan səfər etməsini” istəmir.

*Sən kədər oldunsa, mən də qəm oldum,
Sən dəftər oldunsa, mən qələm oldum.
Sən Əsli oldunsa, mən Kərəm oldum,
Sən də dönmə külə, mən də, a ceyran*

Bu da onun məhəbbəti ilə “kəsmətidir”. Misir özünü və sevgilisini fələyin kamançasında bəmə-zilə bənzədir. Onun məhəbbət şeirlərinin qəhrəmanı vəfalı və etibarlıdır.

*Qarğa qonub yaraşılıq bağlara,
Qurd daraşib şamamalı tağlara.
Üz çevirdim başı uca dağlara,
Dağların başında duman dayanıb.*

Günümüzün poetik əksi Misirin qələmindən bu şəkildə çıxır. Misir qəmli, kədərli anlarında nikbinliklə yazmağı bacarır:

*Gəlmisən dünyaya bir mehman kimi,
Yaşa can bağında şirin can kimi.
Misir, torpaqlara qoyulan kimi
Məzarın üstündən yol düşəcəkdir.*

Misir şeirlərinin çoxunu dəftər-kağıza köçürür. Yaddaşında qoruyub saxlayır. Özü də etiraf edir ki, bir çox gözəl şeirlərini, şeirlərindən bəndləri artıq unutmuşdur. Misir şəhidlər haqqında poema yazmış, ona qoynunda yer verən Alar kəndinin tarixindən dastan bağlamışdır. Saz havalarını ifa edir. Bir müddət Alar Aşıqlar Birliyinin sədri olmuşdur.

Misir Alarlı böyük ədəbiyyata-yazılı ədəbiyyata xalq yaradıcılığından, aşiq ədəbiyyatımızdan gəlmişdir. Onun şeirlərindəki musiqililik, ahəngdarlıq, emosionallıq, dinləyicilərin ruhunu oxşayır. Onun əsərlərindən saz səsi, aşiq səsi gəlir. Şifahi xalq ədəbiyyatına söykəndiyinə, o bağdan bəhrələndiyinə

nə görə aşığılarımız, müğənnilərimiz şairin əsərlərini asanlıqla əzbərləyir, şənliklərdə oxuyurlar. M.Alarlının “Ana”, “Vağzal”, “Ay qız, nişanlın gəlir”, “Talış qızı”, “Allah, Allah” mahnıları radio və televiziya vaxtaşırı ifa olunur, müəllifini tanıdır.

Dədə Qorqud, Xəstə Qasım, Aşıq Abbas Tufarqanlı, Aşıq Ələsgər şirinliyi var M.Alarlı şeirlərində.

Respublikamızda tanınan, Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin üzvü M.Alarlının “Ağla, kamanım ağla”, “Alar dastanı”, “Kərbəla qəhrəmanları”, “Dünyaya dəyib gəlirəm” kitabları çap olunmuşdur.

10. Qulam Əliyev. 1989-cu ilin dekabrında baş verən Cəlilabad hadisələrini xatırlayanlar “Əli meydanın”dakı kürsüdən tez-tez şeir deyən Qulamı tanımamış olmazlar. Mikrafondan nimdaş rəbriq şalvar geymiş, pencəyinin ətəyi dizlərində düşən bəstəboylu yaşlı bir kişinin də səsi gəlirdi. Satirik şeiri ilə meydanı canlandıran Qulam yavaş-yavaş adamların sevimlisinə çevrildi. Onun şairliyinə “xələl” gətirən əyində başı idi. Geyimini-gecimini görənlər heyrlərini gizlədə bilmirdilər. Şair belə olmur axı!

11 yanvar 1990-cı il tarixli “Yeni gün” qəzetində çap olunmuş “Mən yenidən qurmadayam” şeiri əl-əl gəzdi, əzbərləndi:

Mənə əlbəttə belə dərsi verib çünki atam.

Sən kimi gic deyiləm, başqa cürə diplomatam.

Ən uzaq nöqtəni mən, indi atıb vurmadayam,

Ay uşaq, sən geri dur, mən yenidən qurmadayam.

Qəzetin 23 yanvar nömrəsində isə Qulamın “Gəlməsin” şeirini çap etdim:

Gedin deyir burnu əyri “qartala”,

Öz dağı var, bizim dağa gəlməsin.

Köpək kimi başın soxmasın yala,

Qab-qacağı yalamağa gəlməsin.

Bu sətirlərin arasında Qulamın nimdaş şalvarı, sallaq pencəyi görünmürdü. Hər iki şeir onun qeyri-adi qabiliyyətindən,

istedadından soraq verirdi. İki daşın arasında buraxılmış qəzetdəki şeirləri oxuyanlar Qulam haqqında deyirdilər:

– Şair belə olar!

Qulam kimdir?

Əliyev Qulam Ağamusa oğlu 1936-cı ildə anadan olub. Orta təhsillidir. Öz doğma vətəninə gün-güzəranını yaxşılaşdırma bilməyən Qulam 22 il Özbəkistanda, 2 il Xabarovskda, 4 il Arxangelskdə, 1 il Türkmənistanda bəna işləyib, bu yad ellərin yaşayış məntəqələrini abadlaşdırıb. Onun tikdiyi gözəl binalar göz oxşayıb. Bir ömürlük zəhmətdən sonra Qulam doğma Cəlilabada nimdaş paltarda qayıdıb. Xoş gün-güzəran arxasınca qərbət elləri dolaşib gəncliyini qoyduğu yerlərdə ürəyincə geyinib-gecirməyib.

1985-ci ildə, ömrünün 49-cu sənəsində Sevil xanım ilə ailə həyatı qurub.

Qulam 31 sayılı səyyar mexanikləşdirilmiş dəstədə bəna işləyirdi. Cəlilabad hadisələrindən sonra işsiz qalıb. Daxili işlər şöbəsinə aparıb sorğu-sual eləyiblər. Ömrünü əzab-əziyyət içərisində keçirmiş Qulam şeirlərinə görə incidilməsinə təbii hal kimi baxırdı.

Qulam odlu-alovlu şeirlər yazmağından qalmırdı. “Gələn” rədifli şeiri Ter-Petrosyana aiddir:

Suriyada doğulan o Şaumyanın nəvəsi,

Qarabağ torpağını almağa düşdü həvəsi.

Hər yeri əyri olan bu Ərəbistan dəvəsi,

Çox uzaq bir səfərə qulduru-sarvandı gələn,

Suriya ermənişi Ter-Petrosyandı gələn.

Kəskin ifadələri, sərrast misraları ilə seçilən şeir oxucuda təsvir olunan obraza nifrət oyatmaqla yanaşı, gülüş də yaradır. “Nə yaman zil səsi var, yaman ulayandı gələn” misrası şeirdəki “ağırlığı” aradan qaldırır.

Qulam bir dəfə mənə ürək ağrısından bir əhvalat danışdı. Rəhbər işçilərdən biri ona şeir dedirdir. Qulaq asıb qurtarandan sonra çıxarıb Qulama 50 manat pul verir. Qulam deyir,

mən şeirim belə ucuz tutulacağına inanmazdım. Bu şeirlərə görə 3 ildir işsizəm. Mənə qulaq asan dırnaqarası rəhbər başa düşmür ki, pulla könlümü xoş edə bilməz. Bəlkə doğrudan da şeirlərim çap olunmağa layiq deyil?

Sənin şeirlərin hər cür tərifi layiqdir, Qulam! Əyər-əskikləri: sadə cümlələri ilə. Zəif misraların da, tamamlanmamış bəndlərin də gözəldir. 30 il yad xalqların arasında yaşamış bir adam hesabla öz dilini unutmalıydı.

Sənsə şair kimi qayıtmısan Qulam. 50 bəndlik, 30 bəndlik şeirlərindəki xətalı misraları sənə bağışlamaq olar. Əruz, heca bilməyən, ədəbiyyat nəzəriyyəsindən “başı çıxmayan” adam belə güclü şeirlər yazırsa, bu, Allah, vergisindən özgə bir şey deyil.

*Kim kimin çatsa dadına,
Şan-şöhrət gələr adına.
Heç vaxt yetməz muradına,
Birliyi aşkar olmasa.*

Fikir verin: bu bənddə bir sözü, bir misranı dəyişmək mümkündürmü? Ümumiyyətlə, bu bənddə dəyişiləsi, düzəliş ediləsi misra varmı? Beləsinə el şairi deyirlər.

Qulamın yazdıqları öz taleyidir. Bu şeirlər iztirabları bitib tükənməyən bir həyatın aynasıdır.

11.Telman Biləsuvarlı. Şəhriyar şeirinin işığında sənət zirəvisinə qalxan Telman Biləsuvarlı 1935-ci ildə anadan olmuşdur. Biləsuvar rayon mərkəzi xəstəxanasında işləyir.

Ədəbiyyatımızın Məkkəsi (A.Əmrahoglu) Bakıdan uzaqda el şairi kimi tanınmış tibb elmləri namizədi Telman Biləsuvarlının “Şəhriyarnamə” (2001) dastan-poeması onun yaradıcılıq axtarışlarının zirvəsi təsiri bağışlayır. Cənubi Azərbaycan həsrəti ədəbiyyatımızın baş mövzularından biridir. Bu poema ədəbi nostalgiyanı yetərincə qabardan bir əsərdir. Telman Biləsuvarlı bu əsəri, öz təbrincə desəm, ana südüylə yazmışdır. Dörd hissədən ibarət “Şəhriyarnamə” poemasında

proloq və epiloqlardan əlavə “Şəhriyarlı dost ellər”, Şəhriyara və Cavad Heyətə yazılmış məktublar kimi fəsillər verilmişdir ki, burada da xalqımızın ayrılıq həsrəti, vahid adət-ənənə poetik dillə qələmə alınmışdır. Müəllifin Cənub həsrətini M.Şəhriyara və C.Heyətə ünvanlaması təsadüf deyil. Ayrılıq həsrətini qohumlarının bir qismi İrandakı eyni adlı şəhərdə qalan biləsuvarlılar daha yaxşı bilirlər. Sərhədin o tayı şairi həmişə düşündürmüşdür. C.Heyrət və T.Biləsuvarlı həkimdir. 1924-cü ildə Tehrana gedən və orada Tibb İnstitutuna daxil olan M.Şəhriyar da həkim olmaq istəmiş, lakin dolanışığın çətinliyi üzündən oxuya bilməmişdir.

*Bilirəm təbibəm, yalnız bu sayaq,
Yaşamaq niyyətim olmayıb ancaq.*

T.Biləsuvarlı bu sözləri təkcə öz adından demir, sənət məbədinə üz tutduğu M.Şəhriyarın və Cənubi Azərbaycanda xalqımızın həm cismani, həm də mənəvi müalicəsi ilə məşğul olan C.Heyətin dilindən söyləyir. “Ürəyimdə calaq vurur arzular. Pöhrə atır neçə-neçə duyğular” deyən şair “bu qoca dünyadan köçən tay-tuşlarını” xatırlayır: Mir Tahir ağanı, Sevdalı Həsəni, aşıq dostlarını yada alır. Şəhriyara məktub – Şəhriyarın cavabı, Cavad Heyətə məktub – Cavad heyətin cavabı üzərində qurulan fəsillərdə şair Azərbaycan xalqını düşündürən bir çox problemləri qabartmağa və bu problemlərin poetik həllini tapmağa çalışır. Nəsillər arasında əlaqələrin kəsilməsini “Əsdi karvanqıran, karvan qırıldı” xalq danışığı dilini ədəbiyyata gətirməsi T.Biləsuvarlının poetik obrazlarının zənginliyindən soraq verir. Birinci hissənin “Mübarək” adlı epiloqu (yeri gəlmişkən, bu epiloqa Vəlif və Ceyhun Allahverdiyevlər musiqi bəstələyiblər) nisgili sellərə düşən Araz dərdinə sonucunu nikbin olan ovqat verir:

*Xudafərin körpüsüdür qolumuz,
Heydər baba, Savalan sağ-solumuz.
Tarix boyu bir olubdur yolumuz,
Dostluğumuz, hörmətimiz mübarək!*

“Şəhriyarnamə” dastan şəklində yazıldığı üçün poemada “Sizə kimdən deyim, nədən deyim?”, “İki qardaş var idi”, “Nağıl dili yüyrək olar” və s. ifadə və cümlələrə rast gəlirik. Buradakı ustadnamə, aşıqla muğam ustadının deyişmələri, Novruz bayramının təsviri folklor nümunələrini xatırladır.

Telman Biləsuvarlının daha bir kitabı – “Bir söz istəyirəm” (2003) poetik toplusu işıq üzü görmüşdür. Kitabda şeirlər və mahnılar (notları ilə birlikdə) toplanmışdır.

KİTABIN İÇİNDƏKİLƏR

Muğan ərazisində yaddaşlanan folklor (H.İsmayilov)....5

MİFOLOJİ MƏTN VƏ RƏVAYƏTLƏR

Hal anası.....	26
Ruh.....	26
Ordücüq.....	27
Tüklüçə.....	28
Heyvanatın dili.....	29
Adəmin övladları.....	30
Peyğəmbər və şeytan.....	30
Tanrının məsləhəti.....	31
Arvadın məsləhəti.....	31
İlan.....	32
İbn Abdulla.....	34
Siçan.....	35
Göyərçin.....	36
Tüklüçə.....	37
Canavar cildinə girmiş gəlin.....	38

MÖVSÜM VƏ MƏRASİM NƏĞMƏLƏRİ

<i>Holavarlar</i>	<i>40</i>
<i>Novruzla bağlı nəğmələr</i>	<i>42</i>
<i>Vəsf-i hallar.....</i>	<i>43</i>
<i>Toy adətləri və nəğmələri.....</i>	<i>45</i>
<i>Təkəçi Əhməd (xalq tamaşası).....</i>	<i>68</i>
<i>Xırman nəğmələri.....</i>	<i>70</i>
<i>Ovçu nəğmələri</i>	
Kəklik.....	72
Bir ox atam.....	72
Gəl, ey Leyli.....	73
Ovçunun quşlarla mübahisəsi.....	73

Balıqçı nəğmələri

Tor toxunması haqqında.....	74
Balıq deyər.....	74
Qızıl balıq dalınca.....	74

Sayaçı nəğmələri

Sayalar.....	75
Çoban və qız.....	79
Nehrə haqqında sayalar.....	79
Gərək.....	82
Çomaq.....	83
Keçi.....	83
Keçi(2).....	83

İş heyvanları nəğmələri

At.....	84
Ulaq.....	84
Dəvə.....	85
Ağ dəvə.....	85
Endirmələr.....	85

Boyaqçı nəğmələri

Kövəratma.....	88
<i>Müxtəlif sənətçilərin nəğmələri</i>	
Hörükçü.....	89
Dəmirçi.....	89
Qəleyli.....	89
Qəleylidir, qəleylidir,qəleyli.....	89
Qəleylidir qənd ilə.....	90
Qalayçı oğlan, kasanı qalayla.....	91

Toxucu nəğmələri**Hana nəğmələri**

Darağım, ay darağım.....	92
Örkən.....	92
Kəmbağı.....	92
Həndi cəhrə.....	92
Cəhrə.....	93

İməci.....	93
Anamsan, xana.....	94
İlmə.....	94
İlməni qatdım ilməyə.....	94
Hana.....	95
İlmələrim.....	95
Qırmızını belə vur.....	95
İplər.....	96
Nimtəkə.....	96
A qırmızı nimtəkə.....	96

Bağban nəğmələri

Alma.....	98
Çay.....	98
Bizə gələn qonağın.....	99
Üzüm.....	59
Pambıq.....	59

Əmək-məişət nəğmələri

Əl daşı.....	100
Təndir.....	100
Sacasma.....	100

ƏFSANƏ VƏ RƏVAYƏTLƏR

Saz.....	101
Sahla vəzirin nərd oynaması.....	102
Qocanın balıqçılar padşahını tutması.....	103
Balaca adamın çoxbilmişliyi.....	104
Zülmət daşı.....	104
Nərgiz pəpəsi.....	105
Qarı nənə və dəvə.....	105
Kiçik çillə və böyük çillə.....	106
Qarı nənə və kiçik çillə.....	106
Keçiqıran.....	107
Kurdoğlu.....	108
Xorxor Həsən.....	108

Fironun qalası.....	110
Fironun zülmü, Allahın səbri.....	110
Ölməzlik dərmanı.....	111
Altmış il keçib.....	112
Təmiz adam.....	112
Şahın başağrısı.....	113
Qız qalası - Nigar qalası.....	114
Alar çayı.....	115
Göy nüzül.....	115
Torpaq sevgisi.....	116
Arvadların dərdi.....	117
Kərbəlayi Cocunun dəvəsi.....	117
İki dost.....	118
Nişan üzüyü (I variant).....	119
Nişan üzüyü (II variant).....	120
Alı xan.....	120
Dərəkeçməz.....	121
Zuvanddan gələn adam.....	121
Qara at yolu.....	121
Alı xanın vəsiyyəti.....	123
Nəzər.....	123
Ağacan bəy.....	124
El qurbanı - Alıcəfər oğlu Bağır.....	124
Eynəddinli Pirişlə söhbətin əhvalatı.....	127
Kərbəyalı Cocu.....	129
Kərbəlayi Həmid.....	129
Şah əyəni torpaq dikəldir.....	129
Bir ildə bircə dəfə yumuşam.....	130
Uşağın hökmü şahın hökmündən irəlidir.....	130

İNAM VƏ ETİQADLAR, ALQIŞLAR

VƏ QARĞIŞLAR

İnamlar.....	132
Aqişlar.....	133

Qarğışlar.....	133
----------------	-----

ATALAR SÖZLƏRİ VƏ MƏSƏLLƏR.....134

NAĞILLAR

Dünya çox Süleymanları yola salıb.....	138
Loğmanın əlacsızlığı.....	140
Loğmanla Ərəstunun mübahisəsi.....	141
Kor və gözlü.....	142
Halal alma.....	144
Balıq.....	146
Kankan.....	148
Kiçik qardaş.....	150
Vəzirlə çoban.....	151
Yeddipara.....	153
Kasıb Məhəmməd.....	155
Qadın məkri.....	160
Yazılan pozulmaz.....	161
Hər şeyin təzəsi, dostun köhnəsi.....	163
Padşah və Abid.....	164
İnsan dərisindən çarıq.....	165

LƏTİFƏLƏR

İxinin lətifələri

At oğruları.....	168
Sən Allah yuxu dərmanı da yaz.....	168
Şəhərə köçürəm.....	169
Öz gücümə qalmışam.....	169
Arpa çörəyi.....	169
Qoy dərs olsun.....	170
Hamısı bir bezin qırağı imiş.....	170
Səni pul qızdırırmış.....	171
İxi, eləmə.....	171
Şükür Allaha, yaxşı qurtardıq.....	171

Bunlar buraya niyə yığılıb.....	172
Qoyunları kim oğurlayır.....	172
Ataya "sevgi" məktubu.....	173
Yaxşı olacaq, darıxma.....	173
Ölməsək gedərik.....	174
Deyəsən şirindir.....	174
Xəstə deyiləm ki.....	175
Alarda kontrabas.....	175
Boş şeydir.....	176
İşi-gücü kitab oxumaqdı.....	176
Belə danışmamışıq.....	176
Gedib görəəm evdəydi.....	176
Ərəbcə "Salam".....	177
Alanda belə arvad alasan.....	177
Bir də kimə düşərsən.....	177
Cüdə tuman.....	178
Ya Əlibayramlını Alara köçür, ya da.....	178
Qoy birdəfəlik olsun.....	179
Nə çox başdaşsız gətir.....	179
Qoyun oğlu qoyun.....	180
Qapını aç düş, çatmışıq.....	180
Evim yıxılmışdı.....	180
Nikolayın dövründəki kimi.....	180
İpə-uluğa gələn dərs.....	181
İndidən özümə yas tuturam.....	181
Burda pişik kimi qısılnca evimdə şir kimi uzanaram.....	181
Salmanın lətifələri	
Salman bəyləri necə pərt eləyir.....	182
Üçüncü əl.....	182
Cibdəkan Kətdası.....	182
Başbilet.....	183
İdarəçilik.....	184
Zibanın işçisi.....	184

Əlifbanı dəyişirlər.....	185
Dəmir atın yəhəri.....	185
Eşşəkçiyə kimi.....	186
Xəyalpərəst.....	186
Qabaqdan ramazan ayı gəlir.....	186
Cövkər adları.....	187
Çınqıbdı.....	187
Yazdığınıza əməl edirəm.....	187
Oğurluq.....	188
Aləm necə dəyişir.....	188
Özüm gətirərəm.....	189
Ağ at.....	189
İtlərə qonaqlıq.....	190
İki ayaq bir başmaqda.....	190
Avtobusda.....	191
Azdırılmış pişik.....	191
Salmanın şairliyi.....	191
Peyğəmbərlərin sayı.....	192
İgidlik.....	192
Çörək kəsən.....	193
Salmanın var-dövləti.....	193
Havay şalvar.....	194
Cəddin sirri.....	194
Pul mənim, mal mənim.....	194
Sənin kimi demişəm.....	195
Cocu oğlu Feyzulla.....	196
Bu, kişilik deyil.....	196
Kəndçilər şəhərdə.....	197
Salmanın elçiliyi.....	198
Güldürməli hal.....	198
Borc.....	199
Elçilik.....	199
İnək oğrusu.....	201

Siyasi lətifələr

Kişi.....	201
Arvaddar qəbulda.....	202
Böhran.....	202
Çoxuşaqlı ata.....	202
Çoxuşaqlı ana.....	202
Tarazlıq.....	203
Qazan necə daşdı.....	203
Transparant.....	203
Göndəriş.....	203
Yenidənqurma.....	204
Qıtlığın səbəbi.....	204
Düşmənin səhvi.....	204
Gecə gəzintisi.....	204
Erməni abidələri sırasında daxil ediləcək....	205
Gizli danışiq.....	205
Bina qoruyan katib.....	205
Oğurluğu harda öyrənmişəm.....	205
Şikayətçi yoxdursa, iş yaxşıdır.....	206
Oğrunun ayağından vur.....	208
Özgəsinə paxıllıq eləmə.....	208
Mirzəbəy.....	209
Qubad.....	210
Nəzər kişi.....	210
Arıq eşşəyin yaylağı.....	211
Bir mitilmiş, bir şitil.....	211
Kisit əlimizdən çıxıb.....	211
Alıbəy.....	212
Mus-mus deyincə, Mustafa de.....	212
Tənbəl taxılı uzanan yerdə biçər.....	213
Qazandığımı kim yeyər?.....	214
Balta sapı.....	214
Talaşala, yar.....	215
Süd daşdı, dillən, gəlin.....	216

Uçurmuşam bu günə qalmışam.....	216
On iki yundan qəmbağı.....	217
Qaraçəmənliklər aşağı basır.....	218
Halım budur, ay Mahmud.....	218
Daşı cibində gətirir.....	219
O sənin ağlındır, eşşəyin ağı deyil.....	219
O mənim uşaqlıq təbəmədir.....	220
Dayca xam çıxdı.....	220
Karın könlündəki.....	221
Hamısı süddən əmələ gəlir.....	222
Allah taqqa-tuqqu eşitmir?.....	223
Biri mən.....	223
Mən gedirəm, onlar qalır.....	223
Qonağı getmiş bəy.....	224
Pişiyin ağzı ətə çatmadı.....	224
Taxtaqaşiq sındıran.....	225
Sən noxtasız da gedirsən.....	225
İmanverdinin paraxodu.....	226
Yiyəsiz dərədə.....	226
Söhbət mənəm, tərpət mənəm.....	226

BAYATILAR.....	227
AĞILAR.....	246
HAYLALAR.....	268
MAHNILAR.....	269
TAPMACALAR.....	288
DEYİMLƏR.....	290
MUĞAN AŞIQLARI VƏ EL ŞAİRLƏRİ.....	291

Aşıq Qurban (Xan) Sadıqov

Gəraylı

Oynasın.....	291
--------------	-----

Qoşmalar

Kənarında.....	291
Gülür.....	292

Aşıq Bəylər Qədirov

Gəraylılar

Muğam.....	293
Gərəkdir.....	293

Aşıq Pənah Pənahov

Gəraylılar

Gözəllərin.....	295
Bəzənmişən.....	296

Qurban Pirəlğanlı

Cinashlı bayatılar

Gəraylı

Qərib.....	297
------------	-----

Aşıq Ayış Abbasov

Gəraylılar

Qayıdaram, anam, anam.....	298
Həddini aşır Hiler.....	299
Gəlilabadın.....	299

Qoşmalar

Mən idim.....	300
Bir əlimdə saz.....	300
Saz bildim onu.....	300
Cəlilabaddadır.....	301
Gəlmişəm.....	301
Yadıma düşəndə.....	302
Görmüşəm.....	302

Aşıq Yadulla Abbasov

Gəraylılar

Mən.....	303
Ceyran.....	304
Daha gözəl.....	304

Qoşmalar

Saz.....	305
Zavmaq.....	305
Danışır.....	306
Gəlmişəm.....	307
Özüməm.....	307
Gəlir.....	307
Yardımlı.....	308
Çaş gəlir.....	309
Bilənlər.....	310
Dünyada.....	311
Talış torpağı.....	311
Vurğunum.....	312

Divanilər

Olacaq.....	312
Dünyada.....	313

Deyişmə

Hüseyn Cavanla deyişmə.....	314
-----------------------------	-----

Aşıq Alxan Əsgərov

Sənin.....	315
------------	-----

Gəraylılar

Var.....	316
Aşıq.....	317
Geyər.....	318

Qoşmalar

Gətirmişəm.....	319
Ustadnamə.....	320
Nə verim sənə?.....	321
Həkim.....	321
Dedi.....	322

Adil Yaramaz (Zəkioğlu)**Qoşma**

Gedəcəm.....323

Sevdalı Hətəm**Qoşmalar**

Gölgəli olmasın.....324

İçində.....325

Aşıq Şamikə.....325

Yanında.....326

Məhəbbət.....326

Toy ola.....327

Göz həkiminə.....327

Gülüm.....328

Qala biləcəkmisən?.....328

Aşıq Əlifəğa Əmioğlu (Hayılov)**Qoşma**

Mənəm.....329

Sənətkarın arzusu.....330

Misir Aralı**Gəraylılar**

Bağılar məni.....331

Bilər.....332

Başına dönüm.....332

Dağlar.....333

Dodaq büzür.....334

Olub.....334

Oldu335

Sənin.....336

Qoşmalar

Bilməz.....337

Ana.....337

Şirindir.....338

Həyatda.....339

Dayanıb.....339

Düşəcəkdir.....340

Yazığım gəlir.....341

A ceyran.....341

Atalar.....342

Oğul.....343

Oğlum.....344

Düşər.....345

Təbrizli qız.....346

Deyişmə

Misirin Aşıq Yadulla ilə deyişməsi...347

Qulam Əliyev**Gəraylı**

Birləşin.....348

Yad edirəm.....349

Qana bilmirəm.....350

Qoşmalar

Xocalı.....352

Gəlməsin.....353

Bilmir.....354

Gəlmə.....355

Olmasa.....356

Telman Biləsuvarlı**Qoşmalar**

Yadulla.....358

Ey Vətən.....358

Aşıq İdris Məmmədov**Qoşma**

Sevgilim.....359

Allahverdi Muğanlı
Gərək.....360

Aşıq Əziz Rabayov
Qoşma
Səni.....361

Aşıq Sahib Musayev
Ayrıldı.....362

Namiq Abbasov
Gəraylı
Baba.....363

Müşfiq Abbasov
Qoşma
Sevgilim.....364

Aşıq Mirzəli İsparov
Alqasımlıda.....364

UŞAQ FOLKLORU.....366

Uzunnamalar.....366

Dildaşdırmalar.....368

Cırnatmalar.....370

Oyunlar.....372

İtqusdu.....372

Aldatdı.....372

Eşşək Qulama.....372

Uçana uçurma.....373

Daşyeritmə.....373

Küsmələr.....373

Haylana-haylana.....373

Mən çobanam. Vermərəm.....374

Ovucda gizlənəni tapma.....374
Cimdikləmə.....374
Qaçdı-qovdu.....375
Uralama.....375

TÜRKƏÇARƏLƏR

Türkəçarəlik peşələri376

Söyləyicilər haqqında məlumat.....378

Lüğət.....396

İzahlar və şərhlər.....398

**Azərbaycan folkloru antologiyası,
XVII kitab (Muğan folkloru),
Bakı, “Nurlan” nəşriyyatı, 2008.**

***Nəşriyyat direktoru:
Nadir Məmmədli***

***Kompüterdə yığdı:
Ruhəngiz Əfəndiyeva
Ləman Həsənova***

***Korrektorları:
Tahir Orucov
Elçin Ramazanov***

***Kompüter tərtibçisi və
texniki redaktoru:
Ramin Abdullayev***

Kağız formatı: 60/84 16/1
Mətbəə kağızı: №1
Həcmi: 30 ç/v
Tirajı: 500
Qiyməti müqavilə ilə.

Kitab AMEA Folklor İnstitutunun
Redaksiya-Nəşriyyat şöbəsinin
Kompüter Mərkəzində yığılmış,
“Nurlan” nəşriyyatında hazır diapozitivlərdən
ofset üsulu ilə çap olunmuşdur.

